

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U. 32.001:329(478)(093.2)

DIACON MARIA

**PREVEDERI DE POLITICĂ EXTERNĂ ÎN DOCUMENTELE
PROGRAMATICE ȘI ACTIVITATEA PARTIDELOR POLITICE DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

**Specialitatea 561.01 –
Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice**

Teză de doctor în științe politice

Conducător științific: **JUC Victor, doctor habilitat în științe politice,
profesor cercetător, teoria și metodologia
relațiilor internaționale și a diplomației**

Autorul:

CHIȘINĂU, 2015

© DIACON Maria, 2015

CUPRINS

ADNOTARE (în română, engleză și rusă)	4
LISTA ABREVIERILOR.....	7
INTRODUCERE	8
1.ASPECTE ISTORIOGRAFICE ȘI ABORDĂRI TEORETICO-METODOLOGICE ALE PREVEDERILOR DE POLITICĂ EXTERNĂ ÎN DOCUMENTELE PROGRAMATICE ȘI ACTIVITATEA PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA	16
1.1. Coordonate de politică externă în documentele de program și în activitatea partidelor politice: studiu istoriografic	16
1.2. Repere teoretico-metodologice de cercetare a obiectivelor și activităților de politică externă ale partidelor politice	40
1.3. Concluzii la capitolul 1	60
2.PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ ÎN DOCUMENTELE PROGRAMATICE ȘI ÎN ACTIVITATEA PARTIDELOR POLITICE	61
2.1. Sisteme de partide și prevederi programatice de politică externă: experiența europeană. 61	
2.2. Afirmarea internațională a Republicii Moldova prin prisma activității partidelor politice	87
2.3. Concluzii la capitolul 2	108
3.MODALITĂȚI DE IMPLEMENTARE A OBIECTIVELOR DE POLITICĂ EXTERNĂ ELABORATE DE PARTIDELE POLITICE	109
3.1. Strategii și tactici de realizare a obiectivelor de politică externă în activitatea partidelor politice	109
3.2. Instituții și mecanisme de exercitare a politicii externe la nivel de stat și de partide politice	136
3.3. Concluzii la capitolul 3	158
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	159
BIBLIOGRAFIE	163
DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	187
CV-ul AUTORULUI	188

ADNOTARE

Diacon Maria. Prevederi de politică externă în documentele programatice și activitatea partidelor politice din Republica Moldova. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2015.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 351 de titluri, 162 pagini de text de bază. Rezultatele sunt publicate în 12 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, partid politic, politică externă, sistem de partide, strategii și tactici, instituții, mecanisme, integrare europeană, cooperare subregională, prevederi.

Domeniul de studiu: științe politice.

Scopul și obiectivele tezei: scopul constă în a cerceta prevederile de politică externă din documentele programatice ale partidelor politice din Republica Moldova și a determina impactul lor asupra priorităților strategice de politică externă, activității instituțiilor puterii de stat și al partidelor politice în contextul pluralismului geopolitic și doctrinar. Atingerea scopului solicită valorificarea unor obiective: a realiza un studiu istoriografic complex al elaborărilor științifice la temă; a reliefa fundamentele politico-juridice, reperele metodologice și conceptual-teoretice de investigație; a identifica spectrul de strategii și tactici aplicate de partide în procesul programării, analizei și realizării obiectivelor de politică externă; a determina nivelul de transformare de unele instituții ale puterii de stat a obiectivelor de politică externă ale partidelor în puncte de reper ale programelor de guvernare; a cerceta impactul sistemelor de partide din șapte state din Europa și apartenenței ideologico-doctrinare a partidelor europene asupra opțiunilor de politică externă; a elucida activitatea Republicii Moldova în cadrul unor instituții de cooperare subregională.

Problema științifică importantă soluționată se exprimă prin elaborarea unei viziuni de ansamblu cu privire la analiza componentei de politică externă în documentele programatice și în activitatea partidelor politice, fapt care a asigurat determinarea impactului ei asupra evoluției Republicii Moldova pe plan intern și pe arena mondială. A fost stabilit gradul de implementare a strategiilor și tacticilor partinice în procesele de modernizare politică a Republicii Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în realizarea unei cercetări complexe a binomului partide politice-prevederi programatice de politică externă, abordate în interconexiune și interdependență, identificând procesele de cooperare a Republicii Moldova în arealul european: sunt determinate strategii și tactici aplicate de partide în realizarea prevederilor programatice de politică externă; sunt identificate mecanismele acționale ale instituțiilor democratice abilitate cu elaborarea, adoptarea și exercitarea prerogativelor în domeniul politicii externe; este demonstrată lipsa interdependenței între definirea obiectivelor de politică externă și organizarea democratică a statului, inclusiv sistemul de partide democratic; este reliefată activitatea Republicii Moldova în cadrul instituțiilor de cooperare multilaterală, cu precădere pe dimensiunea subregională.

Semnificația teoretică a tezei constă în completarea cadrului conceptual-metodologic pentru desfășurarea investigațiilor de caracter interdisciplinar asupra binomului partid politic – politică externă; elaborarea unor strategii și tactici ca suport teoretic în vederea modernizării activității partidelor politice pentru a asigura eficiența procesului de adoptare și implementare a obiectivelor; argumentarea oportunității aprofundării parteneriatelor la nivel subregional pentru a consolida participarea Republicii Moldova în cadrul procesului integraționist european.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în elaborarea unui studiu cu valențe fezabile care se manifestă prin: asigurarea factorilor decizionali din administrația publică și a reprezentanților partidelor cu rezultatele științifice originale în domeniul multipartidismului și politicii externe; completarea elaborărilor teoretico-științifice în domeniul stasiologiei; familiarizarea experților și opiniei publice cu informație privind opțiunile doctrinare și geopolitice ale partidelor politice.

Implementarea rezultatelor științifice: teza este elaborată în Centrul Cercetări Juridice și Relații Internaționale a ICJP al AȘM, a fost prezentată și susținută în ședințele Centrului și Seminarului Științific de Profil din cadrul Institutului. Rezultatele obținute au fost publicate în 12 lucrări, au fost discutate și aprobate la 7 foruri științifice naționale și internaționale. Elaborările pot fi folosite de către structurile de resort și instituțiile universitar-academice.

ANNOTATION

Diacon Maria. Foreign policy provision in the programme documents and activity of the political parties in Moldova. Doctoral thesis in Political Science. Chisinau, 2015.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 351 titles, 162 basic text pages. The results are published in 12 scientific papers.

Key vocabulary: Republic of Moldova, political party, foreign policy, party system, strategies and tactics, institutions, mechanisms, European integration, subregional cooperation, provisions.

Field of study: Political Science.

The purpose and objectives of the thesis: the purpose is to study the foreign policy provisions of the programme documents of the political parties in Moldova and determine their impact on the strategic priorities of foreign policy, the activity of the institutions of state power branches and political parties in the context of geopolitical and doctrinaire pluralism. Reaching the goal calls for some objectives to be achieved: to accomplish a complex historiographic study of the scientific elaborations on the topic; to relief the politico-legal fundamentals and methodological, conceptual and theoretical reference points of the investigation; to identify the spectrum of strategies and tactics applied by the parties in the process of programming, analysis and implementation of foreign policy objectives; to determine the transformation level of some party foreign policy goals in the datum point of the government programs by some institutions of state power branches; to elucidate Moldova's activity within subregional cooperation institutions.

The solved important scientific problem is expressed by developing a comprehensive vision on the foreign policy component presented in the programme documents and activities of political parties. It is a fact that has allowed to determine the impact of this dimension on the Moldova's evolution domestically and in the international relations and to establish the degree of implementation of party strategies and tactics in the political modernization processes.

Scientific novelty and genuinity lies in conducting a complex research of the binomial political parties - foreign policy programmatic provisions approached in interconnection and interdependence, identifying the cooperation processes of the Republic of Moldova in the European area; determining the strategies and tactics applied by the parties in the implementation of foreign policy programmatic provisions; identifying the action mechanisms of democratic institutions empowered with prerogative development, adoption and exercise in foreign policy; demonstrating the lack of interdependence between stating foreign policy objectives and the democratic organization of the state including the system of democratic parties, underlining Moldova's activity within multilateral cooperation institutions, especially subregional dimension.

The theoretical significance of the thesis lies in completing the conceptual and methodological framework for conducting investigations of interdisciplinary character on the binomial political party - foreign policy; developing strategies and tactics as a theoretical support to modernize the activity of the political parties for ensuring the process efficiency of goal adoption and implementation; justifying the importance of deepening the subregional partnerships to strengthen Moldova's participation in the European integration process.

The practical value of the work lies in developing a study with feasible valences which become manifested by: providing useful foreign policy information to the decision factors in local governmental authorities and party representatives; completing theoretical and scientific elaborations in the field of Stasiology; familiarizing the public opinion and experts with information on geopolitical and doctrine options of political parties.

Implementation of scientific results: The thesis is elaborated in the Centre for Legal Research and International Relations of ILPR ASM, was presented and debated at the meetings of the Profile Centre and Scientific Seminar of the Institute. The results were published in 12 papers, were discussed and approved at 7 national and international scientific forums. The elaborations may be used by competent structures and academic and university institutions.

АННОТАЦИЯ

Диакон Мария. Внешнеполитические положения в программных документах и деятельности политических партий Республики Молдова. Диссертация на соискание учёной степени доктора политических наук. Кишинёу, 2015.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 351 работ, 162 страниц основного текста. Результаты исследования опубликованы в 12 научных работах.

Ключевые слова: Республика Молдова, политическая партия, внешняя политика, партийная система, стратегии и тактики, институты, механизмы, европейская интеграция, субрегиональное сотрудничество, положения, задачи.

Область исследования: политические науки.

Цель и задачи работы: цель диссертации состоит в исследовании внешнеполитических положений в программных документах политических партий Республики Молдова и определении их влияния на стратегические приоритеты внешней политики, деятельность институтов государственной власти, непосредственно на политические партии в контексте геополитического и доктринального плюрализма. В работе предусматриваются следующие задачи: анализ основных научных работ теме; раскрытие политико-правовых, методологических и концептуально-теоретических основ исследования; выявление стратегий и тактик, использованные политическими партиями в процессах программирования и реализации внешнеполитических положений; определение степени трансформации внешнеполитических положений в правительственных программах; исследование деятельности Республики Молдова в структурах субрегионального сотрудничества.

Важная научная проблема, разрешаемая в работе: разработка и обоснование целостного видения, касающегося внешнеполитической составляющей в программных документах и в деятельности политических партий, что позволило определить влияние данного компонента на эволюцию Республики Молдова. А также была выявлена степень реализации партийных стратегий и тактик в процессах политической модернизации.

Научная новизна и оригинальность заключается в проведении комплексного исследования бинома «политические партии - внешнеполитические программные положения» во взаимоотношении и взаимосвязи с целью раскрытия процессов сотрудничества Республики Молдова в европейской протестанстве.

Теоретическая значимость работы раскрывается в укомплектовании концептуально-методологических рамок, необходимых для проведения междисциплинарных по характеру исследований бинома «политическая партия - внешняя политика», в частности, для обоснования стратегий и тактик в целях модернизации деятельности политических партий и аргументации необходимости углубления субрегионального сотрудничества, позволяющего усилить участие Республики Молдова в европейском интеграционном процессе.

Практическая значимость исследования состоит в обеспечении представителей государственной власти и политических партий, экспертов и широкого общественного мнения нужной информацией по проблемам внешней политики, доктринальных и геополитических предпочтений социально-политических формирований Республики Молдова; в пополнении списка научных трудов по данной теме.

Применение научных результатов. Работа была подготовлена в Центре Политических Исследований и Международных Отношений Института Правовых и Политических Исследований АНМ, её результаты были представлены и рассмотрены на заседаниях Центра и Профильного Научного Семинара при Институте, опубликованы в 12 научных работах и дискутированы на 7 научных форумах. Результаты могут быть применены государственными структурами, политическими партиями и университетско-академическими кругами.

LISTA ABREVIERILOR

ADEPT – Asociația pentru Democrație Participativă
AMN – Alianța Moldova Noastră
APC – Acordul de Parteneriat și Cooperare
APCE – Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
BEAB – Blocul Electoral „Alianța Braghiș”
BMD – Blocul Moldova Democrată
CCNA – Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică
CSI – Comunitatea Statelor Independente
GUAM – Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică
ICE – Inițiativa Central-Europeană
IDIS „Viitorul” – Institutul de Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”
IPAP – Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO
NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OCEMN – Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră
ONU – Organizația Națiunilor Unite
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PCRM – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
PDM – Partidul Democrat din Moldova
PELDR – Partidul European Liberal Democrat și Reformist
PL – Partidul Liberal
PLDM – Partidul Liberal Democrat din Moldova
PLR – Partidul Liberal Reformator
PNL – Partidul Național Liberal
PPCD – Partidul Popular Creștin Democrat
PPE – Partidul Popular European
PpP – Parteneriatul pentru Pace
PSDM – Partidul Social Democrat din Moldova
PSESE – Pactul de Stabilitate în Europa de Sud-Est
PSRM – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova
SUA – Statele Unite ale Americii
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Declararea independenței Republicii Moldova a solicitat în regim expres inițierea procesului de recunoaștere internațională și obținere a calității de subiect al dreptului internațional, noul stat independent regăsindu-se într-un context structural-sistemic aflat el însuși în profundă schimbare. În asemenea condiții transformatoare și edificatoare necesitatea elaborării opțiunilor de politică externă în arealul subregional, european și mondial se afla pe agenda zilei, iar partidele politice, aceste componente ale sistemului politic, chiar dacă și ele în formare, se dovedesc a fi unul dintre actorii primari responsabili de conținutul și direcțiile de politică externă, determinând prioritățile strategice în conformitate cu obiectivele programatice elaborate și implementate. Mecanismele de accedere la puterea de stat se realizează prin alegeri, care fiind desfășurate periodic, reprezintă un eveniment de importanță deosebită din cauza că focalizează atenția asupra întregului spectru de probleme cu care se confruntă societatea în plan intern și în aspect extern. Alegerile în baza pluripartidismului fiind o formă a democrației pluraliste, au condiționat apariția în Republica Moldova a unor procese și fenomene politice noi, concurența pentru accederea în structurile de putere a motivat diversitatea trăsăturilor de caracter și de comportament în cadrul formațiunilor social-politice, care, la rândul lor, apăreau spontan, în funcție de aspirațiile unor persoane mai mult sau mai puțin cunoscute de a deveni lideri politici. În aceste condiții, specificăm noi, alegerile reprezintă o modalitate democratică bună de selectare și de diseminare a opțiunilor și obiectivelor de politici, inclusiv de politică externă, care urmează a fi implementate prin programele de guvernare de către instituțiile de resort.

Plasarea partidelor pe eșichierul politic este determinată nu doar de doctrina și ideologia politică promovată, dar și de opțiunea programării politicii externe în raport cu centrele de putere dominante: opțiunile pentru Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică plasează partidele spre centru-dreapta și dreapta, în raport cu prima regăsindu-se și formațiuni de centru-stânga, iar opțiunea pentru Rusia și Uniunea Eurasiatică plasează partidele pe stânga. Prin trasarea factorilor formativi, specificăm noi, formațiunile social-politice stabilesc obiectivele, promovează ideologia, elaborează și implementează programele, determinând strategia de dezvoltare a țării și convingerea cetățenilor de justetea ei, sporind numărul adeptilor și aliaților săi.

Partidele politice din Republica Moldova plasează capitolul „politică externă” la nivelul opțiunilor programatice de importanță covârșitoare, prefigurându-se astfel opinia că identificarea corectă și strategică a direcției politicii externe va avea drept consecință soluționarea expresă a celorlalte probleme, de ordin economic, social, identitar, lingvistic. Cele mai influente formațiuni social-politice împărtășesc opțiuni diferite de politică externă: PSRM optează pentru integrarea în Uniunea Eurasiatică, PCRM militează strategic pentru Uniunea Europeană, iar tactic pledează

pentru Uniunea Eurasiatică, PLDM și PL militează în exclusivitate pentru integrarea în Uniunea Europeană, iar PDM se pronunță pentru „încurajarea și susținerea relațiilor reciproc avantajoase cu partenerii din vest și cu cei din est”, prioritatea revenind însă, Uniunii Europene. Rezultatele alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014 demonstrează că încrederea cetățenilor oscilează în jurul acestor cinci partide, constituindu-se egalitatea opțiunilor pentru procesele integraționiste din viitor, însă nu sunt excluse schimbări pe toate segmentele axei politice, mai ales că mișcarea de protest manifestă neîncredere în imaginea și activitatea partidelor de guvernare.

În condițiile în care Uniunea Europeană însumează un model de dezvoltare economico-socială și o oportunitate a aspirațiilor de politică internă realizate prin politica externă, aderarea la această structură reprezintă pentru Republica Moldova „un obiectiv major și de perspectivă, iar primul pas în această direcție îl constituie semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare” se declară în Hotărârea pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova [1]. Cu toate acestea, amplasarea geopolitică și conjunctura subregională nefastă, crizele politice interne, interesele externe dominante în interior, nivelul slab de dezvoltare democratică, discontinuitatea mesajului politic proeuropean, inconsecvența unor lideri politici și partide în anumite perioade de timp, au constituit setul controverselor care au marcat și au stagnat realizarea obiectivelor majore de politică externă trasate atât în principalele documente de stat, cât și în programele de activitate și platformele electorale ale partidelor politice aflate la guvernare. Vom nota că ideile programatice pe marginea politicii externe nu se rezumă doar la procesele racordării la standardele comunitare, urmărindu-se finalitatea integrării la nivel regional (exigențe eurasiatice practic nefiind înaintate), ci se includ și în formate de cooperare subregională, precum Inițiativa Central Europeană, Acordul de Liber Schimb în Europa Centrală, Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est, Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră, parteneriatului subregional revenindu-i un loc important în agenda activităților externe. Cooperarea și parteneriatul subregional vine să fortifice arsenalul de acțiuni îndreptate spre realizarea priorității strategice, chiar dacă sunt subapreciate și mai puțin valorificate în contextul apropierei integrării europene a Republicii Moldova.

Activitățile de politică externă sunt desfășurate multilateral, la nivel diferit, fiind abordate multiple probleme ce țin de securitate, democrație, drepturile cetățenilor, dezvoltare economică, participarea Republicii Moldova în structuri precum Organizația Națiunilor Unite, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Consiliul Europei evidențiază capacitatea de răspuns la problemele de interes global și disponibilitatea de a promova în interior valori cu potențial de dezvoltare durabilă.

Un important punct de reper în trasarea și consolidarea politicii externe este programul de activitate al Guvernului, care însumează opțiunile strategice ale partidelor din axa guvernării, dar

nu numai, privind dezvoltarea statului și plasarea lui în relații de cooperare externă favorabilă: potrivit prevederilor Programului de activitate al Guvernului Streleț pentru anii 2015-2018 [2], deja demis, dar ideea magistrală va avea continuitate, integrării europene constituie dezideratul fundamental al politicii interne și externe, precum și forța majoră de coeziune politică și socială. Sarcina strategică constă în asigurarea integrării în spațiul politic și economic european, proces demarat prin semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere, a liberalizării regimului de vize și creării spațiului economic comun cu Uniunea Europeană.

Programul Guvernului nu prevede, însă, mecanismele, strategiile și tacticile de acțiune în vederea realizării obiectivelor trasate de politică externă, acestea constituind atribuțiile de bază ale instituțiilor democratice reprezentative și de resort, iar din perspectiva activităților partinice, precizăm că nu există un set de strategii și tactici fundamentate prin lege sau alte acte normative care ar ghida, ar influența sau ar constrânge activitatea programatică a partidelor politice.

Actualitatea problemelor abordate reiese din necesitatea analizei și evaluării conținutului documentelor programatice ale partidelor politice prin prisma realizării lor și a controverselor conturate în timp. Accederea la guvernare a forțelor politice variate, de la comuniste și socialiste la democrat-liberale și liberale, a influențat substanțial structura și caracterul politicii externe, iar electoratul a fost convins de fiecare dată că ideile propuse pot fi realizate, se află în concordanță cu interesul național și, inevitabil, vor contribui la dezvoltarea Republicii Moldova. Actualitatea și importanța problemelor elucidate rezidă în reliefaarea activităților de elaborare și implementare a prevederilor de politică externă care se regăsesc în documentele programatice ale formațiunilor social-politice din Republica Moldova, cu precădere cele parlamentare și guvernamentale. Vom preciza că cercetările științifice în domeniu abordează doar tangențial componenta programatică a partidelor politice în raport cu politica externă, însă rapiditatea cu care se desfășoară procesele politice în exterior solicită expres analiza detaliată a activităților de acest caracter din perspectiva actualității, necesității și influenței asupra dezvoltării în complex a statului și a societății.

Descrierea situației în domeniul de cercetare a activităților programatice de politică externă ale partidelor politice și identificarea problemelor supuse investigațiilor. Partidele politice, formând grupuri de membri ai societății care urmăresc cucerirea și exercitarea actului de guvernare, s-au aflat constant pe agenda cercetărilor științifice. Evaluarea conținutului lucrărilor științifice indică o diversitate majoră de abordări asupra partidelor politice, fiind trasate aspectele structurale, componența, competențele, funcțiile teleologice, obiectivele și finalitățile definitorii. Vom nota că sunt atestate raționamente atât în favoarea formării, organizării și acțiunii partidelor politice, fiind considerate catalizatorii societății în jurul unor idei de interes național (dezvoltare economică, fortificarea democrației, cooperare externă viabilă), cât și în defavoare, atribuindu-le

cauza dividerii societății pe principii doctrinare sau a viziunilor diferite pe marginea organizării și dezvoltării sociale în contextul realizării politicii interne și a opțiunilor pentru politică externă. Analiza abordările programatice de politică externă în activitatea partidelor politice a constituit punctul de reper al unui număr mai redus de elaborări științifice, deși amplificarea raporturilor de cooperare și dependența dezvoltării economice de relațiile politice în context internațional este incontestabilă, constituie un argument solid în favoarea identificării și studierii rolului partidelor politice în contextul raporturilor de putere pentru realizarea prevederilor programatice de politică externă. Analiza unor lucrări perfectate de autori străini și autohtoni demonstrează prezența atât a opiniilor comune, exprimate în modalitatea de organizare, structură și acțiuni ale partidelor, cât și a unor supoziții ce se disting prin diferențe, conturate prin gradul de instituționalizare, sistemul de valori promovat, între importanță și influență, stilul de activitate, capacitatea de identificare cu așteptările electoratului. În Republica Moldova exercițiul democrației este unul relativ tânăr, iar activitatea partidelor în arealul politicii externe este elucidată prin cercetările științifice care pun în lumină relațiile bilaterale și multilaterale cu principalele instituții subregionale, europene și mondiale de cooperare, fiind elaborate evaluări, interpretări și recomandări. Totuși am remarcat insuficiența unor elaborări științifice complexe, care să abordeze interconexiunea dintre partidele politice și politica externă, interconexiune care să exprime reliefația activităților programatice, iar lipsa unor rapoarte și evaluări ale activității partidelor politice care să fie făcute publice și cu acces larg nu permite elucidarea echidistantă a realizărilor și controverselor acțiunilor exercitate.

Elaborările științifice care pun în lumină crearea cadrului politico-juridic și conceptual-teoretic, instituționalizarea și transformarea structural-funcțională a partidelor politice raportate la aspecte ce țin de politica externă se regăsesc în lucrări de referință perfectate de M. Duverger [3], G. Sartori [4], B. Reilly și P. Nordlund [5], P. Brechon [6], G. Pasquino [7], R. Harmel [8], C. Nica [9], L. Șandru [10], F. Brădescu [11], V. Moșneaga și Gh. Rusnac [12], V. Saca [13], V. Juc și P. Varzari [14], C. Solomon [15], I. Bucataru [16], A. Peru-Balan [17], V. Juc și Gh. Cojocaru [18], I. Rusandu și N. Enciu [19] ș.a.

Problemele principale de cercetare înaintate cu titlul de ipoteze de lucru sânt:

1. partidele politice sunt grupuri de persoane reunite în jurul unor idei doctrinare pentru a obține beneficii personale sau a satisface interesele de grup de pe pozițiile accederii și exercitării puterii de stat prin elaborarea, dezvoltarea și implementarea politicilor, inclusiv pe dimensiunea externă, aplicabilitatea lor fiind realizată prin activitatea instituțiilor de resort și structurilor internaționale interpartinice;
2. în procesul exercitării actului de guvernare, inclusiv de implementare a opțiunilor de politică externă, partidele politice fac uz de diferite strategii și tactici, care fiind amplificate cu capacități

instituționale și mecanisme de fundamentare a puterii, imprimă (politicii externe) caracter bazat pe obiectivul cooperării, prin dezvoltarea parteneriatelor de durată și încadrarea în exercițiul de democratizare a societății;

3. prioritățile și activitățile de politică externă ale partidelor din Republica Moldova se dovedesc a fi determinante în identificarea locului pe eșichierul politic, demonstrând capacități de a se ralia la exigențele timpului și de a angaja statul în raporturi de cooperare bilaterală și multilaterală, semnificația acțiunilor de acest caracter se află în creștere în contextul alternativei geopolitice și integraționiste cu care se confruntă Republica Moldova.

Scopul și obiectivele tezei. Având suport de referință actualitatea, importanța și gradul de investigație a problemei abordate, scopul propus este de a supune cercetării prevederile de politică externă din documentele programatice ale partidelor politice din Republica Moldova și a determina impactul lor asupra priorităților strategice de politică externă, activității instituțiilor puterii de stat și nemijlocit al partidelor politice în contextul pluralismului geopolitic și doctrinar. Atingerea scopului trasat solicită valorificarea următoarelor obiective:

1. a realiza un studiu istoriografic complex al elaborărilor științifice edificatoare la temă, demers necesar pentru a cunoaște și a înțelege adecvat diversitatea activităților programatice de politică externă ale partidelor politice cuprinse între realizări și deficiențe;
2. a pune în lumină fundamentele politico-juridice, reperele conceptual-teoretice și metodologice de investigație a opțiunilor programatice și activităților partinice de politică externă, determinând prezența sau lipsa procesului logic și continuu între obiective programatice și rezultate palpabile;
3. a identifica spectrul de strategii și tactici aplicate de partidele politice în procesul programării, analizei și realizării obiectivelor de politică externă, propunând, totodată, unele opțiuni strategice și tactice pentru a contribui la sporirea gradului de aplicabilitate a prevederilor partinice trasate;
4. a determina nivelul de transformare de către unele instituții ale puterii de stat a obiectivelor de politică externă elaborate de partidele politice în puncte de reper ale programelor de guvernare pentru a valorifica așteptările și încrederea electoratului;
5. a supune investigațiilor științifice impactul sistemelor de partide ale unor state democratice din Europa și apartenenței ideologico-doctrinare a partidelor europene asupra opțiunilor de politică externă, inclusiv cu privire la procesul de extindere a spațiului comunitar;
6. a cerceta, prin elucidarea opțiunii partidelor politice, activitatea Republicii Moldova în cadrul unor instituții de caracter multilateral subregional la nivel de pacte, procese, consilii specializate în vederea diversificării proceselor de cooperare și sporirii prezenței sale în arealul european.

Metodologia cercetării științifice. În procesul elaborării tezei au fost aplicate principiile simplității cunoașterii științifice, complementarității și corespondenței, abordările politologică și

sistemică, un set de metode general-științifice (structural-funcțională, instituțională, descriptiv-istorică, comparativă, analiza și sinteza, inducția și deducția, behavioristă) și particular-științifice (politologico-descriptivă, analiza conținutului documentelor, analiza evenimentelor). În rezultat, a fost realizat un studiu complex, cu valențe interdisciplinare din punct de vedere metodologic, prin aplicarea categoriilor din științele politice, sociologie și relații internaționale, care contribuie la crearea unui tablou mai mult sau mai puțin deplin la moment.

Problema științifică importantă soluționată se exprimă prin elaborarea unei viziuni de ansamblu cu privire la analiza componentei de politică externă în documentele programatice și în activitatea partidelor politice, fapt care a asigurat determinarea impactului ei asupra evoluției Republicii Moldova pe plan intern și pe arena mondială. A fost stabilit gradul de implementare a strategiilor și tacticilor partinice în procesele de modernizare politică.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în realizarea unei cercetări complexe a binomului partide politice – prevederi programatice de politică externă, abordate în conexiune reciprocă și interdependență, identificând realizările și controversele cu impact asupra proceselor cooperării Republicii Moldova pe arena mondială, prioritatea revenindu-i arealului european:

- sunt determinate unele strategii și tactici aplicate de partidele politice în procesele de realizare a prevederilor programatice de politică externă, fiind propuse modalități de activitate în vederea multiplicării formelor de cooperare bilaterală și multilaterală;
- sunt determinate mecanismele acționale ale instituțiilor democratice abilitate cu elaborarea, adoptarea și exercitarea prerogativelor în domeniul politicii externe, prin evidențierea itinerarului prevederii programatice, de la idee la realizare, stocare sau respingere;
- este demonstrată lipsa interconexiunii și interdependenței directe între definirea obiectivelor de politică externă și forma de guvernământ, tipul republican de regim politic și sistemul partidist de caracter democratic prin analiza funcționalității instituțiilor puterii de stat în Marea Britanie, Franța, Germania, România, Letonia, Lituania și Estonia;
- este reliefată activitatea Republicii Moldova în cadrul instituțiilor, inițiativelor și programelor de cooperare multilaterală la diferit nivel, cu precădere pe dimensiunea regională și subregională, elucidate prin participarea la lucrările unor foruri și implementarea proiectelor la care este parte.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării se exprimă prin elaborarea unei cercetări științifice complexe a prevederilor programatice de politică externă propuse de partidele din Republica Moldova prin analiza de strategii și tactici aplicate în concordanță cu instituțiile democratice și mecanismele de resort. **Semnificația teoretică a cercetărilor** se exprimă prin:

- a fost completat cadrul conceptual-metodologic pentru desfășurarea investigațiilor de caracter științific interdisciplinar asupra binomului partid politic – politică externă, ancorat pe elucidarea

componentelor edificatoare ale politicii externe, obiectivele și activitățile, fiind stabilit gradul de influență a partidelor asupra mecanismului de funcționalitate a sistemului politic;

- au fost elaborate unele strategii și tactici în calitate de suport teoretic de referință în vederea modernizării activității partidelor politice pentru a asigura eficiența procesului de adoptare și implementare a obiectivelor de politică externă de către instituțiile de resort;
- a fost argumentată oportunitatea aprofundării parteneriatelor și cooperării la nivel subregional pentru a consolida participarea Republicii Moldova în cadrul procesului integraționist european și a asigura implementarea standardelor comunitare indispensabile modernizării politice.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în elaborarea unui studiu cu valențe fezabile care se manifestă prin:

- asigurarea factorilor decizionali din administrația publică și a reprezentanților partidelor politice cu rezultatele științifice originale cu privire la activitatea instituțiilor puterii de stat și a partidelor pe dimensiunea de politică externă, reliefându-se generalul și particularul;
- completarea setului elaborărilor teoretico-științifice în domeniul stasiologiei prin elucidarea documentelor programatice și a activităților de politică externă ale partidelor politice, rezultatele obținute fiind utile pentru dezvoltarea cercetărilor științifice și a suporturilor didactice;
- familiarizarea experților din centrele analitice și în general, a opiniei publice cu informație ce ține de opțiunile doctrinare și geopolitice ale partidelor politice, activitățile de politică externă, fiind elucidate realizările și controversesele, determinate de raportul față de puterea de stat.

Aprobarea rezultatelor. Lucrarea este elaborată în Centrul Cercetări Politice și Relații Internaționale al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, rezultatele obținute au fost prezentate, discutate și aprobate la Centrul sus menționat, Seminarul Științific de Profil de pe lângă Institut și la șapte foruri științifice naționale și internaționale, cum ar fi: conferința științifică internațională **Probleme economice ale dezvoltării europene**, 27-28 martie 2012; conferința științifică internațională **Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare**, 25-26 septembrie 2012; conferința practico - științifică internațională a tinerilor cercetători, 23 noiembrie 2012; conferința transfrontalieră a tinerilor **Tinerii politicieni, juriști, artiști, filologi ... vis-a-vis de extinderea Uniunii Europene**, 20-22 decembrie 2013; conferința științifică internațională **Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători**, 10 martie 2014; conferința internațională **Tinerii în contextul globalizării. Probleme și oportunități**, 15 martie 2014; conferința științifică internațională **Perspective de dezvoltare a științei în viziunea tinerilor cercetători**, 3 iunie 2014; conferința internațională științifico-practică **Evoluția mentalității tinerilor în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană**, 16-17 martie 2015.

Sumarul capitolelor tezei. Lucrarea include Introducere, trei capitole divizate fiecare în trei subcapitole, Concluzii generale și recomandări, finalizând cu Bibliografie.

Introducerea conține toate subdiviziunile: actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele lucrării, metodologia cercetării științifice, problema științifică importantă soluționată, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul capitolelor tezei.

Capitolul întâi include studiul istoriografic și repere conceptuale, teoretico-metodologice și politico-juridice de cercetare a problemelor abordate. În primul subcapitol sânt elucidate cele mai relevante elaborări științifice la temă, perfectate de cercetători științifici atât din străinătate, cât și din Republica Moldova. Al doilea subcapitol pune în lumină conceptele, teoriile și reperele metodologice de investigație a prevederilor programatice de politică externă elaborate și aplicate de partidele politice pentru a atinge obiectivele propuse, cu predilecție cucerirea și exercitarea puterii de stat. Ultimul subcapitol înglobează concluzii preliminare la tema aspectelor abordate.

Al doilea capitol reliefează procesele de exercitare a politicii externe în arealul european, fiind supus cercetării impactul fenomenului integraționist asupra participării Republicii Moldova în cadrul unor proiecte de cooperare multilaterală de nivel geopolitic diferit. Primul subcapitol este consacrat elucidării activității partidelor europene, cu influență în creștere asupra politicilor europene și impactului tipului de sistem de partide asupra realizării politicii externe, exemplificat prin Marea Britanie, Franța și Germania, România, Estonia, Letonia și Lituania. Subcapitolul al doilea trasează relevanța cooperării la nivel subregional pentru participarea Republicii Moldova în relații externe. Ultimul subcapitol conține o totalizare preliminară a materialului elucidat.

Capitolul trei conține analiza activităților desfășurate de partidele politice din Republica Moldova în planul realizării prevederilor programatice de politică externă, accentele fiind plasate pe două seturi de acțiuni și influență. Subcapitolul întâi include cercetarea strategiilor și tacticilor utilizate în activitatea partinică, fiind identificate limite permissive și prohibitive în cadrul legal, în context fiind propuse unele modalități de acțiune pentru consolidarea ponderii lor. Al doilea subcapitol este consacrat examinării instituțiilor democratice și a mecanismelor de resort care transformă obiectivele de politică externă în abordări practice, conturând semnificația participării în procesul decizional și reprezentativ. Ultimul subcapitol reliefează unele concluzii preliminare.

În fine, concluziile generale totalizează cercetările desfășurate, imprimându-le un caracter finalizat pentru moment, iar recomandările se disting prin fezabilitate, concretețe și perspectivă.

Sintagma „documente programatice ale partidelor politice” include programele, statutele, platformele electorale, declarațiile, rezoluțiile, comunicatele și alte documente adoptate de către structurile abilitate, care reflectă poziția oficială a formațiunii.

1.ASPECTE ISTORIOGRAFICE ȘI ABORDĂRI TEORETICO-METODOLOGICE ALE PREVEDERILOR DE POLITICĂ EXTERNĂ ÎN DOCUMENTELE PROGRAMATICE ȘI ACTIVITATEA PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Acest capitol conține prin definiție două blocuri mari de probleme – studiul istoriografic și reperele teoretico-metodologice de investigație a obiectivelor și activităților de politică externă ale partidelor politice, cu predilecție din Republica Moldova, exercițiul fiind oportun pentru a contribui la realizarea scopului și obiectivelor determinate. Astfel, în primul subcapitol elaborările științifice ale cercetătorilor autohtoni și celor din străinătate vor fi supuse investigațiilor prin prisma valențelor istoriografice, asigurând valorificarea exigențelor regulamentare de a prezenta descrierea situației în problemele supuse investigațiilor, pe când în subcapitolul al doilea acestea sunt reliefate în calitate de suport conceptual și teoretico-metodologic, fiind puse în lumină cercetările, metodele și principiile care au contribuit la valorificarea obiectului de studiu propus.

1.1. Coordonate de politică externă în documentele de program și în activitatea partidelor politice: studiu istoriografic

Analiza prevederilor de politică externă rămâne a fi un subiect foarte actual atât din perspectivă teoretică, în sensul de abordare a domeniului, cât și din perspectivă aplicativ-practică, determinând setul activităților de natură politică prin reliefarea acțiunilor realizate și rezultatelor obținute în plan extern. Datorită faptului că procesele integraționiste din arealul european și din cel eurasiatic dețin impact asupra interesului național al Republicii Moldova, devine indispensabilă elaborarea noilor fundamente științifice asupra conținutului politicii externe, deoarece, fiind prin caracter un fenomen dinamic, cercetările tematice efectuate până în prezent abordează în diferită măsură complexitatea aspectele sale determinative.

Experiența acumulată în procesul elaborării și exercitării politicii externe a demonstrat existența atât a elementelor pozitive, care au fortificat prezența statului pe arena mondială, cât și a aspectelor mai puțin oportune, negative, care au condus la stagnarea proceselor de cooperare și de integrare în structuri multilaterale. Vom preciza că la momentul proclamării independenței Republicii Moldova, urmată de afirmarea pozițiilor pe plan internațional, procesul elaborării și promovării unei politici externe proprii s-a dovedit a fi destul de dificil și anevoios, supoziție validată atât prin insuficiența cadrelor diplomatice de înaltă calificare, cât și datorită tradițiilor și experienței de cooperare externă. Alt aspect de importanță în valorificarea poziției statului pe arena mondială îl constituie elaborare și definitivarea cadrului politico-juridic necesar exercitării politicii externe doar în 1995, prin adoptarea Concepției politicii externe. Totodată ținem să subliniem că deși pe teritoriul Republicii Moldova mai continuă, din anul 1992, staționarea trupelor străine, totuși, în pofida acestor dificultăți, autoritățile naționale au reușit într-o perioadă relativ scurtă de timp să asigure afirmarea statului în exterior,

devenind subiect cu drepturi depline. În ordinea reliefată de idei vom nota că partidele politice, prin programele de activitate și platformele electorale, dețin un rol important în programarea, analiza și realizarea politicii externe. Luând ca bază practica partinică din mai multe state, inclusiv a Republicii Moldova, putem atesta că aceste instituții politice, aceste elemente ale sistemului politic, se manifestă plenar ca instrumente de mediere politică prin corelarea intereselor grupurilor sociale cu realitățile, necesitățile și posibilitățile instituționale în vederea constituirii și asigurării stabilității sistemului. Prin trasarea liniilor directorii care au marcat politica externă, identificăm rolul incontestabil al partidelor politice cu menirea lor de a reprezenta, exprima, transmite și ajusta ideile și opțiunile cetățenilor pentru realizarea interesului comun, inclusiv în domeniul politicii externe.

Prin realizarea studiului istoriografic al problemelor abordate ne propunem să evidențiem nu numai aspecte ale evoluției politicii externe, elucidate conceptual-teoretic și conținutul prevederilor programatice exprimate prin programe și platforme electorale, dar ținem să reliefăm și conexiunile cauzale dintre partidele politice, ca formatori ai instituțiilor democratice și responsabili de evoluția, direcția, realizările și controversalele procesului complex al politicii externe. Aceste obiective sunt posibile prin punerea în lumină a vocației partidelor politice de a cuceri puterea, fie prin răsturnarea sistemului existent (metoda nedemocratică), fie prin participarea în competițiile electorale (metoda democratică). Segmentele de analiză înglobează strategiile și tacticile de valorificare a oportunităților partinice pentru realizarea politicii externe; domeniul instituțiilor și mecanismelor edificate în vederea transformării opțiunilor programatice în idei concrete, atestate și valorificate prin rezultate și prin consecințe pozitive pentru electorat; domeniul relației și influenței sistemului de partide funcțional în state distincte ca formă de guvernare și regim politic (Marea Britanie, Franța, Germania, România, Estonia, Letonia, Lituania) și conținutul programatic de politică externă, culminând cu cercetarea rolului și locului Republicii Moldova pe arena mondială, ca o consecință a realizării prevederilor programatice de politică externă, dar nu numai, date fiind unele împrejurări de factură geopolitică și geoeconomică.

Referințele tematice la lucrările fundamentale denotă rolul important sau chiar determinant al structurilor partinice în vederea consolidării echilibrului social-politic, inclusiv prin edificarea corectă și în conformitate cu opțiunile majorității a direcțiilor politicii externe. Încă de la apariția primelor formațiuni politice în statele europene s-a consolidat opinia, potrivit căreia, convergența ideilor și intereselor între guvernanții legitimați prin sufragiu și guvernații abilitați să voteze reprezintă premisa instituționalizării democrației reprezentative, raționament din care extragem concluzia privind aportul partidelor în formarea și realizarea opțiunilor de politică externă.

Abordările clasice privind activitățile și modalitățile de organizare a partidelor politice au fost fundamentate de gânditori străini și autohtoni, care, prin ideile elaborate au argumentat importanța și

necesitatea fenomenului partinic pentru organizarea socială și prezența oportună a statului în relațiile externe [20, p.230]. Astfel, unul dintre fondatorii conservatorismului, E. Burke, în „Reflecții asupra Revoluției din Franța” tratează partidul politic ca pe un element indispensabil în realizarea interesului național, reieșind din conținutul unui anumit principiu general acceptat de clasa politică [21, p.12]. Autenticitatea și actualitatea acestei abordări, în accepția noastră, se regăsește în conjunctura politică națională în care realizarea integrării europene poate fi posibilă printr-o unitate a forțelor politice angajate să susțină sincer înfăptuirea proiectul european.

Unul dintre exegeții liberalismului, B. Constant, în „Libertatea la antici și la moderni” a definit esența partidului politic, prezentându-l ca pe o reuniune de oameni uniți în jurul aceleiași idei, derivată dintr-o doctrină politică proprie [22, p.24]. Această formulă nu și-a pierdut din actualitate și valență, raționament care ne-a făcut să apelăm la definiția clasicului francez. Ținem să precizăm însă, că indiferent de doctrina politică asumată, fie liberală, fie conservatoare sau de altă coloratură, fiecare partid politic include în programul de activitate realizarea prevederilor de politică externă care să asigure stabilitate, securitate și dezvoltare în interior, dar și în exterior.

J. La Palombara și M. Weinern în lucrarea „Political parties and political development” au fundamentat asumția care se rezumă la următoarele: orice partid trebuie să dispună de o organizație durabilă, a cărei speranță de viață să fie superioară conducătorilor săi [23, p.16]. Raționamentul oferă stabilitate prevederilor programatice, inclusiv de politică externă, deoarece într-un sistem democratic acestea derivă din poziția generală a partidului, fiind racordate la nivelul așteptărilor sociale și mai puțin la nivelul interesului individual al liderului sau al unui grup restrâns de actori politici influenți.

M. Duverger în „Les partis politiques” plasează accentele discret pe modalitatea de organizare a partidului de la centru la periferie, evidențiind importanța instituțiilor coordonatoare [3, p. 56]. Nu putem să nu fim de acord cu aserțiunile cercetătorului francez, deoarece ordinea partinică asigură competență și organizare în procesul realizării prevederilor programatice, pe când domeniul politicii externe, depășind limitele teritoriale, instituționale și de securitate ale statului, reclamă organizarea și structurarea clară a funcțiilor și atribuțiilor delegate de la centru.

D. Gusti acreditează ideea că partidul politic se echivalează cu procesul obținerii puterii în scopul de a guverna pentru construcția unui ideal etic și social [24, p.11]. Notăm că la etapa actuală, când fenomenul integraționist cunoaște ascensiunea proceselor de unificare a statelor sub simbolul cooperării în numele dezvoltării, opțiunile de politică externă capătă o conotație tot mai pregnantă în spectrul valorilor politice, partidele identificându-se cu cele mai eficiente proiecte integraționiste.

Fiind un fenomen complex și dinamic, caracteristicile determinante ale partidului politic au depășit cu rapiditate prevederile clasice. În culegerea de articole „Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development” îngrijită de către B. Reilly și P.

Nordlund, partidele politice sunt catalogate ca o componentă esențială a democrațiilor reprezentative [5, p.18]. Ideea generală intens promovată denotă că este dificil să ne imaginăm modalitatea prin care guvernarea statelor moderne poate fi înfăptuită fără aportul substanțial al partidelor politice: de la organizarea alegerilor, unificarea și articularea intereselor, edificarea alternativelor politice și până la promovarea activităților legislative, buna funcționare a partidelor politice este edificatoare atât pe reprezentarea guvernamentală, cât și în procesul de dezvoltare democratică a societăților în tranziție. Subliniem că exemplul Republicii Moldova poate fi unul emblematic în acest sens de idei, deoarece formațiunile social-politice, prin lansarea și realizarea prevederilor programatice de politică externă, contribuie la fortificarea rolului și locului statului nu numai în interior, dar și pe arena mondială, fapt care se dovedește a fi foarte important în tranșarea statutului prelungit în timp, nepermis de mult, de societate în tranziție.

În același context, K. Janda în monografia „Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting party law” pornește de la aserțiunea că o democrație necesită partide politice puternice, cu capacitatea de a reprezenta eficient cetățenii și de a promova politici viabile care să demonstreze abilitatea de a guverna pentru binele public [25, p.29]. Declinul activismului politic, creșterea participării forțelor antidemocratice și îndepărtarea liderilor politici de la actul guvernării prin voința cetățenilor favorizează permanenta schimbare și adaptare a partidelor politice. Autorul precizează că procesul de racordare la noile exigențe politico-sociale a determinat efectuarea unui studiu tematic în cadrul Institutului Democratic Național al Afacerilor Externe din Statele Unite, care a culminat, din punct de vedere practic, cu acordarea de asistență pe termen lung partidelor politice în procesele de dezvoltare instituțional-organizațională, sporire a competitivității în alegerile locale și în cele naționale, participare constructivă în actul guvernării.

Din punct de vedere teoretic, autorul fundamentează câteva teze și evidențiază legătura cauzală între conținutul reglementărilor constituționale și legislative privind partidele politice și modul de activitate partinică propriu-zisă, atestând situația prin care în mai multe state cu democrație avansată lipsește o lege a partidelor politice, acestea fiind legiferate prin alte acte normative. De exemplu, în Marea Britanie activitatea partidelor politice este reglementată de The Political Parties, Elections and Referendums Act adoptat în 2000, care a abrogat Registration of Political Parties Act din anul 1998. În statele înalt dezvoltate, precum Belgia, Franța, Italia și Olanda, organizarea și activitatea partidelor politice este strict reglementată prin legi, care urmăresc legiferarea activității asociațiilor benevole de cetățeni. În același timp identificăm reglementări dramatice nu numai a modalităților de formare și de dezvoltare, dar și de organizare și activitate a partidelor în diferite contexte sociale (alegeri, opțiuni de politică externă). În unele state, cum ar fi SUA, Canada sau Noua Zeelandă nivelul de reglementare a organizării și desfășurării procesului electoral este minim, în Rusia este unul moderat, iar în Japonia

este strict reglementat, însumând o mulțime de prevederi legislative care cuprind procesul organizării și desfășurării alegerilor. Vom specifica de asemenea că atestăm unele cazuri în care partidele, prin acțiunile lor, pot demola principiile formatoare ale democrației, venind cu politici contrare dezvoltării statului. Vom nota că cele mai multe măsuri prohibitive în activitatea partinică sunt înregistrate în textul constituțional al Algeriei și Nigeriei, pe când cele mai multe măsuri permissive ale activității partidelor politice au fost identificate în Legea supremă a Estoniei. Studiul mai prezintă exemple prin care activitatea partidelor politice poate fi sau controlată, sau restricționată de Președinte, prevedere constituțională aplicabilă în Albania, Belarus, Bulgaria, Estonia, Lituania, Niger, Turcia sau Uruguay.

În ordinea expusă de idei, K. Janda trasează câteva modalități de acțiune, pe care le vom aborda sub semnul strategiilor. Fundamentate prin constituție sau prin alte acte normative, aceste modalități de acțiune organizează și favorizează dezvoltarea structurilor formatoare ale societății prin orientarea statului către diversificarea parteneriatelor și cooperării externe prin posibilitatea de a participa la foruri internaționale pentru apropierea valorilor naționale de valorile comunității mondiale.

Vom puncta lapidar, făcând o derogare succintă de la desfășurarea subiectului istoriografic, că dispozițiile constituționale cu privire la partidele politice din Republica Moldova derivă din contextul tradițiilor politice, culturii politice și viziunilor de dezvoltare a societății în circumstanțele interne și externe noi, dictate de autodizolvarea Uniunii Sovietice și edificarea statului suveran și independent. Constituția Republicii Moldova nu definește cu exactitate ce înseamnă un partid politic, stabilind anumite referințe la scopurile urmărite de partide în vederea definirii și exprimării voinței politice a cetățenilor (art.45, al.2). Totuși, legiuitorul a inclus o serie de principii de bază urmărind scopul de a reliefa conținutul explicit și ingredientele exacte ale conceptului de pluralism politic. În cercetare vom analiza transformarea acestor principii în strategii și tactici de realizare a prevederilor de politică externă în vederea validării ipotezelor avansate.

Revenind la elucidarea subiectului istoriografic, menționăm lapidar că în articolul „Sociology of political parties' closure regime”, E.Yilmaz numește partidele politice ca fiind veriga de legătură între societate și sistemul politic, constituind elementul fundamental al vieții politice în statele democratice. Comparativ cu democrațiile occidentale, reglementarea constituțională a partidelor politice din istoria politică a Turciei, cunoscută printr-un regim închis, are consecințe politice și sociale: având menirea să imprime forma relației dintre arealul politic și arealul social, partidele caută noi modalități de a expune opțiunile programatice în fața electoratului [26, p.831].

Escaladând alt areal geografic, atestăm caracteristici aproximativ identice atribuite partidelor. V. Fernandes în studiul „Indifference and Political Parties” menționează că prin analiza structurilor partinice se poate face lumină asupra conceptului de indiferență exercitată în procesele politice din societate. Pentru a realiza acest argument, își focusează reflexiile asupra partidului politic italian Lega

Nord, partid cu viziuni de extremă dreapta, fiind unul dintre artizanii schimbărilor care au avut loc pe scena politică italiană, cunoscut prin retorică agresivă, discurs și poziții contra imigrării, organizării social-economice din sudul Italiei și recent, împotriva musulmanilor. În acest context de idei, autorul tratează partidele politice ca pe o instituție care întrunește capacitatea de a forma o viziune distinctă asupra lumii prin manipularea și influența atribuțiilor caracteristice societății și prin discursul politic memorabil derivat din opțiunile programatice dedicate societății [27, p.5].

H. Reiter în studiul „The Study of Political Parties, 1906–2005: The View from the Journals” realizează o evaluare a elaborărilor din cele mai importante reviste de științe politice din ultimul secol cu referire la partidele politice [28, p.614], determinând o creștere substanțială a numărului articolelor consacrate comportamentului partinic și activității lor legislative pe fundalul declinului în cercetarea aspectelor organizatorice. Notăm că prin obiectivele reliefate autorul realizează conexiunea aspectelor empirice, generale și normative în vederea conturării instrumentelor eficiente pentru a elabora politici de dezvoltare a partidelor politice.

În schimb, P. Goren în articolul „Party Identification and Core Political Values” analizează pe larg conexiunea dintre apartenența la partid și esența valorilor politice promovate ca elemente centrale în sistemul cerințelor politice ale cetățenilor alegători. Autorul se întreabă dacă identificarea partinică influențează mesajul valorilor politice, dezvoltând o strategie de acțiune a partidului politic în procesul realizării prevederilor programatice [29, p.883]. Vom preciza că din perspectivă clasică și neoclasică identificarea partinică este definită ca un atribut personal, un atașament afectiv pentru un partid politic identificat cu sentimentul de apropiere față de un grup social asociat cu partidul dat, iar alegătorul decide cu care să se identifice, bazându-se pe calitatea grupului ce formează fundamentul social al partidului, cum ar fi oamenii de afaceri în cazul Partidului Republican și muncitorii în cazul Partidului Democrat din Statele Unite. Însă rigorile științifice ne impun să precizăm succint că această supoziție devenită clasică și, practic, omniprezentă în literatura de specialitate, actualmente a pierdut din relevanță pe motivul transformărilor care s-au produs în societatea americană și nu putem vorbi despre suporturi sociale stabile și distincte ale celor două partide sus menționate.

Citând din eseul lui R. Michels „Les partis politiques”, A. Schwartz a remarcat aserțiunea care prevede că succesul guvernării directe ține de capacitatea de a mobiliza spontan masele. Dezvoltarea acestei aserțiuni presupune că în statele moderne poporul participă la procesul politic prin intermediul instituțiilor reprezentative, iar paradoxul apare anume în momentul în care organizarea maselor devine o necesitate, fenomen care împarte membrii colectivității în minorități conducătoare și majorități conduse [30, p.19]. Politologul spaniol P. Ibarra prezintă democrația participativă ca pe o trecere între două modalități complementare: în primul caz estimează participarea prin proteste și revendicări ale drepturilor de obținere a deciziilor politice favorabile, iar în al doilea caz analizează participarea prin

invitație pe arene și alte spații definite ca instituții democratice, care exprimă gestiunea spațiului și a valorilor în contextul favorabil pentru dezvoltarea prevederilor politice [31, p.25]. Am făcut referință la ideile promovate de R. Michels pe motivul actualității lor pentru situația din Republica Moldova, evidențiindu-se două lumi paralele: minoritatea aflată la guvernare se organizează ușor, indiferent de coloratura politică, pentru a-și realiza interesele și majoritatea greu de organizat.

Revenind la ideea identificării partinice a cetățenilor, notăm că autenticitatea situației poate fi redată prin apartenența sau identificarea alegătorului cu partidul care promovează o politică externă capabilă să orienteze societatea spre realizarea intereselor naționale. Este de subliniat că în Republica Moldova toate partidele promovează ideile stabilității, bunăstării sociale, dezvoltării economice și educației de calitate, însă alegătorul se identifică cu formațiunea care promovează cursul de politică externă care să corespundă cu așteptările și necesitățile sale. În acest context de aserțiuni, R. Tănăsă în articolul „Votul afectiv în spațiul electoral al Republicii Moldova” susține că manifestarea votului afectiv depinde atât de caracterul electoratului, cât și de oferta electorală, de particularitățile societății și regulile jocului politic [32, p.109]. O abordare distinctă a identificării partinice a electoratului este prezentată de către A. Peru-Balan care subliniază că „alegătorul percepe mesajul partidului nu pe dimensiunea ideologică, doctrinară, ci pe imaginea liderului de partid” [17, p.102], prefigurând că puterea partidului politic este determinată de fenomenul leadershipului politic.

P. Goren precizează, în ordinea enunțată de supoziții, că identificarea socială sau sentimentul de aderent se dovedește a fi atributul conceptual al identificării partinice. Analizând această aserțiune, putem menționa că asigurarea bazei sociale solide este model de strategie pentru realizarea opțiunilor programatice de politică externă, acest suport permite accederea la putere a actorilor politici care tind să dețină mecanismele de exercitare a puterii.

Ținem să precizăm că abordările cercetătorilor ruși pe marginea partidelor se regăsesc în mai multe elaborări, una dintre care este culegerea de articole intitulată „Политические партии России: история и современность” coordonată de A. Zeveleva, Iu. Sviridenko și V. Șelehaeva. În lucrare sunt puse în lumină, într-o măsură mai mare sau mai mică, istoria multipartidismului din Federația Rusă, elucidând geneza și evoluția partidelor, dinamica suportului social, dezvoltarea programului de partid ca formă și conținut, strategiile și tacticile aplicate în scopul realizării prevederilor asumate prin documente de program, rolul formațiunilor partinice în viața politică a Rusiei în secolul XX [33, p.5].

C. Nica în lucrarea „Sisteme de partide contemporane” gândită ca o „monografie în problema partidelor politice din lume”, elucidează sub aspectul sistemic constituirea și dezvoltarea fenomenului partidist, începând din antichitate și Evul Mediu și finalizând cu metamorfozele semnificative din epoca modernă și din perioada contemporană [9, p.29]. În ansamblu, monografia este o abordare interdisciplinară a conceptului de partid politic prin îmbinarea contribuțiilor teoretice personale cu

estimarea rezultatelor relevante, fiind utilizate, în acest proces, izvoare documentare primare cuprinse în programe și statute ale formațiunilor social-politice, baze de date cu caracter statistic electoral cu privire la evoluția orientărilor politice și partinice după categorii sociale și profesionale. Considerăm că lucrarea prezintă literaturii academice de specialitate o viziune cuprinzătoare asupra formațiunilor social-politice, numite „agenții principali ai competiției pentru preluarea, exercitarea și menținerea puterii de stat, indicatori ai democrației constituționale moderne, de tip reprezentativ-parlamentar”.

Realizând analiza de conținut a cercetărilor științifice autohtone asupra partidelor politice, mai ales a modalităților de manifestare și de activitate în vederea implementării prevederilor programatice de politici pentru dezvoltarea societății, inclusiv de politica externă, notăm monografia „Republica Moldova : alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului”, în care V. Moșneaga și G. Rusnac întreprind o incursiune în una din cele mai pronunțate forme de manifestare a democrației pluraliste – alegerile parlamentare, trasând două subiecte de investigație: alegerile parlamentare în raport cu consolidarea sistemului politic pluripartit în Republica Moldova și alegerile parlamentare în raport cu simpatiile politice ale electoratului [12, p.3]. Autorii monografiei subliniază că dacă la etapa inițială de constituire a sistemului pluripartit, adică anterioară alegerilor, apăruseră formațiuni social-politice cu pretenții de reprezentare a voinței întregului popor, manifestând acțiuni cu orientare vădit proromână, după alegeri situația s-a schimbat, dat fiind că se întăresc pozițiile formațiunilor social-politice care mizează pe patriotism și pe consolidarea independenței statale a Republicii Moldova.

Cercetarea partidelor prin prisma orientării vectorului politicii externe a Republicii Moldova este realizată de O. Protsyk, I. Bucataru și A. Volentir în articolul „Competiția partidelor în Moldova: ideologie, organizare internă și abordarea conflictelor etno-teritoriale”. Autorii consideră că orientarea vectorului politicii externe constituie una dintre dilemele majore ale Republicii Moldova, având două alternative geopolitice: fie integrarea în Uniunea Europeană, fie integrarea în Comunitatea Statelor Independente. Pentru reliefarea mai amplă a subiectului au fost formulate chestionare, elaborate tabele privind dinamica și traiectoria politicii externe, recurgându-se la etapizarea procesului de realizare a acestui domeniu. Dacă inițial (1989-1992) majoritatea populației opta pentru intensificarea relațiilor de colaborare cu statele occidentale, către anul 1993, pe fundalul crizei economice, opinia publică devine dominată de nostalgia pentru perioada sovietică, electoratul a început să susțină reîntregirea fostului spațiu sovietic [34, p.91].

Este important de precizat că în aceste condiții se profilează direct conexiunea cauzală dintre conținutul politicii externe promovat și poziționarea ideologică a partidelor pe eșichierul politic. În acest sens, formațiunile care optau pentru reîntoarcerea la vechiul sistem se identificau cu segmentul de stânga al eșichierului politic, entitățile care militau pentru apropierea și aprofundarea relațiilor cu spațiul comunitar se regăsesc la dreapta axei politice, iar centru este ocupat de formațiuni care se

pronunță pentru consolidarea relațiilor de parteneriat cu ambele centre integraționiste. Rezultatele alegerilor parlamentare din 29 iulie 2009 și 28 noiembrie 2010 denotă tendința de deplasare ușoară a opțiunilor electoratului spre segmentul de centru-dreapta și dreapta al eșichierului politic, pe când la scrutinul desfășurat la 30 noiembrie 2014, practic, s-a înregistrat un scor de egalitate.

Revenind la etapizarea proceselor de realizare a politicii externe, vom nota că O. Protsyk, I. Bucataru și A. Volentir subliniază că în perioada 1998-2002 elita politică considera că Republica Moldova reușește să dezvolte relații simetrice cu ambele centre integraționiste, factorii geografici și istorici fundamentau și popularizau această opinie. Situația a suferit schimbări calitative în anii 2004-2005, când partidul de guvernământ, în pofida poziționării de stânga, a început să se pronunțe deschis în favoarea integrării europene a Republicii Moldova. Precizăm că PCRM a săvârșit cotitura către Uniunea Europeană la sfârșitul anului 2002, schimbarea priorității poate fi interpretată ca fiind o cotitură radicală, însă în realitate Președintele a înțeles oportunitățile noi.

O formulă deosebită de abordare a partidului politic se găsește în monografia „Regimul juridic al organizării și funcționării partidelor politice în Republica Moldova: Aspecte politico-juridice comparate”, în care I. Ciobanu invocă trei compartimente de analiză a fenomenului partidist, cuprinse între geneza și evoluția formațiunilor politice; regimul juridic al înregistrării, finanțării, suspendării, asocierii și dizolvării partidelor; particularitățile răspunderii juridice a partidelor politice în Republica Moldova [35, p.7]. Autorul nu face referințe la raportul dintre partide politice și politica externă, însă reieșind din modalitatea de asociere a entității politice cu forma de exprimare a valorilor, intereselor și opțiunilor pentru desemnarea scopurilor și mijloacelor pe care trebuie să le urmeze sistemul politic, înțelegem că partidele devin responsabile de procesul programării și exercitării politicii externe.

O abordare compendiară a partidelor politice conține lucrarea „Istoria partidelor din Republica Moldova (1991-2009)”, în care I. Volnițchi descrie evoluția lor prin elucidarea „majoratului politicii moldovenești”: de la începutul înregistrării oficiale a partidelor în Republica Moldova și până în 2009 (anul editării studiului - n.n.) au trecut 18 ani, chiar dacă unele dintre ele au activat și înainte [36, p.6]. Studiul, prin trecerea în revistă a partidelor, a liderilor, a activităților programate și realizate, asigură cunoașterea partidismului național, inclusiv la capitolul politicii externe.

Elaborarea politicii externe poate fi elucidată prin reliefarea aportului instituțiilor democratice care participă prin cooperarea și coordonarea mijloacelor la realizarea obiectivelor ce țin de rolul și locul statului în exterior. Astfel, P. Burstein și A. Linton în articolul „The Impact of Political Parties, Interest Groups, and Social Movement Organizations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns” pun în lumină modalitățile de care organizațiile politice (partidele) frecvent fac uz pentru a gestiona politica propriu-zisă, prin influențarea activităților legislative, în cazul în care modificările social-politice sunt adoptate fie legal, fie ilegal. Studiul debutează cu analiza ipotezei de

bază privind impactul organizațiilor politice asupra politicilor adoptate: organizațiile politice dețin influență directă și semnificativă asupra schimbării conținuturilor de politică promovată de instituțiile statale; atunci când opinia publică cu privire la o politică, inclusiv aprecieri despre importanța ei, este luată în considerare, rolul direct al organizațiilor politice poate fie să scadă substanțial, fie să dispară; atunci când organizațiile politice au un impact direct asupra politicilor adoptate, acestea dețin o frecvență și o amplitudine mai mare decât a organizațiilor ancorate pe inițiative sociale; grupurile de interese și de inițiative sociale pot afecta procesele politice numai în măsura în care prin activitățile desfășurate sunt promovate persoane oficiale ce dețin informații și resurse substanțiale pentru a influența procesul decizional [37, p.382]. Notăm că aceste aserțiuni au fost extrase prin realizarea unui studiu comparativ al publicațiilor din trei reviste relevante de știință politică din Statele Unite, precum „American Political Science Review”, „American Journal of Political Science”, și „Journal of Politics”.

În literatura științifică din Republica Moldova elucidarea strategiilor și tacticilor utilizate de partidele politice pentru obținerea finalităților programate se regăsesc, inclusiv, în studiul realizat de V. Moșneaga și G. Rusnac „Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии”. Autorii au detaliat pentru concurenții care au reușit victorie la scrutinul parlamentar din anul 2001, PCRM, BE „Alianța Braghiș” și Partidul Popular Creștin Democrat, strategiile și tehnicile pe care le-au aplicat în vederea obținerii votului de încredere din partea electoratului, fiind analizate prevederi incluse pe diferite domenii și posibilitatea de implementare sau de realizarea pentru a obține finalitățile stipulate în promisiunile electorale [38, p. 28-29]. Supoziții de caracter aproximativ similar se întâlnesc în articolul „Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты”, acest subiect de cercetare diferă puțin, atenția focusându-se pe PCRM, BMD, PPCD, concurenți care au acces în Parlament după alegerile din 2005 [39, p.61].

În același context de analiză a strategiilor electorale, dar prin prisma dimensiunilor de politică externă, menționăm articolul „Tendințe și strategii de imagine în electorala 2005 (cazul Republicii Moldova)”. A. Peru-Balan vine cu ideea potrivit căreia, dimensiunea factorului extern în contextul competiției electorale a coincis în timp cu extinderea elementului cromatic al revoluțiilor care au fost desfășurate de opoziția democratică din statele vecine – Ucraina și România. Lansarea asumției de transfer a puterii politice și de succesiune a elitelor politice de la generația liderilor epocii sovietice la o generație de lideri-revoluționari, pro-occidentali a inspirat atât principalii reprezentanți ai opoziției democratice din Moldova, cât și potențialii lor votanți [40, p.43].

Dezvoltând ideea de obținere a încrederii electorale prin utilizarea masivă a strategiilor și tacticilor determinate de conotația factorului extern, A. Popovici și I. Sandu subliniază că strategiile

electorale de caracter predominant denigrator în raport cu strategiile concentrate pe dezvoltarea și fortificarea economiei, educației, culturii, politicii externe etc., pot genera un fenomen negativ atestat în timpul campaniilor electorale, și anume absenteismul la urnele de vot. Confruntările de imagine în maniere indecente decepționează și derutează alegătorii, compromițând prezența lor la urnele de vot. Este de remarcat faptul că pentru prima dată în contextul politic autohton la scrutinul parlamentar din 2005 electoratul s-a confruntat cu așa-numitul fenomen al ofertei unice sau cu strategia ofertei unice, care constă în suprapunerea campaniei de promovare a unui lider politic cu campania de promovare a unui singur subiect. Tema majoră a Electoralei-2005 a fost aspirația de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aceasta fiind expusă drept obiectivul strategic al politicii externe promovate de principalii concurenți electorali – PCRM, PPCD și BMD [41, p.172].

Analizând tipologia strategiilor și tacticilor aplicate de formațiunile partinice, determinăm că se deosebesc aspecte diferite de abordare, fapt care aportă gradul de diferențiere a acțiunii partidelor politice în campaniile electorale, dar nu numai. Astfel, R. Tănăsă în articolul „Rolul antipropagandei în campania electorală (electorala-2001)” menționează că o campanie electorală solicită activități de propagare și promovare a valorilor, concepțiilor, capacităților și atacarea oponentilor, urmărindu-se atragerea voturilor electoratului. Dacă propaganda influențează alegătorii prin oferta doctrinelor, ideilor și persoanelor, antipropaganda manevrează prin combaterea acestora. Fiind o componentă a strategiilor electorale, este imposibil a stabili impactul asupra direcționării votului și randamentului de simpatizare și participare a unui candidat electoral desemnat [42, p.131].

Supoziții complementare sunt reliefate de G. Rusnac și C. Solomon, subliniind că una dintre strategiile de propagare a mesajelor electorale poate fi personificată prin utilizarea mass-media, ca pol de legătură între guvernanți și guvernați [43, p.112]. Astfel, potrivit autorilor, nu poate fi pus la îndoială faptul că în timpul campaniei electorale mass-media are o importanță decisivă prin utilizarea instrumentelor necesare menite să asigure egalitatea șanselor politice și prin deținerea și publicarea informațiilor despre candidați și problemele puse în discuție, asupra cărora poporul își va spune ultimul cuvânt.

C. Solomon detaliază tipologia strategiilor utilizate în campaniile electorale prin articolul „Tipuri și forme de agitație electorală în campania pentru alegerile parlamentare anticipate din 2010 în Republica Moldova” [44, p.146]. Potrivit autorului, agitația electorală posedă un impact puternic asupra opiniei publice și dacă procesul electoral nu este prezentat și reflectat în mod echilibrat și imparțial, cetățenii vor fi lipsiți de posibilitatea unui vot conștient, informat, iar alegerile nu vor putea fi considerate pe deplin libere și corecte.

Urmărind sintetizarea relației partide politice – instituția parlamentară, P Midrigan în articolul „Partidele politice din Parlamentul Republicii Moldova”, menționează că entitățile politice joacă un

rol semnificativ în funcționarea legislativului prin determinarea modului de exercitare a funcțiilor, prin potențialul de coalizare și dialog stabilesc eficiența și importanța instituției ca for reprezentativ al poporului [45, p.56]. Autorul subliniază că legislația referitoare la Parlament acordă o importanță deosebită legiferării și recunoașterii juridice a rolului partidelor în legislativ.

Detaliind subiectul capacității de coalizare în vederea realizării opțiunilor programatice, în articolul „Comportamentul coaliționist al partidelor politice din Republica Moldova”, R. Tănăsă și P. Midrigan formulează opinia potrivit căreia, în cadrul dimensiunilor spațiului politic autohton, cultura coalițiilor este destul de slab dezvoltată [46, p.129]. Datorită efemerității majorității partidelor, lipsei respectului (politic și personal) reciproc, carența viziunilor strategice și a neconștientizării intereselor de lungă durată, în Republica Moldova coalițiile partidelor politice reprezintă mai degrabă excepție, decât o regulă și o tendință. Vom nota că idei de acest gen au pierdut plenar din actualitate, devenind istorie, deoarece Guverne de coaliție funcționează în Republica Moldova după alegerile parlamentare din 29 iulie 2009 și nu se înregistrează tendințe că poate să se revină la monopartidism guvernamental: alianțele devin un fenomen obișnuit, problema rezidând în durabilitate și eficiență.

În teza de doctor habilitat „Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane”, care se dovedește a fi prin conținutul său o investigație complexă, cu valențe teoretico-aplicative de referință, A. Arseni pune în lumină o nouă funcție a parlamentelor, cel puțin pentru țările din Uniunea Europeană, a impulsiona activitatea guvernării în scopul aplicării legilor cadru și a altor acte normative emise la nivelul Uniunii Europene [47, p.194]. Cercetătorul susține că această funcție tinde să ocupe un loc deosebit de important comparativ cu alte funcții, dat fiind că majoritatea actelor legislative vor fi de sorginte comunitară.

Cercetările științifice din spațiul românesc pot fi elucidate și prin teza de doctorat realizată de V. Enea, care explorează „Partidele politice în România postdecembristă: realități și probleme”, prin evaluarea științifică a sistemului partidist de la revoluția din decembrie 1989 până în anii 2006-2007. Punând accentul pe predilecția principalelor partide politice românești pentru una din constituentele tandemului colaborare – concurență [48, p.3], autorul tinde să construiască un fundament conceptual-teoretic al fenomenului, analizând funcțiile, tipurile și sistemele de partide catalogate după conținutul doctrinar cu care se identifică, în calitate de suport de referință și obiect de investigație a figurat cu preponderență partidismul din România.

Un studiul complex al partidelor politice își găsește expresie în teza de doctor realizată de I. Ciocan „Partidele politice în sistemul relațiilor de putere (cazul Republicii Moldova)”, prin care analizează conceptele și realitățile social-politice fundamentale, atenționând că partidele politice și puterea politică trebuie să se instituționalizeze cât mai curând și să capete un grad înalt de legitimitate [49, p.5]. Subliniem că este abordată problema praxiologică, fiind analizat comportamentul partidelor

în cadrul relațiilor puterii politice cu celelalte tipuri conexe de putere socială, economică și culturală, este cercetată și interacțiunea dintre partidele politice și funcționalitatea ramurilor puterilor de stat, ponderea partidelor în activitatea acestor ramuri fiind adesea minimizat. Autorul concluzionează prin aserțiunea că „de calitatea și instituționalizarea partidelor politice depinde, în mare măsură, gradul de dezvoltare și de consolidare a sistemului politic din societatea autohtonă”.

Același câmp de cercetare al partidelor politice este sondat și de P. Midrigan în teza de doctor „Partidele în sistemul politic al Republicii Moldova” [50, p.7], fiind reliefat locul și rolul entităților partinice în sistemul politic, specificând manifestarea lor atât la nivelul societății, cât și al guvernării politice care relaționează nemijlocit cu statul. El a supus investigațiilor formarea pluripartitismului, în special din punct de vedere legislativ, alte probleme importante analizate în lucrare se referă la baza socială, poziționarea, ideologia, platforma, mesajul electoral, relevanța de partid.

Punctul tangențial al cercetării noastre cu investigațiile autorilor sus menționați se exprimă prin analiza a două dimensiuni: *parlamentară*, care, în acord cu teoria relevanței de partid, nu atinge neapărat nivelul guvernării nemijlocite și se reduce la activitatea fracțiunilor și cea *guvernamentală*, aceasta prin definiție înseamnă guvernare și ține de coalițiile de guvernământ.

Alt studiu tematic este efectuat de R. Rusu, care în articolul intitulat „Dimensiunea ideologică a procesului politic în Republica Moldova”, a supus analizei ideologiile aplicate de partidele politice, tipologia și conformitatea lor cu doctrinele clasice [51, p.5]. Autorul urmărește stabilirea rolului și locului unei ideologii în societatea de tranziție prin identificarea momentelor pe care le consideră definitorii pentru istorie și contemporaneitate, argumentând importanța ideologiilor de partid și a rolului statului pentru stabilirea pluralismului ideologic.

Un segment diferit de cercetare al partidelor politice este realizat de I. Bucataru, care caută să identifice gradul de instituționalizare a partidelor prin teza de doctor „Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: studiu interdisciplinar” [52, p.5]. Prin definiție este clar că autorul a supus cercetării unele aspecte ce țin de instituționalizarea partidelor politice prin evaluarea factorilor istorico-culturali, politico-sociologici și politico-juridici. Importanța teoretică deosebită a lucrării este asigurată în mod aparte de abordarea interdisciplinară a subiectului investigat, actualitatea cercetării întreprinse constând în determinarea importanței instituției de partid pentru exercitarea procesului de democratizare a societății.

Cercetătorul detaliază aspectele instituționalizării, inclusiv în „Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice”, în care subliniază că procesul are un vădit caracter politic și vizează succesiunea de stări, etape prin care trec organizațiile social-politice înregistrate conform legislației în vigoare pe parcursul procesului de transformare în veritabile instituții politice [16, p.24]. În studiul „Contextul istoric și socio-cultural al procesului de constituire al sistemului pluripartidist

din Republica Moldova” I. Bucataru întreprinde o analiză politologică a fenomenului de partizanat în spațiul pruto-nistean, fenomen care a fost declanșat cu primele manifestări pluripartidiste și elucidat până la etapa actuală. Demersul euristic înfăptuit pe parcursul studiului nu implică doar constatarea faptelor istorice, ci și tentativa de elucidare a condițiilor socio-culturale care au determinat specificul traiectoriei pluripartidiste în Republica Moldova [53, p.22]. În aceeași ordine de supoziții, dar pe alte coordonate, realizând o incursiune istorică în etapele formării și acțiunii partidelor politice, D. Sârghi și D. Ilașciuc în articolul cu denumire sugestivă „Problema partidelor politice în organizația politică a societății capitaliste contemporane în viziunea cercetătorilor sovietici (anii 60-70)” înaintează ideea că, deși toată diversitatea de partide prin metode și forme diferite apăra interesele clasei dominante, totuși ponderea lor în sistemul dictaturii monopolurilor varia semnificativ. Rolul politic al partidului, în accepția savanților sovietici, era cu atât mai mare cu cât esența de clasă a partidului coincidea cu esența de clasă a statului imperialist, iar rolul de lider în structura puterii politice a capitalismului a revenit „partidelor marii burghezii monopoliste”, fiind partidele care dețineau legături privilegiate cu statul, fapt care le asigura posibilități extinse de activitate [54, p.194]. Cercetătorii concluzionează că partidele politice ale burgheziei efectuau pervertirea ideologică a populației și asigurau capitalului monopolist posibilitatea de a menține dictatura prin dezorientarea ideologică a maselor.

Problema instituționalizării partidelor politice este abordată pe larg de V. Moraru și V. Enea în articolul „Rolul instituționalizării partidelor în consolidarea democrației”, subliniindu-se în context aportul lui I. Bucataru în studiul procesului de instituționalizare a partidelor politice. Autorii notează că dinamica instituționalizării unui partid oferă posibilitatea relevării a două procese: dezvoltarea intereselor orientate spre menținerea și extinderea partidului; amplificarea loialităților organizaționale difuze. Procesul de instituționalizare, în acest sens de idei, reprezintă un examen permanent extrem de serios pentru partidele politice, mai ales în cadrul societății în tranziție, unde constituirea sistemului partidic parcurge un itinerar complicat. Nu este întâmplător că majoritatea cercetătorilor preocupați de analiza spațiului politic manifestă atenție în atribuirea partidelor politice care au apărut în țările din arealul postcomunist a calificativului instituționalizat [55, p.41].

Abordarea enciclopedică autohtonă a partidelor politice este prezentă prin studiul elaborat de V. Juc și P. Varzari. Cercetătorii susțin că în Republica Moldova s-a format un sistem pluripartidist care încorporează din punct de vedere doctrinar cea mai mare parte a eșichierului politic [14, p.724]. Totuși, majoritatea partidelor politice s-au concentrat pe segmentul de stânga și centru-stânga, ordine firească în condițiile precarității situației social-economice a oamenilor, iar în centru-dreapta și, mai ales în dreapta numărul lor este mult mai mic din cauza lipsei clasei de mijloc care ar predomina în societate. Ponderea mesajului proeuropean promovat poate fi identificată cu ușurință în platformele electorale ale partidelor politice, încadrat între segmentul parteneriatului economic cu statele vest-

europene (PCRM) și culminând cu integrarea în structurile comunitare (PD, PLDM, PL). Autorii mai precizează că, de regulă, activitatea partidelor se desfășoară în concordanță cu ciclurile electorale, dar în forul legislativ suprem au fost prezenți doar 3-5 concurenți electorali. Dezvoltând un stil pragmatic, partidele politice au devenit un factor important de conștientizare și realizare a intereselor cetățenilor, exprimând dreptul de asociere politică.

Studiul comparativ al sistemelor de partide, după cum am notat mai sus, urmează a fi consolidat și prin prisma elucidării funcționalității instituțiilor democratice și a modalităților de promovare a politicii externe din Marea Britanie, Franța și Germania, acestea fiind state cu democrații consolidate, România și cele trei state baltice, care au finalizat tranziția și au realizat integrarea europeană. Vom remarca și investigațiile în materia formării și activității partidelor politice europene, fiind elucidate abordările programatice de politică externă reflectate la nivelul Uniunii Europene.

R. Harmel în articolul „On the Study of New Parties” menționează că atât numărul foarte mare de partide apărute în cadrul democrațiilor occidentale, cât și impactul lor probabil alcătuiesc o nouă paradigmă de cercetare [8, p.403]. Autorul se referă expres la definirea și dinamica apariției partidelor politice (în perioada 1960-1980 la nivel mondial au fost create 372 de formațiuni, dintre care 233 în statele occidentale anglo-americe), la variabilitatea, clasificarea și diferențierea lor, dezvoltând o nouă teorie cu privire la partide. În această ordine de idei, studiul partidului politic ca fenomen devine o parte componentă a științelor politice și, prin rezumare, partidele sunt determinate ca fiind noi nu prin faptul că au fost formate recent, ci din cauza că au apărut într-o conjunctură nouă, diferită, care, subliniem, a favorizat apariția și dezvoltarea structurilor partinice noi. Analiza partidelor formate din momentul consolidării sistemului partidist britanic constituie un exemplu elocvent, în sensul că noile formațiuni pot fi avantajate sau dezavantajate de acțiunile și de deciziile formațiunilor social-politice deja statornicite. Astfel, Partidul Independenței din Marea Britanie promovează scepticismul sau chiar ieșirea din cadrul Uniunii Europene și reevaluarea situației monedei naționale în raport cu crizele economice externe, partidul urmărind să-și sporească încrederea electoratului prin politici de înăsprire a imigrării și de extindere a relațiilor comerciale externe.

Sistemul multipartidist instituit în forma clasică în Franța este elucidat pe larg de B. Reilly și P. Nordlund în Concluziile culegerii de studii „Political parties in conflict-prone societies: regulation, engineering and democratic development” [5, p.286], subliniind că trăim timpuri în care, mai mult ca niciodată, decidem liderii politici prin alegeri determinate de prezența multipartidismului, societatea este guvernată de reguli selectate de acești lideri. Politicile multipartidiste nu constituie garanția pentru o societate dezvoltată, însă pot mobiliza grupurile vulnerabile la acțiuni, contribui la creșterea transparenței, fiind în măsură să influențeze mai puternic elitele politice și să mobilizeze etniile. Vom menționa că aceste repere, potrivit autorilor, alcătuiesc nucleul programatic intern, însă pluralismul de

opinii poate determina, de asemenea, direcțiile de politică externă, din care electoratul să poată să aleagă pe cele care să corespundă prevederilor interesului național.

V. Juc, Yu. Josanu și I. Rusandu în monografia „Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est” analizează transformările de sistem care s-au produs în țările sud-est europene în perioada de la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX până în jumătatea a doua a primului deceniu al secolului următor, susținând că evoluția spre democrație și economia de piață a influențat edificator asupra constituirii și funcționalității instituțiilor democratice ale statelor care au pășit hotărât pe calea integrării europene și euroatlantice [56, p.22]. În condițiile diferențierii sistemelor parlamentare și semiprezidențiale din statele europene, în Marea Britanie, Germania și Franța putem concluziona că realizarea prevederilor programatice de politică externă nu este nemijlocit influențată nici de forma de guvernământ și nici de tipul de regim republican exprimat prin structura instituțiilor puterii de stat. Vom preciza că mai relevantă se dovedește a fi opțiunea alegătorilor, conținutul interesului național și tradiția cooperării în structurilor multilaterale, factori materializați și implementați prin programe guvernamentale.

Cu referire la aspectele multipartidismului din Republica Moldova, V. Saca menționează că prin structura și funcționarea sa multipartidismul nu generează, neapărat, instabilitate și incoerența, el face posibile alternanțe între centru-dreapta și centru-stânga, ducând și la situații de imobilism, aceste caracteristici devenind astfel părți determinante ale pluralismului extrem, prin coaliții guvernamentale eterogene, cu alternanțe dificile și destul de rare, cu randament de guvernare nesatisfăcător [13, p.97].

În ultimele decenii mai multe state europene au dezvoltat cadrul și conținutul reglementărilor referitoare la partidele naționale. Astfel, monografia „The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation” elaborată de F. Molenaar pune accentul, în primul rând, pe identificarea concepțiilor normative europene ale rolului partidelor politice în democrațiile moderne, realizată prin analiza creșterii standardelor europene cu privire la formațiunile politice. În al doilea rând, analizează impactul (direct sau indirect) al legislației adoptată la nivel european cu privire la partide politice și sisteme de partide, fiind abordată reglementarea partinică de instituții europene - Parlamentul European, Consiliul Europei și Curtea Europeană a Drepturilor Omului [57, p.3].

Abordarea partidelor politice europene prin prisma viziunilor științifice din Federația Rusă este prezentată în mai multe elaborări, vom invoca articolul „Contemporary supranational political parties in the European Union: an analysis of major tendencies” [58 p.106-116]. Autorii N. Zaslavskaya și N. Gudalov se focusează pe cercetarea activității partidelor de caracter supranațional din Uniunea Europeană prin identificarea principalilor factori care influențează funcționalitatea lor, fiind reliefate schimbările instituționale produse în dezvoltarea sistemului politic (al Uniunii Europene) ca rezultat al implementării prevederilor Tratatului de la Lisabona, acceptarea noilor state membre. includerea mai multor partide politice naționale în partidele supranaționale și reacția partidelor supranaționale la

ultimele schimbări provocate de problemele politice și economice din cadrul unor state membre. Conținutul articolului demonstrează, în opinia noastră, modalitatea prin care partidele politice învață să se adapteze la schimbări și, ca rezultat, își sporesc influența asupra procesului decizional european. În concluzie extragem ideea de consolidare a partidelor politice supranaționale ca un factor important al procesului de integrare și element-cheie al sistemului politic european.

L.Șandru în studiul „Rolul partidelor politice europene în contextul democrației europene” pune în lumină ideea deficitului de democrație europeană, care este determinat de nivelul relativ scăzut de dezvoltare al partidelor politice europene [10, p.5]. Cercetătorul menționează că aceste organizații se dovedesc a fi departe de a poseda rolul mediatorului între cetățeni și instituțiile Uniunii Europene, deoarece, practic, nu dispun de capacitatea de a acționa peste bariere, în statele membre fiind prezente prin intermediul alegerilor europene. În asemenea condiții, partidele, ca și structuri politice europene, dețin o influență foarte mică în selectarea liderilor politici europeni, în comparație, spre exemplu, cu situația partidelor politice în plan național. Este de precizat că această idee a pierdut din relevanță în anumită măsură, dat fiind că a fost schimbată formula de alegere a Președintelui Comisiei Europene, exercițiu care a fost materializat prin scrutinul pentru Parlamentul European care a avut loc în luna mai 2014.

Considerăm că în limitele teritoriale ale Republicii Moldova alegerile pluripartidiste ca formă majoră a democrației pluraliste au generat apariția unor procese și fenomene politice noi. P. Midrigan califică fenomenul alegerilor ca fiind „purgatoriul” partidelor, context în care se verifică relevanța lor socială. Autorul susține că nu doar alegerile determină reușita partidelor, există o presiune constantă din partea partidelor politice asupra sistemului electoral [59, p. 134]. După decretarea independenței, Republica Moldova a pornit pe calea democrației, susținând pluralismul în toate sferele vieții sociale, una din cele mai populare forme de manifestare a democrației dovedindu-se a fi alegerile organelor puterii. Alegerile reprezintă o condiție inalienabilă a democrației, subliniază C. Solomon și A. Piroșca prin analiza procedurii de organizare, desfășurare și finalitățile alegerilor desfășurate în România și în Republica Moldova în anii 1991-2010, insistând absolut corect asupra obligativității ca promisiunile electorale atât ale puterii, cât și ale opoziției să nu depășească perimetrul realității și al obiectivității. În condițiile când reușesc să obțină numărul suficient de voturi, să se instituie o modalitate concretă de responsabilizare în vederea realizării promisiunilor [60, p.106]. Vom sublinia că solicitările de acest conținut practic sunt omniprezente, dar cu regularitate nu sunt onorate, inclusiv de solicitanți.

Autorii monografiei „Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă”, V. Anikin și C. Solomon, afirmă că dezideratul subiecților politici pentru includerea în structurile de putere a condus la apariția diverselor comportamente, atât în cadrul formațiunilor social-politice, cât și al diferitelor segmente de electorat [61, p.5]. Notăm că dualitatea de vectori ai politicii externe poate fi explicată

prin libertatea de exprimare și acțiune a formațiunilor social-politice, ordine firească pentru orice stat democratic, dar și prin criza de identificare a mării majorități a electoratului cu o opțiune de integrare și cooperare, ordine confirmată și de rezultatul scrutinului parlamentar din 30 noiembrie 2014.

În completarea acestei afirmații, facem referire la studiile tematice asupra interesului național realizate de V. Juc, care subliniază că nedefinirea interesului național devine inacceptabilă, reprezintă un pericol deloc neglijabil pentru existența statului și a poporului, dat fiind că nu sunt determinate obiectivele și prioritățile strategice de dezvoltare, iar amenințările și riscurile nu ezită să se pronunțe tot mai pregnant. Citându-l pe A. Burian, autorul exprimă supoziția că succesul politicii externe este determinat de claritatea formulării intereselor naționale, înțelegerea căilor și mijloacelor de realizare a lor [62, p.208]. În același context de idei, P. Varzari tratează componenta politicii externe exprimată prin fenomenul integrării europene ca pe o idee națională: supunând examinării sondajele de opinie, el depistează lipsa unei înțelegeri profunde din partea unui larg segment al societății privind procesul de integrare europeană, statutul și scopurile urmărite. Cetățenii deseori nu înțeleg care sunt subiectele discutate și negociate între Republica Moldova și Uniunea Europeană, fiind total „deconectați” de la procesele integraționiste aflate în desfășurare [63, p.220].

Analiza rolului și locului Republicii Moldova pe arena mondială, certificate prin acțiuni de cooperare și integrare în plan regional și european reprezintă alt domeniu de cercetare a temei. Ținem să precizăm că abordarea politicii externe din perspectiva cercetărilor științifice autohtone cunoaște o dinamică continuă. Astfel, autorii monografiei „Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est” menționează că prin instituțiile de resort Republica Moldova acordă o atenție sporită dezvoltării și diversificării relațiilor multidimensionale cu statele Europei și Americii de Nord, pentru menținerea păcii, asigurarea securității și creșterea economică [56, p.144]. Potrivit opiniei lui V. Juc, Yu. Josanu și I. Rusandu, supoziție care a devenit practic general acceptată, precizăm noi, relațiile cu Uniunea Europeană sunt determinate atât de stagnări, cât și de procese dinamice care conturează unele succese în domeniul integrării europene. Vom menționa că deși semnarea și aplicarea Acordului de Parteneriat și Cooperare, iar mai târziu, a Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova, nu a prevăzut nici o finalitate politică, aceste documente de politici și de acțiuni au contribuit la apropierea de Uniunea Europeană prin efortul guvernărilor din acele perioade, chiar dacă, potrivit unor estimări, mai degrabă au mimat procesul în cauză, relațiile dintre părți în anii 2008-2009 fiind, într-adevăr, destul de incerte.

Un studiu de proporții mici, dar similar într-o anumită măsură cu tema noastră de cercetare a fost realizat de D. Ilașciuc în „Colaborarea cu organizațiile internaționale în viziunea formațiunilor social-politice din Republica Moldova”. Autorul înaintează în analiză cu asumția conform căreia, obținând suveranitatea de stat într-un context politic foarte complicat, Republica Moldova acordă o atenție deosebită colaborării cu organizațiile internaționale. Fiind o parte integrantă a dezideratelor și

opțiunilor electorale ale partidelor politice, acest demers creează posibilități reale pentru o colaborare eficientă cu țările lumii prin intermediul diplomației multilaterale și extinde mecanismele bilaterale și regionale de promovare a intereselor naționale fundamentale ale statului, prin accesul la valorile și experiența mondială, informație, datele statistice, serviciile experților, la surse de asistență tehnică și financiară. Feedback-ul cooperării poate fi reliefat prin contribuția organizațiilor la creșterea rolului și influenței Republicii Moldova pe arena mondială, prezența în organizații internaționale oferind posibilitatea participării la elaborarea normelor dreptului internațional și asigurarea garanțiilor de securitate națională [64, p.191]. Toate acestea ne mărturisesc despre faptul că atitudinea formațiunilor social-politice din Republica Moldova în raport cu organizațiile internaționale depinde de scopurile politice, economice și sociale urmărite, afirmă cercetătorul, asumție care cu greu poate fi contestată, dar nici nu este incontestabilă.

Focusarea politicii externe exercitată cu diferită intensitate de partidele politice pe segmentul integrării europene este bine prezentată de Gr. Vasilescu prin articolul numit „Sarcini și mecanisme interne de integrare europeană a Republicii Moldova”, în care notează că pentru integrarea europeană de succes devine esențial formularea și promovarea în practică a acțiunilor și mecanismelor care să dezvolte politica internă a statului. Argumentul poate fi fundamentat prin determinarea priorităților esențiale, precum: reformarea agriculturii conform cerințelor și standardelor europene, soluționarea conflictului transnistrean în spiritul tradițiilor democratice europene, păstrarea stabilității și securității naționale și, nu în ultimul rând, dezvoltarea business-ului mic și mijlociu ca o modalitate de creștere economică și soluționare a problemelor sociale [65, p.48]. Menționăm succint că în plan teoretic, prin canalele media de informare a societății, mecanismele și acțiunile de realizare a integrării europene sunt bine cunoscute, însă problemele apar în procesul implementării aspirațiilor naționale de integrare europeană exprimate în politici, deseori mai puțin concludente și concertate, când diferența de cultură politică și de dezvoltare economică, absența consensului politic și social la nivel național stagnează procesul propriu-zis al apropierii și integrării în structurile comunitare și sistemul axiologic european.

În capitolul „Politica externă” din „Republica Moldova. Ediție enciclopedică” V. Juc face o sinteză a relațiilor externe exercitate de Republica Moldova în plan regională și mondial [66, p.709]. Astfel, potrivit autorului, perioada 1991-1994 se identifică cu insuficiența dialogului politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, dată fiind lipsa unui document politico-juridic bilateral, dar spre sfârșitul anului 1993 conducerea Republicii Moldova a inițiat eforturi de stabilire a relațiilor politico-juridice cu Uniunea Europeană în vederea promovării proceselor de cooperare și de susținere a construcției instituționale democratice și consolidării societății civile. Materializarea dialogului s-a finalizat prin semnarea la 28 noiembrie 1994 a Acordului de Parteneriat și Cooperare, fiind primul instrument de cooperare cu Uniunea Europeană, un document, subliniem, care s-a lăsat mult așteptat.

Evoluția dialogului politic a primit noi dimensiuni prin lansarea inițiativei Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, autoritățile Republicii Moldova urmărind identificarea unor mecanisme pentru aprofundarea cooperării cu Uniunea Europeană. Deși perioada 2001-2009 a fost plasată sub semnul guvernării comuniste, subliniază V. Juc, totuși integrarea europeană a fost declarată obiectiv strategic prioritar, devenind punctul de reper în sincronizarea programelor de guvernare și stabilirea parteneriatelor dintre forțele politice. Autorul precizează că realizarea obiectivelor Politicii Europene de Vecinătate, lansată la 11 martie 2003, a reclamat semnarea și implementarea planurilor bilaterale de acțiuni, prevăzute cu agendă largă de activități separate pe domenii principale. În cazul Republicii Moldova, Planul de Acțiuni semnat la 22 februarie 2005 a actualizat dialogul politic, APC rămânând documentul politico-juridic de bază, care a plasat Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică concepută de vecinătate și proximitate europeană, fără a conține o finalitate politică clară.

Domeniul politicii externe este amplu reliefat în studiul enciclopedic „Republica Moldova pe calea modernizării”, în care V. Juc și Gh. Cojocaru i-au determinat specificul prin analiza condițiilor autohtone de inițiere a activităților de politică externă, interesului național ca factor determinant al priorităților de politică externă, cadrului normativ-instituțional și impactului cooperării bilaterale și multilaterale asupra consolidării și evoluției acestui obiectiv programatic [18, p.228].

Vom sublinia punctual că sunt supuse cercetării relațiile dintre Republica Moldova și instituții de cooperare multilaterală, cum ar fi: Organizația Națiunilor Unite, exprimându-se angajamentul de a respecta prevederile Cartei ONU, atașamentul față de idealurile acestei structuri de vocație universală și dezideratul de antrenare în activitățile ce vizează cooperarea desfășurată sub egida și cu suportul ei; Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, urmărindu-se identificarea sprijinului necesar pentru edificarea statului de drept și crearea societății libere și democratice; Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, prin participarea la Programul Parteneriatul pentru Pace autoritățile naționale au manifestat interes pentru asigurarea controlului democratic asupra forțelor armate și disponibilității de a lua parte activă la exercitarea operațiunilor de menținere a păcii, desfășurate sub egida instituțiilor internaționale de profil; Consiliul Europei, fiind ratificate mai multe convenții în domeniul asigurării drepturilor omului. Un subcapitol aparte este consacrat reliefării activității Republicii Moldova în cadrul structurilor subregionale de cooperare. Precizăm doar că toate aceste segmente de cooperare se regăsesc expres și în cadrul programelor și platformelor electorale ale partidelor politice, incluzând aspecte ce vizează dezvoltarea, implementarea și impulsionearea relațiilor de cooperare și parteneriat extern pe filieră sud-est și est european.

Cu privire la funcționalitatea Consiliului Europei, F. Liberti evidențiază în studiul „Le Conseil de l'Europe, outil négligé” că originea dezamăgirilor recente ale cetățenilor comunitari în proiectul integraționist al Uniunii Europene poate fi explicată și prin importanța caracterului economic atribuit

mecanismului de integrare a noilor state membre, întregul proces fiind catalogat ca o strategie de reducere a deficitelor economice naționale. Capacitatea de organizare, mobilizare și reprezentare a intereselor cetățenilor europeni prin structurile Consiliul Europei, transformă instituția într-un model de integrare mult mai eficientă, reieșind din noile conjuncturi geopolitice și geoeconomice [67, p.5].

Elucidând dimensiunile parteneriatului dintre Republica Moldova și Organizația Tratatului Nord Atlantic, vom remarca, din setul de publicații, care nu se dovedește a fi destul de consistent, un articol elaborat de V. Berbeca, prin care sunt prezentate argumente în favoarea aderării Republicii Moldova la NATO, proces considerat a fi o strategie funcționabilă pentru garantarea suveranității și dezvoltării economice a statului [68, p.60]. În același context, R. Gorincioi supune analizei procesul elaborării concepției securității naționale prin prisma cooperării cu Organizația Nord-Atlantică, fiind formulată interconexiunea dintre politica securității naționale și interesul național bazată pe tradiții comune și pe valori sociale fundamentale [69, p.14]. I. Coropcean cercetează cooperarea Republicii Moldova cu Alianța pe dimensiunea militară, remarcând importanța Parteneriatului pentru Pace și a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO [70, p.26], iar S. Mîtcu abordează activitățile nemilitare, științifice și de protecția mediului, exercitate de Tratatul Atlanticului de Nord în contextul transformării relațiilor internaționale postrăzboi rece, exprimate prin politici de mediu și dezvoltare științifică, urmărind determinarea importanței parteneriatului pentru Republica Moldova în condițiile statutului autoproclamat de neutralitate permanentă [71, p.4]. V. Armașu și-a focusat atenția pe reliefarea rolului și locului Alianței Nord-Atlantice în contextul implementării politicii antiteroriste a Republicii Moldova, subliniind că autoritățile au elaborat și au implementat la nivel național o politică activă privind lupta împotriva terorismului sub toate dimensiunile sale [72, p.30]. Subscriem la propunerile expuse de V. Juc și S. Mîtcu privind oportunitatea resetării relațiilor de parteneriat dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică, dat fiind că acestea practic au fost plasate pe planul secund în cadrul preocupărilor de politică externă și de asigurare a securității naționale, dar și la nivel subregional.

Vom remarca un articol elaborat de O. Serebrian privind perspective geostrategice elucidate prin prisma problemei frontierelor în polemologia Republicii Moldova, principalele sfidări pentru siguranța națională, a impactului conflictului transnistrean și celui sud-basarabeian în caracteristica geopolitică a statului. Autorul susține că „Republica Moldova riscă să rămână o „pată albă” pe harta continentului, o zonă-tampon între spațiul vest-european aflat în plin proces de integrare politică și economică și cel eurasiatic, dominat de condiția geopolitică la care a fost supus din ’89 încoace” [73, p.53]. Suntem de acord cu ideea expusă de O. Serebrian, considerând că semnarea și implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană amplifică ideea vocației europene, destinului european al poporului Republicii Moldova, acest document deschide noi perspective de integrare economică și

culturală în spațiul comunitar, permițând valorificarea resurselor instituționale, tehnice și de personal în vederea eficientizării spectrului de relații bilaterale și multilaterale cu statele membre.

În același context de idei, S. Cebotari și V. Saca în articolul „Configurarea politicii externe a Republicii Moldova în spațiul integraționist european” supun investigațiilor acțiunile concrete care se dovedesc a fi în măsură să contribuie la apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană, prin configurarea politicii externe la rigorile spațiului comun al integrării [74, p.53]. În completarea acestui subiect, V. Conacu în articolul „Problemele actuale ale politicii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană” formulează ipoteza potrivit căreia, Republica Moldova trebuie să-și urmeze calea europeană nu numai din perspectiva geografică, dar și din perspectiva politică [75, p. 109], iar C. Solomon abordând cadrul legislativ-normativ de realizare a politicii externe, menționează că documentele care reglementează relațiilor externe facilitează activitatea cadrelor diplomatice și apropie statul de structurile europene și mondiale în vederea integrării și globalizării lui [15, p.95]. V. Andrieș în articolul „Dimensiunile politice ale procesului de integrare europeană (cazul Republica Moldova)” urmărește să identifice natura relațiilor mutuale prin analiza a două componente: Uniunea Europeană în raport cu Republica Moldova și conducerea Republicii Moldova în raport cu procesele integraționiste europene. Sinteza cercetărilor este reliefată prin trecerea în revistă a eforturilor depuse de autoritățile naționale și principalele carențe ale procesului de integrare europeană. [76, p.7].

Cu certitudine, transformările din cadrul sistemului internațional, cauzate, inclusiv, de procesele integraționiste desfășurate în arealul european și în spațiul geopolitic eurasiatic, au impact nemijlocit asupra politicii externe și a unor componente ale interesului național al Republicii Moldova. Pornind de la acest reper, S. Cebotari realizează o investigație amplă, definită „Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste”, subliniind că nici un proces integraționist nu poate fi exercitat fără implicarea statelor, care, respectiv, dispun de un anumit interes pe care îl realizează prin intermediul politicii externe, iar Republica Moldova, ca și alte state noi apărute pe arena politică internațională, urmărește să-și găsească locul în contextul acestor procese, determinându-și vectorii interesului național și prioritățile politicii externe [77, p.9]. Alt obiectiv vizează stabilirea avantajelor, dezavantajelor, oportunităților și problemelor apartenenței Republicii Moldova la CSI comparativ cu locul și rolul politicii integraționiste în structurile europene.

Având ca obiectiv de cercetare politica externă din perspectiva valorilor general-umane, V. Rotaru în teza de doctor „Politica externă a Republicii Moldova în contextul dimensiunilor morale: realități și deziderate” examinează, din punct de vedere teoretico-analitic și al raportului dintre general și particular, domeniul politicii externe a Republicii Moldova, proiectând valențele ei prin prisma dimensiunilor morale. În vederea realizării obiectivului propus, autorul analizează evoluția politicii externe și moralei în context internațional, specifică modalitățile și consecințele interconexiunii dintre

politica externă și morală, interpretând cultura păcii ca pe o perspectivă de implementare a moralei în politica externă a statului [78, p.5]. Considerăm că aplicabilitatea cercetării constă, mai degrabă, în formularea sistemului de valori al politicii externe în contextul globalizării, în timp ce șansele de transpunere în practică se dovedesc a fi mai mici.

O abordare absolut diferită a politicii externe este realizată de V. Borș, care în teza de doctor „Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001” [79, p.7] a cercetat conexiunea dintre politica externă și diplomație în sistemele federaliste și integraționiste, evidențiind fazele incipiente ale diplomației naționale, procesul de constituire și de dezvoltare a serviciului și a reprezentanțelor diplomatice, angajarea relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Federația Rusă, Republica Moldova și România, culminând cu analiza procesului de cooperare prin organizațiile internaționale guvernamentale.

Notăm că studii de politică externă sunt realizate și în cadrul unor structuri nonguvernamentale. În Buletinul de politică externă elaborat de experții Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, rolul și locul statului în planul cooperării externe bilaterale și multilaterale este tratat în următoarele aspecte: „Relațiile moldo-americane în contextul procesului de integrare europeană a Chișinăului: oportunități ratate și posibilități pentru viitor”, perfectat de C. Canțir; „Politica externă a Republicii Moldova în anul 2013: începutul ireversibilității integrării europene?”, autor I. Tăbîrță; „De la Vilnius la Riga: Republica Moldova și dinamica Parteneriatului Estic”, elaborat de E. Țugui; „Chinurile politicii externe ale Republicii Moldova”, perfectat de C. Ciurea; „Integrarea europeană a Moldovei mai este un consens național?” autor L. Litra; „Realizări și oportunități de cooperare între Organizația Națiunilor Unite și Republica Moldova”, elaborat de V. Berbeca [80]. Am reliefat doar unele abordări consacrate politicii externe din Buletin, numitorul comun fiind analiza avantajelor, dezavantajelor, oportunităților, problemelor și evoluția parcursului european al Republicii Moldova.

În cadrul ediției de analiză și consultanță politică „Politicon” se regăsește și un capitol dedicat relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. Astfel, obiectivele și finalitățile politicii externe pot fi prezentate prin următoarele titluri: „Declarația de la Chișinău a celui de-al III-lea Summit PPE al liderilor Parteneriatului Estic”, „Uniunea Europeană sau Uniunea Eurasiatică?”, elaborate de S. Chirică; „Republica Moldova „condamnată” să lupte singură pentru viitorul ei european”, autor I. Ciobanu; „Republica Moldova. Unire prin integrarea europeană”, autor S. Bocancea [81]. Elaborările științifico-practice urmăresc informarea opiniei publice pe problematica integraționistă, subliniind că politica externă trebuie orientată spre dezvoltarea oportunităților de integrare europeană și se impune de întreprins acțiuni concrete pentru realizarea parcursului european.

Institutul de Politici Publice prezintă studii în domeniului politicii externe, sintetizate prin: „Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană”; „Traseul european al Republicii

Moldova: lecții de trecut și priorități de viitor”; „Strategia europeană a Republicii Moldova”; „Cazul Republicii Moldova: ce ar putea face Uniunea Europeană și SUA?”; „Experiența Poloniei și unele oportunități pentru Moldova” [82]. Aceste studii reflectă unele preocupări de politică externă, textele fiind elaborate din perspectiva integrării europene a Republicii Moldova, sunt canalizate pe reliefarea tentativelor de armonizare legislativă și racordare la standardele europene.

În aceeași ordine de idei subliniem că Asociația pentru Politică Externă din Moldova este una dintre principalele structuri neguvernamentale în domeniul politicii externe, propunându-și să susțină procesul de europenizare și soluționare a problematicii transnistrene. Obiectivele sunt valorificate prin proiecte care au drept scop îmbunătățirea calității dezbaterilor în domeniul politicii externe, stabilirea platformelor de analiză, furnizarea studiilor independente de înaltă calitate pe subiecte ce se referă la politică externă și procese internaționale care afectează interesele Republicii Moldova, fiind destinate factorilor de decizie, agenților diplomatici și publicului larg interesat [83].

Altă organizație neguvernamentală reprezentativă care desfășoară pe larg un șir de programe în materie de monitorizare a guvernării, alegerilor și partidelor politice este Asociația ADEPT, a cărei obiective în domeniile date urmăresc realizarea eficientă a strategiilor guvernamentale orientate spre dezvoltarea social-economică și democratizarea societății, consolidarea instituțiilor democratice și încurajarea participării cetățenilor în procesul decizional. Acțiunile desfășurate sunt prezentate opiniei publice prin publicații tematice: „Evoluția pluripartidismului pe teritoriul Republicii Moldova”, autori fiind M. Cernencu și I. Boțan, „Partide, alegeri, compromisuri”, „Moldova și Uniunea Europeană în contextul Politicii Europene de Vecinătate”, „În ce măsură Politica Europeană de Vecinătate este o ofertă substanțială pentru Republica Moldova?”, elaborate de S. Bușcăneanu [84].

În baza materialului supus investigației științifice putem face o concluzie preliminară, rezumată la următoarele: cercetarea activității partidelor politice prin prisma analizei prevederilor programatice de politică externă reprezintă un segment relativ nou, abordat mai puțin sau doar tangențial cu alte subiecte. Prin studiile realizate, cercetătorii științifici și analiștii au manifestat interes deosebit față de activitatea partidelor politice pe dimensiunea politicii externe, punând în lumină și imprimând valoare adăugată importanței și participării lor în procesele de cooperare bilaterală și multilaterală. Subiectul ce vizează componentele de politică externă în activitatea partidelor politice din Republica Moldova este mai puțin valorificat în literatura de specialitate, dat fiind că dimensiunea este mai puțin vizibilă pe motivul că au fost realizate mai puține activități de acest gen, impulsionele lor producându-se, cu precădere, în ultimii ani, când pe agenda zilei a revenit problema opțiunii geopolitice și vectorului de dezvoltare a Republicii Moldova, abordate în contextul formării coalițiilor guvernamentale și activizării opoziției, atât parlamentare, cât și extraparlamentare.

1.2. Repere teoretico-metodologice de cercetare a obiectivelor și activităților de politică externă ale partidelor politice

Fiind o știință care focalizează obiectul său de studiu pe procesele de exercitare a politicii, politologia probează capacitatea de a identifica și analiza sensul și motivația, tipurile și finalitățile activității social-umane. Politica are implicații pentru fiecare cetățean, participant activ sau pasiv la procesul politic propriu-zis, dar presupune și reglementarea raporturilor internaționale prin edificarea relației statelor cu alți actori, atât statali, cât și nestatali.

Reperetele conceptuale și metodologice ale investigației prevederilor de politică externă ce se conțin în documentele programatice ale partidelor politice vor fi reliefate prin apelarea la lucrările unor doctrinari, acestea servind în calitate de suport pentru fundamentarea cercetărilor noastre, care sunt elaborate în conformitate cu obiectivele trasate.

În acest sens de idei, D. Easton considera politica un mod de alocare autoritară a valorilor în societate și expresia diviziunii activităților între cei care decid și cei care execută [85, p.18]. Pentru mulți autori, susține I. Mitran, politica nu este altceva decât o competiție permanentă pentru putere. În limbajul specific politologiei, se operează distinct între politic și politică, apreciindu-se că politicul este o componentă perenă, o trăsătură a vieții sociale, o caracteristică a esenței umane, iar politica reprezintă o formă dinamică de exprimare directă a opțiunilor în funcție de anumite condiții de loc, de timp și de interesele sociale, prin acte oficiale la nivel de stat [86, p.11].

Politica reprezintă știința și practica de guvernare a unui stat, o sferă de activitate social-istorică ce cuprinde relațiile, orientările și manifestările care apar între partidele politice. Fiind una dintre cele mai sugestive și interesante personalități colective, întrunind categorii și grupuri sociale, culminând cu popoare și națiuni, politica se ancorează pe promovarea intereselor ce se catalizează în jurul procesului de cucerire, exercitare și promovare a puterii atât în interior, cât și în exterior. Notăm că politica este definită de P. Russu ca formă de manifestare a relațiilor sociale proprii comunităților globale, de instruire și menținere a ordinii care moderează conflictele sociale și garantează, în același timp, securitatea internă și securitatea externă a respectivelor comunități [87, p.164]. Pentru realizarea contextului social favorabil, determinat de dezvoltare economică și perspective de cooperare externă, autoritățile statului plasează spectrul opțiunilor și activităților programatice de guvernare în două categorii: politică internă și politică externă. În acest sens de idei, politica externă este determinată în mod direct de politica internă, subliniază S. Cebotari, V. Saca și I. Coropcean, iar obiectivele politicii externe constau în asigurarea celor mai favorabile condiții internaționale pentru realizarea intereselor statului [88, p.25]. V. Borș menționează în același context de idei că în prezent se constată o influență crescândă a factorilor internaționali prin intermediul politicii externe asupra politicii interne, prima devenind un mijloc solid de democratizare a societății [89, p.57]. Suntem de părere că din acest punct

de vedere, edificator este că politica internă și politica externă a unui stat se află în strânsă conexiune și interdependență: politica internă poate fi mai bine percepută dacă este raportată la politica externă. În același timp, caracterul și direcțiile politicii externe sunt determinate direct de prioritățile politicii interne. Primii teoreticieni ai „societății internaționale”, precum H. Grotius sau Im. Kant, au încercat să examineze statul în contextul „societății statelor”, propunându-și ca obiectiv stabilirea condițiilor și cerințelor necesare coexistenței și colaborării interstatale, concentrându-și atenția asupra relațiilor reglementate de drept. Conform opiniei lui A. Burian, ei au imprimat un imbold elaborării dreptului internațional și teoriei relațiilor internaționale [90, p.38], suveranitatea rareori a fost pusă la îndoială, dat fiind că statul își determină în mod individual propriul destin, acceptând compromisul și limitările impuse de obligațiile contractuale în raport cu alte entități statale, fără a le submina autoritatea, dar totodată, respectându-le conținutul interesului național.

În ordinea reflectată de idei, politica externă a statului reprezintă ansamblul obiectivelor ce urmează a fi realizate în baza procedeeleor și mijloacelor pe care factorii de decizie le determină și le aplică în relațiile cu alți actori statali. În accepția noastră, complexitatea acestei noțiuni provine din insuficiența unei înțelegeri clare a ceea ce este politica externă, a limitelor sale, a similitudinilor și diferențelor dintre politica externă și relațiile externe, relațiile interstatale, diplomație, politica de stat, politica transnațională, politica internațională, politica mondială. În cadrul raportului politică externă-relații internaționale prima este catalogată ca o artă a întreținerii relațiilor internaționale, ca totalitatea politicilor și strategiilor care urmăresc direct realizarea propriilor interese pe plan extern sau ca parte integrantă a relațiilor internaționale [91, p.151]. După cum menționează A. Arseni, V. Ivanov și I. Suholitco, există deosebiri nu numai între politica externă și politica mondială, dar și între relațiile internaționale și politica mondială. Politica externă a oricărui stat presupune o activitate diplomatică specifică de implementare, de către Ministerul de Externe (sau alte instituții similare), a principiilor de bază ale politicii internaționale elaborate de structurile democratice interne, obiectivele trasate fiind canalizate pe asigurarea realizării și promovării intereselor naționale [92, p. 166].

Pentru a reliefa mai amplu aspectele determinante ale politicii externe vom supune analizei conceptul atât din perspectiva autorilor străini (H. Morgenthau, M. Finnemore, K. Holsti), cât și în accepția cercetătorilor autohtoni (V. Saca, A. Burian, V. Juc). În acest context de idei vom preciza că una din cele mai cunoscute teorii ale politicii externe a fost elaborată de H. Morgenthau, definind-o, mai întâi de toate, ca o politică a puterii, în cadrul căreia interesele naționale sunt mai presus de orice norme și principii internaționale, puterea (militară, economică, financiară) fiind principalul mijloc de atingere a obiectivelor propuse. Conform asumției doctrinarului, „scopurile politicii externe trebuie să fie determinate în spiritul interesului național și să fie sprijinite prin forță” [93, p.166]. Insistând pe această idee, H. Morgenthau fundamentează tradiția realistă de explorare a conceptului, a cărei esență

se reduce la următoarele: interesele naționale de politică externă se împart ierarhic în două niveluri: principal și secundar. Conform acestei tradiții, primul este determinat de situația geopolitică a statului și se referă la asigurarea independenței lui politice și economice, a securității și integrității ca unitate social-economică și politică, național-istorică și culturală, interesele fiind susținute prin mijloace diplomatice, politico-militare, economice și ideologice. Nivelul al doilea încorporează interese ce țin de menținerea stabilității sistemului internațional și securității internaționale aplicând managementul conflictelor și participarea la procesele multilaterale de cooperare economică și ecologică, culturală și științifică. Interesele secundare se află în raport de dependență față de cele principale, dar, în același timp, se bucură de autonomie în creștere, condiționând activități de politică externă, a specificat V. Juc într-un studiu dedicat interesului național, abordat ca factor determinant al priorităților strategice de politică externă a Republicii Moldova [62, p.207].

Reflecțiile lui J. Frankel se înscriu în aceeași ordine de idei, subliniindu-se expres că interesele naționale și obiectivele naționale determină direcțiile și particularitățile politicii externe a statelor. F. Northidge este de părere că politica externă întretaie evaluarea rațională a intereselor naționale cu cea a doctrinelor ideologice, pe când conform supoziției lui M. Finnemore, politica externă a statelor nu este determinată în exclusivitate de interese obiective, derivate din capacitățile economice, politice sau militare raportate la potențialul altor actori, ci este determinată, în aceeași măsură, de normele și valorile care structurează relațiile internaționale.

Considerăm, în aceeași ordine de idei, că asumția lui K. Holsti privind politica externă este mult mai pragmatică decât cele expuse mai sus, cercetătorul depășește limitele analizei teoretice și se referă la scopurile și obiectivele statelor, în general și strategiile de implementare pentru a le atinge și a le proteja, în particular [94, p.82]. Conform estimării lui K. Holsti, în componența politicii externe se includ orientări, angajamente și acțiuni care exprimă rolul național al unui stat.

În accepția lui J. Rosenau, politica externă reprezintă direcția de acțiune pe care responsabilii oficiali ai unei societăți naționale o urmează în vederea prezentării sau modificării unei situații din cadrul sistemului internațional pentru a fi direct compatibilă cu obiectivele sale. J. Stein o numește totalitate de comportamente care se referă la preocupările unui stat, pe când D. Ethier exprimă opinia că politica externă conține un ansamblu de principii, orientări, programe și instituții ce caracterizează relațiile unui stat cu alte entități statale .

În același context de idei, G. Evans și J. Newnham prezintă conceptul de *foreign policy* ca pe o „scenă” în care acționează, reacționează și interacționează actorii statali [95, p.190], politica externă este vizată ca o activitate de frontieră, termenul „de frontieră” denotă că cei care elaborează politica acoperă două arii de acțiune: internă și externă sau globală. Factorii de decizie politică și sistemul politic se află în puncte de intersecție și urmăresc să medieze între diverse domenii. Mediul intern sau

aria de acțiune internă formează contextul de bază în care se elaborează politica, în timp ce factorii care fundamentează funcționalitatea acestui mediu pot fi redați prin baza de resurse a statului, situația sa geografică, raportare la alte entități statale, nivelul de dezvoltare economică, structura demografică, ideologia și valorile fundamentale. Mediul internațional sau arealul de acțiune externă, la rândul său, este suportul pe care se implementează politica. Procesul propriu-zis necesită participarea expresă a altor factori (actori politici, instituții) care, prin reacțiile lor, vor prezenta feedback-ul în mediul unde se elaborează politica, completând, astfel, imaginea politicii viitoare. Această încercare de a construi o realitate pe care să se bazeze elaborarea politicii se numește definirea situației, o premisă necesară a înțelegerii mediului și deci, a luării deciziilor politice la nivel de stat și în mediul internațional.

Politica externă a unui stat are drept suport potențialul economic, demografic, tehnico-științific, militar și cultural. Argumentul se regăsește în studiul lui Ph. Defarges „Organizațiile internaționale contemporane”, care susține, prin constatare, că în evoluția istoriei, amplasarea geopolitică a statului a dominat în alegerea partenerilor și a motivat partidele politice în trasarea prevederilor de politică externă să identifice soluții pentru a dezvolta relații cu adversarii [96, p.57]. Condițiile spațiului geografic sunt considerate cauza de bază, a cărei prezență implică promovarea unei anumite politici, iar relația spațiu geografic – politică externă, sub incidența principiului cauzalității, oferă posibilitatea formulării legilor și principiilor universale, care contribuie la fundamentarea teoretică a geopoliticii și structurarea piramidală a viziunilor de politică externă înserate în platformele electorale ale partidelor politice – parteneri strategici în edificarea politicii eficiente la nivel global, continental, regional, național și local, a specificat cu lux de amănunte cercetătorul francez.

Un interes deosebit pentru factorii care fundamentează stabilirea, promovarea și exercitarea politicii externe este manifestat de A. Burian, care menționează că fiecare stat suveran, în calitatea sa de subiect al relațiilor internaționale, exercită propria politică externă, determinată de o multitudine de aspecte, printre care incluzând nivelurile de dezvoltare socioeconomică și sociopolitică, așezarea geografică, tradițiile istorice-naționale, obiectivele și necesitățile asigurării suveranității și securității. Privite prin prisma politicii externe, componentele date sunt focalizate în concepția interesului național, care determină rolul și locul statului în lume [90, p.42]. Vom nota că același autor, care, de altfel, se remarcă printr-un șir de studii în materia teoriei și practicii relațiilor internaționale, încearcă o abordare dintr-o perspectivă cotidiană a relațiilor internaționale și a politicii externe, menționând că la prima vedere domeniul relațiilor internaționale reprezintă o lume îndepărtată și abstractă, apanajul unui cerc restrâns de oameni: șefi de state, diplomați și militari. Situația se prezintă altfel, deoarece internaționalizarea proceselor politice din secolul XX a atins dimensiuni foarte mari: îmbunătățirea și modernizarea transportului și telecomunicațiilor au fortificat în mare măsură posibilitatea cooperării internaționale, dezvoltarea comerțului, schimbul de idei și informații, iar progresul tehnico-științific a

influențat considerabil consolidarea relațiilor interumane. Deși liderii politici dețin un rol important în domeniul relațiilor internaționale, întreaga societate într-un fel sau altul participă la procesul politic din țările de reședință, aleg deputații și șefii de stat, cu alte cuvinte, *coparticipă* la formarea puterii și orientarea politicii externe. La referendum cetățenii sunt invitați să se pronunțe pentru participarea sau neparticiparea în cadrul organizațiilor internaționale, influențând nu numai viitorul propriei țări, dar, într-o anumită măsură, și al grupărilor integraționiste, viitorul altor state. Aceste elemente, precizează cercetătorul, formează aspectul cotidian al relațiilor internaționale, care, la rândul lor, sunt eminate de programele partidelor politice și de platformele lor electorale, indiferent de poziția pe care o ocupă pe eșichierul politic. Argumentând capacitatea de influență a procesului politic de cetățeni, constatăm că prin ieșirea Republicii Moldova din colapsul sistemului sovietic s-au creat posibilitățile însușirii unei culturi politice proprii, distincte, fapt care permite existența viziunilor multiple asupra direcției vectorului de politică externă. În acest sens, politica externă se exprimă prin activitatea statului de a reglementa pe arena mondială relațiile cu alți actori: state, partide politice și organizații sociale din exterior, organizații mondiale și regionale, sprijinindu-se pe potențialul economic, militar, tehnico-științific, cultural și demografic [97, p.261].

Studiul politicii externe, abordată în sensul de continuare a politicii interne și de componentă a relațiilor internaționale, constituie una dintre problemele esențiale ale științelor politice și relațiilor internaționale [98, p.346], menționează Gh. Căldare și R. Gorincioi. Dată fiind creșterea rolului și locul politicii externe ca obiect de cercetare, actualmente, aceasta a devenit mai moderată, deoarece relațiile dintre state se bazează nu numai pe dimensiunile militare și diplomatice, dar și pe aspectele ce țin de ajutor reciproc și dialog politic. În acest sens, obiectivele politicii externe sunt canalizate pe finalități împărtășite în scopul realizării intereselor vitale ale statelor, inclusiv în asigurarea securității și menținerea bunăstării sociale. A. Burian și V. Talpă înțeleg prin politica externă „cursul general al statului în afacerile internaționale”, „activitatea desfășurată pe arena internațională” [99, p.4], prin îmbinarea acestor factori se asigură posibilitatea dezvoltării direcțiilor noi de politică externă, precum și se stabilește ierarhia priorităților în monitorizarea și realizarea scopurilor ei. Autorii au susținut că politica externă reprezintă activitatea statului pe arena mondială, fiind îndreptată spre reglementarea relațiilor cu alți actori: statele se exprimă în relațiile internaționale prin politica lor externă, care poate primi două forme de bază – diplomația și strategia, preluând ideile lui R. Aron.

O evaluare preliminară a elaborărilor de mai sus denotă că politica externă este abordată din perspectivă ontologică și structural-funcțională, pe când V. Saca și S. Cebotari imprimă conceptului de politică externă valență spațial-temporală, susținând că politica externă trebuie să fie înțeleasă ca o categorie concret istorică, o categorie care nu există în afara spațiului și timpului. În acest sens de idei, esența factorului spațial constă în faptul că lumea externă este lumea materială, care ocupă un

anumit spațiu, ale cărui caracteristici trasează limitele comportamentului politic al statului. Factorul temporal este determinat de supoziția că politica externă reprezintă activitatea statului într-un anumit interval de timp [100, p.62]. Luând ca bază aceste aserțiuni, precizăm că politica externă este definită de parametrii spațiali și temporali în care sunt exercitate activitățile programatice. Însă rapiditatea evoluției sociale și a relațiilor între comunități, tratate ca subiecte de drept internațional, depășește anumite limite prestabilite și poate genera relații și reacții fără a ține cont de parametrii temporali sau spațiali ai unei cauze. Actorii responsabili de formarea contextului politicii externe trebuie să dispună de capacitatea cunoașterii și înțelegerii configurațiilor în schimbare ale ordinii internaționale care se succed cu o rapiditate fără precedent. Vom remarca adeziunea celor doi cercetători la fundamentele realismului politic, această teorie fiind, de altfel împărtășită pe larg în mediul universitar-academic din Republica Moldova, în special ce ține de conexiunea dintre politica externă și interesul național. V. Saca și S. Cebotari subliniază că „scopurile politicii externe trebuie să fie determinate în contextul interesului național”.

În această ordine de idei susținem că transformările sistemice ale politicii externe din statele postcomuniste s-au desfășurat în condiții anevoioase de devenire și afirmare a interesului național, care, fiind un concept de reper, se regăsește într-o stare de acumulare a elementelor constitutive de determinare și formare a structurii sale. Țesutul structural al conceptului respectiv nu este identic în toate statele ex-socialiste, au specificat S. Cebotari, V. Saca și I. Coropcean [88, p.24]. „Dacă în țările în care deja s-au realizat obiectivele tranziției spre democrație (Cehia, Polonia, Ungaria, Slovenia, Țările Baltice) se atestă o stabilitate relativă a structurii interesului național, atunci în statele în care se perpetuează tranziția, inclusiv Republica Moldova, structura acestui concept nu conține încărcătură valorică suficientă la nici unul dintre cele șapte câmpuri: conceptual, pozițional, perceptiv, teleologic, tehnologic, normativ și relațional”. Sub paravanul acestei multitudini de elemente constitutive ale interesului național și în contextul geopolitic de o încărcătură deosebită, valorificarea (interesului național al Republicii Moldova) prin prevederile programatice de politică externă devine iminentă.

Luând ca suport de referință asumțiile elaborărilor științifice elucidate, am identificat unele trăsături caracteristice definitorii ce vizează coordonatele politicii externe, după cum urmează:

- exercitarea interconexiunii dintre politica externă și obiectivele politicii interne se produce prin impact reciproc și formarea raporturilor necesare pentru activitatea statului pe arena mondială;
- obiectivele de politică externă sunt implementate de către autorități prin intermediul instituțiilor de resort, luând ca bază spectrul de valori, norme, tradiții, ideologii, convingeri privind organizarea structurală a sistemului, care îi determină funcționalitatea în raport cu alți actori statali și nestatali;
- exercitarea politicii externe se desfășoară în conformitate cu strategiile și tacticile, activitățile și obiectivele ce fundamentează relațiile internaționale și conținutul de politică externă;

- procesul stabilirii și realizării obiectivelor programatice de politică externă derivă din conținutul prevederilor platformelor electorale și programelor partidelor politice;
- politica externă se exprimă prin politica puterii fundamentată pe obiectivele interesului național, determinând formele și modalitățile de realizare din perspectiva relațiilor internaționale.

Pentru că sistemul politic, după cum am afirmat mai sus, reprezintă o matrice în cadrul căreia se formează așteptările sociale și implicit, deciziile politice, ne propunem să identificăm rolul și locul partidelor ca și agenți ai prevederilor programatice de politică externă. Deși există o multitudine de definiții și studii complexe privind conținutul și structura sistemului politic elaborate de doctrinari atât străini (I. Blondel, G. Almond, T. Drăganu, C. Ionescu), cât și autohtoni (V. Saca, I. Guceac), ne vom referi la o definiție, mai degrabă de un vădit caracter didactic, însă a cărei elemente înglobează în totalitate conceptele definitorii ale partidului politic. C.Vâlsan definește sistemul politic ca pe un subsistem al sistemului social global, care cuprinde relațiile politice, instituțiile politice și concepțiile politice, asigură organizarea și conducerea societății, îi determină funcționalitatea prin elementele și principiile formatoare. Printre componentele sistemului politic trebuie de menționat relațiile politice, acestea reprezintă conexiunile stabilite între diferite categorii și grupuri sociale în calitate de agenți, care coordonează și asigură acțiunile ce țin de satisfacerea intereselor în raport cu puterea politică. Din perspectiva dată, relațiile politice nu reprezintă altceva decât raporturile stabilite între grupuri de indivizi, între partide și organizații politice, între acestea și puterea politică, formând legături între națiuni și naționalități, respectiv, relațiile interetnice. Aceste legături, producându-se pe plan intern, se regăsesc sub denumirea de relații naționale, spre deosebire de relațiile interstatale, care nu sunt altceva decât relații politice internaționale abordate la nivel global [101, p.44].

Altă componentă definitorie a sistemului politic, determinantă a gradului de organizare politică a societății la un moment dat, se referă la instituții politice – statul, partidele politice sau grupurile de presiune. Este de precizat că nu orice organizație sau instituție din societate se dovedește a fi și una politică, acest statut fiind atribuit numai celor care se implică în problema exercitării și controlului asupra puterii politice. Asemenea instituții politice se constituie în cadrul sistemului național (partide naționale), pe scară regională (partide europene) și pe scară internațională (internaționale politice), aflându-se în raport de alianță, cooperare, opoziție sau conflict. Concepțiile politice se exprimă prin reflectarea în viața spirituală a modului de organizare și conducere a societății. Elementul substanțial al concepțiilor politice îl constituie doctrinele politice, iar acestea se transpun într-un mecanism de organizare și conducere a societății pe baza unui anumit principiu sau unghi de vedere democratic, dictatorial, conservator, liberal, socialist, social-democrat, tehnocrat. Valoarea concepțiilor politice se oglindește în programele și platformele partinice, în natura organizării și conducerii societății [101, p.50], susține C. Vâlsan.

M. Marcenko pornește de la asumția că trăsătura specifică a elementelor sistemului politic (statul, partidele politice, organizațiile obștești) rezidă în „legătura directă cu politica” [102, p.490]. În același timp, o concluzie privind sistemul politic poate fi dedusă din abordarea doctrinară românească în care, potrivit lui S. Tămaș, „sistemul politic include instituțiile și procesele ce permit cetățenilor dintr-un stat să aplice și să modifice politicile publice” [103, p.226].

În acest context subliniem că cele trei componente ale sistemului politic analizate mai sus se află în strânsă conexiune, asigurând, în parte și în ansamblu, funcționalitatea partidului politic în calitate de reglator și organizator al vieții sociale. Partidele politice, prin programele și platformele electorale, poartă cu sine opțiunile și vectorii politicii externe a statului, I. Munteanu afirmă, în sensul reliefat de idei, că este greu, dacă nu chiar imposibil, de subestimat rolul și valoarea partidelor în calitatea lor de element fundamental al guvernării democratice, prin prisma promovării politicii externe. Înțelesul modern al democrației reprezentative, codificat și definit prin numeroase standarde internaționale, a atribuit un rol esențial partidelor politice, care au menirea „de a reprezenta, exprima, transmite și de a angrena ideile cetățenilor, interesele și opiniile lor cu privire la interesul comun” [104, p.4].

G. Voicu aplicând în calitate de suport conceptual-ideatic definiția elaborată de B. Constant, a susținut că dimensiunea ideologică reprezintă primul caracter specific al partidelor politice, trăsătură dovedită a fi, indiscutabil, viabilă, deoarece și la etapa actuală pare puțin posibil a vorbi de un partid fără a-l corela, într-o măsură mai mare sau mai mică, cu un anumit proiect de factură doctrinală. În același timp, actualmente devine tot mai evidentă schimbarea stilului de activitate, trecându-se de la stilul ideologic la cel pragmatic, accentuat tehnic, cu fundament doctrinar mult mai puțin observabil. Definiția lui B. Constant, a specificat G. Voicu, a fost precedată de observațiile lui D. Hume asupra partidelor în „Essay on Parties”, observații care s-au dovedit a fi mai adecvate evoluției fenomenului. D. Hume a remarcat un aspect substanțial: programul politic joacă în faza inițială a unui partid rolul determinant pentru coagularea indivizilor, însă trece cu timpul pe o poziție secundă, locul prim fiind ocupat de dimensiunea organizatorică și imperativele de grup [105, p.56]. M. Duverger a elaborat criteriul organizațional ca fiind esențial pentru definirea partidelor politice, reieșind din capacitatea de a coagula cetățeni. „Partidele actuale, susține sociologul francez, se definesc nu atât prin programul lor sau prin clasa aderenților, cât prin tipologia organizației lor: un partid politic este o comunitate cu o structură particulară. Partidele politice moderne se caracterizează, înainte de toate, prin anatomia lor: protozoarelor din epocile anterioare le-a succedat partidul cu organism complex și diferențiat al secolului XX” [3, p.19]. Contrar celor reliefate, M. Voiculescu menționează că partidele se dovedesc a fi prin definiție forțe sau grupuri organizate în scopul promovării intereselor comune categoriilor de cetățeni prin mecanismele autorităților publice [106, p.109], calitatea datorându-se funcțiilor ce le revin în domeniul politic, precizăm noi.

În același timp, suntem de părere că se dovedește a fi un exercițiu intelectual cu un grad înalt de dificultate a identifica și defini trăsăturile determinante ale partidelor politice în contextul abordărilor și criteriilor diferite de partajare. În itinerarul spre definirea rolului și locului partidelor în procesul de promovare și realizare a politicii externe, trebuie de acordat atenție sporită funcțiilor propriu-zise ale partidelor. În acest context de idei, N. Enciu, citându-l pe S. Tămaș, notează că într-o accepție mult mai largă, în majoritatea sistemelor politice de esență democratică, partidele politice îndeplinesc șase funcții: elaborează doctrine și programe politice pe care le propun populației în vederea aplicării lor, în cazul obținerii suportului electoral; mobilizează cetățenii în competiția politică, acționând ca un factor de socializare politică și orientare a opțiunilor și voturilor populației; recrutează membrii elitei politice pe plan local, dar și național; își asumă responsabilitatea guvernării societății în cazul obținerii victoriei în alegeri; articulează interesele populației, dându-le expresie adecvată prin convertirea în politici publice; în cazul guvernării, partidele au rolul de a soluționa conflictele sociale și politice, a asigura echilibrul societății prin realizarea unui minimum de consens necesar în plan social, național și internațional [107, p.223].

După cum afirmă C. Nica într-un studiu consacrat partogenezei, partidul politic nu se dovedește a fi altceva decât rezultatul „genetic” al civilizației moderne, al sistemului democratic reprezentativ, constituționalismului și instituirii puterii politice laice, al cărei titular este poporul care își exprimă voința prin alegeri periodice, fiind transmisă pe cale pașnică altui partid, care obține sprijinul necesar din partea corpului electoral [9, p.29]. Prin urmare, partidele politice nu sunt anomalii ale sistemului politic, dar formează elemente indispensabile pentru buna sa funcționare, în măsura în care respectă principiile directoare ale democrației, drepturile și libertățile cetățenești, instituțiile sistemului politic.

Suntem de părere că majoritatea definițiilor expuse sintetizează conceptul de partid politic, dar fac referință la definiția standard formulată de către J. La Palombara și M. Weimer. Potrivit autorilor, există patru criterii principale de identificare și analiză a partidului politic: continuitate în organizare, fără a fi dependent de poziția liderilor politici; organizația de partid nu se manifestă permanent, chiar și la nivel local, prin sisteme de comunicații și relații regulate între organizațiile locale și organizația centrală; determinarea liderilor locali și naționali de a obține și păstra, singuri sau în coaliție cu alte forțe politice, puterea de decizie și capacitatea de a influența exercitarea ei; preocuparea permanentă a organizației de a-și căuta și a-și asigura, în orice mod, sprijinul popular. Partidul politic modern, ca „univers uman organizat”, care influențează decisiv spectrul de idei și acțiuni politice ale cetățenilor la nivel național sau mondial, reprezintă un mecanism dinamic, concluzionează C. I. Popa, trăsăturile definitorii fiind supuse schimbării și adaptării permanente la mediul politic și cel cultural. Tipologia partidelor și a sistemelor de partide rămâne, însă este inseparabilă de alte concepte-cheie ale științelor politice: statul, puterea, democrația, legitimitatea [108, p.111].

În încercarea de a formula o definiție personalizată a partidului politic menționăm că aceasta păstrează toate elementele determinante ale definițiilor clasice și moderne cuprinse între conceptele de asociație sau grupare benevolă de persoane, cetățeni care gravitează în jurul unui set de obiective, prevederi, scopuri ce urmează a fi realizate politic numai prin accederea în organismele puterii de stat. Elementele cu caracter de noutate sunt imprimate prin două componente care, în ultimul timp, capătă un contur tot mai pronunțat. În primul caz, partidul politic devine inseparabil de liderul formal sau informal, dat fiind că însuși alegătorul se identifică cu liderul partinic propriu zis. În al doilea caz, partidele politice sunt cotate în dependență de conținutul programatic de politică externă promovat. Astfel, deși finalitatea integrării europene nu este definită temporal, totuși partidele care promovează acest obiectiv își mențin constanta în sondajele de opinie și în rezultatele electorale.

Cât despre semnificația programelor și platformelor electorale, A. Arseni și I. Rusandu susțin că în urma asocierii libere a cetățenilor în baza statutelor și a programelor iau naștere partidele politice, constituind prima instituție cu caracter politic și unul din elementele constitutive ale sistemului politic [109, p.52]. În această ordine de idei, textul constituțional, art.41, alin.(1), detaliază aspectul prin care partidele din Republica Moldova „contribuie la definirea și exprimarea voinței politice a cetățenilor și, în condițiile legii, participă la alegeri” [110]. Din prevederea legislativă conchidem că partidele sunt investite cu două funcții: ideologică și participativă: funcția ideologică constă în definitivarea și exprimarea liberă a voinței politice a cetățenilor, aceasta se manifestă cu intensitate în campaniile electorale, în cadrul cărora se materializează și cea de-a doua (funcție) – participativă. În ordinea abordării legislative, potrivit art.41 alin.(2) din Codul Electoral, dreptul de a desemna candidați la alegeri este acordat partidelor, blocurilor electorale și altor organizații social-politice [111].

Prin urmare, prevederile de politică externă, prin conținutul și obiectivele trasate, contribuie la asigurarea exercitării funcțiilor partidelor politice, una dintre care constă în cucerirea puterii de stat. Pentru atingerea acestui obiectiv, conform opiniei lui D. Chagnoulland, se impune respectarea a trei acțiuni principale: elaborarea unui program, mobilizarea opiniei publice și selectarea elitelor politice. În funcție de doctrină, de ideologie sau de valorile politice de referință, fiecare formațiune elaborează un ansamblu de măsuri pe care le propune să le implementeze prin actul de guvernare, de exercitare a puterii de stat. În același timp, programul trebuie să fie revizuit periodic pentru a ține cont de evoluția opiniei publice și de modificarea conjuncturilor politice, economice și sociale. În jurul programului, partidul trebuie, în același timp, să asigure mobilizarea cetățenilor și să obțină adeziunea unui număr mare de alegători la proiectul politic elaborat, prezentat și apărut [112, p.108]. Vom preciza că unele partide se ancorează mai mult pe interese economice, altele – pe idei de factură politică, religioasă, filosofică sau de altă nuanță, însă în realitate, dezideratul de a deține și de a exercita puterea de stat este întotdeauna combinat cu un interes, iar interesul nu poate fi satisfăcut în afara unui ansamblu de

strategii și tactici, formulate și exprimate în idei care sunt cuprinse într-un anumit program. La rândul lor, programele reprezintă prin conținut produsul unor situații istorice comune tuturor partidelor, fiind elementul care le unește și, în același timp, sunt produsul intereselor economice și al ideilor social-politice diferite, elemente care le pun într-o lumină conflictuală.

Dimensiunea teleologică este esențială pentru conceptul de partid politic, fiind factorul care îi marchează diferența specifică, îi imprimă contur și substanță. În plus, aceasta are atribuția de a sintetiza sau subordona atât dimensiunea ideologică, cât și dimensiunea organizațională, în sensul că explică rațiunea existenței lor. Acesta este motivul pentru care W. R. Schonfeld tratează partidele politice luând ca suport studiile comportamentului electoral, ca „polarizatori de interese, transmițători de ideologii și doctrine politice, modelatori de politici publice și creatori de legături între cetățeni și guvern” [113, p.188]. Alți politologi, precum F. Borella, văd în partide „mașini electorale”, menite să controleze și să capteze energia populară: din acest punct de vedere partidele politice pot fi privite ca „revelatori și acceleratori sociopolitici sau frâne la schimbare”. Cercetătorul precizează că „se cuvine de a nu ne crampona de rolul electoral, parlamentar și guvernamental al partidelor, ci de a le echivala cu forțe sociale, capabile să mobilizeze mase populare spre un ideal național” [114, p.10].

După cum am subliniat mai sus, programul partinic reprezintă o componentă a mecanismului de funcționare și de racordare ale acestor asociații benevole de cetățeni, definite astfel de D. Gusti, la cerințele mobile ale societății. În acest context de idei, partidele politice vin cu abordări substanțiale de politică externă, prevăzute atât în program, cât și în platformele electorale. Or, ele se succed și se completează reciproc, deoarece, dacă programul este adoptat în cadrul congresului, organ suprem de conducere și decizie al partidului, platformele electorale reprezintă ansamblul de idei care este pus la baza unei acțiuni politice în comun pentru a atrage electoratul și a se asigura în competiția pentru cucerirea puterii, precizăm noi.

Menționăm că programul constituie un element aplicat pentru a structura și mobiliza opinia publică, însă elaborarea sa necesită dezbateri interne. M. D. Cotoară susține că programul nu este altceva decât fructul unui compromis, al unor rezultate generate în urma unor discuții interne, acesta trebuie să fie relativ rațional și să șteargă contradicțiile potențiale dintre interesele unora și ale altora. Totodată, programul trebuie să fie suficient de mobilizator pentru militanți, în funcție de ideologia și de principiile ale căror traducere voluntară concretă urmează să fie asigurată, dar să fie și realist, pentru conjunctura politică dată, în contextul unei economii care se mondializează. Aceste cerințe pot să determine o distincție între programul teoretic al partidului și programul candidaților [115, p.64].

O identitate doctrinară clară permite partidelor să-și edifice un mesaj politic deslușit, evident și distinct, fapt care, în ultimă instanță, este chemat să asigure caracterul durabil al relațiilor stabilite atât între partide, cât și între partide și electorat. Distribuția și poziționarea pe axa politică a formațiunilor

din Republica Moldova s-a efectuat în baza programelor de partid și a comportamentului lor politic. Urmărind să realizeze o cercetare științifică cât mai relevantă, după cum și-a propus, I. Bucataru a aplicat arhitectura clasică de poziționare a partidelor politice, de tipul „stânga-dreapta”, atât în baza criteriilor clasice de delimitare, cât și a celor cu specific autohton [116, p.61]. Prin abordarea acestui studiu conchidem că istoria politică a Republicii Moldova permite deducerea a patru poziționări doctrinare tradiționale ale partidelor politice: stânga, centru-stânga, centru-dreapta și dreapta.

1. stânga este reprezentată permanent de partide ce optează pentru doctrine socialiste și comuniste, cu un conținut care include politică socială activă, mesaj nostalgic vădit prosovietic, atenție deosebită electoratului filorus, în contextul vectorului politicii externe identificăm orientarea geopolitică și culturală estică. Cele mai reprezentative partide politice poziționate pe acest segment ideologic și electoral se înscriu inițial Mișcarea Internaționalistă „Unitate-Edinstvo”, PCRM [117, p.243], iar mai recent PSRM.

2. poziția de centru-stânga este ocupată de către partide a căror prevederi programatice se axează pe următoarele coordonate: independența de stat a Republicii Moldova, politică socială activă, formarea națiunii moldovenești și neutralitatea militară permanentă. Conținutul politicii externe a balansat între orientarea geopolitică spre Est și Vest. Printre formațiunile politice poziționate pe acest segment se înscriu inițial Partidul Democrat Agrar din Moldova, apoi PDM.

3. segmentul de centru-dreapta este reprezentat de partide politice care, pe parcursul a peste douăzeci de ani de independență, au militat pentru democratizare, reformă, inițiativă privată, politică externă orientată spre integrarea europeană. Partidele cu cel mai mare grad de reprezentativitate se dovedesc a fi Partidul Forțelor Democrate, Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova, Alianța „Moldova Noastră”, Partidul Liberal Democrat din Moldova.

4. dreapta politică se caracterizează printr-un mesaj care întrunește elemente de identitate națională, democratizare a societății și conservatorism. Ca și în cazul segmentului de centru-dreapta, obiectivul major al politicii externe îl constituie integrarea europeană. Partidele reprezentative poziționate pe acest segment se regăsesc Partidul Popular Creștin Democrat și Partidul Liberal [118, p.209].

Reevaluarea poziționării partidelor politice permite identificarea altor factori care modifică și influențează substanțial apartenența formațiunii social-politice pe un anumit segment al eșichierului politic. În această ordine de idei identificăm în activitatea tactică a partidelor politice acțiuni ce vin în contradicție cu fundamentul doctrinar și ideologic. PCRM s-a remarcat prin favorizarea reinvestirii fondurilor financiare ale agenților economici, în vederea dezvoltării sectorului întreprinderilor mici și mijlocii și, implicit, a economiei naționale, ceea ce constituie o acțiune liberală fără precedent. Liderii PSRM au oscilat în declarații și acțiuni în raport cu orientarea politicii externe a Republicii Moldova, fiind dependenți de conținutul programului de guvernare pe care l-au susținut în timpul

mandatelor deținute prin apartenența la PCRM. În acest sens de acțiuni, I. Dodon și Z. Greceanii au promovat eurointegrarea Republicii Moldova [119], acțiuni asociate cu cele ale partidelor de centru-dreapta și dreapta. Un exemplu relevant de contradicție între poziționarea axială și setul acțiunilor desfășurate reiese din declarațiile foștilor colegi de partid ai lui M. Ghimpu, actualmente PLR, pe care îl clasifică ca cel mai dictator lider de partid [120], însă în ultimă instanță acțiunile reformatoare ale grupului de inițiativă în vederea realizării rocadei politice între M. Ghimpu și D. Chirtoaca s-a soldat cu propriul eșec. Opinia publică de asemenea poate servi drept un reper de analiză a gradului de apartenență a partidului politic la stânga sau la dreapta axei politice. În această ordine de idei remarcăm faptul că în procesul realizării exercițiului electoral din 30 noiembrie 2014, societatea a exprimat opțiunea pentru integrarea europeană, însă analizând rezultatele sondajelor publicate de Institutul de Politici Publice, observăm că cei mai populari lideri politici sunt I. Dodon, V. Voronin și R. Usatîi, ei fiind promotori strategici sau tactici ai integrării euroasiatice, iar responsabili de criza bancară și ineficiența justiției sunt identificați V. Plahotniuc, V. Filat și I. Leancă [121], catalogați ca lideri promotori ai integrării europene. Datele Barometrului Opiniei Publice indică o creștere procentuală semnificativă a opțiunii pentru integrare în Uniunea Vamală (50 %), față de integrarea în Uniunea Europeană (32%), fiind cea mai mică rată din 2003. I. Boțan explică fenomenul prin faptul că cei ce guvernează țara și se numesc partide pro-europene au făcut un deserviciu Republicii Moldova și au subminat vectorul european [122]. Continuitatea accederii la guvernare a partidelor de dreapta și de stânga, într-o formulă echilibrată, se explică prin raționamentul că electoratul se identifică partinic cu opțiunea proeuropeană datorită asocierii Uniunii Europene cu un model de dezvoltare socio-economică și politică sau cu opțiunea proestică, datorită speranțelor de a putea realiza produsele agricole, unica sursă de venit pentru mulți producătorii autohtoni.

Activitatea partidelor politice, prevederile programatice și mesajul promovat se datorează, în diferită măsură, clivajelor existente, deoarece în societatea din Republica Moldova mai predomină unele probleme care, din momentul constituirii statului suveran și independent, au divizat-o profund și s-au perpetuat, inclusiv pe filiera orientării geopolitice (integrare eurasiatică-integrare europeană); priorităților sociale (ordine publică-drepturile omului), cultural-lingvistică (moldovenism-românism).

C. Nica definește patru caracteristici determinante ale partidelor politice [123, p.19], pe care le-am racordat la specificul și tipologia formațiunilor social-politice din Republica Moldova și am identificat următoarele atribute necesare:

- partidele politice trebuie să dispună de o organizare durabilă în timp, independentă de speranța de viață politică a liderilor săi, iar funcționalitatea să fie determinată de exigențele dezvoltării societății și realizării interesului național, atât în interior, cât și pe arena mondială. Exemplul PPCD, dar nu numai, este unul edificator și demonstrează raportul de dependență a partidului față de lider: pierderea

din popularitate a liderului a determinat scăderea ponderii partidului în opțiunile electoratului și practic a asigurat dispariția doctrinei creștin democrate din tabloul politic al Republicii Moldova;

– partidul trebuie să dispună de organizare structurală completă, de la baza piramidei, constituită prin organizațiile teritoriale și până la vârf, reprezentată de către lideri politici consacrați. Organizarea completă presupune construcția structurilor durabile la orice nivel, fără diferențe. În acest sens de idei, folosind tipologia lui M. Duverger, vom sublinia că partidele de masă se caracterizează printr-o organizare destul de puternică, electoratul este predispus mai mult spre cooperare cu această entitate reprezentativă. Partidele politice de cadre se concentrează pe vârful piramidei, deciziile și activitățile programatice se desfășoară preponderent doar cu participarea elitei de partid, având o bază mai puțin fortificată. Astfel, PCRM, fiind un partid politic de masă, deși scade dramatic în sondajele de opinie și în scorul electoral, continuă să dispună de un suport substanțial micșorat în ultimul timp, pe când PL, partid politic de cadre, deși se pronunță pentru o politică externă determinată de cerințele actuale ale unui segment consistent al societății, practic nu variază destul de mult în rezultatele obținute la alegerile parlamentare din perioada 2009-2014. Capacitatea de organizare a partidului a determinat expres capacitatea implementării prevederilor programatice și alcătuiește forța motrice de dezvoltare complexă a societății;

– partidele își asumă cucerirea și exercitarea puterii de stat, reieșind din prevederile statutare și programatice. Partidele politice din Republica Moldova pot influența cursul politic al statului atât prin metode acceptabile (dialog constructiv între opoziție și guvernare, consultări), cât și prin metode și activități mai puțin acceptate (manifestații, pichetări, părăsirea sălii de ședință a Parlamentului). Aceste acțiuni influențează cursul politicii externe promovată spre integrarea în Uniunea Europeană, majorând efectul crizei politice și generând clivaje și contexte noi de abordare;

– partidele politice exprimă, în esență, căutarea permanentă a sprijinului popular, având vocația de a se preocupa de legitimitatea electorală și, programatic, de situația celor care le îmbrățișează cauza [123, p.27]. În Republica Moldova datele sondajelor denotă credibilitate scăzută la adresa partidelor politice, dar totodată, realizarea programului de guvernare se materializează, în primă instanță, prin activitatea formațiunilor social-politice care alcătuiesc executivul, în contextul că cetățenii le-au acordat votul de încredere, optând, inclusiv, pentru prevederile înserate în platformele electorale.

Aserțiunile expuse demonstrează elocvent și confirmă prin validare științifică definițiile care prezintă partidul politic ca fiind asociația de oameni ce formează o organizație distinctă, determinată de mobilizare socială și exprimată printr-un grad sporit de inițiativă. În cadrul acestor formațiuni rolul determinant revine liderilor, care în majoritatea cazurilor, concentrează spectrul de prerogative în mâinile lor, chiar dacă statutar sunt prevăzute structuri și conducere colectivă. Vom specifica în particular că referindu-ne la obiectul de studiu al lucrării, în esență conținutul și calitatea prevederilor

programatice de politică externă exprimă capacitatea partidului de a răspunde solicitărilor sociale, economice, politice, geopolitice sau de altă nuanță și a contribui la valorificarea interesului național. Considerăm necesar de a nota că dezvoltarea fenomenului partinic și recunoașterea propriu-zisă a partidului ca instituție politică a condiționat deplasarea accentelor de la aspectul ideologic la alte nuanțe, cu predilecție la cele de factură pragmatică. Vom preciza că un partid rezistă pe scena politică nu doar prin loialitatea și entuziasmul membrilor, susținerea electorală și militantism, dar și prin competența reprezentanților, prin capacitatea lor de a rezolva probleme cu un grad relativ ridicat de complexitate și dificultate. Recrutarea membrilor partinici se face în baza criteriului competenței, sarcinile fiind încredințate specialiștilor, susține P. Brechon [6, p.96].

Vom sublinia că din a doua jumătate a secolului XX s-a cristalizat o nouă subdisciplină a științei politice, distinctă prin modalitatea de cunoaștere empirică și de evaluare politică, juridică, axiologică și etică, stasiologia, care studiază morfologia, mecanismele de funcționare și dinamica istorică a partidelor, considerate drept componente firești ale sferei politice democratice. A. Burian, citându-l pe M. Duverger, menționează că: „dezvoltarea științei partidelor politice va conduce, fără îndoială, la revizuirea multor scheme de acțiune” [124, p.29]. În aceeași ordine de supoziții, conform lui C. I. Popa, studiul partidelor ca domeniu fundamental de analiză în științele politice este ancorat tipologic pe partidele și sistemele de partide pe care acestea le alcătuiesc, clasificând formele de manifestare ca „fenomene esențiale și definitorii ale acțiunii politice în sistemul social modern, complex, dinamic, întemeiat pe interacțiuni permanente între cetățeni și instituții politice” [108, p.111].

C. Nica precizează că dezvoltarea teoretico-metodologică a conceptului de partid din secolul trecut s-a produs pe fundalul reconstrucției democrațiilor în Europa de Vest, fiind promițătoare atât ca urmare a noilor abordări, cât și a acumulărilor, fie manifeste, fie latente [123, p.25]. În definirea partidului politic, subliniază cercetătorul, problemelor de organizare li s-au adăugat aspecte ce țin de profilul cultural-ideologic, identitatea spirituală, relațiile partidului cu alte componente ale sistemului politic, cu structurile socio-umane, fiind exprimate prin solidaritate politică, mobilizare în funcție de condiții, conflicte între priorități și dificultăți, integrare la nivelul comunității statale și, adăugăm noi, internaționale, date fiind globalizarea și regionalizarea lumii contemporane.

Articolul „Metodologia cercetării sociologice a partidelor politice (din experiența științei politice din Republica Moldova)”, elaborat de I. Bucataru, A. Volentir și O. Protsyk are drept obiect de cercetare partidele politice din Republica Moldova abordate atât în particular, cât și în calitate de componente ale sistemului de partide, analiza fiind efectuată în perioada imediat următoare de după alegerile din 2005. Rezultatele au permis identificarea răspunsurilor la un șir de întrebări cu privire la organizarea internă a partidelor, poziționarea ideologică, atitudinea față de problemele teritoriale, iar metodologia de cercetare se bazează pe metodele utilizate de știința politică din Occident, raportate și

racordate la realitățile social-politice din Republica Moldova, fiind făcute și referințe consistente la elaborările realizate de politologii autohtoni [125, p.62].

Investigațiile realizate în domeniul științelor politice contemporane pe marginea fenomenului partidist s-au multiplicat substanțial, iar abordările întemeiate pe variate perspective metodologice, precum metoda comparativă, structural-funcțională, sistemică, a studiilor de caz au modificat și au nuanțat conceptul de partid politic. Subliniem că un rol important în structurarea demersurilor privind conceptualizarea partidului politic l-a aportat behaviorismul, anchetele de opinie, sondajele fondate pe eșantioane reprezentative sau aleatorii, incluzând lideri, membri activi și membri pasivi de partid, simpatizanți și neapartenenți partinici. Efervescența reflecțiilor asupra partidelor a fost favorizată, în același timp, de dezvoltarea cunoștințelor despre universul politic, adică despre mediul de manifestare a partidului și de omniprezența lor prin actele de guvernare și de opoziție.

Am expus mai sus ideea conexiunii directe dintre partidele politice și reperele conceptuale de formare și realizare a politicii externe. Dezvoltând acest subiect, susținem că A. Burian abordează politica externă din perspectiva statului în parte, ca entitate, în scopul de a clarifica esența lui și a prognoza, în măsura posibilității, evoluția politicii [124, p.65], obiectiv pentru care autorul trece în revistă unele metode relevante de cercetare, evidențiind aspectele și conținutul definitor al politicii externe. Astfel, metoda comparației este aplicată pentru a identifica repere comune de investigație: dacă pornim de la ipoteza că relațiile internaționale se produc în corespundere cu anumite legități, definirea unor analogii în istorie ne poate ajuta să le identificăm, iar abordarea istorică a stat la baza metodei de cercetare a situațiilor concrete (case-study). Vom nota lapidar că citându-i pe R. Neustadt și E. May, A. Burian acreditează ideea că studiul istoriei este de mare importanță practică și pentru politicienii care participă la elaborarea și realizarea politicii externe.

Altă modalitate de cercetare științifică este determinată de secțiunea orizontală – compararea politicii diferitor state. Notăm că asemenea metodă permite încadrarea politicii externe a fiecărui stat într-o perspectivă mai largă, incluzând concepțiile politicii externe, sistemele decizionale, strategiile, tehnicile și mijloacele aplicate în atingerea scopurilor politice urmărite.

J. Rosenau examinează politica externă ca pe o conduită menită să adapteze statul la mediul înconjurător, făcând analogie cu organismul biologic. Cercetătorul definește acest concept ca pe un ansamblu de acțiuni pe care Guvernul le întreprinde sau intenționează să le întreprindă pentru a menține factorii favorabili ai mediului internațional sau a-i schimba pe cei nefavorabili [126, p.65]. În acest sens, abordările comparative și adaptabile nu reprezintă variante care se exclud reciproc, ci o cale evolutivă de la analiza empirică la cea științifică, precizează A. Burian. Subliniem, totuși, că una dintre metodele de bază ale analizei politicii externe ține de examinarea ei multiaspectuală, iar unul dintre avantajele studiului relațiilor internaționale de pe poziția statului în parte, constă în aplicarea

analizei procesului decizional, prin examinarea comportamentului politic al actorilor decidenți, dat fiind că ponderea factorului subiectiv rămâne determinantă și edificatoare: în pofida transformărilor în cadrul structurii actorilor, statele continuă să dețină o poziție primordială.

Studiul bidimensional al interconexiunii partide politice – politica externă a Republicii Moldova din perspectiva realităților și controverselor abordate prin intermediul prevederilor programatice a solicitat aplicarea mai multor metode și principii de investigație științifică. Astfel, după cum metoda determină tactica (este de importanță locală), metodologia impune strategia (este teoretic generală). Din această perspectivă am supus investigațiilor raportul dintre opțiunile strategice și opțiunile tactice de politică externă prevăzute în programele și platformele electorale ale partidelor, fiind determinate raporturile între prevederile și acțiunile de politică externă pentru formațiunile de orientare centru-dreapta/dreapta (PLDM, PL, PLR și PNL) și centru-stânga/stânga (PSRM, PSD, PCRM și PDM), implicând și cadrul instituțional de realizare a obiectivelor programatice. Am considerat oportună efectuarea analizei aspectelor interne și a celor externe care se condiționează mutual în determinarea locului și a rolului Republicii Moldova în procesele de formare și de consolidare a configurației noii ordini mondiale și structurări a sistemului internațional postrăzboi rece prin promovarea intereselor de politică externă, în particular și a intereselor naționale, în general.

Prin urmare, pentru a prezenta o abordare complexă și a evidenția aspectele particulare, care vizează realitățile din Republica Moldova, investigațiile au fost realizate în baza metodelor general-științifice și particular-științifice de cercetare. Fiecare grup de metode a făcut posibilă o abordare diferită din punct de vedere al conținutului, dar păstrând suportul de referință ale subiectelor supuse cercetării științifice, în special partidele și programele politice, politica externă, relațiile internaționale. Referindu-ne la unele metode de investigație științifică aplicate în procesul de perfectare a lucrării, menționăm următoarele:

Metoda realist-empirică a permis realizarea studiului pe linia progresivă ce conduce de la simplu la complex și de la concret la abstract. Astfel, partidele politice numai pot fi definite ca simple grupuri benevole de persoane, ci ca generatori de prevederi programatice, în general și de politici externe, în particular, aplicând diferite strategii și tactici, solicitând instituții, lideri, mijloace.

Metoda inductivă a asigurat identificarea și cercetarea aspectelor de politică externă în cadrul activităților complexe ale partidelor politice. Politica externă nu este în exclusivitate un obiectiv instituțional al Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, iar prioritățile programelor de guvernare cu referire la cooperarea internațională, pe care instituția trebuie să le implementeze, decurg din propunerile electorale prezentate de partidelor politice.

Metoda deductivă a oferit posibilitate de a reliefa influența factorilor de politica internă, dar cu pondere majoră asupra obiectivelor naționale ancorate pe segmentul ce ține de exterior. În acest

context, reflectarea procesului de integrare europeană în marea majoritate a platformelor electorale vine ca rezultat al succesului statelor membre ale Uniunii Europene și nu se sondează pe un teren nou, dar se mizează pe experiența altor state.

Metoda analitică a fost aplicată pe larg pentru a supune cercetării fiecare componentă în parte, descompunând-o până la concepte și noțiuni simple care să asigure efectuarea analizei concrete și aproape de realitățile cotidiene, fiind studiat comportamentul politic al partidelor politice din punct de vedere teoretic, reieșind din prevederile doctrinare, ideologice pe care le împărtășesc și din punct de vedere practic, al declarațiilor, reacțiilor și acțiunilor.

Metoda transcendentală se exprimă prin elucidarea locului și rolului experienței istorice a partidelor în formarea prevederilor programatice de politică externă, în sensul că un partid care a trecut dintr-un regim totalitar la unul democratic riscă să nu demonstreze capacitatea necesară în domeniu, dat fiind că exigențele contextului nou depășesc cu mult experiența lui și apare contradicția dintre realități și controverse, conturate în procesul realizării politicii externe.

Metoda hermeneutică, preocupată de înțelegerea sensului raportului partide politice – politica externă, a fost utilizată în cercetarea și descoperirea sensului opțiunilor programatice și impactului asupra arealului, contribuind la realizarea trecerii de la ipoteza primară a cunoașterii la cercetarea impactului partidelor asupra societății în ansamblu.

Metoda structural-funcțională, îmbinând trei aspecte, structura, sistemul și funcțiile, care se completează reciproc, a asigurat cercetarea partidelor ca sistem și ca elemente ce formează sistemul, implicând prin funcționalitate diferite structuri: partidele poartă răspundere pentru funcționalitatea sistemului în ansamblu, în timp ce programele pe care le promovează trebuie să corespundă cerințelor actuale ale societății.

Metoda istoriografică a fost aplicată, cu precădere, în analiza elaborărilor științifice la tema de cercetare, prezentând evoluția studiilor de politică externă în platformele și programele partidelor politice atât în concepția diferitor autori, cât și în practica propriu-zisă, inclusiv prin programele de guvernare și alte acțiuni.

Metoda comparativă a oferit posibilitate de a analiza prevederile programatice de politică externă și a evidenția aspectele comune și diferențele de conținut, făcându-se uz de mai multe criterii de factură doctrinar-ideologică, precum experiența politică, poziția pe axa politică, prezența liderilor formali și informal, gradul de legitimitate.

Pentru a realiza o cercetare complexă a temei au fost aplicate unele principii de investigație științifică, acestea fiind următoarele:

Principiul simplității cunoașterii științifice, propus de W. Ockham și dezvoltat de I. Newton [127, p.62], fiind aplicat prin extrapolare, a generat supoziția, potrivit căreia, analiza prevederilor

programatice de politică externă trebuie să derive din simplitatea adoptării și implementării ei, fiind inadmisibil să se ignore sau să se treacă dincolo de această realitate, iar celelalte atribute, în formă de mecanisme, instituții, strategii, factori interni și externi, imprimă un aspect mai amplu cercetării pe care am realizat-o.

Principiul complementarității dă posibilitate de a evalua caracterul și conținutul prevederilor de politică externă adoptate în primii ani ai independenței în spirit critic, chiar dacă au pierdut din actualitate și din relevanță aplicativă, fiind indispensabil, totuși, ca practica politică din trecut să fie nu numai cunoscută, însușită și înțeleasă, dar, în același timp să fie transformată în experiență utilă, fapt care să contribuie la evitarea numeroaselor carențe.

Principiul corespondenței a permis de a reliefa relația sistemică dintre instituțiile statului în realizarea obiectivelor de politică externă, derivate din platformele electorale ale partidelor politice. Precaritatea sistemului, lipsa tradițiilor de funcționare, cooperarea și corespondența mutuală conduce nemijlocit la deficiențe ale deciziilor politice, în contextul că responsabilitatea pentru binele comun al cetății trebuie plasată pe conștiința fiecărui element ca parte din întreg.

Problema științifică importantă soluționată se exprimă prin elaborarea unei viziuni de ansamblu cu privire la analiza componentei de politică externă în documentele programatice și în activitatea partidelor politice, fapt care a asigurat determinarea impactului ei asupra evoluției Republicii Moldova pe plan intern și pe arena mondială. A fost stabilit gradul de implementare a strategiilor și tacticilor partinice în procesele de modernizare politică.

Scopul și obiectivele tezei. Având suport de referință actualitatea, importanța și gradul de investigație a problemei abordate, scopul propus este de a supune cercetării prevederile de politică externă din documentele programatice ale partidelor politice din Republica Moldova și a determina impactul lor asupra priorităților strategice de politică externă, activității instituțiilor puterii de stat și nemijlocit al partidelor politice în contextul pluralismului geopolitic și doctrinar. Atingerea scopului trasat solicită valorificarea următoarele obiective:

1. a realiza un studiu istoriografic complex al elaborărilor științifice edificatoare la temă, demers necesar pentru a cunoaște și a înțelege adecvat diversitatea activităților programatice de politică externă ale partidelor politice cuprinse între realizări și deficiențe;
2. a pune în lumină fundamentele politico-juridice, reperele conceptual-teoretice și metodologice de investigație a opțiunilor programatice și activităților partinice de politică externă, determinând prezența sau lipsa procesului logic și continuu între obiective programatice și rezultate palpabile;
3. a identifica spectrul de strategii și tactici aplicate de partidele politice în procesul programării, analizei și realizării obiectivelor de politică externă, propunând, totodată, unele opțiuni strategice și tactice pentru a contribui la sporirea gradului de aplicabilitate a prevederilor partinice trasate;

4. a determina nivelul de transformare de către unele instituții ale puterii de stat a obiectivelor de politică externă elaborate de partidele politice în puncte de reper ale programelor de guvernare pentru a valorifica așteptările și încrederea electoratului;
5. a supune investigațiilor științifice impactul sistemelor de partide ale unor state democratice din Europa și apartenenței ideologico-doctrinare a partidelor europene asupra opțiunilor de politică externă, inclusiv cu privire la procesul de extindere a spațiului comunitar;
6. a cerceta, prin elucidarea opțiunii partidelor politice, activitatea Republicii Moldova în cadrul unor instituții de caracter multilateral, participarea la nivel de pacte, procese, consilii specializate de factură subregională în vederea diversificării proceselor de cooperare și sporirii prezenței sale în arealul european.

Direcțiile de soluționare a problemelor înaintate spre cercetare se exprimă prin:

1. vor fi cercetate documentele programatice elaborate și emise de partidele politice, materializate prin programe, statute, platforme, rezoluții, declarații, comunicate, cu predilecție părțile componente ce se referă la politica externă, urmărindu-se, în special, binomul exprimat prin exercitarea puterii de stat – aflarea în opoziție, date fiind diferențele în raportul față de putere.
2. vor fi supuse analizei strategiile și tacticile de care partidele politice fac uz pentru a contribui la implementarea obiectivelor programatice de politică externă în contextul accederii la instituțiile puterii de stat și aplicării mecanismelor de resort, urmărindu-se, în special, transformarea ideilor de partid în politici guvernamentale
3. vor fi reliefate procesele integraționiste din arealul european prin elucidarea opțiunilor exprimate prin ideile și activitățile partidelor europene, investigațiile fiind precedate de analiza sub aspectul de politică externă a sistemelor de partide din șapte state europene, Marea Britanie, Franța, Germania, România, Estonia, Letonia, Lituania ca să fie finalizate cu punerea în lumină a participării Republicii Moldova în relațiile de cooperare, cu precădere de nivel subregional.

Ponderea instituțională a partidelor în exercitarea puterii de stat din Republica Moldova se află în creștere permanentă, dată fiind consolidarea mecanismelor democrației reprezentative și apelarea cu periodicitate la mecanismele democrației electorale. Partidele politice elaborează programatic și urmăresc să implementeze obiective nu numai de politică internă, dar și pe dimensiunea de politică externă, mai ales în contextul că opțiunea strategică geopolitică se află din nou pe agenda zilei.

1.3 Concluzii la capitolul 1

Politica externă și partidele politice abordate ca subiecte distincte și-au găsit o elucidare amplă în literatura de specialitate, inclusiv în Republica Moldova, însă obiectul de studiu al lucrării reclamă tratarea lor în interconexiune, situație care modifică datele problemei.

1. Subiectul „prevederi de politică externă în documentele programatice de politică externă” abordat în totalitate sau în parte, pe unele coordonate se dovedește a fi mai puțin reliefat în literatura politologică de specialitate, cu predilecție din Republica Moldova. Această stare de lucruri se explică, în special, prin precaritatea dimensiunii externe a activității formațiunilor social-politice, direcție care a primit consistență numai în ultimii ani.

2. Cercetările științifice atestă primordialitatea apartenenței doctrinar-ideologice în stabilirea și dezvoltarea proceselor de cooperare partinică pe dimensiunea externă, atașamentul la un set de valori fiind un catalizator important al unificării partinice, care presupune solidaritate și acțiuni comune, conjugate în vederea atingerii obiectivelor trasate, racordării la standardele asumate și elaborării bazei legislativ-normative în scopul asigurării eficienței procesului decizional, atât la nivel național, cât și european/internațional.

3. Investigațiile științifice realizate demonstrează că cercetătorii și analiștii au acordat puțină atenție aspectelor de politică externă în documentele programatice și în activitățile partidelor politice, canalizându-și eforturile pe dimensiunile ce țin de politica internă. Totodată, au fost publicate lucrări științifice care pun în lumină mai multe aspecte practice care vizează componente de politică externă, dar nu pot fi trecute cu vederea nici elaborările de factură teoretică, fiind reliefate interconexiunile dintre politica externă și relațiile internaționale, dintre politica externă și securitate, nemaivorbind de aportul politicii externe în realizarea interesului național.

4. Cercetările științifice străine și autohtone au identificat aportul important al partidelor politice la realizarea procesului de funcționare a sistemului politic în condițiile democratizării societății și promovării pluralismului politic. Investigațiile științifice realizate valorifică în mod substanțial rolul entităților partinice structurate în jurul unor fundamente doctrinare și valorice, care prin recrutarea membrilor și simpatizanților au devenit un element indispensabil al guvernării democratice, redat prin prisma strategiilor și mecanismelor de promovare a politicii externe.

5. Studiarea prerogativelor instituțional-funcționale prin organizarea temporală și structurală complexă în cadrul exercițiului de cucerire și exercitare a puterii de stat pune în lumină factorii care generează condiții pentru programarea și implementarea prevederilor de politică externă, contribuind la consolidarea poziției Republicii Moldova prin asumarea obiectivelor de cooperare la nivel global și european, ultimul fiind secționat în segmente subregionale de sorginte geopolitică, mai ales că arealul sud-est european este puțin valorificat din punct de vedere atât teoretic, cât și practic.

2. PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ ÎN DOCUMENTELE PROGRAMATICE ȘI ÎN ACTIVITATEA PARTIDELOR POLITICE

În acest capitol sunt analizate două blocuri de probleme: gradul de influență a partidelor politice asupra cursului de politică externă a șapte state europene și nivelul de implementare a prevederilor partinice în vederea diversificării relațiilor externe ale Republicii Moldova. Primul subcapitol este consacrat cercetării conexiunii și interdependenței dintre sistemele de partide din cadrul unor state democratice europene și instituțiile puterii, orientările doctrinar-ideologice și opțiunile programatice aliate în realizarea prevederilor de politică externă. Al doilea subcapitol analizează nivelul de materializare a prevederilor programatice de politică externă elaborate de partide prin punerea în lumină a poziției Republicii Moldova în cadrul proceselor de cooperare multilaterală în condițiile aprofundării parteneriatelor cu unele instituții internaționale.

2.1. Sisteme de partide și prevederi programatice de politică externă: experiența europeană

Pentru a întreprinde o cercetare științifică în complex a sistemelor de partide, considerăm că este necesar de a iniția investigațiile cu definirea operațională a acestei categorii. Vom începe cu asumția lui G. Pasquino, care se distinge prin simplitate și se rezumă la modalitatea de afirmare și consolidare a partidelor în cadrul unui areal politic. Pentru ca un sistem de partide să funcționeze, este indispensabilă realizarea interacțiunii pe orizontală, concurențială între cel puțin două formațiuni social-politice și exercitarea interdependenței pe verticală între mai multe elemente constitutive, care înglobează alegătorii, partidele, parlamentele și guvernele [7, p.162]. În acest sens, funcționalitatea sistemului politic se exprimă prin competiția între formațiunile social-politice, aceasta se produce, se definește și suportă consecințe pe anumite dimensiuni: electorală, guvernamentală și parlamentară, determinând natura și calitatea (sistemelor de partide). Din punct de vedere juridic, I. Muraru și E. Tănăsescu cataloghează sistemul de partide ca pe un ansamblu de raporturi din cadrul fiecărui sistem constituțional [128, p.90], pe când din punct de vedere politologic, N. Enciu identifică în sistemul de partide ansamblul tuturor partidelor semnificative dintr-un stat și consecințele interacțiunii lor [20, p.244]. În același timp, de o relevanță științifico-practică deosebită se dovedește a fi polemica pe marginea stasiologiei avându-i ca protagoniști pe doctrinarii M. Duverger și G. Sartori. Astfel, M. Duverger a analizat și clasificat sistemele de partide, individualizându-le în baza unui criteriu relativ simplu, cel numeric, fiind fundamentate tipurile monopartidist, bipartidist și pluripartidist [129, p. 134]. Operaționalitatea și valabilitatea criteriului numeric este evidentă, însă, după cum a remarcat G. Sartori, pentru a înțelege dinamica funcționării sistemelor de partide: nu este deloc suficient numai să le enumerăm, mult mai important se dovedește a fi capacitatea de a le individualiza și a le evidenția pe cele mai active. Dacă criteriul numeric ajută la definirea formatului, atunci criteriul de relevanță evidențiază procesul de explicare a mecanicii de funcționare a sistemelor de partide [4, p.163]. Teoria

lui G. Sartori, la rândul ei, se exprimă prin două criterii de relevanță: primul este reprezentat de rolul partidelor în formarea coalițiilor de guvernare: chiar dacă unele partide ne semnificative din punct de vedere al procentului electoral acumulat și al numărului de locuri obținute în Parlament, pot exercita o influență substanțială sau chiar indispensabilă în crearea coalițiilor de guvernare; alte partide, deși au acumulat mai multe voturi și implicit, mandate parlamentare pentru a putea reprezenta interesele alegătorilor și a condiționa funcționarea alianței guvernamentale, nu devin părți ale coaliției, acesta constituind cel de-al doilea criteriu de relevanță. Aplicând aceste două criterii, putem defini formatul sistemului de partide, dar care nu definește plenar funcționarea lor, în special a multipartidismului, ale cărui caracteristici necesită o abordare amplă și detaliată.

Practica democrațiilor occidentale a demonstrat elocvent că din punct de vedere ideologic există partide atât de îndepărtate, încât nu pot fi luate în considerare ca potențiali aliați ai altor partide (de exemplu partidele fasciste sau extremist-naționaliste). Deși sunt excluse de la formarea coalițiilor de guvernare, totuși, aceste formațiuni extremiste sunt importante, deoarece conving și atrag o parte a electoratului, obțin mandate în Parlament și influențează funcționarea Guvernului. Însușind cele trei criterii (numeric, de relevanță și de distanță electorală), G. Sartori fundamentează o dublă clasificare a sistemelor de partide, numită de I. Bucataru calitativ-cantitativă, în funcție de formatul și logica funcționării lor. G. Sartori divizează sistemele în neconcurențiale (sistemul monopartidist și cu partid hegemon) și concurențiale, incluzând (sistemul cu partid dominant, bipartidismul, multipartidismul limitat, multipartidismul extrem și sistemul de partide atomizate) [4, p.119].

În contextul dat de repere, menționăm că din momentul formării sistemului de partide numărul formațiunilor social politice a crescut vertiginos, soldându-se, în ultimă instanță, cu un multipartidism atomizat. În contextul procesului de democratizare a sistemului politic cetățenii Republicii Moldova au primit dreptul de a se asocia în partide politice, contribuind la definirea și la exprimarea voinței politice (a cetățenilor), prin participarea la alegeri (art. 41 din Constituția Republicii Moldova).

Din spectrul sistemelor de partide pe care le supune analizei G. Sartori, cu predilecție, ne vom focaliza atenția asupra sistemelor bipartidist și multipartidist, dat fiind că aceste tipuri se regăsesc frecvent în democrațiile occidentale. Astfel, pentru a consolida acest aspect, vom compara mecanica funcționării sistemelor de partide în Marea Britanie, Franța, Germania, state considerate a fi modele clasice de organizare și funcționare a sistemului politic, notează N. Bragari [130, p.42], exprimând o supoziție practic general acceptată, precum și în România și statele baltice, state pe care le considerăm modele edificatoare pentru Republica Moldova în procesul integrării europene. Aceste repere pun în evidență impactul, rolul și locul prevederilor programatice, inclusiv de politică externă în planul cooperării internaționale. Făcând uz de studiul comparativ, urmărim să demonstrăm funcționalitatea

sistemului politic în fiecare dintre aceste state și impactul asupra activităților de politică externă, cu precădere în arealul Uniunii Europene și în relațiile cu unele state terțe. Analiza va fi fundamentată pe cercetarea impactului sistemelor de partide asupra opțiunilor programatice de politică externă.

În această ordine de idei, cel mai relevant reper de analiză, din punct de vedere al temei de cercetare, îl reprezentăm prin raportul format între sistemul de partide și gradul de influență asupra funcționalității instituțiilor democratice în contextul realizării prevederilor programatice de politică externă. Pentru a pune în lumină această interconexiune, vom trasa liniile directorii ale sistemului bipartidist, generat, în principal, din alternanța mai mult sau mai puțin regulată a două formațiuni cu pondere majoritară. Acest tip de sistem, garantează stabilitatea guvernamentală, acordând majoritatea vitală partidului aflat la guvernare prin capacitatea de a prezenta clar poziția dominantă a formațiunii politice învingătoare în alegeri și de a intensifica delimitările funcționale între guvernare și opoziție. În același timp, consecințele provenite din practica sistemului bipartidist evidențiază clar dominarea culturii naționale omogene, reticentă la tot ce înseamnă extremism.

I. Muraru și E. Tănăsescu acreditează ideea că bipartidismul se încadrează în dimensiunea democrației pluraliste și liberale, oferind cetățenilor posibilitatea de a acorda votul pentru setul de prevederi programatice definite într-o manieră clară și autentică cu situația politică la un moment dat, pe când la nivelul puterii, sistemul cu două partide dominante aportă majoritatea politică capabilă să însușească pârghiile și mecanismele de guvernare a societății, presupunând acordul comun asupra problemelor fundamentale ale națiunii și capacitatea de a funcționa eficient, în siguranța că un partid nu va profita de perioada cât guvernează pentru a schimba regimul politic [2, p.30]. În același context de idei, M. Bădescu remarcă situația în care succesiunea celor două partide la guvernare are menirea de a realiza echilibrul vieții politice [133, p.241].

Unii protagoniști creditează argumentul potrivit căruia, sistemele bipartide oferă o formă superioară democrației electorale deoarece, cu excepția cazurilor în care există doar două partide, nu poate exista nici o garanție că vreun partid va avea majoritatea în legislativ, fără de care guvernul este format pe bază de negociere între elitele politice, ceea ce este mai puțin accesibil controlului popular. O opinie asemănătoare este redată de Dicționarul de Politică Oxford, în care se menționează că cea mai mare parte a elaborării politicilor are loc în interiorul partidelor [132, 56] și, prin urmare, în afara controlului popular. Cu referire la numărul de partide politice în sistemul bipartidist, M. Hastings menționează că pot fi identificate situații în care bipartidismul poate lua forma unui sistem cu două partide și „jumătate” prin apariția unei a treia formațiuni social-politice, care constituie un element în formarea majorității [133, p.51]. În contradicție cu această poziție, A. L. Lowell afirmă că legislativul trebuie să aibă „două partide, și numai două partide, pentru ca forma de guvernământ parlamentară să producă permanent rezultate bune”. Altfel, „cu cât este mai mare numărul grupurilor discordante care

formează majoritatea, cu atât mai grea este sarcina de a le mulțumi pe toate și cu atât mai instabilă și fragilă devine poziția cabinetului” [134, p.73].

Sistemele bipartidiste pot fi echivalate cu sistemele multipartidiste, subliniază G. Sartori, menționând că mecanica lor, adică funcționarea, permite să fie caracterizate ca fiind bipartite numai dacă se respectă următoarele condiții: guvernarea să se producă prin succesiunea a două partide și mereu aceleași, dovedindu-se în măsură să obțină alternativ majoritatea absolută a voturilor; unul dintre partide să obțină efectiv numărul necesar de voturi pentru a reuși realizarea actului guvernării; partidul învingător decide, de regulă, să guverneze singur; alternanța sau rotația în cadrul guvernării să rămână o constantă funcționabilă [4, p.188]. Modelul sistemului partinic al Marii Britanii poate fi considerat foarte elocvent în acest sens, unde conservatorii au rămas la putere din 1979 până în 1997, iar laburiștii din 1997 până în 2010. În identificarea aspectelor definitorii ale bipartidismului britanic, G. Pasquino susține că alternanța se caracterizează prin mișcarea de pendulare periodică, fiind mult mai probabilă în sistemele cu adevărat bipartite [7, p.163]. În anul 2010 bipartidismul britanic părea că deja devine istorie, dat fiind că s-a constituit un executiv de coaliție, care a întrunit conservatori și liberali-democrați. Însă alegerile parlamentare generale din 7 mai 2015 au infirmat tendința rescrierii tipologiilor referitoare la bipartidismul britanic, conservatorii formând un guvern monocolor, iar alți concurenți, în special laburiștii și liberal-democrații au suferit înfângeri dureroase, în pofida sonjelor, una dintre cauze fiind ascensiunea naționalismului scoțian.

În procesul identificării și analizei avantajelor directe și indirecte ale bipartidismului, precum și a dezavantajelor, potrivit definiției A. Lijphard, critica teoriei sistemului bipartidist față de sistemul multipartidist [135, p.74], putem identifica situații determinate de un caracter benefic pentru alegători și societate, dar și contradicții antagoniste, în care sistemul partinic dualist să genereze instabilitatea politică și consecințele ei. În acest context, primul beneficiu oferă alegătorilor posibilitatea de a alege direct între cele două seturi alternative de politici publice; al doilea avantaj determină prezența unei influențe moderate, din cauza că cele două formațiuni social-politice principale concurează continuu pentru atragerea alegătorilor de la centrul spectrului politic, fiind direct motivate să propună politici moderate, dar centrate pe necesități vitale și autentice ale națiunii. Menționăm că în situația în care programele celor două partide sunt apropiate de centrul politic, vor fi foarte asemănătoare între ele și în loc să ofere opțiuni diferite ca și conținut, practic devin „unul ecoul celuilalt”. Al treilea beneficiu denotă că alegătorii au posibilitatea să facă o alegere discretă între două seturi alternative de politici publice, programul partidului politic câștigător devenind în mod expres programul de guvernare al executivului. Subliniem că într-un sistem multipartidist, fără un partid majoritar, două sau mai multe formațiuni devin obligate să negocieze crearea coaliției majoritare, programul de guvernare luând forma unui compromis între platformele electorale ale partidelor, realizate de liderii politici, care nu

au fost mandatați direct de alegători, deoarece au votat numai pentru un concurent electoral (exemplu oportun servește situația politică din Republica Moldova creată în urma scrutinului parlamentar din 30 noiembrie 2014, când incapacitatea formării unei eventuale coaliții democratice (PLDM, PDM și PL) a determinat dialogul primelor două cu PCRM, drept consecință fiind un guvern minoritar, din start cu durabilitate intens contestată). A. Lijphard concluzionează că sistemele bipartidiste sunt mai democratice decât sistemele multipartidiste [136, p.125]. Al patrulea avantaj al sistemului elucidat se regăsește în capacitatea majorității de a guverna calitativ, dar, exercițiul solicită răspundere enormă pentru finalitățile actului de guvernare.

Suntem de părere că răspunderea pentru politica guvernelor de coaliție fie multipartidiste, fie cele bipartidiste, trebuie împărțită între toate partidele care sunt parte, însă se pot crea situații, cum a avut loc și în Republica Moldova, ca partidele să nu-și asume egal răspunderea pentru exercitarea actului guvernării, iar alegătorul să fie pus în situația deloc ușoară sau de a accepta, sau a compromite încrederea electorală destinată formațiunilor social-politice aliniate în cursa pentru guvernare. Din punct de vedere al elucidării avantajelor indirecte, A Lijphard menționează că sistemele bipartidiste se dovedesc a fi mult mai oportune pentru situația formării cabinetelor monoculare, care se disting prin stabilitate și vor promova politici eficiente.

În ordinea reliefată de aserțiuni vom prezenta prin câteva argumente unele dezavantaje ale sistemului bipartidist, atestate prin comparația practicilor partinice ale statelor europene. Astfel, nu împărtășim ideea preconcepută a unor politologi comparatiști care au asociat succesele consolidate ale democrației cu sistemul bipartidist american și britanic, pe când insuccesele regimului politic din Republica de la Weimar, din Republica a treia și Republica a patra Franceză, din Italia postbelică (Republica a doua) cu multipartidismul, cauza instabilității politice fiind argumentată prin existența numărului masiv de partide politice și a pluralității de ideologii dominante. O incursiune mai recentă în analiza comparativă a unor democrații europene mai mici esențial pune la îndoială aceste ipoteze. Este bine cunoscut că statele Beneluxului, cele scandinave, precum și Elveția, pot fi caracterizate prin prezența democrației durabile, combinată armonios cu sistemul multipartidist. În contextul autohton este incorect să asociem multipartidismul cu promotorul unui efect fatal, deoarece în condițiile crizei economice nu poate să identifice soluții în eventualitatea schimbării sistemului de partide dominant, strategiile necesare constând în prezența culturii politice raționale, perpetuarea tradițiilor democratice, coerența interesului național și a vectorului de politică externă.

Un dezavantaj al bipartidismului se referă la durata de viață relativ scurtă a cabinetului, „însă ar fi o greșeală să considerăm această „instabilitate” a executivului drept un indicator al stabilității fundamentale a regimului”, menționează L. Hurwitz [137, p.41]. În completarea acestei afirmații, A. Siegfried explică fenomenul instabilității guvernelor în cazul politicilor stabile prin situația în care

declanșarea crizei de partid implică înlocuirea unor miniștri sau aceeași miniștri sunt transferați în alte funcții, dar nimeni din funcționarii publici nu este destituit și administrația cotidiană continuă să funcționeze fără întreruperi. Deținând prerogative de la un cabinet la altul, miniștrii formează un fel de echipe de guvernare” [138, p.399]. Alt dezavantaj exprimat rezidă în apropierea programelor de centrul politic, reducând din diferența prevederilor programatice, care practic se transformă în „ecoul” celui alt, însă deseori continuitatea contează mult mai mult decât discontinuitatea.

În final vom preciza că eficiența sistemului bipartid este determinată de claritatea priorităților de stânga și de dreapta, doar astfel două partide pot oferi alegătorilor alternative moderate și viabile. Dacă pe lângă dimensiunea stânga-dreapta, mai există una, spre exemplu, de politică externă (privind pro-aliniere, sau pro-neutralitatea) și dacă aceste dimensiuni nu coincid, două partide politice nu sunt în stare să ofere alegătorilor cele patru alternative: pro-aliniere stânga, pro-neutralitate stânga; pro-aliniere dreapta, pro-neutralitate dreapta [139, p.72].

Supunând analizei aspecte determinative ale sistemului bipartid dominant în Marea Britanie, distingem anumite legități sau, după cum le numește F. Brătescu, constante, care au marcat traseul politicii externe. Cercetătorul subliniază că în viața politică a unei națiuni, relațiile internaționale sunt dezvoltate și perpetuate prin anumite norme aflate în concordanță cu aspirațiile, tradițiile, modelul moral sau viziunea politică dominantă la un anumit moment în societate. Referindu-se la conținutul constantelor politicii externe anglo-saxone, el subliniază că acestea gravitează în jurul ideii coloniale, constituind structura fundamentală a politicii engleze, pragmatismul experimental, care se exprimă în adaptarea politicilor în funcție de circumstanțe, percepțiilor confesionale asupra problemelor națiunii, indiferent că la guvernare s-au aflat laburiștii, conservatorii sau liberalii. Prin urmare, din unghiul de vedere al conflictelor ideologice sau celor armate, constanta britanică a adoptat preponderent politica neintervenției și chiar dacă se intervine, toate consecințele sunt analizate în detalii [11, p.25].

Precizăm că în procesul delimitării noilor provocări geopolitice, de factură integraționistă și de interdependență economică, politică sau socială, constantele britanice dominante pe plan extern și-au schimbat în anumită măsură conținutul, dat fiind că fenomenul colonial a fost redus din actualitate și în plus, izolarea insulară deja numai constituie elementul de individualitate. Integrarea în arealul european-continental a determinat Marea Britanie să revizuiască caracterul constantelor de politică externă, cooperarea internațională devenind o oportunitate de valorificat. Totodată, tradițiile britanice continuă să fie păstrate, dar ținând cont de noile împrejurări.

Analizând afinitățile sistemul bipartidist prin prisma avantajelor, criticii teoriei și conținutului constantelor în domeniul internațional, vom determina și descrie mecanismul de exercitare a politicii externe britanice raportat la modalitatea de funcționare a instituțiilor democratice și a conținutului prevederilor programatice ale partidelor politice. Deși poate fi considerat model al sistemului bipartid

numărul partidelor din Parlamentul britanic este cu mult mai mare, devenind aproape imposibil să vorbim despre o competiție inter-partinică care funcționează uniform pe întreg teritoriul Regatului Unit. Analiza eșichierului politic britanic evidențiază funcționalitatea următoarelor formațiuni social-politice: Partidul Laburist, Partidul Conservator, Partidul Liberal Democrat, Partidul Independenței din Regatul Unit, Partidul Național Scoțian, Plaid Cymru din Țara Galilor, Verzii din Anglia și Țara Galilor, Partidul Democratic Unionist, Partidul Național Britanic, Sinn Fein, Partidul Unionist din Ulster, Partidul Social Democrat și Laburist, Coaliția Unită Respect, Partidul Socialist Scoțian [140]. Prezența partinică multiplă în cadrul sistemul bipartidist de tipul celui britanic sugerează ideea unui edificiu democratic ancorat pe pluralism și pe asociere în baza coordonatelor ideologice, geografice, social-umane, libertatea de exprimare atingând un nivel substanțial de existență. Vom preciza că în Marea Britanie nu există o lege a partidelor, structurată prin noțiuni, principii și norme concrete de organizare și funcționare, acestea fiind înțelese ca o expresie a inițiativelor sociale, pentru care statul nu poartă nici o răspundere și nici nu are datoria de a le finanța.

Detaliind în particular cele două partide politice dominante prin alternanță, menționăm că în abordările programatice de politică externă ale Partidului Conservator se regăsesc, printre altele, aspecte ce se referă la contribuția națiunii în dezvoltarea Imperiului Britanic, ca ansamblul teritoriilor care sunt organizate sub principiile Coroanei în structura Commonwealth-ului [141]. Este de precizat că la nivel european, în urma alegerilor pentru Parlamentul European, Partidul Conservator a reușit să delege 25 de eurodeputați, iar la nivel național, în rezultatul scrutinului din 7 mai 2015 a obținut o victorie concludentă, deși neașteptată, contabilizând 339 de fotolii de deputat.

Partidul Laburist generează legături istorice tradiționale cu sindicatele muncitorești care l-au ghidat spre promovarea politicilor determinante a statului în dezvoltarea economică și asigurarea funcționării eficiente a serviciilor sociale. În urma alegerilor din 2014, Partidul Laburist a delegat în Parlamentul European 13 membri, însă la scrutinul parlamentar național din 2015 practic a suferit o înfrângere zdrobitoare, acumulând numai 233 de mandate. Menționăm lapidar că din punct de vedere organizațional și managerial partidele dominante din sistemul partinic britanic se află sub incidența unor aspecte asemănătoare și, totodată, distinctive. Cu privire la modul de organizare și funcționare, S. Beer a menționat: „cele două partide, diferite ca bază socială și ca organizare formală, au devenit, gradual, structuri asemănătoare, datorită modului de desfășurare a activităților. Totodată, structurile se diferențiază, în primul rând din punct de vedere al gradului de instituționalizare, Partidul Conservator fiind mai instituționalizat decât Partidul Laburist datorită puterii mai consolidate a aparatului său birocratic [142, p.55]. Dacă în plan intern ambele partide pledează pentru organizare, stabilitate, dezvoltare economică și socială continuă, în plan extern Marea Britanie contestă deseori modalitatea de organizare și funcționare a Uniunii Europene. În asemenea circumstanțe, un sondaj al publicației

„The Observer” sugerează că în fața alternativei de a rămâne în Uniunea Europeană sau de a părăsi blocul comunitar, două treimi din supușii britanici mai degrabă ar fi tentați să se pronunțe în favoarea ieșirii din Uniunea Europeană, situație care confirmă intensitatea sentimentelor antieuropene [143]. În aceste condiții, prin programele politice, principalele partide britanice se simt obligate să promită un referendum pe această temă, date fiind și constrângerile de revizuire permanentă a conținutului prevederilor programatice pentru a reuși evitarea, pe de o parte, a crizelor politice în interior, iar pe de alta, a diminuării posibilităților de scindare a spațiului comunitar. Însă conservatorii se dovedesc a fi mai degrabă eurosceptici moderați, iar laburiștii sunt eurooptimiști moderați.

Specificăm însă, că cel mai eurosceptic grup politic britanic este Partidul Independenței, care devine din ce în ce mai activ pe scena politică și pledează pentru formarea unui partid cu stil propriu, cu elemente „libertariene, nonrasiste”, militând pentru ieșirea din Uniunea Europeană. Obiectivele urmărite de partid au drept scop de a înlocui agenda de modernizare metropolitană prin blocarea „imigrației permanente” timp de cinci ani. Având deja 10 membri în Parlamentul European, membrii formațiunii sunt parte a grupului numit Europa Libertății și Democrației, din care mai fac parte Liga Nordului (Italia), Ordine și Justiție (Lituania) și o organizație din Grecia numită Mișcarea Populară Ortodoxă [144], structuri cunoscute prin poziții ce contravin construcției comunitare și egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de poziționarea geografică și nivelul de dezvoltare. Însă la scrutinul parlamentar general din 7 mai 2015 independenții au înregistrat un scor electoral sub orice așteptări, britanicii pronunțându-se pentru euroscepticism moderat, mai ales că li s-a promis de către conservatori un referendum pe marginea viitorului european al țării.

Mecanismul instituțional al realizării politicii, inclusiv dimesiunea externă la nivel legislativ, este exprimat prin sistemul parlamentar bicameral, iar formațiunile social-politice sunt constituite pe principii de funcționalitate stricte de disciplină, sprijină activ programul politic al partidului din care face parte, opoziției parlamentare asigurându-i-se condiții pentru a critica Programul Guvernului, atât Premierul, cât și ceilalți membri ai executivului. C. Ionescu precizează că monarhul are atribuția de a desemna prim-ministrul, acesta fiind în mod obligatoriu liderul partidului care a câștigat alegerile generale și de a numi persoane pentru ocuparea pozițiilor în funcții publice de rang înalt, inclusiv din domeniul politicii externe (miniștri, diplomați) [145, p.397]. A. Arseni, V. Ivanov și L. Suholitco au menționat că în domeniul politicii externe Regina deține atribuții de a acredita diplomați, reprezenta statul în relațiile internaționale, încheia și denunța tratate cu alte entități, declara stare de război și de a încheia acorduri de pace. În realitate, atribuțiile sunt exercitate de membrii guvernului, ei semnează actele emise de Regină, devenind responsabili de organizarea executării și executarea lor [92, p. 87].

Pentru ca sistemul bipartidist să nu atragă după sine critici aspre este indispensabil ca partidul majoritar să-și consolideze capacitatea de a forma cabinetul de miniștri cu forțele proprii și să evite

proiectarea coaliției cu partidul minoritar. A. Lijphard notează că responsabilitatea clară a unui singur partid pentru actul guvernării presupune existența sistemului parlamentar, deoarece într-un sistem prezidențial, cu executive și legislative alese separat, executivul poate aparține unui partid, pe când cealaltă formațiune deține majoritatea legislativă, responsabilitatea pentru politica guvernamentală fiind partajată între instituții. Divizarea puterii și a obligațiilor de drept între două partide rezultă prin deținerea conducerii separate a celor două instituții. În ultimă instanță, cele două partide trebuie să colaboreze permanent, sprijinind sau fiind în opoziție cu programul de guvernământ [135, p.129].

În concluzie vom sublinia doar succint că trasând liniile directe ale sistemului bipartidist, determinăm influența celor două partide dominante asupra mecanismului de funcționare a instituțiilor ajustându-le forma de constituire și funcționalitate, însă nu afectează modalitatea de acțiune a statului în raport cu actorii internaționali, reieșind din obiectivele programatice în domeniul politicii externe.

Analizând segmentul pluripartidismului, M. Bădescu a elaborat o definiție, care se reduce la un sistem cu mai multe partide politice, având aproximativ aceeași pondere pe arena politică și fiind antrenate în actul guvernării. Subliniem însă, că nu este suficientă doar prezența mai multor partide, mult mai importantă fiind capacitatea de a accede în forul legislativ suprem și obținerea pârghiilor de exercitare a politicilor, inclusiv ce vizează politica externă. Ca și proces, pluripartidismul favorizează disputa electorală, obligând partidele să adapteze permanent programele la cerințele electoratului, dar în situația în care mai multe formațiuni sunt prezente în forul legislativ, există riscul instabilității parlamentare, deoarece nici un partid nu poate să formeze Guvernul de sine stătător, impunându-se coalizări. Exemplul Italiei este unul elocvent pentru evocarea crizelor politice neconținute, soldate cu demiterea sau demisia frecventă a executivului și cu organizarea alegerilor anticipate. În această ipostază, subliniază M. Bădescu, cea mai bună soluție constă în formarea coalițiilor guvernamentale (uneori chiar și în condițiile campaniilor electorale) pentru a preîntâmpina crizele politice [131, p. 242]. Luând act de practicile democrațiilor europene, vom sublinia că alianțele guvernamentale devin remediul inevitabil pentru prevenirea sau înlăturarea instabilității politice pe termen scurt, însă, analiza consecințelor de durată denotă că aceasta poate să se transforme ușor într-o sursă permanentă de conflicte între membrii Guvernului. În general, un asemenea tip de conflict poate fi soluționat prin demisia depusă de unul sau mai mulți miniștri originari din același partid, fapt care implică căderea Guvernului și declanșarea crizei politice noi, sau amână acest deznodământ. G. Sartori argumentează că un partid politic are potențial de coalizare dacă a participat în formule politice de guvernare sau chiar a format cabinete monopartide, sau dacă poate fi numit posibil partener de coaliție [4, p.123].

M. Hastings consideră că sunt necesare cel puțin trei partide pentru funcționarea sistemului multipartit, încadrate în exercițiul actului de guvernare și capabile să stabilească alianțe consolidate prin rezultatele politicilor programate și adoptate. Autorul menționează că este puțin întâlnită situația

în practica electorală, când un partid politic poate să obțină majoritate absolută a locurilor în legislativ [133, p.53]. Vom contesta asumptia dată prin practica partinică autohtonă, când în anul 2001 PCRM a obținut 71 din 101 de mandate în legislativ, suficiente pentru a forma majoritatea constituțională, nemaivorbind de numirea Guvernului monopartid. Explicația ponderii partidului se explica prin aspirațiile electoratului de a depăși situația de criză politică și economică prin aplicarea formatului de guvernare și organizare a vieții sociale din însușirile modelul sovietic, prezent în conștiința electorală.

Referindu-se la numărul optim de partide în sistemul multipartidist, G. Pasquino, citându-l pe G. Sartori, accentuează că acest atribut este deosebit de important prin exercitarea influenței asupra mecanicii sistemului. În accepția autorului, linia demarcației se trasează între sistemele care includ de la trei la cinci partide semnificative pentru formarea guvernelor și pentru impactul opoziției asupra funcționării guvernelor [1, p.168]. D. Chagnollaud a atribuit modelului multipartidist organizarea structural-funcțională din Franța, puterea fiind exercitată de o coaliție a forțelor politice, cu excepția cazului în care pluralismul este combinat cu existența unui partid dominant [112, p.45]. În acest context de idei, raportând tipologia sistemului de partide la structura instituțiilor politice franceze, notăm că regăsim în textul Constituției principiul fundamental prin care partidele și grupările politice cooperează în procesul exprimării sufragiului, formându-se și activând în mod liber prin obligațiunea de a respecta principiile suveranității naționale și democrației. Precizăm că Legea supremă franceză permite crearea numărului nelimitat de partide politice, condiția de bază fiind respectarea principiilor de funcționare și organizare a statului.

Pentru a analiza conținutul și a caracteriza modalitatea exercitării prevederilor de politică externă emenate din programele formațiunilor, considerăm oportună analiza constantelor istorice ale politicii internaționale franceze. În aspect comparativ vom sublinia că Marea Britanie s-a dovedit a fi întotdeauna preocupată de menținerea libertății maritime și integrității teritoriilor coloniale, iar linia directoare a politicii franceze a avut drept constantă principală vigilența în raport cu amenințările orientale, cu precădere în relațiile cu Germania, raportate la nivel politic, economic, social. În relațiile cu Marea Britanie, Franța a păstrat linia demarcației, ținând-o detașată de problemele continentale.

Contextul politic creat în urma evenimentelor din 1789 a plasat în conținutul politicii externe franceze două elemente definitorii: ideile care au provocat mișcările revoluționare de caracter social și renașterea opțiunii naționale, promotoarea revoluțiilor de independență, aceste fundamente vor modifica substanțial politicile internaționale ale statelor. Deși Constituția din 1791 prevedea situația în care „națiunea franceză renunță să pornească orice război de cucerire și niciodată nu va folosi forța împotriva libertății oricărui popor”, prin Napoleon Bonaparte, Franța ducea o politică de cucerire sub lozinca magistrală de a face din toate popoarele Europei un popor unitar, creându-se o confederație europeană. Însă prevederile constituționale au fost încălcate, cucerirea imperială a redevenit o nouă

constantă internațională. Reieșind din opiniile mai multor autori, constantele politicii internaționale franceze s-au ancorat pe integritatea frontierelor și ajutorarea micilor națiuni, Franța erijându-se într-o autoritate morală. Altă constantă este relaționată cu legalismul francez, exprimată prin respectarea tratatelor și a convențiilor semnate în vederea asigurării drepturilor omului, susține F. Brădescu [11, p.39]. Notăm că acest element a fost puternic marcat în constituțiile și în sistemul axiologic al statelor europene, inclusiv în Republica Moldova, oferind posibilitatea apropierii și integrării instituționale în jurul valorilor europene. Evoluția constantelor se rezumă printr-un set de valori și norme, cuprinzând segmentul de la expansiune deschisă și imperialism până la pacifism, fondat pe siguranță colectivă, culminând cu formarea Uniunii Europene, Franța fiind unul din statele fondatoare ale comunității.

Revenind la analiza sistemului multipartidist, vom nota că partidele franceze se disting prin faptul că subscriu și promovează în timpul campaniilor electorale o ideologie bine formată, Franța distingându-se prin activitatea politică a partidelor cu programe și orientări diverse. Cu toate acestea, pe eșichierul politic s-au format două mari curente, de centru-stânga și de centru-dreapta, programele politice având obiective asemănătoare, electoratul urmând să decidă care partid va forma guvernul, beneficiind de sprijin parlamentar. Prin elucidarea construcției partinice franceze atestăm prezența unui amalgam de partide care, pentru obținerea unei majorități viabile, formează alianțe electorale, în format asimetric, întrunind unul din cele mai dispersate sisteme. La stânga eșichierului, de la centru la extremă, se poziționează Partidul Socialist Francez, Partidul Radical de Stânga, Partidul Comunist Francez și Mișcarea Republicană a Cetățenilor Francezi, opțiunile doctrinar-ideologice înglobează social-democrația, eurocomunism, troțkism și alte forme de radicalism stângist. Originea partinică a actualului Președinte derivată din Partidul Socialist Francez, demonstrând încrederea electoratului într-un program guvernamental de factură socială. Spre centru-stânga identificăm prezența Partidului Ecologist, care promovează normele ecologice și social-democrația, iar pe segmentul centristilor se situează Mișcarea Democrată și Noul Centru cu viziuni axate pe liberalism social, centrism și creștin-democrație. La dreapta eșichierului politic partidul dominant este Uniunea pentru Mișcarea Populară, alte formațiuni fiind Centrul Național al Independenților și Țăranilor și Partidul Radical, orientarea lor politică este încadrată între conservatorism, liberalism, social-liberalism. Extrema dreaptă este marcată de Frontului Național și de Mișcarea Națională Republicană, fiind promovat naționalismul și antimigrația, prevederile programatice de politică externă incluzând curentul euroscepticismului. Însă cel mai eurosceptic grup politic din lista partidelor franceze se dovedește a fi Mișcarea pentru Franța, formațiune cu idei programatice de politică externă exprimate prin naționalism, anti-migrație, anti-islamizare și euroscepticism convins [146].

Din analiza opțiunilor doctrinar-programatice ale partidelor politice franceze, plasate de la stânga extremă la extrema dreaptă a axei politice, pe segmentul cooperării internaționale identificăm

finalități ancorate pe promovarea politicii externe independente, consolidată prin acțiuni concrete, fie de caracter integraționist, fie de nuanță eurosceptică, dar cu rezerve pe dimensiunea euroatlantică. Constituția din 1958 stabilește expres setul de mecanisme menit să asigure stabilitatea și echilibrul între forțele politice fără a limita funcționalitatea pluripartidismului și a perturba activitatea politică a partidelor. Soluția pusă în aplicare, exprimată prin strategii politice, a constat în întărirea puterii executivului, cuprinzând instituția Șefului de stat și a Guvernului. În acest sens, Președintele asigură, prin arbitrajul exercitat, continuitatea obiectivelor politice și economico-sociale naționale, primatul intereselor naționale, fără a ceda însă presiunilor promovate prin intermediul Parlamentului de diferite grupuri sau de Guvern, presiuni rezultate din confruntarea partidelor politice. Importanța socială a funcției prezidențiale se exprimă constant prin condițiile de guvernare caracterizate de diversitatea de interese economice, sociale, militare, politice, de opțiuni și strategii mai mult sau mai puțin acceptate, disputate de partide puternice pentru propriul interes și manipulate în defavoarea unor largi categorii de cetățeni. Este observabil că partidele politice, care în principiu preferă să conducă jocul politic pentru cucerirea și exercitarea puterii, au acceptat tacit funcționalitatea regimului semiprezidențial, contribuind plenar la legitimarea lui.

Mecanismul substanțial de exercitare a prerogativelor politicii externe este deținut de puterea centrală executivă, a cărei atribuții sunt reglementate în baza art. 20 al Constituției, care prevede că Guvernul stabilește și conduce politica națiunii, având la dispoziție administrația și forțele armate, purtând răspundere în fața Parlamentului, conform normelor și principiilor Legii supreme. Sintagma „politica națiunii” include și segmentul politicii externe, realizarea căreia este asigurată de instituțiile de resort aflate în subordinea Guvernului. În temeiul art. 49 alin.1, Prim-ministrul solicită Adunării Naționale reunite votul de încredere pe marginea Programului de guvernare, document care conține și obiective generale de politică externă. Procedura numirii Guvernului este asemănătoare cu practica politică din Republica Moldova, exercițiul de investitură fiind practic preluat și adaptat împrejurărilor: Prim-ministrul solicită Parlamentului votul de încredere pentru Guvern și implicit, Programul de activitate al Guvernului, fiind desemnat de Președinte în urma consultării cu fracțiunile parlamentare.

Constituția franceză conține un titlu aparte dedicat tratatelor internaționale. În această ordine de idei, Legea supremă prevede că Președintele negociază și ratifică tratatele internaționale și este informat despre orice negociere în vederea încheierii unui acord internațional nesupus ratificării. Art. 53. însumează prevederi referitoare la faptul că tratatele de pace, tratatele comerciale, tratatele sau acordurile privind organizarea internațională sau care presupun cedarea, schimbul sau adăugarea de teritoriu nu pot fi ratificate sau aprobate decât în baza unei legi. Însă nici o cedare, nici un schimb și nici o adăugare de teritoriu nu este valabilă fără consimțământul populațiilor vizate. Referindu-se la organizarea relațiilor de cooperare cu statele europene, Constituția prevede că Republica franceză

poate încheia acorduri prin care sunt stabilite competențe pentru examinarea cererilor de azil, dar și alte domenii de cooperare [147]. Pentru a formula o concluzie parțială, menționăm că deși în general, multipartidismul generează instabilitate guvernamentală rezultată din disputa coalițiilor formate prin alegeri, sistemul oferă fiecărui alegător o opțiune mai largă și mai bine articulată la setul politicilor vitale pentru dezvoltare. În particular, identificăm că sistemele cu partid dominant, fie bipartidist, fie cu mai multe formațiuni social-politice, nu se dovedește a fi determinant în raport cu opțiunile de politică externă adoptate la nivel înalt. Exemplificând acest argument, notăm că chiar dacă în Franța și Marea Britanie au fost instituționalizate sisteme de partide distincte și presupun modele structural-funcțional și mecanisme diferite de organizare și exercitare a politicii externe, pe plan internațional aceste state promovează preponderent politici de factură aproximativ similară, deși prima este axată pe dimensiunea europeană, pe când a doua acordă prioritate strategică elementului euroatlantic. Vom preciza că am considerat necesar de a reliefa prerogativele de politică externă ale instituțiilor supreme din aceste două state, dar și din Germania, având mai multe raționamente, unul din care se exprimă prin formarea componentei în urma sufragiului democratic în baza partidismului, adică există relație directă între instituțiile puterii de stat și partidele politice.

Raportul dintre sistemul de partide și organizarea instituțiilor democratice poate fi reliefat și prin modelul Germaniei. În argumentarea acestei asumptii, S. Tămaș plasează Germania în formula pluralismului simetric, susținând că două partide realizează vocația majoritară, dar caută să formeze coaliții cu al treilea partid pentru a fortifica procesul politic [103, p.54] sau din motivul că nu au putut beneficia de sprijinul majoritar pentru a forma un guvern monocolor, adăugăm noi. În Dicționarul de politică Oxford, Germania, alături de Statele Unite ale Americii și Marea Britanie, este poziționată în sistemul bipartidist, incluzând două partide puternice: Uniunea Creștin Democrată în alianță cu aripa bavareză Uniunea Creștin Socială, pe de o parte și Partidul Social-Democrat din Germania, pe de altă dețin ponderea majoră în Bundestag, alternând la guvernare, propun candidați la funcția de cancelar federal, inclusiv actualul titular al acestei demnități, Angela Merkel, prima femeie cancelar din istoria Germaniei [148]. Referitor la Uniunea Creștin Democrată și aliații săi din Uniunea Creștin Socială, B. Jones subliniază că formațiunile creștin-democrate militează pentru intervenția limitată a statului, fiind recunoscute ca grupări tradiționaliste, pun valoare pe organizarea social-politică prin libertate și inițiativă privată [149, p.51].

A doua formațiune cu pondere majoră, Partidul Social Democrat, este unul din cele mai vechi partide germane, fiind promotor al democrației sociale, deși în ultimii ani a introdus în programele de activitate unele elemente de neoliberalism. Dat fiind că la scrutinul parlamentar din 22 septembrie 2013 creștin-democrații împreună cu creștin-socialii au obținut 311 mandate din cele 631 cât numără Bundestag-ul, în condițiile că liber-democrații n-au reușit să depășească pragul electoral de cinci la

sută, a fost reeditată „marea coaliție”, în condițiile că social-democrații au obținut 190 de locuri. Alte formațiuni cu priză electorală, dar care nu acumulează constant zece la sută din sufragii sunt: Partidul Liber Democrat, este o entitate de factură liberală, poziționată pe segmentul de centru-dreapta al axei politic, fiind membru al Partidului European al Liberalilor, Democraților și Reformatoarelor; Partidul de Stânga, este de factură socialistă, întrunind ex-Partidul Socialist Unit din Germania Democrată și aripa de stânga a Partidului Social Democrat; Partidul Verzilor se regăsește pe segmentul de centru al eșichierului politic, este preocupat, cu predilecție, de protecția mediului, precum și de politici sociale, în special ce țin de tineret [150]. La scrutinul din 2013 Partidul de Stânga obține 64 de mandate, iar Partidul Verzilor cu unul mai puțin.

Considerăm, contrar ideilor lui S. Tămaș, că în Germania sistemul de partide este, mai degrabă, de tip multipartidist, dat fiind că executivul a fost format în perioada 1949 – 1990 din trei partide, iar după 1990 întrunind patru, chiar dacă formatul Guvernului federal includea numai două, alcătuind fie marea coaliție, fie coaliția mică.

Din punct de vedere constituțional, se recunoaște rolul semnificativ al partidelor în organizarea și desfășurarea politicilor care au ca scop dezvoltarea statului. Legea fundamentală prevede în art. 21 participarea partidelor la dezvoltarea voinței politice a poporului. Procedura partogenezei poartă un caracter liber, iar organizarea internă trebuie să corespundă principiilor democratice. Fiind obligate să poarte răspundere publică pentru proveniența și întrebuințarea resurselor și bunurilor pe care le dețin, partidele care, prin scopul lor, tind să prejudicieze, să nu respecte ordinea fundamentală democratică sau să pună în pericol existența Republicii Federale Germania, sunt considerate a fi neconstituționale, fiind înregistrate cazuri de interzicerea lor.

Pentru a estima într-un mod concludent spectrul de mecanisme și instituții responsabile de dezvoltarea și promovarea politicii externe germane, considerăm oportun a identifica și a analiza mai întâi constantele dominante. Citându-l pe F. Brădescu, menționăm că națiunea germană a tins spre o autonomie totală, dar cu intenția de a impune în teritoriile învecinate spiritul civilizației germane. Astfel, constanta cea mai veche a politicii internaționale poate fi exprimată în dorința de expansiune, realizată prin mai multe mecanisme, unul din acestea fiind justificat prin dimensiunea demografică, în care creșterea masivă a populației trebuia asigurată cu spațiu, alimentându-se, de fapt, permanenta extindere a hotarelor. Altă dimensiune a politicii externe poate fi corelată cu soluționarea problemei materiilor prime, astfel încât necesitatea resurselor permanente pentru edificarea celui mai dezvoltat stat constituia un deziderat politic. Fiind împărțit în sute de principate și regate, unificarea germanilor sub aceeași construcție politică a formulat constanta primară a politicii externe. Capacitatea de forță trasează obiectivul strategic prioritar, culminând cu generarea altei constante – politica de cucerire, prin care Germania își marchează proiecția sa asupra lumii. Pangermanismul alcătuiește constanta

gândirii și acțiunii politicii germane: pangermanismul restrâns din secolul al XIX-lea, exprimat prin unificarea principatelor ce vorbeau aceeași limbă, răspândite pe teritoriul Germaniei, se preschimbă în pangermanism extins, care cuprinde toate populațiile de limbă germanică extinse până la Volga, Țările Baltice, Polonia, România, fiind comparabil cu o jumătate din teritoriul Europei.

O nouă dimensiune a politicii externe germane ține de expansiunea culturală, prin pregătirea unui climat moral în care se regăsesc două arii și două etape de extindere, cuprinse în integrarea imediată a teritoriilor poporului german și integrarea ulterioară a teritoriilor de civilizație germană, factorii necesari pentru realizarea acestui deziderat fiind încadrați în deținerea forței morale și a forței materiale. Area proiectului Mitteleuropa reprezintă planul de organizare federală a țărilor din centrul Europei, acest proiect nefiind însă agreat de statele vecine, precizează F. Brădescu [11, p.50]. Astăzi Germania se impune în mod amplu în forma de organizare și funcționare a Uniunii Europene, fapt care demonstrează capacitatea de a influența politica externă a statelor și de a stabili relații complexe.

În completarea ultimei afirmații, subliniem că art. 23 al Constituției reglementează exclusiv relațiile Germaniei cu Uniunea Europeană. În acest sens, pentru a realiza o Europă Unită, Republica Federală Germania promovează expres principiile statului de drept și solidaritatea prin garantarea și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale. În cadrul fortificării relațiilor cu Uniunea Europeană autoritățile centrale și landurile cooperează prin Consiliul Federal (Bundesrat), iar Guvernul Federal prezintă o dare de seamă Camerei Inferioare (Bundestag) asupra punctului său de vedere înainte de a participa la dezbaterile juridice ale Uniunii Europene, ținându-se cont de poziția Camerei Inferioare la tratative [151, p.43]. Cât despre competențele instituționale pentru afaceri externe, capitolul III, art. 45 (a) prevede că Bundestagul poate institui o comisie specială în vederea formării și promovării politicii externe eficiente, iar art. 59 reglementează puterea Președintelui de a reprezenta națiunea în relații internaționale, prin prerogativele ce îi sunt conferite.

În cadrul Guvernului, Cancelarul deține prerogative considerabile, fixând liniile directoare ale politicii guvernamentale și asumându-și răspunderea pentru realizarea lor, fiind principalul factor de decizie politică în sistemul puterii de stat. Stabilitatea politică germană provine din instrumentele constituționale care garantează succesiunea puterii pe principiile democratice. C. Ionescu precizează că Guvernul, recunoscut ca reflectarea majorității deținute de un partid politic în alegerile generale, poate fi înlocuit doar prin modalitate în care a fost investit [145, p.419].

Consfințind în spiritul Legii fundamentale locul și rolul partidelor în societatea germană, precum și mecanismele și instituțiile de realizare și promovare a politicii externe, concluzionăm că sistemul de partide german motivează coalițiile de guvernare să reprezinte interesele sociale la cel mai înalt nivel, iar prevederile programatice de politică externă, prevăzute în programe și platformele electorale, dețin pondere substanțială pentru a deveni politici de stat [152, p.128].

Politica externă a României a fost dominată, din 1989, de valorificarea oportunităților de integrare euroatlantică, proces finalizat în 2004 și europeană, proces finalizat în 2007. Însă, chiar și în condițiile regimului dictatorial, aceasta a făcut progrese considerabile pe filiera cooperării internaționale, devenind stat membru al Băncii Mondiale, Fondului Monetar Internațional și al Organizației Mondiale a Comerțului. Semnând acorduri de cooperare bilaterală și multilaterală la nivelurile subregional, regional și mondial, relațiile cu Republica Moldova constant se bucură de un statut special, fiind valorificate pe două dimensiuni: consolidarea unității naționale, culturale, istorice și lingvistice; susținerea procesului de integrare europeană.

Alegeri parlamentare din 2012 și scrutinul prezidențial din 2014 au reconfirmat ponderea deosebită a Republicii Moldova pe agenda partidelor politice, inclusiv formațiunile care au acces în Parlamentul României. Uniunea Social Liberală a manifestat susținerea Republicii Moldova nu doar la nivel declarativ, ci și prin acțiuni concrete, Guvernul României devenind finanțatorul major al proiectelor sociale, culturale și economice. La nivel european Partidul Social-Democrat își extinde activitatea în grupul parlamentar Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților, iar la nivel partinic mondial în Internaționala Socialistă. După implozia Uniunii Social Libérale la începutul anului 2014, una dintre componente, Partidul Național Liberal, împreună cu Partidul Democrat Liberal, a fost pilonul de bază care au promovat candidatura lui K. Iohannis la funcția de Președinte al României. Notăm că Alianța România Dreaptă, ca și Uniunea Social Liberală, a fost o coaliție politică și electorală care a întrunit mai multe formațiuni social-politice în frunte cu Partidul Democrat Liberal, care promovează, dar deja la nivel de componente, în raport cu Republica Moldova, susținerea necondiționată ca să devină stat membru al Uniunii Europene cu drepturi depline. Partidul Democrat Liberal face parte din Partidul Popular European.

Partidul Popular Dan Diaconescu nu are doctrină politică, dar este recunoscut ca un partid al cărui obiectiv major este eliminarea tuturor barierelor care stau în calea afirmării românilor ca cetățeni europeni. Partidul nu deține afiliere politică europeană și internațională, ponderea lui pe arena politică națională fiind în totală descreștere: populismul care l-a propulsat, devine obstacol în calea nu a consolidării pozițiilor, ci a menținerii capitalului politic cucerit.

Uniunea Democrată a Maghiarilor din România este recunoscută ca o platformă culturală, dar care face și politică de afirmare și protecție a maghiarilor. Este membru cu drepturi depline a Partidului Popular European, ceea ce denotă susținerea politicilor de integrare europeană pentru statele terțe [153].

O radiografie a opțiunilor exprimate de partidele politice din România denotă prezența unei poziții comune față de Republica Moldova, diferențele văzând mai mult nivelul de interes manifestat și disponibilitatea de a se antrena în activități concrete.

Analiza sistemelor de partide din statele Uniunii Europene denotă impactul asupra mecanicii proceselor structural-funcționale de programare, organizare și exercitare a politicii externe. Mult mai relevant se dovedește a fi unificarea scopurilor și mijloacelor partinice în procesul de consolidare a poziției statelor în exterior, argument preluat din experiența statelor baltice în contextul programării și realizării integrării europene. În acest context subliniem că deși au avut o istorie comună, redată prin gravitaționarea în jurul valorilor politice, economice, lingvistice, culturale și religioase sovietice, totuși statele baltice au reușit, într-un timp relativ scurt să stabilească prioritățile politicii externe de caracter unic și pe termen lung, devenind membre cu drepturi depline în cadrul comunității, pe când Republica Moldova încă mai oscilează între doi poli integraționiști.

Analiza lapidară a sistemului politic estonian indică prezența partidelor politice cu opțiuni doctrinare diferite, pornind de la formațiuni filoruse, susținute de etnicii ruși, dar cu orientări liberal-sociale (Partidul de Centru), trecând la partidele proeuropene, cu orientări spre democrație socială (Partidul Social Democrat) sau conservatorism (Partidul Pro Patria și Res Publica), până la partidele naționaliste, pronunțat eurosceptice (Partidul Poporului Conservator din Estonia). Este de subliniat că abordările programatice de politică externă se caracterizează prin obiectivul de a asigura participarea Estoniei la forumuri subregionale, regionale și internaționale favorabile dezvoltării armonioase, dar, în mod special, independente de Federația Rusă. În această ordine de idei notăm că Estonia participă activ în procesele de cooperare subregională trilaterală a țărilor baltice și în cadrul de cooperare împreună cu țările nordice. Exemplificând, notăm că Nordic-Baltic Six reprezintă un grup format din statele nordic-baltice membre ale Uniunii Europene, exprimat prin reuniuni pe problemele comunităților. La nivel european Estonia este membru cu drepturi depline în Consiliul Europei și participant în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, la nivel internațional, își desfășoară activitatea în Organizația Națiunilor Unite și în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord [154]. Afilierea europeană a partidelor estoniene se reflectă direct în Partidul Socialiștilor Europeni, Partidul Popular European și Alianța Liberalilor și Democraților Europeni, aspect care denotă eurooptimism convins, redat prin susținerea politicilor de extindere a spațiului comunitar și acordare de asistență statelor candidate la integrarea graduală și aderarea deplină. În Parlamentul European, Estonia este reprezentată de 6 eurodeputați [155].

Lituania reprezintă un exemplu elocvent de hotărâre politică pentru realizarea reformelor, atribuit decisiv în decizia Uniunii Europene de a acorda perspectiva de membru al comunității. Distribuirea celor 141 de locuri din Seimul Lituanian între 8 partide cu pondere denotă prezența sistemului multipartidist, în care partidele sunt nevoite să coalizeze politic în vederea gestionării prevederilor programatice și a transformării lor în politici de stat. Pe segmentul de centru-stânga al eșichierului se află Partidul Social Democrat al Lituaniei, promotor al social-democrației care

a reușit să delegheze la nivel național 37 de deputați, la nivel european – 2 eurodeputați, membri ai Alianței Socialiștilor și Democraților. Centrul politic este dominat de Partidul Laburist, definit ideologic prin social-liberalism, fiind reprezentat de 29 deputați naționali și 2 deputați europeni, membri ai Alianței Liberalilor și Democraților Europeni. Tot aici identificăm Partidul Țăranilor și Uniunea Verzilor, ultima cu un mandat în cadrul legislativului național, este unica formațiune care promovează „politicile verzi”. La centru-dreapta sunt concentrate mai multe partide politice care doctrinar se autodefinesc prin proeuropeanism, creștin-democrație, liberalism economic și social. Uniunea Patria promovează abordările programatice la nivel național prin 33 de deputați, iar la nivel european prin 2 deputați, membri ai Partidului Popular European. Mișcarea Liberală a reușit să desemneze 11 deputați în legislativul național, iar cei 2 eurodeputați delegați în Alianța Liberalilor și Democraților Europeni promovează valorile libertății și unității europene. Acțiunea Electorală a Polonezilor în Lituania se identifică cu ideologiile de centru-dreapta, promovând în același context interesele minorității poloneze și euroscepticismul prin 8 deputați naționali și un deputat european, membru al Partidului Conservatorilor și Reformiștilor Europeni. La dreapta axei politice s-au plasat Partidul Ordine și Justiție, cu cei 11 deputați naționali și un eurodeputat (Europa Libertății și Democrației) și Calea spre Curaj, cu 7 reprezentanți în legislativul național și nici unul european, ambele promovând euroscepticismul, populismul și anticorupția.

Cele 8 partide din Seimul lituanian se concentrează programatic în jurul pregătirii pentru adoptarea monedei europene și asigurarea independenței energetice, acestea constituind două obiective strategice ale politicii externe. Mecanismele structural-funcționale sunt îndreptate spre dezvoltarea prioritară a relațiilor cu Statelor Unite ale Americii și Alianța Tratatului de Nord în vederea consolidării parteneriatului pe coordonata transatlantică. În plan regional Lituania se orientează spre fortificarea pozițiilor sale în cadrul Uniunii Europene, însă nu trebuie trecute cu vederea relațiile deseori complicate cu Federația Rusă. În aspect bilateral Lituania este percepută ca partener strategic pentru sprijinirea aspirațiilor Republicii Moldova, Ucrainei și Georgiei de a deveni state membre ale Uniunii Europene, consolidate prin promovarea diplomației active, având la bază parteneriatul strategic cu Polonia și celelalte două state baltice. În Parlamentul European Lituania are delegați 11 eurodeputați, în Comisia Europeană deține preșidenția Comisiei pentru Taxe, Uniune Vamală, Audit și Antifraudă. În Consiliul Uniunii Europene dispune de o pondere de 7 voturi, iar în Comitetul Regiunilor și în Comitetul Economic și Social European are delegați câte 9 reprezentanți [156].

Ultimele alegeri parlamentare din Letonia desfășurate la 4 octombrie 2014 au asigurat accesul în Legislativ a 6 concurenți. În condițiile în care într-un sistem multipartidist un singur partid nu reușește să obțină majoritatea calificată ce ar permite concentrarea și deținerea puterii

pentru organizarea și conducerea națiunii, formațiunile social-politice sunt motivate să formeze majorități parlamentare și implicit, coaliții de guvernare în vederea implementării prevederilor de politică internă și de politică externă. Aripa stângă letonă este dominată de Partidul Armonia, cuprinzând doctrinar-ideologic social democrația și politicile de susținere a minorităților ruse. În Seima letonă are 24 de reprezentanți, iar la nivelul Uniunii Europene a delegat, prin alegerile din 2014 un reprezentant în Partidul Socialiștilor Europeni. Existența partidelor proruse nu stagnează procesul de cooperare multilaterală cu Uniunea Europeană, înțelegându-se oportunitățile acestei dimensiuni. Însă în Republica Moldova, situația se prezintă exact invers, partidele de orientare prorusă infirmă avantajele cooperării, aprofundând dualitatea de vectori geopolitici. Centrul este divizat între Uniunea Verzilor și Fermierilor și Asociația Regiunilor Letone. Prima promovează agrarianismul și politicile verzi, fiind reprezentată la nivel național de 21 de membri, iar la nivel european are doar un singur delegat, membru al Partidului Verde European. Asociația Regiunilor Letone influențează scena politică prin 8 deputați, iar la nivel european nu a reușit să obțină nici un fotoliu de europarlamentar. Segmentul centru-dreapta se exprimă prin liberal-conservatorism și social-liberalism, ideologii promovate de Partidul Unitate, care domină climatul politic prin 23 de deputați, iar cel european, prin 4 eurodeputați, membri ai Partidului Popular European. Aripa dreaptă a eșichierului politic este divizată între Alianța Națională, exprimată prin conservatorism național și liberalism economic, reprezentată de 17 deputați și Partidul Pentru Letonia din Inimă, promotorul ideologic al populismului care adoptă politicile de guvernare prin 7 deputați. La nivel european, Alianța Națională a delegat un reprezentant, acesta nefiind afiliat politic. Prin urmare, putem depista o deplasare a opțiunilor spre centru și centru-dreapta, către partidele politice care susțin programele democratice, economice, de securitate și integraționiste.

Programatic în politica externă Letonia se individualizează prin implementarea politicilor sectoriale și generale ale Uniunii Europene, realizând la cel mai înalt nivel obiectivele derivate din cooperarea baltică și nord-baltică, precum și monitorizarea eficienței relațiilor cu Federația Rusă. La nivel internațional Letonia mizează pe intensificarea parteneriatelor cu Alianța Nord-Atlantică, extinderea relațiilor de colaborare cu Statele Unite și dinamizarea activității în cadrul Organizației Națiunilor Unite. În cadrul Uniunii Europene domeniile strategice și de interes ale Letoniei sunt asigurarea securității energetice, energiei regenerabile, Politica Agricolă Comună, politica de coeziune, încheierea acordurilor de liber schimb cu state terțe, Parteneriatului Estic revenindu-i un rol important [157]. La nivel instituțional Letonia este reprezentată în Parlamentul European de 8 europarlamentari, în cadrul Comisiei Europene deține preșidenția Comisiei pentru dezvoltare. În Consiliul Uniunii Europene are delegați 4 reprezentanți, în Comitetul regiunilor și în Comitetul Economic și Social European este reprezentată de câte 7 reprezentanți [158].

Dacă facem o analiză comparativă a priorităților naționale de politică externă cu cele ale Țărilor Baltice, constatăm că acestea au formulat imediat după obținerea independenței obiective viabile, într-o manieră extrem de precisă și univocă: aderarea la NATO și integrarea în Uniunea Europeană. Strategiile partidelor politice au fost exprimate prin prezentarea mesajelor la adresa autorităților comunitare și aliante, accentuând dezideratul de integrare europeană și euroatlantică. Se constată a fi axiomatică teza că obiectivul integrării europene și euroatlantice s-a dovedit a fi un catalizator extrem de puternic pentru țările baltice, facilitând trecerea la economia de piață și edificarea statului de drept.

Revenind la analiza comparativă a sistemelor de partide, notăm că în sistemele parlamentare membrii executivului sunt selectați, recrutați în mod general, din cadrul partidelor politice, în timp ce în sistemele prezidențiale pot fi numiți miniștri personalități care nu au aparținut partidului victorios. Alternativa fundamentală a partidelor politice în cadrul sistemului parlamentar este de a intra în guvern sau de a trece în opoziție, complexitatea acestei opțiuni sporește în sistemele multipartidiste față de sistemele bipartidiste și monopartidiste. D. Olson susține că în cazul sistemelor parlamentare multipartidiste fiecare partid trebuie să decidă dacă dorește să coaleză cu alte partide. În acest caz, formațiunile care au obținut un număr mai mare de voturi pretind portofolii decisive, postul de prim-ministru, ministru de externe, al apărării, al internelor. [159, p.216]. Această situație s-a atestat și în Republica Moldova, unde PLDM, având cel mai mare număr de mandate din coaliția de guvernare, formată prin alegerile din 30 noiembrie 2014, și-a atribuit portofoliile ministerelor considerate a fi cu potențial sporit de influență și dezvoltare social-politică, însă deja în Guvernul Streleț, format la 30 iulie 2015, a fost impus să se conducă de regulile și aranjamentele unui executiv de coaliție.

Deși partidele politice nu-și propun să obțină statutul de opoziție, formațiunile parlamentare care au acumulat un număr mic de mandate și nu coaleză cu alte partide sau chiar dacă se plasează pe primul loc, dar rămân în afara aranjamentelor, își asumă rolul de a critica și de a lupta împotriva alianței majoritare. În acest context precizăm că opoziția parlamentară reprezintă cerința esențială a democrației și expresia fundamentală a pluralismului politic. Obiectivul partidelor de opoziție este să răstoarne guvernul printr-o moțiune de cenzură sau să convingă electoratul că sunt capabile mai bine să conducă decât guvernul sprijinit de alianța majoritară. Fenomenul descris poate fi personificat prin situația în care fracțiunile PCRM și PSRM din Legislativul al XIX-lea au înaintat Guvernului Leana moțiuni de cenzură repetate, inclusiv pe motivul parafării Acordului de Asociere, pentru a destabiliza situația politică, și provoca alegeri anticipate.

O situație de criză, cu impact asupra structurii și funcționalității partidelor în interior poate fi redată prin fenomenul facțiunilor. Precizăm că în doctrina și în practica marxistă s-a considerat că facțiunile sunt manifestări destabilizatoare, de fragmentare a partidelor, erezii ale unor membri. În

doctrina politologică occidentală acest fenomen este considerat o manifestare a diferențelor de opinii, a acțiunilor întreprinse pe baza divergențelor de viziuni politice. Fenomenul presupune existența mai multor membri care formează un grup omogen din punct de vedere al opiniilor împărtășite, fiind solidari între ei [160, p.76]. În arealul național poate fi invocat exemplul PL: un grup de deputați au plecat pe motiv de neconcordanță a viziunilor politice pe marginea problemelor interne, formând PLR. Ținem să precizăm însă, că la nivelul abordărilor de politică externă promovate nu se atestă nici o diferență, ambele partide optând pentru integrare europeană și nord-atlantică. Plecarea din partid poate fi explicată prin realitățile autohtone: pluralismul opțiunilor strategice și tactice devin imposibil în interiorul formațiunilor, acestea fiind ancorate pe voința și bunul plac al liderului.

Prevederile programatice de politică externă ale partidelor nu se reduc doar în arealul statului de origine, liderii politici caută să le promoveze și să le ajusteze la cerințele spectrului integraționist european pentru a obține finalitățile așteptate de electorat. Însă o politică externă echilibrată poartă consecințe pozitive nu doar în interiorul statului, dar și în arealul european și mondial. În acest context, așa cum demonstrează practica partinică modernă, Uniunea Europeană are nevoie de partide politice cu structuri specializate în vederea ordonării competiției politice în cadrul unui sistem democratic. K. von Beyme subliniază că prin intermediul partidelor este promovată competiția care determină formarea opiniei publice în jurul unor poziții politice specifice [161, p.14]. Menționăm că partidele reprezintă modalitatea de elaborare și contribuie la formarea identității europene la nivelul conștiinței de masă, iar concurența politică furnizează electoratului mecanismul sancționării actorilor politici care nu-și îndeplinesc promisiunile și forțează elitele să propună candidați și programe ce sporesc rivalitatea. În cadrul Parlamentului European, grupurile politice dețin un rol de semnificație, participând la alegerea Președintelui, Vicepreședinților și a Președinților de comisii parlamentare, în atribuțiile lor intră fixarea ordinii de zi, solicitarea suspendării ședințelor sau organizarea dezbaterilor asupra unui subiect de actualitate, beneficiază de resurse prevăzute în bugetul Parlamentului, având la dispoziție sedii și secretariat. J. P. Jaque afirmă că nici un act al Parlamentului European nu este adoptat fără luarea unei poziții din partea grupurilor politice, cauza constituirii lor fiind determinată de procedura de control asupra desfășurării lucrărilor parlamentare și orientarea voturilor membrilor acestora [162, p.217]. În plus, din 2014 grupurile parlamentare europene înaintează candidați pentru funcția de Președinte al Comisiei Europene, rolul instituțional al Parlamentului crescând esențial.

Reieșind din analiza de conținut ideologico-doctrinar promovat prin documentele de program ale partidelor europene, deducem că sistemul politic european are o natură bidimensională, ancorată pe două criterii de diferențiere: pe de o parte, orientarea economică și socio-politică fie de stânga, fie de dreapta conturată la nivel național, iar pe de altă parte, poziția pro sau contra integrării europene. Nu putem afirma că ar exista un conflict ireconciliabil între partidele europene de stânga (centru-

stânga) și cele de dreapta (centru–dreapta), spre stânga se orientează verzii și socialiștii, spre dreapta liberal-democrației și popularii, în acest format nefiind incluse extremele. Notăm că stânga și dreapta sunt abordate în sensul european al cuvântului. G. Fabian, N. Mișu și E. Veress susțin că în privința poziției față de integrarea europeană, formațiunile de extremă stânga și dreapta sunt mult mai eurosceptice decât partidele de centru-stânga sau centru-dreapta [163, p.126]. La rândul nostru vom nota că două instituții comunitare importante, Parlamentul European și Comisia Europeană, sunt conduse de o alianță popular-socialistă.

În urma alegerilor din 2014, în cadrul Parlamentului European au fost formate șapte grupuri politice: Partidul Popular European (221 membri), Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților (191 membri), Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa (59 eurodeputați), Conservatorii și Reformiștii Europeni (55 eurodeputați), Verzii/Alianța Liberă Europeană (52 membri), Stânga Unită Europeană/Stânga Verde Nordică (45 membri) și Europa Libertății și Democrației (32 eurodeputați) [164]. Ținem să precizăm însă, că unele grupuri, cu predilecție de extreme, nu se caracterizează prin integritate și omogenitate, fiind abandonate mai ales de deputații independenți și conjuncturiști.

Convergența doctrinar-ideologică se prezintă a fi una considerabilă, diferențele în abordarea politicilor europene sunt consistente, iar identificarea consensului reprezintă o normă fundamentală a activității Parlamentului european. În altă ordine de idei, cele trei grupuri parlamentare fondatoare ale acestei instituții comunitare au avantajul vechimii și beneficiază de cele mai dezvoltate norme interne și structuri organizatorice, în timp ce grupurile constituite relativ recent reprezintă organizații ad-hoc, ale căror membri, reguli și denumiri se schimbă constant.

Analiza descriptivă a partidelor politice europene evidențiază Partidul Popular European ca pe o formațiune ce urmează linia creștin-democrației, a conservatorismului și altor curente de centru-dreapta, reprezentând cea mai importantă forță politică a Uniunii Europene, însumând actori politici din aproape toate statele membre și fiind un promotor al extinderii spațiului comunitar. Popularii europeni au desfășurat o activitate intensă în vederea consolidării Uniunii Europene prin obiective menite să fortifice supremația legii, respectarea drepturilor omului și consolidarea bunăstării tuturor cetățenilor. Conținutul prevederilor programatice de politică externă vizează cooperarea cu statele puternic dezvoltate și menținerea poziției monedei europene ca un instrument de competitivitate și de stabilitate a Europei în cadrul economiei mondiale. La nivelul cooperării multilaterale se angajează să susțină negocierile Tratatului transatlantic privind comerțul și investițiile, precum și reevaluarea conținutului relațiilor cu țările terțe pentru a împiedica migrația clandestină [165].

În doctrina și platformele electorale ale Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democraților obiectivul prioritar strategic este formarea Uniunii Europene sociale și a bunăstării prin îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă, prin crearea oportunităților de afirmare pentru cetățeni. Socialiștii se

pronunță în favoarea intervenției statului în mecanismul de funcționalitate a pieței și în defavoarea intervenției în relațiile sociale și politice ale individului, fiind promotori ai integrării europene [166].

Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa ancorează echilibrul forțelor politice spre centru, valorile importante promovate fiind forța pieței, libera inițiativă, politicile sociale, regionale și agricole[167]. Membrii sunt recunoscuți ca cei mai convinși susținători ai lărgirii spațiului comunitar.

Partidul Ecologiștilor și Alianța Liberă Europeană promovează orientarea Uniunii Europene spre valorile sociale, culturale și ecologiste. Deși inițial era interesat strict de problemele ecologice, de protecția mediului, treptat și-a extins aria preocupărilor spre respectarea drepturilor fundamentale, descentralizarea administrativă prin participarea directă la luarea deciziilor sau liberalizarea muncii [168]. Menționăm că Ecologiștii și-au exprimat poziția în favoarea consolidării spațiului comunitar prin extinderea procesului de integrare europeană.

Contestând extinderea spațiului comunitar, Conservatorii și Reformiștii Europeni militează împotriva federalizării și a extinderii Uniunii Europene. Declarația constitutivă conține principiile directoare ale politicii externe care vizează libertatea și corectitudinea comerțului și a concurenței, integritatea suverană a statului-națiune, opoziția față de federalismul Uniunii Europene și respectul reînnoit pentru adevărata subsidiaritate. În plan internațional, grupul promovează parteneriatul trans-atlantic, dar cu un NATO revitalizat, care sprijină democrațiile tinere din întreaga Europă. În planul extinderii spațiului comunitar, conservatorii și reformiștii promovează respectarea membrilor actuali și potențiali ai Uniunii Europene [169].

Stânga Unită europeană deține o poziție favorabilă integrării europene, deși într-o variantă diferită față de modelul existent. Declarația constitutivă a acestui grup denotă orientarea formațiunii spre asigurarea respectului pentru mediu și crearea spațiului social comun cu drepturi egale pentru toți cetățenii [170]. Precizăm că Noua Europă pe care o propune gruparea are un caracter „social, democratic, feminist, ecologic și solidar cu toate popoarele lumii”.

Cea mai eurosceptică formațiune politică din cadrul Parlamentului European se dovedește a fi Grupul Europa Libertății și Democrației, format din reprezentanții partidelor de extremă dreapta, iar două dintre partide, Partidul Independent al Marii Britanii și Liga Nord, alcătuiește aproape două treimi din membrii săi. Menționăm că în planul politicii externe, grupul se opune constant extinderii spațiului comunitar și integrării noilor membri în structurile comunitare. Remarcăm, în același timp, dispersarea euroscepticilor, care nu reușesc să formeze un front comun.

Parlamentul European se organizează în comisii permanente, fiind speciale și de anchetă, având rolul primar de a pregăti legislația și a o adopta în prima lectură. Forumul cetățenilor europeni însumează 20 de comisii permanente și 2 subcomisii, fiecare ocupându-se de un anumit domeniu politic. La nivelul Comisiei pentru Afaceri Externe se examinează rapoarte, proiecte, propuneri

și recomandări cu privire la dezvoltarea parteneriatelor de cooperare dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. În acest sens, proiectul de decizie a Consiliului cu privire la Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova cuprinde unele referințe la necesitatea semnării Acordului în vederea dinamizării procesului de reforme, această procedură consolidează poziția Republicii Moldova derivată din art. 48 al Tratatul asupra Uniunii Europene, în vederea realizării cărora sunt necesare promovarea democrației și a reformelor, respectarea drepturilor omului și a statului de drept. Proiectul face referire la importanța partidelor politice și aportul lor în promovarea principiilor și valorilor europene materializate prin transparență, nediscriminare și justiție corectă [171]. Pe segmentul Acordului de Asociere identificăm poziția Comisiei pentru Afaceri Externe exprimată prin Aviziul dedicat Comisiei pentru comerț internațional, instrument pentru a gestiona acordurile în domeniul proprietății intelectuale, pieței și a serviciilor [172].

Consolidarea relațiilor externe ale Uniunii Europene cu Republica Moldova se conține și în Propunerea de modificare a Regulamentului (CE) nr. 55/2008 al Consiliului, elaborată de către Comisia pentru agricultură și dezvoltare rurală, destinată Comisiei pentru comerț internațional, prin introducerea de noi contingente tarifare scutite de taxe vamale pentru produsele fructifere, „constituind o măsură de sprijin a Republicii Moldova, aflată într-o situație socială și financiară dificilă” [173]. Propunerea a întrunit susținere din mai multe motive, inclusiv a vizat sprijinirea procesului de reformă a agriculturii din Republica Moldova, care încearcă să se apropie gradual de standardele europene și a recunoscut îmbunătățirea relațiilor comerciale moldo-comunitare. În Propunerea de rezoluție a Parlamentului European la Raportul anual al Înalțului Reprezentant al Uniunii Europene pentru afaceri externe și politica de securitate regăsim obiectivul de menținere și consolidare a ordinii juridice și politice europene, adresat direct Republicii Moldova. În acest context, autoritățile comunitare consideră oportun de a edifica strategia politicii globale, menită să restabilească ordinea politică europeană, inclusiv prin dezvoltarea dialogului constructiv cu Federația Rusă și alte state din vecinătatea Uniunii Europene, care va cimenta o bază importantă pentru pacea și stabilitatea în regiune, cu condiția ca Rusia să respecte dreptul internațional și să-și îndeplinească angajamentele privind Georgia, Moldova și Ucraina [174]. Acordul de Asociere fiind un instrument necesar pentru modernizarea guvernărilor democratice, edificarea statului de drept, reformarea administrației publice și realizarea reformelor economice și structurale, conține mai multe prevederi derivate din documentele programatice ale partidelor cu viziuni proeuropene care au acces la guvernare după scrutinul din 29 iulie 2009.

Alte mecanisme de lucru ale comisiilor parlamentare europene sunt analizele justificate, audierile sau lucrările în curs. Analizele justificate reprezintă documentele elaborate de serviciile de cercetare ale Parlamentului European, în special studiile, analizele și briefingurile elaborate

de departamentele tematice, de Unitatea de asistență pentru guvernanța economică și de Direcția pentru evaluarea impactului și valoarea adăugată europeană, scopul acestor documente constând în sprijinirea activităților organismelor parlamentare [175]. În analizele justificatoare, referințele tematice la Republica Moldova conțin abordări asupra statutului în Parteneriatul Estic, notându-se că trebuie privită ca fiind mai mult decât un partener al Uniunii Europene, iar principiul „mai mult pentru mai mult” trebuie să fie fortificat, fapt care ar trimite un semnal politic clar pentru toate părțile implicate și ar permite utilizarea eficientă a resurselor europene acordate [176].

Vom nota că audierile ca mecanism de lucru al comisiilor sunt organizate cu participarea experților pe domenii de interes [177]. Referindu-ne la abordarea tematică a Republicii Moldova în cadrul audierilor, susținem că în data de 14 iulie 2015 a avut loc audierea experților L. Zannier, Secretar General al OSCE, J. Shea, asistent adjunct al Secretarului General pentru Provocările de Securitate Emergente, NATO și J. Sherr, asociat în Programul Rusia și Eurasia, Chatham House, purtând titlul „Securitatea în țările semnatare ale Acordului de Asociere: Ucraina și conflictele înghețate din Republica Moldova și Georgia”, cu participarea Comisiei pentru Afaceri Externe și a Subcomisiei pentru Securitate și Apărare [178]. Finalitatea audierii experților a fost exprimată prin necesitatea continuării reformelor de dezvoltare și a dialogului politic pentru soluționarea pașnică a conflictelor din regiune.

Lucrările în curs cuprind procedurile legislative în curs de desfășurare în cadrul fiecărei comisii, indicând stadiul procedurii, numele raportorului și dacă contribuția comisiei respective a fost solicitată în calitate de comisie responsabilă sau numai pentru a-și da avizul [179]. Aderrarea Republicii Moldova la spațiul comun aerian s-a realizat prin încheierea Acordului privind spațiul aerian comun între Uniunea Europeană și Republica Moldova, procedură care s-a desfășurat în cadrul lucrărilor în curs ale Comisiei transport și turism [180].

Analiza comparativă a mecanismelor de lucru ale comisiilor Parlamentului European și Parlamentului Republicii Moldova indică asemănări multiple. Art. 27 al Legii pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr.797-XIII din 02.04.1996 prevede expres că pentru examinarea proiectelor de acte și propuneri legislative pentru elaborarea rapoartelor sau avizelor, comisiile parlamentare pot fi consultate de organele administrației publice, de alte organe sau întreprinderi, instituții și organizații. La finele ședinței comisiile permanente emit avize consultative cu titlu de recomandare. Acestea pot forma grupuri de lucru întrunind experți și specialiști reprezentanți ai părților interesate cu care se consultă în activitatea lor, fiind în drept de a constitui subcomisii, desemnându-le atribuțiile, componența și conducerea [181].

Generalizând conținutul prevederilor programatice de politică externă în documentele și în activitatea partidelor europene, subliniem că sunt redate atât repere pentru politicile de ansamblu ale

Uniunii Europene, cât și repere electorale pentru dezvoltarea fiecărui stat-membru în parte. În acest context, O. Manolache precizează că pentru a promova o politică externă adecvată orientărilor și tendințelor comunitare, în cadrul Tratatului de la Maastricht a fost instituită Politica Externă și de Securitate Comună, pilon ce se referă la promovarea relațiilor de cooperare în diverse domenii ale colaborării internaționale. Pentru instituirea și orientarea politici externe comune spre racordarea la noile cerințe economice au fost determinate obiectivele de bază ce cuprind: promovarea intereselor fundamentale și independența Uniunii Europene, fortificarea securității statelor membre sub toate aspectele, promovarea cooperării internaționale, dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept [182]. Subliniem că Uniunea Europeană realizează aceste obiective prin cooperare sistemică între statele membre, implementând acțiuni comune în domeniile în care urmăresc interese comune. Statele comunitare sunt dispuse să sprijine activ Politica Externă și de Securitate Comună în spiritul de loialitate și de solidaritate mutuală, urmărind să coordoneze acțiunile lor în cadrul organizațiilor internaționale prin apărarea pozițiilor comune.

Practica electorală europeană devine tot mai activă și în Republica Moldova, în contextul în care pentru alegerile parlamentare europene din 2014 cetățenii care au redobândit cetățenia română au prezentat un anumit interes, argument validat și prin dublarea numărului de secții de votare față de anul electoral 2009, datorită așteptărilor de participare la urnele de vot. Candidații care au fost înscrși pe listele concurenților electorali din România și-au propus drept obiectiv de a reprezenta așteptările cetățenilor moldoveni în legislativul european, însă, reieșind din faptul că nici unul nu s-au poziționat pe locurile eligibile în liste, nici unul din ei nu a devenit eurodeputat. Considerăm oportună experiența obținută în urma organizării și participării la alegerile europene, acțiune care ne apropie de valorile democratice și practicile partinice electorale comunitare.

În concluzie menționăm că partidele politice rămân generatori ai prevederilor programatice de politică externă prin care autoritățile dezvoltă parteneriate de cooperare pe plan internațional, iar tipul de sistem de partide dominant într-un stat democratic practic nu este în măsură să influențeze decisiv capacitatea de funcționalitate a instituțiilor în procesul exercitării acestor prevederi, deoarece implementarea obiectivelor programatice presupune expres ca instituțiile și mecanismele implicate în promovarea și realizarea lor să fie bazate pe principiile statului de drept. La nivel european partidele naționale implicate la procesul legislativ adoptă și promovează politici cu un grad mult mai mare de complexitate, iar sistemul de partide instituționalizat și cu tradiții, gradual, se transformă prin caracter în transnațional, depășind în fapt limitele și interesele unui singur stat. Indiferent de tipul sistemului de partide existent, prerogativele politicii externe reprezintă capacitatea statului de racordare la noile provocări ale procesului de integrare și globalizare, tendință proprie atât statelor comunitare, cât și celor necomunitare, inclusiv Republicii Moldova.

2.2. Afirmarea internațională a Republicii Moldova prin prisma activității partidelor politice

În contextul dezvoltării și relansării relațiilor internaționale, Republica Moldova își edifica statutul pe plan extern în conformitate cu transformările structurale ale sistemului internațional din perioada postrăzboi rece. Din analiza literaturii de specialitate și a practicii de cooperare multilaterală deducem că rolul și locul Republicii Moldova este determinat de doi factori edificatori: intern, redat prin poziția autorităților față de conținutul relațiilor internaționale, direcția vectorului politicii externe înscrise în programe guvernamentale și documentele partidelor politice, precum și prin configurarea opțiunilor strategice de cooperare în areal subregional, european și mondial; extern, determinat de conjunctura internațională dominantă, de crizele economice, instabilitatea politică, nivelul dezvoltării statelor și de relațiile bilaterale sau multilaterale consfințite prin acorduri de cooperare. V. Arhiliuc a menționat că aceste relații pot să cuprindă concomitent toate aspectele vieții sociale sau doar câteva, fiind marcate de un caracter politic, economic, tehnico-științific sau cultural [183, p.8].

Politica externă a Republicii Moldova se caracterizează prin influența ambilor factori, aceștia fiind evaluați prin implicații și consecințe, iar obținerea independenței, recunoașterea internațională și perspectivele de consolidare a pozițiilor pe arena mondială au determinat autoritățile să demareze și să intensifice dialogul bilateral și multilateral în vederea aprofundării cooperării la diferit nivel și pe sectoare multiaspectuale, evidențiindu-se, astfel, realizările și controversale. Obținerea statutului de subiect al dreptului internațional a constituit un pretext fără precedent pentru partidele politice din fiecare legislatură de a formula prevederi de politică externă în conformitate cu împrejurările politice, reieșind din amplificarea proceselor de cooperare, inclusiv pe filiera europeană, dar și spre structuri internaționale care să asigure o dezvoltare strategică și durabilă. Vom reliefa în această ordine de idei traseul de evoluție al prevederilor programatice de politică externă prin marcarea anumitor delimitări temporale, punctând asupra formalizării juridice a suveranității și independenței, acțiune vitală pentru definirea formatului de cooperare cu entitățile dreptului internațional; stabilirea relațiilor diplomatice cu statele lumii prin asumarea promovării intereselor comune și prin reprezentarea națiunii la cel mai înalt nivel; amplasarea țării în sistemul relațiilor internaționale, indicându-se capacitatea partenerilor externi de a adopta și a promova sistemul de valori general-umane în detrimentul conflictelor și a situațiilor de criză, generate de nerespectarea acordurilor de parteneriat și cooperare.

În ultima perioadă actorii politici cu pondere, originari din partidele politice care au acces la guvernare datorită convingerilor programatice complexe sau altor factori, inclusiv de politică externă, repun în discuție problema neutralității autoproclamate a statului, situație explicată prin incertitudinea conceptuală a vectorului politic prioritar-strategic promovat în relațiile internaționale și drept rezultat, balansarea între două opțiuni geopolitice: dimensiunea europeană, prezentă prin blocul integraționist economico-politic al Uniunii Europene și cel politico-militar al Organizației Tratatului Atlanticului

de Nord și dimensiunea eurasiatică, a cărei exponente sunt exprimate prin mai multe idei de proiecte, cele mai concludente fiind din punct de vedere comercial-economic Uniunea Vamală, iar sub aspect politico-militar se evidențiază Organizația Tratatului de Apărare Colectivă. Luând act de condițiile prioritar stabilite la nivel național de cooperare internațională și conținutul prevederilor programatice de politică externă exprimate de partidele aflate la guvernare în ultimii ani, Republica Moldova încă nu se dovedește a fi în măsură a afirma clar și definitiv poziția sa asupra statutului de neutralitate și implicațiile pe care le comportă, adesea fiind făcute trimiteri la statele europene ca Elveția, Austria sau Finlanda. Aceste state au reușit într-adevăr să demonstreze capacitate înaltă de dezvoltare internă și cooperare eficientă în relațiile cu partenerii externi, însă nu s-a demonstrat că rezultatele obținute ar fi în exclusivitate consecințe ale aplicării neutralității.

Pentru a evalua dimensiunea relațiilor dintre Republica Moldova și NATO vom înainta în cercetare prin prezentarea succintă a acțiunilor de inițiere și dezvoltare a raportului de parteneriat și vom sintetiza prevederile programatice care au determinat unele succese externe pe filiera militară și nemilitară de cooperare. În acest context vom menționa că după declararea independenței, primele contacte ale Republicii Moldova pe plan internațional au fost stabilite cu Alianța Nord-Atlantică la 20 decembrie 1991, la Bruxelles, unde a avut loc reuniunea Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică (CCNA), cu scopul de a institui un organism permanent de consultări între adversarii de altă dată în problemele securității europene [184]. Evoluția relațiilor multilaterale au cunoscut o dezvoltare prin semnarea la 16 martie 1994 a Documentului-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace, acțiune consfințită prin implementarea proiectelor de cercetare și, nu în ultimul rând, prin adoptarea de către Guvern la 24 mai 2006 a Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP), care marchează o etapă nouă a cooperării dintre părți.

Prin aderarea la Parteneriatul pentru Pace, Republica Moldova a demonstrat dezideratul de a se angaja în procesul de edificare a noului sistem de securitate comună pe continent, susținând ideea că statele europene pot asigura pacea și securitatea prin cooperare și mai puțin prin conflict deschis, manifestând un interes deosebit față de identificarea soluțiilor comune pentru probleme comune. Din altă perspectivă, dacă PpP are un caracter general și poate fi, așa cum consideră A. Roșca, garanția consolidării securității și stabilității pe continent, deoarece participarea la Program va crea condiții de securitate și îmbunătățire a capacităților defensive, atunci IPAP deține caracter individual, destinat sistematizării relațiilor de intensificare a dialogului și consultărilor între Parteneri și Alianță la nivel interstatal și interministerial [185]. Notăm că ambele programe au contribuit la consolidarea poziției Republicii Moldova în plan internațional, în condițiile că autoritățile naționale s-au angajat să asigure implementarea prevederilor, sprijinind dezvoltarea societății democratice, respectarea principiilor și normelor dreptului internațional public, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță, respectarea

frontierelor existente și aplanarea conflictelor pe cale pașnică. În acest context, P. Varzari și V. Varzari precizează că potrivit prevederilor IPAP, obiectivele strategice ale Republicii Moldova în elaborarea politicii externe sunt racordate la înfăptuirea integrării europene și intensificarea dialogului pentru aprofundarea relațiilor cu structurile euro-atlantice [186, p.180]. În altă ordine de idei, cu referire la acest spațiu, autorii notează că obiectivele Alianței și ale Uniunii Europene de a promova propriile standarde înalte în raport cu Republica Moldova depinde nu atât de dorința și acțiunile interne în direcția colaborării cu forurile occidentale, cât de aranjamentele consensuale ale partenerilor din vest, dar și din est. V. Saca și V. Ciobanu subliniază că extinderea Uniunii Europene spre Est și obținerea statutului de țară-vecină de Republica Moldova, motivează Occidentul să monitorizeze stabilitatea militară, politică și economică în regiune [187, p.104]. Argumentarea acestei idei se regăsește și în supozițiile expuse de D. Dungaciu, care susține că „nici o țară din spațiul răsăritean nu s-a integrat în Uniunea Europeană fără aderarea la NATO, iar schimbarea puterii de la Chișinău survenite după alegerile parlamentare din anul 2009 și aducerea la putere a trei partide, PDM, PLDM și PL, care militează programatic pentru renunțarea la neutralitate și apropierea de NATO nu înseamnă deloc integrare imediată, înseamnă însă că opțiunea pentru cea mai mare alianță politico-militară din lume poate fi discutată într-un cadru favorabil” [188, p.5]. Însă A. Vershbow, Secretarul General adjunct al Organizației Atlanticului de Nord, a susținut că integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană și relația cu Alianța Nord Atlantică sunt lucruri separate, semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană nu presupune deloc pierderea neutralității, ci apropierea de NATO [189]. Referindu-ne la supozițiile lui D. Dungaciu, subliniem că deja pentru alegerile din 30 noiembrie 2014 PDM a schimbat viziunea politică asupra relațiilor cu instituția nord-atlantică, pronunțându-se pentru menținerea statutului de neutralitate și consolidarea relațiilor cu partenerii strategici din Est, dar și din Vest, „atâta timp cât nu contravin intereselor statului” [190]. Cu certitudine, relațiile de cooperare cu partenerii strategici nu contravin intereselor statului, însă gradul de insecuritate se amplifică, iar soluții nu sunt identificate.

Din analiza literaturii de specialitate și din practica statelor europene postsocialiste integrate pe dimensiunea politico-militară putem conchide că apropierea de Alianța Nord-Atlantică ar putea în anumită măsură să contribuie la consolidarea pozițiilor Republicii Moldova pe arena subregională din Europa de Est, dar trebuie de calculat și pericolele din partea unui actor major, Federația Rusă, deloc neglijabile în condițiile marcate direct de tentative de redimensionare a arhitecturii de securitate postrăzboi rece. În încercarea de a trasa câteva argumente în favoarea/defavoarea aderării Republicii Moldova la NATO formulăm următoarele supoziții, deși contextul geopolitic este diferit:

- statutul de neutralitate permanentă asumat unilateral practic n-a fost respectat niciodată, dat fiind că staționarea forțelor militare străine în limitele hotarelor stabilite și recunoscute contravine esențial

prevederilor constituționale, iar dificultățile în identificarea soluțiilor conflictului din raioanele de est se dovedește a fi răspunsul politic la această instituție de drept, care, în plus, nu este și nici nu poate fi garantată internațional;

- în contextul abordării statutului de neutralitate ca item important în formularea obiectivelor de politică externă, problema conflictului transnistrean trebuie tratată cu multă delicatețe, dat fiind că influența Rusiei în subregiune afectează stabilitatea internă și externă a statelor, cazul Ucrainei este unul elocvent. În acest sens, chiar dacă autoritățile naționale vor conveni univoc asupra posibilității și necesității de aderare la NATO, Federația Rusă va interveni prin toate mijloacele disponibile pentru a stagna procesul, invocând „apărarea intereselor cetățenilor filoruși din teritoriu, deoarece apropierea de structurile euro-atlantice contravine intereselor lor”.

- asigurarea suveranității, securității naționale și modernizării social-politice poate fi realizată prin evaluarea statutului de neutralitate abordat prin prisma avantajelor și dezavantajelor, apropierea și aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică trebuie să devină o prioritate strategică asumată de politică externă, fundamentată și promovată la nivel de stat, partidelor politice revenindu-le un rol de importanță incontestabilă.

Cu privire la neutralitate, stipulată expres în Constituție, A. Burian se întreabă retoric dacă „va reuși Republica Moldova să rămână în continuare stat neutru?”, afirmând că, „judecând după toate aparențele, se pare că nu-și va putea păstra neutralitatea, deoarece prezintă un punct strategic pentru fiecare oponent [191, p.74], Uniunea Europeană și Tratatul Atlanticului de Nord, pe de o parte și Rusia, de altă parte. Subliniem că deși marile puteri deseori evită interesele statelor mici, orientarea vectorului politicii externe spre Alianță poate constitui un argument pentru repoziționarea Republicii Moldova în zona de influență a Vestului geopolitic.

Analiza evoluției relațiilor dintre Republica Moldova și NATO evidențiază că acestea au fost lansate în afara unor prevederi de politică externă ale partidelor de la guvernare: deși primele alegeri democratice au avut loc în 1990, nu s-a format un Guvern pe bază partinică, ci mai degrabă unul tehnocrat, cu o doză enormă de amatorism lipsit de profesionalism. Cooperarea euroatlantică a devenit un obiectiv în programele și platformele partidelor mai târziu, cu precădere ale celor poziționate la centru-dreapta și dreapta axei politice, determinând substanțial poziția autorităților de a iniția acțiuni concrete în vederea apropierii de Organizația Nord-Atlantică. De fapt, după scrutinul din 25 februarie 1994, Președintele M. Snegur a semnat Programul Parteneriatului pentru Pace, deși la alegeri victoria a fost repurtată de concurenți electorali antiNATO [192].

O trecere în revistă a viziunilor programatice cu privire la parteneriatul moldo-atlantic și a statutului de neutralitate poate fi prezentată prin analiza platformelor electorale ale partidelor politice care au acces în legislatura a XX-a. În ordinea reliefată de idei, PCRM optează pentru consolidarea

statutului de neutralitate prin crearea condițiilor de realizare a integrității teritoriale și unității civice. Programatic, partidul tinde spre asigurarea raporturilor juridice echitabile cu România, consolidarea parteneriatului cu Ucraina și a relațiilor strategice cu Federația Rusă, ca sarcină primordială a politicii externe a Republicii Moldova. Din lista obiectivelor politicii externe asumate observăm că PCRM nu urmărește amplificarea relațiilor euroatlantice: IPAP a fost adoptat de guvernarea comunistă, dar este destul de evidentă opțiunea pentru consolidarea statutului de neutralitate și a relațiilor cu partenerii din est [193].

PSRM se pronunța cu toată fermitatea pentru păstrarea neutralității, declarând că „guvernarea actuală este gata să dea tineretul nostru pe mâinile NATO și să-i implice în conflicte militare străine. Uniunea Vamală este garanția păcii” [194, p.3].

PDM menționează în platforma electorală convingerea că statul nu trebuie să caute parteneri externi în detrimentul cuiva, deoarece relațiile consolidate comune sunt în măsură să ofere Republicii Moldova posibilitatea de a se afirma în calitate de participant activ și de încredere la dialogul politic internațional [190]. Analizând conținutul prevederilor programatice concluzionăm că neutralitatea Republicii Moldova nu este pur și simplu o obligație constituțională, care necesită doar respectare, ci reprezintă o necesitate în contextul identificării soluțiilor pașnice durabile în interesul cetățenilor săi și soluționării conflictului transnistrean. În acest sens, dezideratul de a trăi într-o țară reîntregită, fără prezență militară străină, poate fi realizat, potrivit platformei electorale a democrațiilor, ținând cont de realitățile geopolitice regionale, dar și prin menținerea, consolidarea și recunoașterea internațională a statutului de neutralitate. PDM optează expres pentru respectarea normei constituționale înscrise și consolidarea relațiilor de parteneriat pe arena mondială, evitând înfăptuirea intereselor geopolitice ale marilor puteri prin implicarea direcției de politică externă a Republicii Moldova ca mecanism de antrenare în anumite structuri.

PLDM în comparație cu PCRM și PDM, susține fără rezerve participarea activă a Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului pentru Pace și realizarea Planului Individual al Parteneriatului din mai multe considerente, unul dintre care vizează ridicarea gradului de profesionalism al structurilor sectorului de securitate și apărare prin modernizare și democratizare. Programatic, partidul optează pentru participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii sub egida Uniunii Europene, Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizația Națiunilor Unite, consolidarea procesului de integrare europeană și a perspectivei internaționale, contractând proiecte de cooperare comună în domeniile economic, social, de securitate și inovațional [195].

PL este cel mai convins exeget al integrării euroatlantice a Republicii Moldova, își propune programatic implementarea IPAP în format actualizat, asigurând populația cu informație veridică privind importanța organizației în procesul de democratizare a statului și a indispensabilității ei în

procesul de integrare europeană [196]. Precizăm că PL este singurul partid care optează în manieră publică pentru examinarea, în perspectivă scurtă și medie, a inițierii negocierilor pe marginea Foii de Parcurș pentru aderarea Republicii Moldova la Tratatul Atlanticului de Nord.

În vederea realizării acestei prevederi, liberalii pledează pentru elaborarea și adoptarea unei noi legi supreme a Republicii Moldova, care va asigura excluderea neutralității prevăzută de art. 11 al textului actual, întrucât împiedică aderarea Republicii Moldova la Organizația Nord-Atlantică. Analiza binomului prevederi programatice – realizări în relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică permite identificarea unor deficiențe exprimate prin faptul că la alegerile din 2010 PL opta programatic pentru semnarea Parteneriatului strategic cu SUA [197, p.15], pe când la scrutinul parlamentar din 2014 milita în favoarea integrării euroatlantice. Până în prezent Republica Moldova nu a semnat un asemenea document, deși relațiile moldo-americane au avut un caracter dinamic în perioada 2010–2014, mai ales că Statele Unite ale Americii au oferit constant asistență financiară substanțială pentru reformarea economiei, sectorului justiției și promovarea integrării europene. Criza politică generată de prevalarea intereselor personale și partinice, manifestate prin neconcordanța rezultatelor cu așteptările a conturat stagnări masive și lipsa de progres. Aderarea la NATO nu se regăsește în Programul de activitate al Guvernului Streleț, Partidul Liberal în acest caz a dat dovadă de maturitate politică, înțelegând oportunitățile imediate de soluționat.

Totuși pe coordonata implementării prevederilor Planului de Acțiuni actualizat și ulterior prelungit, liberalii susțin constant cooperarea cu Organizația Nord-Atlantică pe filiera umanitară, axându-se, în special, pe proiectele de distrugere a pesticidelor și depășirea provocărilor la adresa păcii și stabilității în Europa [198].

Realizând o concluzie provizorie ce ține de poziția partidelor reprezentative față de relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică, subliniem că deși în campania electorală din 2010 majoritatea partidelor optau insistent doar pentru cooperare la nivel de menținere a păcii și securității, în contextul provocărilor conflictuale din Ucraina, pentru alegerile din noiembrie 2014 unele dintre acestea și-au revăzut conținutul programatic și au lansat apeluri de apropiere față de NATO, fapt care vine să sprijine revizuirea Constituției pe problema statutului de neutralitate a Republicii Moldova.

Din perspectiva cooperării determinată de domeniul securității în arealul regional, luându-se act de conflictul din raioanele de est, relațiile Republicii Moldova cu partenerii externi au căpătat contur prin aderarea la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa la 30 ianuarie 1992, și ca urmare, la 26 februarie, a semnat Actul Final de la Helsinki [199]. Prin procesul de instituționalizare, denumirea structurii Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa a fost schimbată în Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, în cadrul reuniunii șefilor de stat și de guverne la summit-ul de la Budapesta din 1994 [200]. Din momentul aderării, a beneficiat de susținere din

partea Organizației, fiind unica instituție internațională implicată plenar în reglementarea conflictului din raioanele de est. În contextul susținerii eforturilor de identificare a soluțiilor pașnice la 4 februarie 1993 a fost instituționalizată Misiunea CSCE în Republica Moldova, iar potrivit opiniei V.Arhihliuc, reieșind din conținutul mandatului, Misiunea îndeplinește trei funcții strategice: de peace-making, peace-keeping și peace-building. În materie de peace-making, Misiunii îi revine sarcina de a acorda întreaga asistență părților pentru a negocia o formulă de definitivare a statutului organizației în cadrul Republicii Moldova și susținerea multilaterală a negocierii acordului privind retragerea ordonată și completă a forțelor armate străine de pe teritoriul suveran. Prin peace-keeping, Misiunea efectuează observații și procesează informații militare și de altă natură privind situația din regiune și anchetarea incidentelor survenite în teritoriu. (Vom menționa că îndeplinirea acestei sarcini este imposibilă fără implicarea Comisiei Unificate de Control, abilitată cu rolul de a supraveghea forțele pacificatoare). În materie de peace-building, Misiunea se ancorează pe furnizarea serviciilor consultative cu privire la drepturile omului, minoritățile naționale și evoluția spre democrație, eficientizând formarea statului de drept în Republica Moldova [201, p.122].

Evaluarea semnificației Misiunii OSCE în vederea determinării situației Republicii Moldova în arealul geopolitic est-european denotă că Organizația formulează un context mai larg de discuții pe marginea conflictului din raioanele de est cu partenerii externi, dispune de experiență de participare în procesul de soluționare a conflictelor pe care le gestionează prin participarea grupurilor de experți, iar gradul de eficacitate rămâne o problemă complexă, dat fiind că rezultatele se află sub așteptări. Principalele direcții de cooperare ale autorităților naționale cu această organizația vizează activitatea de mediator, inclusiv prin organizarea negocierilor și elaborarea proiectelor de documente politice și militare; informarea comunității internaționale despre rezultatele procesului de identificare a soluțiilor conflictului transnistrean; democratizarea și dezvoltarea societății civile, mai ales în raioanele de est.

Importanța Organizației pentru identificarea și implementarea unor soluții ce țin de activitatea pe care o desfășurează poate fi degajată și din conținutul prevederilor programatice și al platformelor electorale ale unor partide politice. Astfel, prevederea electorală care urmărește consolidarea poziției Republicii Moldova în contextul colaborării cu OSCE și alte structuri internaționale este menționată expres în platforma PLDM: „OSCE deține un rol important în soluționarea conflictului transnistrean și respectarea tratatelor internaționale în domeniul armamentelor. Totodată, rolul Organizației se află într-o continuă descreștere, motiv pentru care partidul își propune să susțină procesul de reformare și de eficientizare a OSCE, dar, în același timp, va recurge la identificarea altor metode mai eficiente de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova, de exemplu, prin intermediul unui parteneriat euro-atlantic”[202]. Notăm că Misiunea OSCE în Republica Moldova s-a implicat activ și în procesul de monitorizare internațională a alegerilor parlamentare și locale, solicitând asigurarea transparenței

și mediului democratic necesar pentru desfășurarea corectă a exercițiului electoral, în conformitate cu principiile și standardele europene. Însă, obiectivul major al Misiunii din Republica Moldova rezidă în a asigura integritatea teritorială și a elabora statutul juridic special al raioanelor de est.

În analiza raportului dintre prevederile de politică externă și poziția Republicii Moldova pe arena mondială un rol deosebit de important îl atribuim aderării la Organizația Națiunilor Unite, la 2 martie 1992, prin adoptarea de Adunarea Generală a Rezoluției A/RES/46/223 [203], eveniment care s-a produs într-un context cu democrație fragilă și situație internă marcată de criza din raioanele de est. Vom sublinia că aderarea Republicii Moldova la Organizația Națiunilor Unite nu s-a dovedit a fi rezultatul implementării obiectivelor electorale, ci dimpotrivă, după aderare, autorii programelor și platformelor electorale au preluat această realizare și au plasat-o la capitolul politică externă, pentru a garanta continuitate proceselor de cooperare multilaterală.

Republica Moldova acordă importanță deosebită relațiilor cu instituțiile ONU, care, la rândul lor, au reușit să exercite un anumit rol, mai degrabă modest, dar important în promovarea democrației și drepturilor omului. Angajarea în menținerea păcii și securității internaționale, prin promovarea dialogului în identificarea soluțiilor conflictului raioanelor de est, dezvoltarea economică și socială, respectarea principiilor dreptului internațional și supremației legii constituie argumentul pentru care sunt menținute relații strânse cu structurile specializate ale ONU. Un rol semnificativ în promovarea intereselor și priorităților naționale revine misiunilor acreditate pe lângă Organizație și Oficiilor sale [204]. Vom nota, de asemenea, că Reprezentanța Republicii Moldova pe lângă ONU și-a adus aportul la alegerea candidaturii statului în diverse organe electivă din sistemul Națiunilor Unite, motivând inițierea și participarea cu regularitate a militarilor Armatei Naționale la operațiunile de menținere a păcii. Gh. Căldare și S. Velicico menționează că prin acest act de colaborare s-a reușit extinderea relațiilor bilaterale cu mai multe state implicate în astfel de misiuni, iar ONU reprezintă fundamentul politicii externe a Republicii Moldova [205, p.156]. Pentru a putea promova și consolida relațiile multilaterale, Republica Moldova s-a implicat în activități și proiecte urmărind să beneficieze de oportunitățile de afaceri, inclusiv prin organizarea zilelor și săptămânilor internaționale prevăzute în agenda ONU, participarea în activitatea structurilor electivă ale Organizației. În sensul reliefat de idei, prin domeniile de cooperare la care pot lua parte autoritățile naționale își propun să însușească experiența statelor partenere pentru a asigura promovarea valorilor democratice și a elabora propriul mecanism de dezvoltare economică, politică și socială, angajându-se să susțină eforturile programelor de asistență în abordarea și soluționarea problemelor globale stringente, contribuind la afirmarea sa pe arena internațională și la consolidarea independenței și suveranității proprii. În acest context, D. Popescu face o trecere în revistă a celor mai importante comitete și consilii ONU în care Republica Moldova desfășoară activități în vederea dezvoltării și promovării interesului național, menționând

Comitetul pentru Informații, Comitetul Special pentru Operațiuni de Menținere a Păcii, Consiliul Economic și Social, Comisia pentru Dezvoltare Socială, Comitetul pentru Programe și Coordonare. De asemenea, Republica Moldova a devenit membru în instituții specializate ca Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), Organizația Mondială a Sănătății (OMS), Agenția Internațională pentru Energie Atomică (AIEA), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație Știință și Cultură (UNESCO) precum și Organizația Mondială a Comerțului [206, p.11]. Subliniem că apartenența la structurile specializate asigură accesul la unele mecanisme și programe de asistență, inclusiv financiară și tehnologică în dezvoltarea comerțului prin contractarea preferințelor tarifare, a creditelor avantajoase și promovarea cooperării economice.

Deși participarea Republicii Moldova în cadrul ONU comportă beneficii atât pe plan intern, cât și extern, considerăm necesar de a nota că pe parcursul activităților de parteneriat s-au evidențiat și anumite carențe, care, incontestabil, afectează eficiența procesului reprezentativ al statului la cel mai înalt nivel internațional. În acest context delimităm necesitatea suplinirii personalului calificat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene și în oficiile externe, pentru a contribui la depășirea crizei experților în domeniu, fapt care complică dialogul cu înalții reprezentanți de pe lângă organizațiile internaționale în ansamblu. Alt domeniu sensibil îl reprezintă lipsa școlii naționale specializate în arta negocierii, iar incapacitatea statului de a achita în termenii stabiliți cota financiară de participare îi afectează imaginea în exterior, însă prima problemă este, incontestabil, mai gravă.

De fapt, Programele de guvernare ale celor patru coaliții proeuropene prevăd la capitolele ce se referă la politica externă că organizațiile cu vocație globală și regională, în particular ONU, rămân o platformă importantă pentru promovarea obiectivelor naționale în exterior, obiective exprimate prin integrarea europeană, consolidarea suveranității și a independenței, democratizarea și modernizarea, restabilirea integrității teritoriale. Statutul de membru în organizații internaționale responsabilizează în perceperea și asumarea problemelor cu impact, edificând contextul favorabil de promovare a interesului național și exercitarea strategică a politicii externe prin cooperarea cu statele partenere.

Revenind în arealul geopolitic european, vom preciza că un rol deosebit comportă cooperarea dintre Republica Moldova și Consiliul Europei, oportunitatea colaborării explicându-se prin calitatea obiectivelor asumate, ca angajamente ale statelor membre pentru politica externă promovată. Astfel, de la acceptarea sa în cadrul Consiliului la 13 iulie 1995, Republica Moldova s-a angajat să asigure protecția drepturilor omului, a democrației pluraliste și a supremației legii, aceste angajamente fiind unele dintre cele mai importante finalități stabilite în parteneriat cu statele membre. Atenție deosebită este acordată, de asemenea, conștientizării și încurajării dezvoltării identității și diversității culturale a Europei, obiective ce sporesc apropierea valorilor culturale și artistice, dar în același timp, autoritățile naționale trebuie să construiască mecanismul de diferențiere a conținutului, cutumelor și practicilor

europene care vin în contradicție cu viziunile culturale autohtone. Alt obiectiv vizează identificarea unor soluții comune pentru problemele sociale exprimate prin discriminare, xenofobie, intoleranță, clonare, terorism, trafic de ființe umane, corupție, criminalitate, violență împotriva copiilor. În acest sens, Parlamentul Republicii Moldova a propus și a adoptat un șir de modificări în legislația de profil cu privire la egalitatea de șanse, protecția copiilor, diminuarea corupției [207, p.7]. Cu certitudine, prin asumarea angajamentelor de a respecta și implementa obiectivele elucidate, Republica Moldova și-a propus să se înscrie în arelul democrației prin realizarea reformelor complexe multidimensionale, însă rezultatele denotă contrariul, dat fiind că monitorizarea încă n-a fost ridicată și condiționalitățile rămân valabile. Cu referire la evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Consiliul Europei, E. Revenco notează că prezența instituției în spațiul intern a fost marcată încă din etapa preaderării, contribuția fiind atestată în procesul elaborării Constituției, asigurând conformitatea normelor interne cu valorile europene, pentru prevenirea încălcărilor drepturilor omului și principiilor democratice [208, p.101].

Consiliul Europei exercită un rol semnificativ în determinarea poziției Republicii Moldova pe segmentul cooperării și dezvoltării multilaterale. Spectrul de acțiuni întreprinse în comun au facilitat procesul lansării Republicii Moldova pe arena europeană ca stat independent și a favorizat modelarea imaginii externe și atragerea atenției comunității internaționale asupra realizărilor și problemelor sale. Un atribut deosebit al cooperării rezidă în catalizarea reformelor politice, legislative, administrative și socio-economice pe plan intern drept urmare a ratificării tratatelor Consiliului Europei și exercitării procedurilor de monitorizare prin programele de asistență. Garantarea supremației drepturilor omului și oferirea cetățenilor Republicii Moldova a posibilităților recursului european împotriva încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale constituie un reper important al democratizării veritabile, iar accelerarea stabilirii contactelor diplomatice cu parteneri europeni într-un cadru multilateral care să înlocuiască și să faciliteze numeroase negocieri bilaterale determină esența cooperării la nivel înalt [209, p. 295]. V. Teosa și E. Dolghii au invocat importanța acțiunilor de implementare a obiectivelor asumate pentru a focaliza atenția asupra rezultatelor cooperării dintre Republica Moldova și Consiliul Europei, considerându-le ca un prim pas spre integrarea europeană. Cu certitudine, cât Republica Moldova se va afla sub monitorizare, integrarea în Unuinea Europeană devine practic imposibilă, dat fiind că nu se respectă unele criterii de preaderare.

Vom menționa că în vederea asigurării continuității și eficienței cooperării multilaterale a fost inaugurat în anul 1998 Biroul de Informare al Consiliului Europei la Chișinău [210], un mecanism ce urmărea difuzarea informației cu privire la activitatea Consiliului, organizarea meselor rotunde și a altor foruri pentru formarea și informarea specialiștilor în domeniul drepturilor cetățenilor, traducerea și publicarea actelor adoptate, asigurarea funcționalității bibliotecii Consiliului pentru publicul larg în

scopul familiarizării societății cu standardele și principiile europene, precum și editarea pliantelor informative cu caracter tematic. Subliniem că Biroul și-a încheiat activitatea în 2010, însă atribuțiile acestuia au fost preluate de Oficiul Consiliului Europei în Republica Moldova.

Pentru a reuși lansarea și difuzarea eficientă a mesajului proeuropean și a fi în contact direct cu programele și agenda Consiliului, prin Hotărârea Guvernului nr.606 din 1 septembrie 1995 a fost instituită Reprezentanța Permanentă a Republicii Moldova pe lângă Consiliul Europei având sediul la Strasbourg, incluzând patru funcționari diplomatici care îndeplinesc misiunile cotidiene ale instituției europene. În contextul reliefat de idei, E. Dolghii susține că Republica Moldova este reprezentată în peste 75 de structuri ale Comitetului de Miniștri [211, p.146], fapt care demonstrează disponibilitatea acestei instituții de a instrui și încadra funcționari competenți, urmărind asigurarea vocației europene a instituției și obținerea beneficiilor provenite din realizarea cooperării multilaterale. Vom preciza că participarea la lucrările Consiliului facilitează procesul racordării legislației naționale la standardele europene. În plus, statutul de membru al Consiliului Europei nu poate să nu contribuie la promovarea și îmbunătățirea imaginii de țară pe plan european și în relațiile cu alte state, solicitându-se concursul în realizarea obiectivelor de politică internă și de politică externă. Prin intermediul forului european, Republica Moldova dispune de posibilitatea de a practica modalități noi de cooperare, inclusiv pentru a apropia integrarea europeană, implicând sprijinul activ din partea statelor membre sau a celor în proces de aderare. Asemenea eforturi se explică expres prin vizitele reprezentanților de rang înalt în Republica Moldova, purtătorii mesajului clar al comunității europene prin care avem șanse reale de a ne integra în Uniunea Europeană, specificăm noi, important fiind de a onora angajamentele asumate încă în 1995, unele dintre care înscriindu-se în lista criteriilor de preaderare la Uniunea Europeană. Abordarea programatică a impactului relațiilor dintre Republica Moldova și Consiliul Europei asupra rolului și locului țării pe continentul european poate fi definită ca o colaborare eficientă [212], se menționează în platforma Blocului Electoral Moldova Democrată pentru alegerile parlamentare din 2005. Îndeplinirea integrală a angajamentelor față de Consiliul Europei și de Uniunea Europeană în sfera consolidării instituțiilor democratice, respectării drepturilor și libertăților omului, asigurării independenței justiției, autonomiei locale și mass-media alcătuiesc agenda priorităților naționale pe termen scurt, formând consecințe de lungă durată [213], este specificat în prevederile programatice ale Partidului Liberal. Gh. Căldare și M. Lupașco menționează că din momentul admiterii în acest for european, Republicii Moldova a fost plasată sub monitorizare, condiție firească pentru a îndeplini eficient standardele europene în domeniul formării și consolidării statului de drept [214, p.175].

Analizând problema monitorizării statului în procesul implementării și realizării reformelor în diferite domenii de activitate, în cadrul platformei electorale a PLDM atestăm poziția potrivit căreia, neexcluderea Republica Moldova de Consiliul Europei din procedura de monitorizare este o barieră

serioasă în calea integrării europene. Conform luărilor de poziție ale formațiunii, Uniunea Europeană a reiterat în mod repetat restanțele Republicii Moldova în stabilirea climatului democratic al statului de drept și respectarea drepturilor omului, constituind și elemente ale criteriilor de la Copenhaga, în lipsa cărora integrarea în Uniunea Europeană devine imposibilă [202]. Ținem să precizăm în același context că obiectivul de încheiere a procedurii de monitorizare a Republicii Moldova de Consiliul Europei formează o prioritate națională, inclusă în Programul de activitate a Guvernului pentru 2015-2018 [2] și alte documente strategice naționale.

Susținând prerogativa Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la respectarea obligațiilor și angajamentelor față de instituție, care este „o condiție prealabilă pentru orice integrare europeană mai avansată”, conchidem că dezvoltarea relațiilor de colaborare cu structurile Consiliului Europei se află, incontestabil, în interesul Republicii Moldova, implementarea programelor susținute de forul european îi consolidează reformele și pozițiile pe plan extern, deși guvernările proeuropene au acordat insuficientă atenție cooperării pe filiera dată, amintindu-și, de regulă, cu ocaziile vizitelor raportorilor de țară. Considerăm absolut necesar ca autoritățile puterii de stat împreună cu societatea civilă să depună eforturi susținute pentru efectuarea reformelor sustenabile de remediere în vederea finalizării procesului de monitorizare, proces care se perpetuează nespus de mult, fără a se trasa unii termeni concreți, palpabili. Implementarea obiectivelor de integrare europeană și edificarea societății democratice, bazată pe cunoaștere, respectarea drepturilor și promovarea politicilor viabile reprezintă repere programatice ale partidelor politice care acordă o atenție deosebită colaborării cu organismele internaționale, toate platformele electorale ale contracandidaților înscriși în cursa pentru mandatele de deputat la scrutinul din 30 noiembrie 2014, dar nu numai, conțineau diferite aspecte ce se referă la relațiile cu Uniunea Europeană, venindu-se cu argumente și luări de poziție pro sau contra, chiar dacă multe dintre acestea erau de suprafață.

O abordare concluzivă a situației Republicii Moldova în subregiune, dar și în areal european este prezentată de Secretarul General al Consiliului Europei, T. Jagland, într-un articol publicat în New York Times, unde menționează că Republica Moldova este un stat care se află pe marginea prăpastiei și riscă să devină următoarea criză de securitate a Europei, cu potențiale consecințe dincolo de frontierele ei. Oficialul a remarcat dualitatea vectorilor în domeniul politicii externe, subliniind că „în timp ce mulți își pun speranțele în Bruxelles, așteptând de acolo o soluție, altă parte optează pentru Uniunea Eurasiatică, în frunte cu Rusia”. Imaginea regională este sumbră, mai ales în ceea ce privește temerile legate de reizbucnirea conflictului din zona transnistreană, pe fundalul situației din Ucraina. În ultimii șase ani s-a făcut puțin pentru dezvoltarea economică a țării [215], în Europa de astăzi, rezistența și stabilitatea unui stat depinde de angajamentul său față de democrație și statul de drept, a conluzionat T. Jagland.

Formarea imaginii de țară pe arena mondială poate fi analizată și din perspectiva cooperării subregionale. În acest sens subliniem că Republica Moldova a aderat la un șir de inițiative, programe și organizații, care prin statutul și spectrul de obiective promovate, constituie „antecamera” Uniunii Europene. Fixând delimitările arealului subregional de cooperare, notăm că în zona Europei Centrale Republica Moldova participă la lucrările Inițiativei Central-Europene, iar în Europa de Sud-Est sunt desfășurate activități prin Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est, Organizația pentru Cooperare și Securitate la Marea Neagră și asistă în Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică GUAM. Pentru a evidenția beneficiile colaborării Republicii Moldova cu programele și structurile enumerate, apreciem cooperarea subregională ca fiind o parte componentă a diplomației multilaterale ce se manifestă prin intensificarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice. În cadrul proceselor de cooperare subregională este menținut dialogul permanent cu statele membre, inclusiv prin intermediul secretariatelor, asigurând participarea la reuniuni, ședințe, întruniri ale grupurilor de lucru și ale experților [216]. Cu certitudine notăm că, cooperarea subregională este o dimensiune complementară a agendei de integrare europeană și reprezintă sinergia relațiilor și interacțiunilor din cadrul organizațiilor și inițiativelor subregionale. În completarea acestor idei, V. Gheorghiu a afirmat că la nivel european, cooperarea regională are drept obiectiv final integrarea în Uniunea Europeană. Fiind motivată de această finalitate, Republica Moldova depune eforturi substanțiale pentru a fi prezentă în toate centrele de cooperare europeană la nivel regional [217]. În același context, I. Jinga și A. Popescu analizează importanța organizațiilor de integrare subregională, menționând că acestea s-au format și dezvoltat preponderent după 1990, obiectivul lor constituindu-l crearea și consolidarea cadrului de cooperare politică și economică, prin unificarea continentului și dezvoltarea durabilă a statelor europene [218, p.133].

În aspect particular, referindu-se la entitățile riverane ale Mării Negre, S. Cîncă subliniază că prăbușirea comunismului și a Uniunii Sovietice a deschis o nouă perioadă a cooperării. Consecința apariției noilor state și consolidarea societăților democratice a determinat ca regiunea să devină una dintre cele mai dinamice, iar cooperarea cu NATO ca parteneri și nu ca adversari învinși a acordat teritoriului rolul determinant în promovarea și consolidarea securității [219, p.5]. Prin contrapondere, N. Popescu explică interesul sporit asupra acestui areal datorită faptului că „Europa de Sud-Est rămâne principala sursă de instabilitate în spațiul european, fiind unica regiune în care problemele ce vizează securitatea clasică de factură militară sunt foarte actuale, ceea ce nu mai este valabil pentru alte părți ale continentului” [220, p.5]. Analizând evoluția relațiilor cu partenerii externi, constatăm că primele contacte de nivel subregional, după declarația de independență, au fost stabilite cu statele din bazinul Mării Negre. V. Gheorghiu subliniază că Republica Moldova este unul dintre statele care încă în anul 1992 au pus bazele OCEMN [221, p.8]. Notăm că interesul opiniei publice internaționale

față de OCEMN este într-o dinamică preponderent pozitivă, fiind explicat prin intensitatea populației în subregiune, vizată ca un consumator veritabil, dar și promotor al ideilor și valorilor de dezvoltare subregională în aspect internațional. Reieșind din conținutul dimensiunilor geopolitice, identificăm OCEMN ca fiind una din cele mai extinse zone de cooperare subregională din lume. Argumentele expuse mai sus se află la baza interesului manifestat de Republica Moldova în promovarea cooperării la Marea Neagră, accentele fiind plasate pe participarea în cadrul proiectelor multilaterale, asigurarea exportului produselor agenților economici pe piețele țărilor membre, susținerea importului materiei prime și a surselor energetice și, nu în ultimă instanță, favorizarea investițiilor străine de capital în economia națională. Notăm că totalitatea acțiunilor reliefate sunt parte componentă a programelor de guvernare și indică atitudinea deosebită a partidelor politice față de această organizație. În context subliniem că în documentele statutare ale OCEMN, precum „Declaration on Black Sea Economic Cooperation” și „Bosphorus Statement”, adoptate la 25 iunie 1992, este indicată, printre principalele obiectivei, accelerarea dezvoltării social-economice a statelor membre pentru perspectiva integrării în Uniunea Europeană prin intensificarea cooperării multilaterale. Notăm că beneficierea de avantajele care decurg din proximitatea geografică asigură parteneriatul strategic pentru cooperarea regională și la nivel continental, este un obiectiv prioritar al politicii externe a Republicii Moldova [222]. Vom sublinia că în aceeași măsură o importanță deosebită atribuim eforturilor Organizației în armonizarea legislației naționale la standardele europene, prin aplicarea cadrului juridic care să asigure eliminarea barierelor în calea cooperării subregionale, acest obiectiv contribuind la implementarea proiectelor din domeniul energetic, transporturi, comunicații și mediu, iar drept rezultat, permite crearea zonei de comerț liber a Mării Negre, ca parte a spațiului european și accelerarea reformelor în plan politic, economic și social.

Oportunitatea valorificării cooperării economice la Marea Neagră poate fi explicată și prin faptul că Republica Moldova are stabilite relații bilaterale atât cu statele riverane, România, Bulgaria, Turcia, Georgia, Federația Rusă, Ucraina, cât și cu statele din cordonul terestru apropiat, Azerbaidjan, Armenia, Grecia, ultimele formând Regiunea Extinsă a Mării Negre. Punctul tangențial al cooperării îl constituie relațiile acestor state cu structurile Uniunii Europene, prin programele Politicii Europene de Vecinătate. I.C. Lucinescu citându-l pe B. Jackson, susține că „promovarea intensă a democrației în regiunea Mării Negre, contracarează ambițiile „revanșarde” ale Federației Ruse, aici obiectivele și valorile vestice și estice fiind incompatibile, regiunea prezintă un interes major pentru comunitatea europeană și euro-atlantică” [223, p.68], interes confirmat și prin replierile de poziție alimentate de conflictul din Ucraina, adăugăm noi.

În ordinea reliefată de argumente remarcăm că în plan intern prevederile programatice de politică externă sunt formulate în funcție de conținutul interesului național, iar în aspect extern rolul

și locul statului este definitivat și de interesele geopolitice ale marilor puteri. Totodată considerăm că intervenția instituțională, financiară și tehnică a Uniunii Europene în subregiune se realizează prin prevederile Parteneriatului Estic și ale Sinergiei Mării Negre, programe la care Republica Moldova este parte activă. Concepută ca o inițiativă de cooperare subregională propusă de Comisia Europeană în 2007, Sinergia Mării Negre programează colaborarea cu statele riverane pe filiera democrației, respectării drepturilor omului, controlului și combaterii migrației, rezolvării conflictelor înghețate din subregiune, susținerii dezvoltării regionale în educație, transport, turism, ecosistem. A. Popescu și I. Diaconu menționează că aceste obiective estimează conținutul politicii externe al statelor membre, favorizând cooperarea regională ca o strategie de apropiere față de Uniunea Europeană [224, p.337].

Într-un studiu tematic V. Gheorghiu subliniază că, pornind de la prioritățile politicii externe, Republica Moldova participă la implementarea proiectelor comune în cadrul OCEMN, exemplu elocvent servind Banca Mării Negre pentru Comerț și Dezvoltare, deținând 2% din capitalul statutar [221, p. 9]. Menționăm că până în prezent, Republica Moldova a participat ca membru la mai multe proiecte finanțate prin Fondul de Dezvoltare al Proiectelor, notând, de asemenea, că președențiile pe care Republicii Moldova le-a exercitat în cadrul OCEMN au favorizat substanțial extinderea relațiilor între parteneri și i-au consolidat poziția în acest areal. Argumentul îl regăsim în platformele electorale ale unor partide politice, subliniindu-se că activitatea Republicii Moldova în OCEMN a constituit un capitol esențial al politicii externe. Realizând o radiografie a viziunilor programatice pe marginea relațiilor de nivel subregional ale Republicii Moldova, notăm că pentru alegerile parlamentare din 2001 PPCD s-a pronunțat în favoarea promovării politicilor de cooperare regională mai eficiente cu țările vecine și țările din bazinul Mării Negre [225], iar Blocul electoral „Alianța Braghiș” a plasat Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră pe același segment de cooperare cu Comunitatea Statelor Independente [226], instituții de cooperare ce se disting prin abordări diferite ale cooperării și integrării în aspect geopolitic.

Conjunctura politică favorabilă internațională și schimbarea raportului de forțe în interior sunt propice pentru aprofundarea cooperării cu OCEMN, este stipulat în documentele electorale ale PDM pentru alegerile din 29 iulie 2009, prin diversificarea pieței de desfacere a produselor și a serviciilor autohtone [226]. În același context, PL optează programatic pentru valorificarea cadrului regional de cooperare și participarea activă la Sinergia Mării Negre, promovată de România la inițiativa polono-suedeză privind Parteneriatul Estic [212], iar AMN, remarcând importanța strategică a Organizației, s-a pronunțat programatic pentru valorificarea oportunităților de includere a Republicii Moldova în grupul statelor potențial-candidate la aderare, prin participarea în Sinergia Mării Negre [228]. PLDM și-a asumat angajamentul să acționeze prin canale tradiționale de cooperare cu Uniunea Europeană, asigurând implicarea în implementarea obiectivelor Politicii Externe și de Securitate Comune cu

referire directă la subiecte de interes comun care se referă la securitatea internațională și regională, lupta împotriva terorismului, migrația ilegală [202]. Anume această prevedere programatică definește rolul politic al Republicii Moldova în subregiune, preluarea și aplicarea experienței statelor riverane comportă un impact pozitiv în realizarea obiectivelor de politică externă, fiind un mecanism de apropiere a integrării europene.

În concluzie reiterăm că participarea Republicii Moldova la lucrările OCEMN constituie o finalitate logică a prevederilor programatice de politică externă pe dimensiunea securității, transport și infrastructură, energie, tehnologii informaționale, agricultură și guvernare eficientă. Prin acest for, Republica Moldova devine un beneficiar direct al programelor și inițiativelor de integrare lansate de Uniunea Europeană, deși, reamintim, nu sunt nici pe departe valorificate toate rezervele existente, dat fiind că nu s-a conștientizat semnificația acestei dimensiuni.

Cooperarea Republicii Moldova în zona extinsă a Mării Negre este desfășurată și în cadrul GUAM, instituție care prin Comunicatul Comun al Președinților celor patru state fondatoare adoptat la 10 octombrie 1997 la Strasbourg, a declarat că promovează necesitatea cooperării cvadrilaterale pentru întărirea stabilității și securității în Europa, acest deziderat fiind valid prin respectarea valorilor democratice, neamestecul în suveranitatea statelor, inviolabilitatea hotarelor, asigurarea supremației legii și drepturilor omului. În ordinea reliefată de idei, pentru a corespunde provocărilor economice, politice sociale și instituționale, Parlamentul Republicii Moldova a ratificat la 29 martie 2012 Statutul Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică – GUAM și Acordul privind privilegiile și imunitățile Organizației. Pentru a exercita o cooperare externă eficientă a fost ratificată și Convenția statelor membre ale GUAM privind acordarea ajutorului reciproc în probleme consulare [229].

Subliniem că pe lângă preluarea și implementarea obiectivelor generale ale Organizației în areal național, autoritățile și-au propus ca finalitate alipirea la un parteneriat strategic pe termen lung privind tranzitul de hidrocarburi din Marea Caspică spre Europa, fapt care favorizează diversificarea accesului la resursele necesare, garantând securitatea energetică de durată prin reducerea dependenței economice de Federația Rusă. Punctând asupra impactului cooperării externe, S. Cebotari susține că „GUAM este singura structură subregională din spațiul CSI din care Rusia nu face parte, iar intenția Republicii Moldova, Georgiei, Ucrainei și Azerbaidjanului de a coopera pentru asigurarea stabilității în bazinul Mării Negre și în regiunea de la Marea Neagră până la Marea Baltică, teritoriu în care s-a extins Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, doar alimentează suspiciunile Federației Ruse că membrii noi ar putea deveni avocați ai intereselor țărilor GUAM în raporturile cu Washington și Bruxelles” [230, p.154]. Pentru a fundamenta importanța strategică a cooperării Republicii Moldova cu statele GUAM, precizăm că Organizația a apărut din necesitatea dialogului politic, economic și social pentru identificarea soluțiilor la probleme comune. Deși CSI a abordat aceleași domenii de

cooperare, fiind dirijată directă de Rusia, nu a reușit să identifice strategii optime și individuale pentru fiecare stat, interesul național fiind evitat. Prin participarea în cadrul GUAM, Republica Moldova a încercat să-și redefinească poziția în procesele de cooperare pe dimensiunea subregională, militând pentru consolidarea și extinderea relațiilor comercial-economice. Un domeniu important al cooperării îl constituie diversificarea surselor de aprovizionare cu agenți energetici în arealul statelor membre, obiectiv ce poate fi realizat prin soluționarea conflictelor înghețate în spațiul GUAM [231].

S.Cebotari și V.Grosu susțin că relațiile Republicii Moldova cu GUAM au cunoscut anumite oscilații datorită viziunilor politice distincte ale guvernării comuniste care au dus până la decizia de a părăsi Organizația, deoarece „s-ar fi transformat din mecanism de cooperare într-o contrapondere a Federației Ruse” [232,p.141]. Însă atitudinea ostilă a Rusiei față de problema soluționării conflictului din raioanele de est, embargourile economice neconținute și modificarea priorităților strategice ale guvernărilor din Republica Moldova survenite în urma alegerilor parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 au condiționat resetarea perspectivei GUAM.

Nivelul cooperării Republicii Moldova cu statele GUAM se regăsește în platforma electorală a PLDM pentru scrutinul din 20 iulie 2009, pe când în documentele altor concurenți, PCRM, PDM și PL, nu se conțin prevederi ce țin de relațiile în cadrul acestei structuri. PLDM, evaluând importanța Organizației pentru consolidarea poziției Republicii Moldova în subregiune, precizează că stagnarea cooperării în cadrul acestei entități s-a produs nu doar din cauza concentrării excesive a priorităților politicii externe spre Balcanii de vest, dar și datorită faptului că aceasta a devenit ostatică obiectivelor Moscovei. Potrivit platformei electorale, GUAM nu este o organizație îndreptată împotriva cuiva, scopul final indicând promovarea integrării europene a statelor membre, a reformelor economice și democratice și soluționarea problemelor energetice existente în regiune [202]. În acest context de idei, pentru a depăși situația creată, partidul și-a propus să revitalizeze participarea Republicii Moldova în cadrul GUAM, astfel încât să fie promovate valorile europene și securitatea energetică.

Prin urmare, evaluarea în măsura posibilităților a participării Republicii Moldova în procesele de cooperare în cadrul GUAM denotă identificarea soluțiilor privind multiplicarea și diversificarea surselor energetice necesare economiei naționale și consumatorilor, dar problema de bază constă în scăderea gradului de eficiență, autoritate și utilitate a structurii, trei din cele patru state membre, Republica Moldova, Ucraina și Georgia și-au canalizat eforturile pe filiera Parteneriatului Estic, iar Azerbaidjan tinde să exercite politică multivectorială. În general, după toate probabilitățile, GUAM devine istorie: președenția Republicii Moldova în 2014 a structurii executive a Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică a fost puțin mediatizată și fără rezultate încurajatoare.

Un pas important în consolidarea pozițiilor Republicii Moldova pe arena europeană rezidă în participarea la lucrările Inițiativei Central-Europene, fiind un for interguvernamental care promovează

cooperarea politică, economică, culturală și științifică între statele membre, misiunea de bază fiind dezvoltarea subregională pentru integrare europeană [233]. V. Umanet a notat că Inițiativa își propune drept obiective susținerea membrilor în demersurile de avansare a dialogului politic cu instituțiile europene și intensificarea proceselor de integrare economică în spațiul comunitar [234]. Cooperarea politică este determinată de cooperarea subregională de factură nonpolitică, atenția focalizându-se pe consolidarea capacităților instituționale de a aplica experiența statelor central-europene și de a apela la proiectele finanțate de Inițiativă. Pornind de la semnificația ICE în domeniul cooperării economice și politice, Ministerul Afacerilor Externe a adresat solicitare de a adera la această structură 1996, drept rezultat Republica Moldova a fost admisă ca membru cu drepturi depline. Mai târziu, la reuniunile de lucru ale Inițiativei a fost exprimat sprijinul pentru admiterea în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est [235, p. 54], subiect la care vom reveni. În 2008 Republica Moldova a deținut președinția prin rotație a acestui program de dezvoltare socială, activitatea fiind axată pe consolidarea cooperării dintre statele membre și nonmembre ale Uniunii Europene: valorificarea oportunităților se transpune în proiecte de promovare a standardelor europene ca mecanism ferm de dezvoltare a regiunii [236].

Deși reprezintă un for de cooperare interguvernamentală cu aspect preponderent politic, prin intermediul ICE Republica Moldova a reușit să stabilească legături sociale, economice și culturale cu statele partenere, în vederea dezvoltării economice și a proiectelor transfrontaliere, valorificată prin rezultate palpabile. Notăm că prin coordonatele Inițiativei s-a reușit obținerea finanțării proiectului regional de cercetare Moldova – Ucraina – România cu genericul „Noile frontiere în Europa de Sud-Est și impactul lor asupra stabilității în arealul ICE”. Colaborarea a devenit posibilă prin intermediul Fondului de Cooperare ICE, stabilit de Miniștrii Afacerilor Externe în 2001, bugetul fiind alimentat din contribuțiile statelor membre în baza unui barem anual, aportul financiar al Republicii Moldova constituind 3960 euro. Fondul facilitează punerea în aplicare a activităților de cooperare multilaterală cu impact local, de obicei, sub formă de seminare, ateliere de lucru, evenimente și cursuri de instruire în conformitate cu prioritățile Planului de acțiune al Inițiativei [237]. Importanța antrenării Republicii Moldova în exercițiul cooperării subregionale provine din oportunitatea de a multiplica aspirațiile de integrare europeană prin preluarea experienței statelor cu un grad mai avansat în acest proces, cum ar fi cooperarea subregională în raport cu deplasarea la frontiera Schengen.

Analizând oferta politicii externe din programele și platformele electorale, constatăm că nici un partid care a depășit pragul electoral și a devenit parte a coalițiilor de guvernare începând cu anul 2009 nu face referire nemijlocită la ICE și nu pune în lumină rolul și locul Republicii Moldova în cooperarea regională raportat la acest program pentru facilitarea procesului de integrare în Uniunea Europeană. Precizăm totuși, că autoritățile naționale, formate prin accederea la guvernare a partidelor cu viziuni proeuropene au asociat cooperarea subregională cu modalitatea de detașare de spațiul ex-

asovietic. Pentru validarea acestei aserțiuni facem referire la V. Chirilă, care menționează că atenție deosebită este acordată participării Republicii Moldova la acțiunile Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI), formată prin participarea Uniunii Europene și a SUA, ceea ce constituie prima inițiativă subregională concepută să faciliteze integrarea statelor din Balcanii de Vest în structurile europene, prin încurajarea cooperării între membrii săi [237, p.121]. În același context vom nota că PL programa, în documentele electorale pentru alegerile din 28 noiembrie 2010, aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană prin includerea sa în pachetul țărilor din Balcanii de Vest sau într-un alt proiect separat [197].

Declarația de constituire a Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei din 6 decembrie 1996 a oferit Republicii Moldova oportunitatea de a se conecta la proiecte de cooperare subregională în Europa de Sud-Est, raportate la facilitarea trecerii frontierelor și a regimului de vize, modernizarea infrastructurii, cu predilecție de transport, asigurarea securității energetice, dezvoltarea sectorului privat și combaterea crimei transfrontaliere. Prezența Republicii Moldova în cadrul acestei Inițiative a constituit argumentul major pentru includerea în altă instituție, PSESE, act semnat la Bruxelles în data de 28 iunie 2001, aderarea fiind condiționată însă, de două aspecte exprimate prin neabordarea problemei soluționării conflictului din raioanele de est și opțiunii pentru perspectiva de integrare în Uniunea Europeană. Acceptând condițiile impuse, Republica Moldova a devenit membru al Pactului, fiind singurul stat din spațiul CSI acceptat în acest for, avantajul unic al cooperării constituindu-l oportunitatea detașării de cadrul politico-juridic formulat prin Acordul de Parteneriat și Cooperare și crearea noii formule de dialog extern. Dorind să acumuleze cât mai multe argumente în favoarea capacităților sale de cooperare subregională, Republica Moldova a urmărit să participe la cele mai importante proiecte, programe și inițiative lansate sub egida Pactului: „Democratizare și Drepturile Omului”, relaționată la drepturile omului și minoritățile etnice; „Reconstrucție economică, dezvoltare și cooperare” se referă la dezvoltarea infrastructurii și piețele subregionale de electricitate, facilitarea și liberalizarea comerțului, a tehnologiilor informaționale și promovarea investițiilor; „Probleme de Securitate” privind combaterea crimei organizate, corupției și traficului de ființe umane, promovarea cooperării între serviciile de poliție. Conform opiniei lui V. Gheorghiu, participând la aceste proiecte și inițiative, Republica Moldova a demonstrat capacitatea și dezideratul de a se integra în structurile din Europa de Sud-Est, oferind disponibilitatea de a asigura stabilitatea și de a identifica problemele regionale comune, elaborând programe pentru eradicarea acestora [235, p.39]. Contrar unor prevederi electorale exprimate de mai multe partide pentru alegerile din 2010, în care militau pentru o politică activă orientată spre folosirea situației geopolitice considerate a fi favorabilă în implementarea proiectelor internaționale ce țin de construcția conductelor de tranzit al petrolului și gazului din țările Asiei Centrale spre Europa de Sud-Est prin Republica Moldova, constatăm că implicarea

autorităților naționale în asemenea proiecte s-a dovedit a fi destul de modestă, transpunerea și implementarea pachetelor energetice europene necesită eforturi consolidate în vederea realizării sarcinilor în termenii stabiliți. La modul general însă, menționăm că Republica Moldova a aderat la Tratatul statelor Uniunii Europene și celor din Europa de Sud-Est privind crearea unei piețe comune a electricității și gazului între Uniunea Europeană și alte țări, acțiune care s-a produs în anul 2010.

Deși subiectul integrării în structurile europene nu a fost acceptat pentru analiză și dezbateri, prin PSESE Republica Moldova a obținut anumite beneficii, redate prin uniformizarea domeniilor de colaborare pe segmentul drepturilor omului, dezvoltării economice și securității transfrontaliere, o pondere substanțială în lista proiectelor susținute financiar revenind celor de infrastructură.

O etapă nouă a cooperării în arealul de Sud-Est al Europei ține de dezvoltarea legăturilor de parteneriat cu Consiliul Regional de Cooperare, instituit oficial la 27 februarie 2008, recunoscut ca succesor al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Această structură constituie rezultatul unui proces cuprinzător de restructurare a formatelor de cooperare regională, fiind destinat cooperării în Europa de Sud-Est prin focalizarea acțiunilor pe facilitarea procesului de integrare europeană și euroatlantică a statelor membre. Rolul edificator al Consiliului este de a genera și coordona proiecte de dezvoltare prin crearea climatului politic permisiv pentru beneficiul fiecărei țări partenere [239]. În conformitate cu obiectivele trasate, autoritățile naționale dispun de mari posibilități să valorifice experiența statelor integrate, ajustând-o la procesele și realitățile autohtone.

În contextul creșterii ponderii cooperării subregionale, vom nota că Republica Moldova a fost acceptată în Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est la 4 mai 2006, în cadrul Summitului care a avut loc la Thessaloniki, Grecia. Ceva mai târziu, la 10 octombrie 2006 Republica Moldova a semnat Carta de Bună Vecinătate, Stabilitate, Securitate și Cooperare în Europa de Sud-Est, devenind de jure membru cu drepturi depline, nu numai geografic, dar și geopolitic al Europei de Sud-Est. Declarația de la Thessaloniki constituie un factor semnificativ în implicarea activă și participarea cu drepturi depline a Republicii Moldova în procesele și inițiativele subregionale din Europa de Sud-Est [240]. Vom nota că există o relație directă între activitățile Procesului de Cooperare din Europa de Sud-Est și ale Consiliului Regional de Cooperare: Procesul deține rolul politic, Consiliul are mandatul unui for executiv, datorită dimensiunilor operaționale de care beneficiază, se focalizează pe identificarea oportunităților de cooperare între state și promovarea proiectelor de dezvoltare subregională.

În aceeași ordine de idei, N. Enciu și V. Enciu analizează evoluția procesului de apropiere a statelor din Europa Centrală și de Sud-Est față de Uniunea Europeană și afirmă că pentru aceste țări, inclusiv Republica Moldova, dispariția barierelor politico-ideologice le-a permis accesul la o nouă cultură politică, economico-socială și la o viziune distinctă asupra evoluției în ansamblu a relațiilor

dintre statele și instituțiile europene și mondiale [241, p.205]. Prin integrarea statelor central și est-europene la aceste structuri, consideră I. Jinga și A. Popescu, „asistăm la un fenomen de deplasare a Estului către Vest, pentru că integrarea europeană și euroatlantică nu reprezintă un scop, ci forma cea mai adecvată de asigurare a stabilități și securități” [218, p.4].

Prin analiza cronologică a evoluției relațiilor externe ale Republicii Moldova determinăm că majoritatea actelor de cooperare la nivel subregional au fost inițiate și semnate în perioada guvernării comuniste, platforma PCRM vizând transformarea Republicii Moldova în maniera standardelor europene, a investițiilor în economie, deschiderii piețelor occidentale pentru produsele autohtone și liberalizării circulației cetățenilor. Aceste opțiuni s-au dovedit a fi de factură strategică, pe când tactic vectorul politicii externe este orientat spre Uniunea Vamală, considerată un mecanism de dezvoltare pe termen scurt, pentru a pregăti integrarea europeană.

Sumând aserțiunile analizate, considerăm cooperarea subregională ca o etapă preliminară, preparatoare pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, fiind obiectivul strategic pe termen scurt al politicii externe. În acest scop se impune îndeplinirea criteriilor de preaderare stabilite pentru țările candidate în cadrul Consiliului European de la Copenhaga din 21–22 iunie 1993, care cuprind, la nivel politic, funcționarea instituțiilor democratice, statul de drept, asigurarea drepturilor omului, protecția minorităților, iar la nivel economic țin de asigurarea funcționării economiei de piață și capacitatea de a rezista presiunii concurențiale din interiorul Uniunii Europene [242]. În concluzie notăm că participarea în formate diferite de cooperare a servit ca suport pentru consolidarea prezenței Republicii Moldova în plan internațional, mediul extern fiind adesea mult mai favorabil în edificarea relațiilor de cooperare decât mediu intern, fragmentat de crize politice, lipsa consensului național și duplicitatea viziunilor de politică externă. Partidele politice manifestă anumit interes programatic față de problemele cooperării externe, dată fiind semnificația acestei componente pentru transformarea problemelor interne în rezultate palpabile, într-o perioadă scurtă și medie de timp. Politica externă în activitatea partidelor politice se rezumă în mare măsură la opțiuni geopolitice, asociate cu dezvoltarea Republicii Moldova.

2.3. Concluzii la capitolul 2

Analiza influenței tipului predominant de sistem de partide în unele state europene cu tradiții democratice asupra instituțiilor și mecanismelor de exercitare a politicii externe, activității partidelor europene de caracter transnațional în problema cooperării cu Republica Moldova și a opțiunilor unor formațiuni social-politice din Republica Moldova în sfera parteneriatelor subregionale, procese care sunt abordate prin prisma realizării parcursului european, a permis trasarea următoarelor concluzii:

1. Funcționalitatea sistemelor de partide de tip bipartidist și multipartidist în statele democratice poate să influențeze mecanismele de realizare a obiectivelor de politică externă numai în măsura în care acesta stabilește formarea și funcționarea instituțiilor democratice, însă pierde din relevanță în momentul conceptualizării și promovării prevederilor programatice din documentele electorale ale partidelor politice, deoarece exercitarea interesului național și exprimarea poziției statului în raport cu alți actori ai relațiilor internaționale este independentă față de conceptele politologice cu privire la sistemul de partide, forma de guvernământ sau regimul politic.

2. Dezvoltarea durabilă a economiei, edificarea statului de drept și asigurarea coeziunii societății nu alcătuiesc finalități ale sistemelor de partide, fiind eronată supoziția care presupune că statele cu sistem bipartid sunt mai dezvoltate decât statele cu sistem de tip multipartidist. Practica statelor vest-europene a demonstrat că mult mai relevant pentru fortificarea poziției statului în contextul relațiilor internaționale se dovedește a fi conținutul programatic electoral al partidelor politice și capacitatea de a asigura coeziunea socială sub incidența implementării obiectivelor și valorilor comune în raport cu vectorul de dezvoltare complexă a statului și a societății.

3. Partidele transnaționale constituite în cadrul Parlamentului European în baza apartenenței la o anumită doctrină sau coagulării eforturilor în jurul unor obiective comune, adoptă și promovează politici complexe. Sistemul de partide instituționalizat poate fi numit drept unul transnațional, acesta depășește limitele și interesele statelor comunitare abordate în parte. Însă, indiferent de sistemul de partide instituționalizat în cadrul Uniunii Europene, constantele politicii externe comunitare continuă să rămână neschimbate și vizează valorificarea prevederilor înserate în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună și în alte documente de politici.

4. Participarea mai mult sau mai puțin activă a Republicii Moldova în organisme, inițiativele și programele de cooperare multilaterală de nivel diferit alcătuiește platforma de exprimare a poziției sale față de principiile de funcționalitate a instituțiilor democratice, de asigurare a păcii și securității, dezvoltării infrastructurii și a piețelor de desfacere în favoarea susținerii exportului și importului. Activitățile sunt îndreptate spre a contribui la apropierea de structurile europene, urmărindu-se direct finalitatea realizării actului de integrare, acesta constituind nu numai prioritatea strategică a politicii interne și a politicii externe, dar și o forță majoră de asigurare a coeziunii politice și sociale.

3. MODALITĂȚI DE IMPLEMENTARE A OBIECTIVELOR DE POLITICĂ EXTERNĂ ELABORATE DE PARTIDELE POLITICE

În acest capitol sunt supuse cercetărilor strategiile și tacticile aplicate de partidele politice, instituțiile și mecanismele necesare pentru asigurarea procesului de implementare a obiectivelor de politică externă trasate în documentele programatice de partid. Primul subcapitol pune în lumină activitățile orientate spre valorificarea opțiunilor de politică externă ale formațiunilor politice, fiind reliefat gradul distinct de realizare, datorită unor factori și circumstanțe, iar cel de-al doilea subcapitol elucidează interconexiunea dintre partide și instituțiile puterii de stat în domeniul politicii externe, fiind analizate atribuțiile în materie ale fiecărei structuri și modalitatea de funcționare a mecanismelor de transformare a obiectivelor de politică externă elaborate și promovate de partide în politici de stat.

3.1. Strategii și tactici de realizare a obiectivelor de politică externă în activitatea partidelor politice

Partidele politice se dovedesc a fi coloana vertebrală a unui organism social-politic de natură democratică, asigurând interconexiune și coeziune între putere și societate, practic oferă posibilitate oamenilor să participe la actul de guvernare, iar de modul în care această guvernare este asigurată și exercitată, la capitolele potențial și voință, depinde viitorul societății. În arealul acestor parametri V. Juc și P.Varzari estimează valoarea și capacitatea programatică a partidelor politice cu referire la geneza și evoluția pluripartidismului autohton prin evidențierea acțiunilor desfășurate în vederea transformării opțiunilor programatice în opțiuni certificate prin rezultate [243, p.155]. În contextul de idei reliefat vom preciza că fiecare partid se reflectă doctrinar prin sistemul de organizare, valoarea moral-politică promovată, comportamentul social al membrilor și liderilor, conținutul strategiilor și opțiunilor tactice de realizare a prevederilor programatice ale politicilor de guvernare, în general, și a celor de politică externă, în particular.

Rațiunea de „a fi” a partidelor politice constă în accesul la guvernare sau la cucerirea și exercitarea puterii. Fără a diminua această dimensiune teleologică, funcția curentă și permanentă a partidelor rezidă în medierea relațiilor dintre societatea civilă și societatea politică. Fiind o funcție de mobilizare, precizează G. Voicu, poate fi percepută preponderent în timpul campaniei electorale, atunci când se realizează un contact direct între electori și electivi [105, p.77]. Considerăm că nu a fost formalizat un set determinant de strategii și tactici, din punct de vedere normativ sau doctrinar, care, fiind preluate de partide, ar duce la realizarea opțiunilor programatice de politică externă. Lipsa atât a setului de strategii și tactici, precum și consecințele ei determină un segment nou de cercetare, care solicită a fi abordat nemijlocit, reieșind din analiza activității partidelor politice, dar și indirect, reieșind din influența factorilor care trasează dezvoltarea statului prin prisma politicii externe. Ținem să subliniem că din punct de vedere conceptual, strategia se dovedește a fi un termen de factură

militară, dar folosit și în alte domenii (economie, management, politică), determină modul de acțiune, încât să se obțină rezultate într-o competiție în care se confruntă două sau mai multe opțiuni, fiecare asumându-și obiective similare, în condițiile că nu pot învinge absolut toți participanții implicați. În acest sens de aserțiuni, strategia poate fi abordată și ca știință, și ca artă în utilizarea forțelor politice, economice, psihologice și militare ale unui stat sau grup de state pentru a oferi suport și a asigura reușita politicilor adoptate în timp de pace sau în timp de război [103, p.240].

L. Hart subliniază că cea mai mare contribuție a „marii strategii” este corelarea scopurilor cu mijloacele într-un context mai amplu decât cel militar [244, p.212]. În această accepție, lupta militară nu este decât unul din instrumentele „marii strategii”, obiectivele fixate realizându-se prin recurgere la presiuni financiare, diplomatice sau comerciale pentru a slăbi voința oponentului, pe când setul strategiilor și tacticilor ce urmează a fi utilizate în lupta pentru putere trebuie selectate și analizate în detaliu. Partidele politice, prin resursele umane și tehnice, trebuie să conștientizeze că de conținutul programului de activitate depinde evoluția situației în ansamblu, atât în interior, cât și în exterior, dată fiind ponderea lor în cadrul sistemului politic.

D. Gusti abordează strategia ca fiind programul pe termen scurt al partidului politic pentru buna realizare a prevederilor programatice (prevăzute în programele și platformele electorale), iar A. Beaufre tratează conceptul de strategie prin prisma duelului de voințe între adversari care folosesc forța pentru a rezolva conflictul dintre ei, fiecare urmărind să-l facă pe celălalt să accepte condițiile pe care vrea să i le impună [245, p.74].

În contextul analizei preliminare a strategiei notăm că aceasta reprezintă un mijloc, o operație care pune în evidență filosofia forțelor deținătoare de putere. Succesul maximal se obține atunci strategia adoptată îl va face pe autor mai bun și mai eficient decât adversarul, deoarece fie comportă, fie ar trebui să comporte rolul de a propulsa evoluția unui fenomen sau proces spre dezvoltare. O. Serebrian susține că prin strategiile de politică externă se urmărește realizarea intereselor naționale, precum independența, integritatea, securitatea, confortul economic, stabilitatea socială. Dacă un stat nu reușește să realizeze aceste interese doar cu resurse din interior, încearcă să le satisfacă pe seama altor state, afectându-le interesele lor naționale [246, p.225]. Subliniem însă, că realizarea intereselor naționale de un stat nu presupune neglijarea intereselor naționale ale altor state, rolul determinant este asigurat de cantitatea și calitatea resurselor interne, precum și de percepția modului de realizare a lor. În aceeași ordine, cercetătorul mai precizează că politica externă încununează totalitatea mijloacelor și metodelor pe care le folosește un stat în vederea atingerii unor obiective pe plan internațional. Cât despre raportul dintre strategia politicii externe și politică externă propriu-zisă, autorul precizează că diferențele necesită delimitare: prima este de factură teoretică, fiind elaborată în formă de document; cea de-a doua este de nuanță practică, însumând acțiuni concrete, care se reflectă în documente.

Componenta geopolitică poate deseori să lipsească, dar, totodată, poate fi prezentă în cadrul strategiei politicii externe, deoarece „politica externă se dovedește a fi în mare parte determinată de realitățile geopolitice”.

În contextul identificării locului Republicii Moldova în subregiune, V. Croitoru susține că aceasta este mai mult un obiect al jocurilor geopolitice decât subiect, reprezentând, în același timp, frontiera geopolitică a celor două centre de putere – Uniunea Europeană și Federația Rusă, precizăm noi. Din acest raționament, strategia politicii externe trebuie să fie elaborată în urma unei analize a contextului geopolitic regional și a situației geopolitice interne, subliniază cercetătorul, fiind aplicată de o elită politică dotată cu „inteligență geopolitică”. Doar crearea unei școli geopolitice puternice va favoriza apariția elitei creatoare de interese naționale, partidele politice deținând un rol primordial în realizarea acestui deziderat [247, p.120].

S. Tămaș, la rândul său, propune abordarea politică a strategiei, care, în accepția sa reprezintă un plan de acțiuni elaborat pentru a obține succese în competiția cu forțele de opoziție, prin captarea unui număr maximal posibil de susținători în campaniile electorale, rezumându-se la modul de acțiune și obiectivele propuse spre realizare, timpul necesar executării, mijloacele și resursele care vor fi aplicate, direcțiile de acțiune în procesele implementării și domenii de aplicabilitate. Precizăm că strategia politică, de regulă, presupune folosirea oportunităților și constrângerilor provenite din mediul politic, resursele și reacțiile posibile ale opoziției politice. Strategia politică majoră constituie direcția de acțiune elaborată de forțele politice care dețin puterea în stat, menirea ei fiind să asigure promovarea intereselor majore ale națiunii pe plan intern și internațional.

În Dicționarul redactat de S. Tămaș se regăsește și termenul de tactică, reprezentând decizia privind acțiunile pe termen scurt (trasate zi de zi) pentru conducerea activităților politice. Este bine venit, sunt de părere V. Saca și S. Cebotari, ca strategie să fie formulată de un set de tactici care să o definească. În acest context de idei, partidele politice recurg la tactici materializate prin conferințe și declarații de presă, ieșiri în teritoriu, manifestări pașnice în vederea soluționării problemelor actuale pentru a reuși realizarea prevederilor programatice de politică externă expuse în programele și platformele electorale. Însă observăm un decalaj între strategia aleasă pentru realizarea obiectivelor de politică externă și tacticile utilizate: deși circa jumătate din electorat se pronunță pentru integrarea europeană, definind o componentă a interesului național prin acest obiectiv [100, p.62], partidele politice plasate pe segmentul de stânga al eșichierului politic se declară frecvent pentru altă direcție integraționistă, cea eurasiatică.

În același timp, luând ca bază abordările teoretice și normative care definesc capacitatea de acțiune a partidelor politice în jurul prevederilor programatice, G. Voicu propune două strategii majore la care aceste entități fac referință pentru a-și realiza obiectivele propuse:

– maniera de asigurare a actului guvernării, de unde vor emana și tacticile de acțiune, inclusiv în plan extern. Din practica politică a Republicii Moldova putem sesiza că partidele extraparlamentare, de cele mai multe ori, se fac auzite doar în timpul campaniilor electorale, nefiind instituționalizat un mecanism de antrenare a lor în actul de administrare, chiar dacă dispun de resurse umane și potențial mai mult sau mai puțin solid.

– aspirațiile de a menține un dialog eficient între elementele sistemului politic și cetățeni, context în care, prevederile programatice din platformele electorale, cu predilecție de politică externă, dar și de factură socială, economică, culturală, integraționistă sau geopolitică, sunt elaborate, planificate și realizate pentru cetățeni, deoarece partidele politice care acționează în interesul privat al membrilor săi sunt lipsite de încredere din partea electoratului și se reduc la statutul de grupuri de presiune. În esență, formațiunile social-politice îndeplinesc în cadrul sistemelor politice funcții sau roluri între care se disting nemijlocit cele privind armonizarea politicii interne și externe a statului [105, p.6], prin îmbinarea, adăugăm noi, a strategiilor și tacticilor implementate prin activitățile derivate din programe și platforme electorale.

O succintă trecere în revistă a obiectivelor programatice de politică externă exprimate în platformele electorale de partidele devenite extraparlamentare pentru alegerile din 30 noiembrie 2014 denotă prezența unor opțiuni cu diversitate extinsă: Partidul Popular Creștin-Democrat declară principiul neutralității permanente ca fiind piatra de temelie și constanta politicii externe, excluzând totodată eventuale procese integraționiste cu finalitatea dezvoltării economice, optând pentru „calea a treia, calea independenței economice” [248]. Partidul Forța Poporului subliniază că o politică externă inteligentă presupune „readucerea Republicii Moldova în albia dezvoltării europene”, vizând procesul integrării europene ca un reper de realizare a opțiunilor programatice [249]. Partidul Verde Ecologist susține o politică externă de colaborare cu toate țările, asigurând cooperarea eficientă în numele securității regionale și globale, dar, notăm, n-a indicat o orientare geopolitică unică [250]. Partidul Popular din Republica Moldova se pronunță pentru o Moldovă suverană, independentă, neutră și unitară, excluzând perspectivele integraționiste, dar fortificând orice colaborare bi- sau multilaterală [251]. Partidul Acțiunea Democrată optează expres pentru o politică externă principială și echilibrată, mecanismul de realizare fiind consfințit prin integrare europeană [252]. Formațiunea „Partidul Nostru” nu s-a expus pe marginea vectorului de politică externă, dar a preluat prevederile Partidului Popular Republican, care a militat fără nici o ezitare pentru aderare la Uniunea Vamală, considerând că este unica posibilitate de dezvoltare complexă și pe termen lung a statului, negând orice avantaj al cooperării Republicii Moldova cu Uniunea Europeană [253]. PNL propune ca toate problemele Republicii Moldova se vor rezolva prin Unirea cu România, inclusiv integrarea europeană și auroatlantică [254].

Din abordările programatice prezentate deducem că partidele politice extraparlamentare de asemenea sunt divizate pe clivajul de orientare geopolitică, deci schimbarea clasei politice de la guvernare prin venirea la putere a partidelor extraparlamentare nu aduce o stabilitate constantă, atâta timp cât dualitatea de opțiuni geostrategice este încă valabilă.

Activitatea partidelor poate fi atât politică, mai precis electorală, de control și de presiune asupra autorităților sau de mobilizare, cât și socială, redată prin asistență și acțiuni de organizare a manifestărilor de diferit gen, însă acestea din urmă fiind frecvent reductibile la cele politice, pentru că au rațiunea politică și electorală care contează pentru imaginea partidului, afirmă G. Voicu [105, p.80]. În același timp precizăm că partidele își asumă proiecte de importanță și amploare națională doar pentru a-și asigura imaginea de salvator al poporului. Putem menționa acțiunea organizată de PLDM în data de 7 septembrie 2014 în Piața Marii Adunări Naționale sub genericul „PLDM pentru Europa!”, prin care și-a propus să convingă electoratul de stabilitatea vectorului european promovat și dorința nestăvilită a formațiunii de a transforma Republica Moldova într-un stat membru al Uniunii Europene. Acțiunea poate fi tratată ca o tactică preelectorală, reieșind din declarația liderului liberal-democrat: au rămas doar 84 de zile până la alegerile din 30 noiembrie, nu avem dreptul să greșim [255]. Impunându-se o mobilizare fără precedent, PLDM și-a asumat responsabilitatea deplină în realizarea integrării europene.

Rămânând pe segmentul investigațiilor doctrinare ale strategiilor și tacticilor aplicate pentru implementarea prevederilor programatice electorale la capitolul politică externă, considerăm oportun de a le reliefa prin prisma principiile de funcționare și interacțiune partinică, abordări identificate atât la cercetători americani, ruși, cât și autohtoni:

- afinitatea ideologică, compatibilitatea doctrinară și programatică, dar și conjugarea intereselor comune reprezintă unele din principiile fundamentale ale politicii pe care L. Lowel le tratează ca strategii de activitate a partidelor în procesul realizării obiectivelor declarate în program [256, p.20].
- obținerea, menținerea și exercitarea puterii reprezintă principiul fundamental al funcționalității sistemului de partide, concentrând mecanisme și instituții democratice. Aserțiunea este o abordare a lui V. Vinogradov, tratând principiile ca strategii primare de realizare a scopurilor partinice [257, p.69], ceea ce vine în contradicție cu cea exprimată anterior, deoarece plasează accentele pe aspectele factologice ale activității partinice în detrimentul aspectelor teoretice.

Semnificația principiilor anunțate constă, considerăm noi, în fundamentarea rolului și locului instituției de guvernare și longevității asigurată prin funcționarea lor. În calitate de exemplu ne poate servi Guvernul Leancă, susținut de Coaliția pentru Integrare Europeană în procesul de depășire a mișunilor de cenzură înaintate de opoziția comunistă în Parlamentul de legislatură a XIX-a, în alt context, căderea Guvernului Streleț prin mișunul de cenzură votat și de PDM, partener de Alianță.

– principiului interacțiunii contradictorii rezidă în analiza dinamicii gradului de competiție pentru exercitarea puterii, în corelarea consensului și alternativelor, precum și în determinarea direcțiilor evoluției societății. Al. Zavtur a considerat necesar recunoașterea și implementarea acestui principiu, marcat ca strategie viabilă în activitatea partinică [258, p.155]. În cazul Republicii Moldova, notăm noi, acest principiu a caracterizat pe deplin arealul de interacțiune politică a formațiunilor în toate domeniile, dar mai cu seamă, pe segmentul politicii externe: dualitatea vectorului spre vestul sau spre estul geopolitic continuă să partajeze societatea, iar primatul competiției pentru putere ca obiectiv major reduce din capacitățile de activitate ale partidului pe alte segmente. În consecință precizăm că partidele își propun ca obiectiv cucerirea puterii cu orice preț, dar excluzând metode violente, însă fiind obținută, se preocupă de menținerea ei prin aplicarea actului administrativ și mult mai puțin prin implimentarea concretă și asumată a programelor de guvernare, fiind absolut evidentă o paralelă între realizările și controversalele în acțiuni.

– Principiul mobilizării ideologico-politice a maselor, care presupune formarea unor coaliții politice reprezentative fie în timpul campaniilor electorale, fie în perioada postelectorală este caracteristic oricărei societăți, indiferent de contextul politic dominant și de sistemul de valori socio-economic promovat, susține Al. Zavtur. Atestăm, în sensul abordat de idei, că societatea caută să se definească, să se autodetermine din punct de vedere politic prin prisma prevederilor programatice ale partidelor politice în ansamblu, însă cu preponderență în perioada campaniilor electorale. Dezvoltând această aserțiune, subliniem că în cazul Republicii Moldova, chiar dacă aceeași opțiune de politică externă este regăsită la mai multe partide, electoratul se autoidentifică cu locul formațiunii social-politice pe care o susține și capacitatea sa de a transforma prevederile programatice în soluții viabile și fezabile. Ca strategie, acest principiu este determinat de ideea prin care partidul politic își asigură existența pe plan intern și extern datorită încrederii electoratului în poziția și mesajul său. Cu precădere însă, ne referim la acel segment de electorat care rămâne fidel față de filosofia partidului, indiferent de gradul de ascensiune sau de comportamentul lui politic.

– Adaptarea social-politică reprezintă un alt principiu identificat cu strategia de acțiune și realizare a prevederilor programatice de politică externă, care presupune abordarea sistemului de partide în calitate de mecanism social pentru realizarea prevederile programatice, cât și pentru racordarea la conjuncturile din exterior. În acest context, partidele autohtone au dat dovadă de capacitatea de a se ralia, prin opțiunile de politică externă, mai ales cele cu viziuni integraționiste europene, necesităților și așteptărilor societății. Unele dintre acestea, cum ar fi PLDM sau PL, transformă opțiunea politică de integrare europeană într-un interes național, atât prin declarații, cât și prin acțiuni. Alte partide, precum PCRM sau PSDM, în anumite intervale de timp folosesc sintagmele „integrare europeană, instituții europene, valori europene” doar pentru a-și asigura un grad mai mare de racordare la unele

opțiuni electorale, urmărind creșterea numărului de votanți. Însă în realitate, viziunea și traseul pe care îl urmează prin declarații și acțiuni comportă altă orientare geopolitică, și anume, spre est. În această situație, precizează V. Saca și S. Cebotari, contextul geopolitic exterior, formulat de centrul est-integraționist, prin intervenții economice, comerciale, de securitate, destabilizează și stagnează procesul de integrare în spațiul economic, politic și cultural vest-european, iar gradul adaptării social-politice al cetățenilor se definește prin instabilitate datorită lipsei interesului național unic [100, p.65].

– Reprezentarea, ca și principiu prevăzut expres în Legea cu privire la partidele politice din 20 decembrie 2007, constituie altă strategie politică care favorizează interconexiunea dintre guvernanți și guvernați, deoarece formațiunile social-politice participă, prin intermediul reprezentanților săi, la crearea instituțiilor puterii de stat, mandatate legislativ-normativ cu atribuții, inclusiv în domeniul politicii externe. Fenomenul reprezentării nu se produce doar în areal închis, rezervat, de tipul celui național, reprezentarea politică a cetățenilor se realizează și la alte niveluri: regional, prin afilierea la partidele europene și global, prin afilierea la internaționalele politice. Doctrina declarată și promovată prin statut și program devine punctul de unificare și consolidare a partidelor de aceeași orientare axiologică, realizându-se, astfel, activități de politică externă la nivel de partid.

Analiza fenomenului de reprezentare în afara frontierelor va fi realizată și exemplificată prin identificarea legăturilor externe ale partidelor politice din legislatura a XX-a. În această ordine de idei vom susține că PSRM este membru al Uniunii Internaționale a Partidelor de Orientare Socialistă „Congresul Socialist Euroasiatic” și fondator al Uniunii Internaționale „GUAM pentru voința populară” [259]. Trecând în revistă unele exemple de cooperare interpartinică externă desfășurate de PSRM vom menționa că la 27 aprilie 2015 în capitală Rusiei s-a desfășurat Forul Internațional „Răspunsul solidar la provocările globale - calea spre o lume echitabilă”, organizat de partidul „Spravedlivaia Rossia”, formațiune cu care socialiștii au semnat un acord de colaborare. Liderul socialiștilor a remarcat îngrijorarea față de acțiunile guvernării naționale de a pune sub semnul întrebării neutralitatea Republicii Moldova, statut pentru care PSRM luptă consecvent, subliniind că, din momentul semnării Acordului de Asociere situația s-a agravat, iar ultimele sondaje atestă dezamăgirea masivă a cetățenilor față de integrare europeană, motiv pentru care se pronunță pentru integrarea în spațiul eurasiatic [260].

Semnarea și aplicarea provizorie a Acordului de Asociere a creat oportunități noi pentru export al produselor agro-alimentare pe piața comunitară, de perspectivă, iar opțiunea cetățenilor pentru integrarea europeană se află în relativă scădere, chiar dacă rezultatele alegerilor locale din 14 iunie și 28 iunie 2015 s-au dovedit a fi îmbucurătoare pentru reprezentanții partidelor care se autoîntitulează proeuropene: alegerile locale se disting prin specificul lor, date fiind formatele și interesele diferite de la centru și din teritoriu.

PCRM, cu o vastă experiență politică, și-a declarat extensia europeană în cadrul Partidului Stângii Europene, în care deține statutul de membru cu drepturi depline din 13 ianuarie 2007, prin decizia ședinței de la Berlin a Biroului partidelor de stânga din Europa [261]. Precizăm că PCRM este singurul partid politic din spațiul postsovietic care a aderat la o structură politică de stânga ce funcționează în Uniunea Europeană, angajându-se să promoveze valorile socialiste și comuniste, obiective care diferă prin acțiuni în estul și în vestul Europei.

PDM declară statutar că prin vocația sa europeană militează expres pentru edificarea statului de drept, social și democrat, integrat într-o Europă federală. Susținând strategia de integrare în structurile europene și internaționale de cooperare, partidul promovează o politică externă în vederea dezvoltării relațiilor cu toate statele democratice, perspective devenite obiective de activitate la nivel european prin extensia formațiunii la Partidul Socialiștilor Europeni.

În plan internațional, prin art. 9 al Statutului, PDM pledează pentru aderarea la valorile și principiile Internaționalei Socialiste, militând pentru aplicarea lor în viața social-politică a Republicii Moldova. Menționăm că partidul întreține relații partenariale cu organizații de orientare democratică, social-democrată și social-liberală, mizând pe coparticipare și susținere în procesul facilitării traseului Republicii Moldova spre instituțiile comunitare, pe structurile partidiste de caracter internațional, dar în același timp, acordă atenție deosebită vectorului eurasiatic de politică externă.

Exprimarea gradului de eficiență a relațiilor partinice externe poate fi pusă în lumină prin vizita liderului democrat la Bruxelles, la 24 aprilie 2015, pentru reînnoirea Memorandumului între Grupul Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democraților din Parlamentul European și PDM, acord semnat la 4 decembrie 2012. Președintele PDM a avut întrevedere cu M. Karnitschnig, șeful cabinetului Comisarului pentru Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri în privința Extinderii și S. Manservisi, șeful cabinetului Înaltului Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate, fiind puse în discuție evoluțiile politice la nivel regional și internațional, cu A. Prankevicius, consilier pe politică externă al Președintelui Parlamentului European, cu P. Austrevicius, raportor pentru Republica Moldova în Parlamentul European și A. Cristea, Președintele Delegației Comisiei parlamentare de cooperare dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova [262], întrunirile fiind puse sub semnul consolidării parcursului european al țării.

Ca apartenență europeană, PLDM este membru cu statut de observator în cadrul Partidului Popular European, împărtășind pe deplin ideea de integrare europeană și consolidare a democrației participative europene. Fiind cel mai influent partid la nivel comunitar și cea mai reprezentativă fracțiune în cadrul Parlamentului European, dispune de o prezență semnificativă în cadrul Consiliului European, Consiliului Uniunii Europene și Comisiei Europene. Depășind aria geopolitică a Uniunii Europene, menționăm că Partidul deține majoritatea în Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.

Ponderea participării și implicării în cadrul structurilor europene denotă complexitatea politicilor pe care le promovează, iar PLDM, aderând la un model edificator de participare la nivel înalt, poate contribui la accelerarea procesului de integrare, beneficiind de un suport multilateral și mai puțin condiționat.

Uniunea Internațională Democrată reprezintă structura în care PLDM exercită afilierea internațională, fiind o asociație de circa 80 de partide conservatoare, creștin-democrate, de centru și de centru-dreapta. Reieșind din ponderea valorilor promovate la nivel mondial, prin afilierea la această structură, PLDM dispune de posibilitatea de a contribui esențial la formarea și promovarea valorilor democratice în Republica Moldova. Pentru a exemplifica acest argument, reiterăm că pentru alegerile din 30 noiembrie 2014, PLDM s-a bucurat de suportul PPE și a oficialilor europeni delegați de acest partid. Astfel, J. Daul, Președintele PPE a menționat că alegerile vor fi decisive pentru implementarea reformelor menite să apropie Republica Moldova de Europa, marcând realizările obținute de guvernele Filat și Leancă și insistând asupra continuării agendei europene [263]. În alt context, Președintele ales al Comisiei Europene, J.-C. Juncker a reiterat, cu ocazia vizitei lui V. Filat la Bruxelles, la 23 octombrie 2014, că orice presiune în făurirea destinului european sunt inacceptabile: alegerile sunt decisive pentru viitorul țării în contextual în care procesul de lărgire a Uniunii Europene va continua, iar Republica Moldova, sigur, va face parte din format [264].

Urmărind unele obiective de a prelua experiența de integrare europeană, PL a aderat la Partidul European Liberal Democrat și Reformist cunoscut ca fiind promotor al ideologiei liberale, reformiste și centriste. Chiar dacă nu dispune de prezență și participare internațională masivă, PL a menționat în repetate rânduri dezideratul de a deveni membru al Internaționalei Liberale. Considerăm că prin acest obiectiv reiterat, PL se angajează să participe la consolidarea relațiilor dintre partidele liberale, să contribuie la edificarea societății bazate pe libertate individuală, responsabilitate personală și justiție socială, să asigure cooperarea și schimbul de informații, valori și mecanisme necesare în procesul realizării opțiunilor programatice de politică externă [265, p.136].

Sintetizând relațiile Partidului Liberal cu Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa, menționăm că Președintele liberalilor, M. Ghimpu, a participat, la 2 mai 2014, la ședința Consiliului și Întâlnirii Electorale a Alianței, organizată la Viena, pentru a acorda votul favorabil Partidului NEOS din Austria, aplicant la statutul de membru cu drepturi depline în cadrul Alianței. Liderul Partidului Liberal a avut întrevedere cu G. Watson, Președinte ALDE, raportor al Parlamentului European pentru Acordul de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană [266], întrunire la care a fost estimat sprijinul oferit Republicii Moldova în parcursul său european. Vom sublinia într-un context general că întreveneri de acest caracter pot fi înregistrate mai multe, inclusiv de la Aeroportul Internațional Chișinău din ianuarie 2015, rezultatele fiind diferite.

Făcând o concluzie parțială, constatăm că prin afilierea europeană și internațională partidele din Republica Moldova urmăresc să consolideze opțiunile integraționiste pe care le-au asumat și le promovează, imprimând instituțiilor democratice oportunități de racordare la standarde de calitate certificată, iar cetățenilor posibilitatea unui destin european [267, p.163]. Însă nu întotdeauna partidele îndeplinesc recomandările partenerilor, cum ar fi cea privind formarea guvernului proeuropean.

I. Ciocan supune cercetării modalitățile de activitate a partidelor politice prin prisma legilor comportamentului organizațional, abordat sub aspectul unificării proceselor de cooperare în Uniunea Europeană [268, p.65]. Luând ca bază acest suport conceptual, vom reliefa succint unele legități de comportament ale partidelor politice, care, incontestabil, contribuie la punerea în lumină a strategiilor și tacticilor folosite de formațiunile social-politice, inclusiv din Republica Moldova:

- *legea interdependenței* sistemelor de partide și a sistemelor electorale, fundamentată către de M. Duverger și D. Rae, trasează conexiunea directă dintre sistemele electorale și partidele politice: orice sistem electoral caută să evidențieze mai mult partidele mari și mai puțin pe cele mici. Legitatea motivează partidele spre o creștere a ponderii electorale și actualizare permanentă a programelor politice, prevăzută ca strategie de realizare a opțiunilor programatice trasate. În calitate de exemplu vom invoca numeroasele fuziuni, una de proporție fiind absorbția AMN de către PLDM;

- *legea de fier a oligarhiei*, formulată de R. Michels, denotă că disciplina și ierarhizarea excesivă duce inevitabil la oligarhie – concentrarea deciziei la nivelul unui grup restrâns de oameni, iar aceasta din urmă, la partitocrație, susține A. Touraine. Din punct de vedere strategic, partidele politice trebuie să inițieze implementarea democrației din interior și, totodată, să evite formarea intereselor personale în detrimentul intereselor societății. Considerăm că oligarhizarea este proprie partidelor naționale, fiind ancorate pe figura liderului și a grupului restrâns care îl încojoară;

- *legea motivației* determină influența actului de participare politică asupra ascensiunii în funcții administrative și decizionale. Abordată ca strategie, această realitate determină motivul traseismului partinic, fenomen care deține amploare constantă în sistemul național, fiind practic omniprezent, în ultimul timp excelând în calitate de recipient PDM;

- *legea participării* este canalizată pe numărul de partide, dar și pe ideologiile și ofertele politice promovate. Fiind fundamentată de S. Hantington, legea atestă că adevărata luptă politică se dă pentru cucerirea puterii și nu pentru promovarea conținuturilor ideologice. În acest sens, din punct de vedere strategic, electoratul ar trebui să-și orienteze opțiunile politice în funcție de rezultatele îndeplinirii Programului de guvernare, însă, în realitate, la guvernare accede mai degrabă un grup relativ restrâns de oameni politici, care folosesc pe larg manipularea, meritocrația fiind disconsiderată sau folosită în scopuri manipulative. Trebuie de notat că în Republica Moldova oamenii, de regulă, memorează ofertele electorale și nu sunt familiarizați cu programele de guvernare;

– *legea adaptării funcționale* prezintă o strategie redată prin modernizarea suportului sociologic, capacitatea de adaptare la imperativul evoluției societății, atitudinea corectă a partidului politic față de cursul politicii externe și identificarea mecanismelor necesare pentru implementare. Conform aserțiunilor lui A. Toffler, cu cât autoritatea partidului crește, cu atât sporește gradul de stabilitate în societate. Ținem să subliniem că în Republica Moldova se votează, mai degrabă, pentru lideri, cum ar fi în cazul votanților PCRM la scrutinul din 30 noiembrie 2014, dar pentru prima dată a fost evidentă și opțiunea pentru direcția strategică de dezvoltare – integrarea europeană versus integrarea eurasiatică, în sensul apropierii de Federația Rusă: electoratul a votat nu atât liderul socialiștilor, dar promisiunea că, având susținerea Președintelui Rusiei, va fi în măsură să restabilească accesul fructelor autohtone pe piața tradițională, iar democrații, liberal-democrații liberalii au primit suport electoral substanțial fiind considerați promotori ai parcursului european;

– *legea programelor politice* este determinată de situația în condițiile căreia, formațiunile social-politice obțin puterea prin programe politice de stânga, având priorități cu tentă socială și sfârșesc prin guvernarea cu prevederi programatice de dreapta, fiind exprimate prin priorități de liberalizare, dezvoltare economică și integrare: Gh. Iancu definește situația dată drept „convergența sistemelor”. Cel mai bun exemplu, în opinia noastră, se referă la deciziile guvernării comuniste din anul 2007 cu privire la iertarea datoriilor agenților în condițiile reinvestirii, acțiuni care nu pot fi catalogate altfel decât de sorginte liberală;

– *legea imitației* stipulează că partidele politice deja nu mai sunt capabile să aducă ceva absolut nou în politică, aceasta devenind, potrivit accepției lui M. Weber, o funcție și nu o vocație. Exemplificăm prin Partidul Liberal Reformator, care, deși s-a detașat de PL, promovează statutar aceleași prevederi programatice de politică externă, cuprinse în continuitatea parcursului european, fortificarea relațiilor cu partenerii nord-americani și dezvoltarea comerțului pe piața comunitară.

Notăm că prin unificarea strategiilor generale ca și conținut, dar și celor individuale, ca formă de aplicare, partidele îndeplinesc obiective sociale și politice care nu pot fi atribuite altor organizații de tip asociativ, mențin sau ar trebui să mențină consensul social și sondează opțiunile cetățenilor, agregându-le și transformându-le în obiective programatice. Luând act de această ordine, vom supune analizei succinte influența factorilor care contribuie la nuanțarea strategiilor și tacticilor de realizare a opțiunilor programatice de politică externă:

– *factorul economic* este conceput ca tendință continuă de trecere la economia de piață, abordată în calitate de trăsătură definitorie a democrației. Un rol important în realizarea acestui deziderat este rezervat relațiilor politice și economice stabilite și aprofundate cu partenerii străini în baza intereselor comune și reciproc avantajoase, spectru de acțiuni care determină opțiunile programatice de politică externă, favorizând formarea cadrului normativ de funcționare a instituțiilor de resort și a expertizei

economice naționale și internaționale, lansarea contactelor cu parteneri externi, stabilirea regulilor de dezvoltare a economiei de piață și pregătirea contextului de încadrare în spațiul economic definit ;

– *factorul social-politic* are geneza în procesele politice inițiate în anii '80-90 ai secolului XX când a avut loc instituționalizarea sistemului de partide și apariția diverselor formațiuni sociale și social-politice datorită surpării regimului comunist, susține V. Juc [269, p.70]. Referindu-se la importanța factorului social-politic, C. Nica menționează că acesta acționează nemijlocit asupra partidului politic modelându-i programele și funcțiile [123, p.30]. Precizăm că apariția unor formațiuni social-politice noi a favorizat multiplicarea opțiunilor programatice de politică externă și promovarea lor într-un areal mai extins. Primele opțiuni de politică externă se refereau la includerea Republicii Moldova în Uniunea reformată de state [270, p.498], în timp ce Declarația cu privire la suveranitate stipulează la capitolul politicii externe următoarele deziderate:

1. delimitarea de URSS și stabilizarea relațiilor bilaterale pe orizontală, cerându-se insistent încetarea stării ilegale de ocupație și retragerea neîntârziată a forțelor armate sovietice de pe teritoriul național;
2. obținerea recunoașterii internaționale și stabilirea relațiilor diplomatice cu țările europene, dar și cu alte state ale lumii, urmată de identificarea unor domenii de interes comun.

Concluzionând, vom nota că factorul politic a determinat condițiile organizării și funcționării instituțiilor democratice, lansând conceptul și indicând beneficiile sistemului multipartidist, a facilitat conturarea și dezvoltarea culturii politice raționale și a favorizat orientarea și promovarea diversității opțiunilor programatice privind politica externă;

– *factorul normativ* presupune analiza fenomenului de instituționalizare și de activitate a partidelor politice, strategiilor și tacticilor aplicate din perspectiva prevederilor constituțional-legislative care guvernează și reglementează funcționarea formațiunilor social-politice. Astfel, art.41 al Constituției Republicii Moldova, intitulat Libertatea partidelor și a altor organizații social-politice, stipulează că acestea contribuie la definirea și exprimarea voinței politice a cetățenilor și participă la alegeri în baza principiului egalității [110]. Considerăm oportun de a face referință la art. 38 al Legii supreme, care consfințește că „voința poporului constituie baza puterii de stat, această voință se exprimă prin alegeri libere, desfășurate prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat”.

Legea cu privire la partidele politice din 20 decembrie 2007 încorporează, potrivit opiniei lui I. Munteanu, cea mai vastă și mai concludentă colecție de norme și reglementări privind partidele politice [104, p.43]. Potrivit Legii, partidele politice promovează valorile democratice și pluralismul politic, contribuind la formarea opiniei publice. Astfel, prin propunerea și susținerea candidaților la alegeri și la constituirea autorităților publice, partidele stimulează participarea cetățenilor și asigură, prin intermediul reprezentanților, exercitarea legală a puterii în stat, desfășurând și alte activități în conformitate cu legea” (art.1-2) [271, p.4]. Precizăm că în capitolul IV, art. 12 din Lege sunt definite

prevederile pentru organizarea și funcționarea partidelor, constituind, astfel, strategiile normative de funcționare a partidelor. Însă în cazul unui comportament contrar normelor în vigoare, recomandările Comisiei de la Veneția prevăd că este justificată interzicerea acelor formațiuni care susțin folosirea violenței sau folosesc violența ca mijloc politic pentru răsturnarea ordinii constituționale [272].

Subliniem că Legea stipulează expres modalitatea de stabilire a setului de strategii și tactici pentru realizarea prevederilor programatice de politică externă: 1 principiului liberei participări și 2 principiul teritorial de organizare. Din conținutul lor evidențiem simplitatea procedurală în realizarea puterii de stat, dar și constrângerea prin care devin agenți ai ideilor, dar mai puțin ai acțiunilor;

– *factorul extern* se exprimă prin influența poziției geografice și a intereselor altor state asupra Republicii Moldova, situată la periferia Uniunii Europene, în imediata apropiere de Federația Rusă. A. Lavric notează că „factorul extern va fi unul determinant pentru evoluțiile din zonă, iar Republica Moldova trebuie să-și fructifice poziția geopolitică printr-o politică externă bine articulată, să-și asigure securitatea națională și dezvoltarea economică folosind interesele geopolitice ale Uniunii Europene, SUA, Rusiei și ale Chinei (ca investitor internațional notoriu la etapa actuală), găsim-vocația unui jucător geopolitic incontestabil în viitorul apropiat” [273, p.136]. Menționăm că deși statutul unei țări este determinat, de regulă, de potențialul său economic, o politică externă capabilă să armonizeze interesele geopolitice ale actorilor internaționali importanți, poate să aducă rezultate dezirabile în asigurarea securității și dezvoltarea economică.

Prin urmare, aplicând factorii enumerați, am realizat o generalizare privind influența mediului politic asupra ansamblului de strategii și de tactici determinate în activitatea de politică externă a partidelor. Pentru asigurarea bunei experiențe și participării politice, partidul aplică strategii și tactici, fie pe termen scurt, fie pentru viitor mediu, prin care urmărește să-și sporească gradul de credibilitate din partea cetățenilor și capacitatea de a cuprinde în activitățile sale programatice aspecte economice, sociale, politice, culturale și de politică externă. Astfel, partidul, ca sistem format din resurse umane, tehnice și financiare, există sau ar trebui să existe nu pentru a deveni lider, ci pentru a realiza prin poziția de lider valorile cele mai importante pentru societate. În Republica Moldova fenomenul se prezintă prin situația că multe partide se grupează în jurul liderului, devenind, astfel, instrumentul lui politic și mai puțin reprezentantul intereselor sociale. Partidele politice care au cedat poziția de lider unui grup de membri s-au dovedit a fi nefuncționale, cazul PPCD fiind unul emblematic. În această ordine de idei, S. Tăbârță subliniază că „neîncrederea se datorează nu numai retragerii liderului, dar și activității politice în detrimentul așteptărilor electorale” [274, p.117], fiind inadmisibil ca interesele conducerii de vârf să predomină față de cele ale membrilor de rând [275, p.31]. În condițiile în care partidele reprezintă generatori de opțiuni de politică externă care vizează dezvoltarea și funcționarea întregii societăți, ar trebui să reducă cât mai mult posibil din primatul interesului personal sau de grup

față de cel național, deoarece în condițiile democratizării, pluripartidismul reprezintă un spectru de alternative pentru realizarea binelui general: însuși partidul, subliniem noi, nu trebuie să devină un instrument de realizare a necesităților personale sau ale unui grup restrâns, deși una dintre funcțiile sale constă în exercitarea și promovarea intereselor de grup. În Republica Moldova aceste postulate, care, purtând un caracter moralizator general, nu sunt respectate, o cauză fiind că însăși politica nu se înscrie în cadrul logicii raționale și a bunului simț.

Un partid politic trebuie să dispună de capacitatea de a genera idei noi, altfel există pericolul degenerării funcționale, dar și ideologice. I. Dancă subliniază, în ordinea reliefată de supoziții, că supraviețuirea partidului politic se datorează monopolului reprezentării „intereselor poporului” și al deținerii puterii de stat [276, p.28]. Subliniem că deși opțiunea integrării europene nu prezintă o noutate pentru electorat, partidele continuă să supraviețuiască, acest lucru se datorează tacticilor sau măsurilor întreprinse de formațiunile social-politice pentru a apropia instituțional, economic și social, Republica Moldova de statele europene.

În același timp, V. Moșneaga precizează că partidul politic trebuie să fie flexibil, în condițiile pluralismului să-și poată schimba structura, să se autoperfecționeze în continuu [277, p.17]. Dacă în Europa de Vest apăreau inițial grupurile sociale, apoi partidele politice care să le exprime interesele, în Republica Moldova fenomenul este exact invers: partidele sunt nevoite să-și caute grupurile sociale, segmentele ale căror interese să le exprime.

Totodată, nu este lipsită de sens ideea că partidul politic trebuie să folosească deplin discuțiile interne pentru autoperfecționare și consolidare. Însă concentrarea resurselor în mâinile liderului de partid nu favorizează dezbaterile în interior, dar menține, în linii mari, disciplina internă, partidele fiind edificate pe relațiile constituite pe verticală și pe principiile paternaliste. Totuși, centralismul intern nu evită sciziunile, fenomenul migrației politice devenind constant, iar dezbaterile soldându-se nu atât cu autoconsolidare, ci cu dezbinare, declarații speculative și traseism. Membrii partidelor de stânga, spre exemplu, se regăsesc relativ ușor în ideologia și structurile partidelor politice de centru și centru-dreapta, dar și viceversa, metamorfoze de genul dat fiind frecvente nu numai în Republica Moldova. Reliefând flexibilitatea activității și funcționalității partidelor, O. Serebrian menținează că aceasta poate fi redată prin capacitatea de a răspunde provocărilor din interior sau exterior în numele continuității direcției prevederilor programatice.

Potrivit opiniei lui C. Solomon, în condițiile tranziției continue și transformărilor dinamice în domeniul politicilor externe ale statelor, ar fi necesar ca structurile de partid să fie capabile să simtă la timp momentul politic oportun: dacă acceptă compromisul înainte de termen, partidul pierde, dacă întârzie, de asemenea pierde. „O condiție principală în activitatea partidului rezidă în priceperea de a-i selecta, plămădi și evidenția din rândurile sale pe viitorii oameni de stat, personalități (președinți,

premieri, parlamentari, lideri). În ultimă instanță, nu izbutește partidul care dispune de un număr mai mare de organizații, dar cel, ai cărui membri sunt mai ingenioși, activi, prevăzători, deștepți, luptători pentru valorile actuale ca integritate, integrare, dezvoltare și politică externă funcțională. O parte din partidele naționale nu țin cont de principiile doctrinare enunțate, iar activitatea și acțiunile lor politice sunt de multe ori contrarii titulaturii asumate” [278, p.162]. Referindu-se la fluctuațiile doctrinare, B. Țârdea afirmă că „s-a declarat de nenumărate ori că PCRM numai este un partid comunist, dar fiind mai mult social-democrat, nici PPCD nu este aproape de principiile democrației creștine europene, atât după conținutul programului, cât și după metodele de acțiune utilizate” [279, p.140]. În același context, M. Petrescu acreditează o supoziție generalizatoare, potrivit căreia, „făcând un tur de orizont asupra vieții politice contemporane, constatăm că suntem izbiți de gama variată, policromă sub care se prezintă partidele politice în plan tipologic și sub aspect rațional și funcțional, fiecare partid politic având un statut social-istoric individual, un rol și o valoare proprie, o pondere și un sens specific în ansamblul comunicării sociale și naționale în care este integrat” [280, p.205]. În accepția noastră, asumțiile expuse de M. Petrescu deloc nu sunt de caracter generalizator și pun pe prim plan aspecte politico-juridice de o vădită nuanță instructivă, realitățile se dovedesc a fi mult mai complexe, chiar și în societățile ce se disting prin stabilitate instituțională.

Este de notat că partidul politic funcționează prin setul de strategii aplicate pentru realizarea obiectivelor trasate și idealurilor de la care a pornit. Identificăm, astfel, două tipuri de obiective care generează procesul de transformare în practică a prevederilor programatice de politică externă: teoretic, *de jure*, pe care partidul politic îl înserează în textul programului său și de la care ar trebui să pornească încrederea electoratului; practic, *de facto*, pe care îl realizează prin strategiile și tacticile selectate cu rigurozitate mai mare sau mai mică. Dacă partidele declară în platforme și programe ca obiectiv prioritar al politicii externe integrarea europeană, în activitatea cotidiană se reflectă și altă realitate, prin care proiectul integraționist european este frecvent pus la îndoială în anumită măsură, această instabilitate se răsfrânge direct și asupra electoratului.

M. Voiculescu afirmă că partidele politice, după cum demonstrează experiența istorică, se delimitează reciproc atât prin conținutul ideatic al doctrinelor pe care le urmează și le promovează, cât și prin programele strategice, prin practica pe care o desfășoară. „Partidele sunt preocupate de continua perfecționare a statutului politic, modalității de abordare a problemelor, atragerii membrilor și simpatizanților prin persuasiune, conștientizarea scopurilor și idealurilor propuse, evidențierea superiorității valorilor politice cărora își subordonează activitatea. Acestea alcătuiesc doar traiectoria spre viitor și evită o viziune de ansamblu, pentru a analiza materializarea acțiunilor, strategiilor și tacticilor ce au fost abordate și implementate în trecutul nu foarte îndepărtat” [281, p.191]. Luând ca bază această supoziție și transferând-o pe solul din Republica Moldova, subliniem că partidele care s-

au aflat la guvernare și prin alternanță, în condițiile democrației electorale, au trecut în opoziție, evită să evalueze critic activitățile pe care le-au exercitat, inclusiv de politică externă, dar insistă asupra succeselor și blamează actuala conducere, cum ar fi cazul PCRM. Concluzionând, notăm că partidele dețin responsabilitatea deosebită pentru traiectoria politicii externe, prevăzută atât în platformele electorale, cât și prin setul de strategii și tactici selectate pentru realizarea obiectivelor de guvernare.

Acțiunile și tacticile întreprinse de partidele politice de guvernare din Republica Moldova în traseul spre apropiere de Uniunea Europeană, abordate în calitate de prioritate strategică denotă că după semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare din 28 noiembrie 1994 autoritățile Republicii Moldova au acordat mai mare atenție relațiilor cu Uniunea Europeană, formulând mult mai clar opțiunea europeană [282, p. 28]. Astfel, Parlamentul a adoptat Hotărârea nr.368 din 8 februarie 1995 pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova, în care califica semnarea APC drept un prim pas spre integrare europeană. Ulterior, prin Scrisoarea Președintelui P. Lucinschi către Președintele Comisiei Europene, J. Santer din 13 decembrie 1996 a fost exprimată dorința Republicii Moldova de a deveni membru asociat al Uniunii Europene până în 2000 [283]. Observăm însă, că realizarea acestui deziderat se conturează abia în 2010, prin demararea negocierilor pentru semnarea Acordului de Asociere, subiect la care vom reveni, alte tentative de a accelera procesul nu s-au soldat cu succese.

Valorificând dimensiunea analizei de conținut a tacticilor ce sunt exercitate pentru facilitarea realizării opțiunilor programatice de integrare europeană, reiterăm ideea potrivit căreia, odată cu victoria relativă a forțelor proeuropene la alegerile parlamentare din 1998, începând să devină o temă dominantă a discursului politic autohton, argumentul incontestabil este votul în favoarea Guvernului Alianței pentru Democrație și Reforme, care a propus integrarea europeană ca „obiectivul strategic major al țării”. O. Serebrian menționează că în perioada următoare intrării în vigoare a Acordului de Parteneriat și Cooperare are loc activizarea diplomației naționale pe segmentul vectorului european, în special, în vederea aderării Republicii Moldova la PSESE, eforturi încheiate cu succes în 2001. Participarea la Pact este văzută de autorități drept o posibilitate reală de a include Republica Moldova în Procesul de Stabilizare și Asociere al Uniunii Europene pentru Balcanii de Vest, considerat o scurtătură pentru aderarea la Uniunea Europeană. În paralel, pe plan intern, se conturează dezideratul opțiunii europene, exprimat într-un document-apel semnat de 25 de partide politice în mai 2000 și un Apel către Președinte din iunie 2002 semnat de unele partide politice și organizații neguvernamentale care revendică expres oportunitatea creării unei Comisii Naționale pentru Integrarea Europeană și elaborarea Strategiei de integrare europeană a Republicii Moldova [282, p.28]. Vom sublinia că la sfârșitul anului 2002, autoritățile naționale purced la crearea cadrului instituțional intern necesar pentru realizarea obiectivului de integrare europeană și racordarea cadrului legislativ la exigențele de

funcționalitate ale Uniunii Europene. În vederea exprimării obiectivelor trasate de politică externă au fost formate unele structuri: Comisia Națională pentru Integrarea Europeană, Comisia Parlamentară pentru Integrare Europeană, Departamentul Integrare Europeană din cadrul Ministerului Afacerilor Externe. În luna septembrie 2003 Republica Moldova fiind invitată să participe la proiectul Politicii Europene de Vecinătate, Comisia Națională pentru Integrarea Europeană elaborează și transmite Comisiei Europene o concepție de integrare în Uniunea Europeană [284]. În aceeași ordine de idei, la 24 martie 2005, în prima ședință a Parlamentului (de legislatura a XVI-a – n.n.), a fost adoptată în unanimitate Declarația cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor procesului de integrare europeană în care se menționa: „noi pornim de la faptul că dezvoltarea Republicii Moldova nu poate fi asigurată decât prin promovarea ireversibilă a integrării europene” [285].

Același obiectiv strategic a fost reiterat de Președintele V. Voronin în discursul de investiție din 7 aprilie 2005, chemând la consolidarea tuturor forțelor politice pentru realizarea acestui scop. Programul Guvernului pentru anii 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului” [119] a proclamat integrarea europeană și implementarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova drept priorități strategice ale activității executivului de rând cu dezvoltarea economică și reintegrarea țării. Ca instituție de resort, prin decret prezidențial, Ministerul Afacerilor Externe este transformat în Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, funcția ministrului de externe este promovată la rangul de viceprim-ministru [286]. I.Boțan notează că setul de acțiuni desfășurate a fost detaliat prin Decretele prezidențiale din 22 decembrie 2005 și din 16 ianuarie 2006, fiind formate comisii naționale pentru elaborarea proiectelor Concepției securității naționale și a Concepției pentru politică externă [287]. Opțiunea politicii externe a fost orientată expres spre integrarea europeană, însă prioritatea strategică la nivelul conceptual de politică nu și-a găsit continuare, rămânând cu titlul de proiect, oportunitatea acestui act normativ fiind incontestabilă.

În același context, concomitent cu semnarea Planului de Acțiuni dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, practic a fost definitivat obiectivul de integrare europeană ca fiind unul național, beneficiind de consens politic intern fără precedent și de un cadru instituțional cuprinzător, circa 71% din cetățeni se pronunțau în favoarea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană [288]. V. Saca și V. Ciobanu menționează că Planul de Acțiuni se impune ca un prim pas pentru Republica Moldova de a se include mai dinamic în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și o modalitate de apropiere de Uniunea Europeană [187, p.100].

Opțiunea guvernării și a societății civile pentru apropierea integrării europene a fost esențial consolidată prin semnarea și implementarea Planului de Acțiuni, care s-a exprimat prin participarea autorităților naționale în cadrul PESC, incluzând fortificarea dialogului politic în domeniul securității, combaterea terorismului și exportului ilegal de arme, activitatea în instituții de caracter multilateral,

OSCE, Consiliul Europei, ONU, Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, activități care au facilitat procesul de edificare a unei societăți democratice. Vom remarca, de asemenea, participarea la lucrările Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, complementar obiectivelor Planului de Acțiuni, instituit cu scopul de a facilita apropierea statelor terțe de structurile comunitare. Aderarea la noi organisme și tratate multilaterale permite extinderea participării statului în acorduri de cooperare internațională: apogeul relațiilor dintre Republica Moldova și NATO fiind realizat prin semnarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului din 19 mai 2006, care constituie un cadru necesar pentru urgentarea procesului de reforme interne, cu predilecție în sectorul de apărare și securitate.

Analiza activității partidelor pe segmentul valorificării integrării europene demonstrează că prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate au fost stabilite obiective bazate pe implementarea reformelor politice, economice și instituționale. Lansarea Parteneriatului Estic la 7 mai 2009 a propus un cadru politic mult mai cuprinzător pentru intensificarea relațiilor dintre părți, reușindu-se lansarea negocierilor cu Republica Moldova pentru consolidarea și încurajarea dialogului dintre partidele politice autohtone, deoarece stabilitatea politică în stat este esențială pentru continuarea procesului de reformă [289]. Ținem să reiterăm că indirect a fost recunoscut în fapt rolul important al partidelor în planul apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană, care prin elaborarea și implementarea prevederilor de politică externă orientează societatea spre un model integraționist, un model capabil să contribuie direct la modernizarea societății și a economiei [290, p. 161].

Complexul de acțiuni întreprinse și rezultate palpabile obținute sunt emanate de convergența opțiunilor programatice comune ale forțelor politice din perioada 2005-2009, în care atât partidul de guvernământ (PCRM), cât și opoziția (BMN și PPCD) optau pentru consolidarea dialogurilor cu partenerii europeni și euroatlantici. Schimbarea ponderii partidelor și, implicit, a actorilor politici în urma alegerilor din 29 iulie 2009 a adus un aspect nou în politica externă, iar opțiunile programatice ale partidelor de guvernământ (PDM, AMN, PLDM și PL) se conturează prin obținerea rezultatelor palpabile în domeniul cooperării și integrării, pe când PCRM tratează parteneriatul moldo-comunitar la nivelul unui potențial investitor în economie și infrastructură, fără a urmări finalitatea integrării la Uniunea Europeană. În aceste condiții, deși integrarea europeană a fost definită strategic ca obiectiv general al politicii externe, tactic au fost identificate mai multe stagnări și replieri de poziție spre altă direcție geopolitică.

Strategia partidelor aflate la guvernare după alegerile anticipate din 29 iulie 2009 de a plasa Partidul Comunistilor în opoziție și a valorifica procesul de integrare europeană deplină a fost redată prin constituirea, la 8 august 2009, a coaliției de guvernământ sub titulatura Alianța pentru Integrare Europeană. Realizările de politică externă ale coalițiilor pot fi redată prin negocierea, parafarea și semnarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană; promovarea

parteneriatelor strategice cu Statele Unite și Federația Rusă; restabilirea și consolidarea relațiilor de bună vecinătate cu România și Ucraina; eliminarea regimului de vize pentru cetățenii români; semnarea Acordului privind micul trafic de frontieră; refacerea imaginii Republicii Moldova și restabilirea încrederii în plan intern și extern [291], rezultate pe care le apreciem, dar totodată nu este mai puțin adevărat că și dezamăgirile se dovedesc a fi pe măsură. Vom invoca lapidar episodul cu „Pădurea domnească”, denunțarea Acordului Alianței de PLDM, decizia Curții Constituționale asupra mandatului de premier a lui V. Filat, plecarea unui grup important de deputați din cadrul PL, reorganizați în PLR, nemaivorbind de coalizarea cu PCRM prin formarea Guvernului condus de Ch. Gaburici, aceste și alte acțiuni, inclusiv privarea de imunitate parlamentară și arestarea lui V. Filat au alimentat crize politice, având grave repercusiuni nefaste asupra cetățenilor și imaginii Republicii Moldova.

Reieșind din textura scopurilor trasate, dar și din determinarea partidelor de guvernământ de a realiza cu success obiectivele de integrare europeană menționăm că la 15 iunie 2010 a fost lansat Dialogul dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în domeniul liberalizării regimului de vize, în octombrie 2013, Consiliul European a anunțat că liberalizarea pentru cetățenii moldoveni este programată pentru 2014 [292]. Între timp, partidele politice unificate în acordurile Alianțelor pentru Integrare Europeană, iar ulterior în Coaliția pentru Guvernare Pro-Europeană, au promovat constant menținerea cursului integraționist. Confirmarea importanței unificării forțelor politice pentru cauza interesului național o constituie parafarea Acordului de Asociere în cadrul Summit-ului de la Vilnius, fiind stipulată expres crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, precum și liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană. Menționăm lapidar că la 27 februarie 2014 Parlamentul European a votat eliminarea vizelor pentru cetățenii Republicii Moldova, iar la 28 aprilie 2014 decizia a intrat în vigoare, după confirmare de către Consiliul Uniunii Europene și publicarea ei în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene [293]. În același context se include realizarea obiectivului ce vizează micul trafic la frontiera cu Uniunea Europeană, implicit, cu România, iar cetățenii Republicii Moldova puteau circula liber pe o rază ce nu depășește 50 de km, în baza unui permis eliberat de autoritățile naționale.

Considerăm că strategia partidelor proeuropene de a se unifica în coaliții de guvernământ pentru susținerea procesului de integrare europeană a fost una benefică, rezultatele fiind vizibile în timp, poziția afirmativă a autorităților europene fiind materializată prin vizite de rang înalt, mesaje de susținere, alocare de fonduri pentru dezvoltare. Semnarea Acordului de Asociere a constituit apogeul acțiunilor întreprinse de partidele de la guvernare pe filiera integrării europene. În accepția noastră, Acordul de Asociere reprezintă o modalitate de adaptare la cerințele statutului de membru comunitar, prin aplicarea titlurilor cu referire la dialogul politic, libertățile de circulație, cooperarea economică,

culturală, financiară. Parafarea, semnarea și ratificarea Acordului de Asociere a oferit cadrul politico-juridic superior de cooperare cu statele comunitare, mai ales că și contextul geopolitic s-a dovedit a fi favorabil impulsiei și extinderii relațiilor dintre părți.

Notăm că instrumentul principal de implementare a Acordului de Asociere este exprimat prin Agenda de Asociere, negociată cu Comisia Europeană [294]. Documentul înlocuiește Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și identifică domeniile prioritare de implementare a prevederilor Acordului de Asociere în primii trei ani de la intrarea în vigoare. În domeniul politicii externe și politicii de securitate Agenda prevede un set de acțiuni de soluționare pașnică a conflictelor și fortificarea stabilității internaționale pe baza multilateralismului efectiv. Dezvoltarea cooperării prin promovarea principiilor suveranității și integrității teritoriale, inviolabilității hotarelor și independenței în conformitate cu fundamentele stabilite în Carta Organizației Națiunilor Unite și în Actul Final de la Helsinki alcătuiesc suportul politico-juridic de realizare a acestor obiective, iar lansarea și încheierea negocierilor Acordului privind procedurile de securitate pentru schimbul de informație secretă din domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună permite participarea Republicii Moldova în cadrul operațiunilor Uniunii Europene de gestionare a situațiilor de criză.

În urma scrutinului din 30 noiembrie 2014, la 23 ianuarie 2015, a fost semnat Acordul politic cu privire la constituirea și funcționarea Alianței Politice pentru Moldova Europeană între PDM și PLDM, în care „integrarea europeană constituie prioritatea politicii interne și externe a Republicii Moldova, cu echilibrarea și menținerea bunelor relații cu alți parteneri externi pentru consolidarea interesului național” [295]. „Absența Partidului Liberal din cadrul formulei noi, care să asigure o guvernare eficientă în Republica Moldova se explică și prin motive obiective, dar în mare parte raționamentele sunt subiective”, declara liderul liberal-democrat [296]. Acest reper a constituit o neconcordanță majoră a partidelor aflate la guvernare care pledează pentru integrarea europeană și dezvoltarea Republicii Moldova după modelul statelor vest-europene. Neacceptarea PL, ca cel mai convins exponent al integrării europene, în componența Alianței și consolidarea parteneriatului politic cu PCRM, a solicitat prezența emisarilor de la Partidul Popular European, Partidul Social European și Alianța Liberalilor și Democraților Europeni, partidele europene în care democrații, liberal-democrații și liberalii își desfășoară extensia politică la nivel european. Mesajul celor trei grupuri politice s-a ancorat pe susținere coaliției formata din PLDM, PD și PL, considerând că atingerea compromisului pentru formarea coaliției de guvernare putea avea loc [297]. Însă, analizând datele problemei prin filiera neconcordanței între partidele de la guvernare și din opoziție, controversa devin mai accentuate în situația în care PCRM a susținut programul de guvernare proeuropeană, deși anterior a solicitat denunțarea Acordului de Asociere, deoarece

„Republica Moldova pierde independența politică, economică, socială, practic nefiind pregătită pentru a face față unor cerințe foarte drastice din partea Uniunii Europene [298]. I. Rusandu și N. Enciu menționează că opoziția constituie un fenomen benefic și necesar sistemului democratic, dat fiind că permite confruntarea ideilor în vederea identificării celor mai bune soluții [19,p.128]. În cazul Republicii Moldova pe segmentul integrării europene fenomenul se prezintă absolut invers: opoziția comunistă și socialistă nu se angajează în dezbateri constructive ale Acordului de Asociere, dar totodată neagă orice benefic, echivalând documentul cu posibilitatea pierderii suveranității naționale.

Necoincidențe de exprimare și acțiune politică pot fi identificate și în cazul PSRM: până în 2009 I. Dodon a promovat obiectivele Programului de activitate al Guvernului 2005-2009, în care era stipulat expres că Guvernul are ferma convingere că Republica Moldova poate și trebuie să se dezvolte dinamic în plan economic, social și spiritual, pentru a ocupa un loc demn printre țările Comunității Europene, integrarea europeană constituie primul obiectiv major de guvernare [119, p.2]. Din 2012 PSRM este recunoscut pe arena politică prin promovarea euroscepticismului convins și susținător înverșunat al procesului de aderare la Uniunea Vamală. Subliniem că într-o perioadă relativă scurtă, liderul socialiștilor a promovat vectori strategici diferiți de dezvoltare a Republicii Moldova, fapt care denotă incoerență și dependență de susținătorii externi, din est, dar și tentativa de a beneficia de sprijin din partea unui segment electoral și intenții de a-l reprezenta.

Diversificând analiza alianțelor politice ca strategie de realizare a opțiunilor programatice de politică externă, notăm că pe segmentul de stânga al eșichierului politic a fost organizat forul „Moldova: alternativa de stânga”, care a întrunit Partidul Socialiștilor, Partidul Popular Socialist, Partidul Patrioții Moldovei, Partidul Renașterii și Partidul Moldova Unită, Platforma și-a propus promovarea valorilor de stânga, prin obiective de conservare a statului și identității moldovenești, studierea Istoriei Moldovei în școli, pe filiera politicii externe fiind promovat vectorul eurasiatic [299]. Însă la scrutinul din 30 noiembrie 2014 nu s-a produs nici o coalizare în baza platformei.

Republica Moldova a fost supusă în mod constant dualității și duplicității de opinii, acțiuni și strategii cu privire la conținutul și direcțiile politicii externe. Analiza documentelor denotă că mai multe partide politice din Republica Moldova prevăd realizarea obiectivului fie de apropiere, fie de integrare în structurile comunitare, însă partidele politice poziționate la stânga axei politice optează constant pentru aderare la Uniunea Vamală, ordine care și-a găsit destul de bine reliefare în alegerile generale pentru Parlament din 30 noiembrie 2014. Luând act de aceste raționamente, vom analiza succint perceperea problemei eurasiatice de unele partide politice din Republica Moldova.

Modelul comuniștilor de a oscila prin declarații și acțiuni între est și vest devine proeminent. Astfel, după alegerile parlamentare din 2010, liderul PCRM a declarat că Uniunea Vamală este un

proiect nou, simpatice, cu perspectivă, iar relațiile cu partenerii strategici trebuie consolidate. Poziția formațiunii se exprimă prin următoarele: aderarea la spațiul estic nu contravine aspirațiilor europene ale Moldovei, iar PCRM a văzut întotdeauna în integrarea europeană o cale de modernizare internă și niciodată nu a contrapus această modernizare cu posibilitatea de integrare în spațiul CSI [300]. A. Lavric afirmă că „deși nu-l agreează, Rusia continuă să susțină PCRM-ul, înțelegând că este singura forță politică influentă orientată spre Est și susținută de electoratul proros din Republica Moldova [273, p.127]. Această supoziție nu mai corespunde realităților, rezultatele scrutinului din 30 noiembrie 2014 au demonstrat permutarea accentelor politice, atât în interior, cât și în exterior, precizăm noi. Permutarea s-a produs spre PSRM, argument preluat din utilizarea imaginii liderului rus V. Putin, în campania electorală, acțiune pe care o catalogăm ca o strategie de manipulare a electoratului.

În calitate de punct de reper al asumpțiilor expuse servește discursul proeuropean din 2005, S. Cebotari notează că „principala surpriză a alegerilor din 6 martie 2005 ține de schimbarea la față a PCRM, mergând în campanie cu lozinci, care puțin se deosebesc de cele ale PPCD-ului. Integrarea europeană și incriminarea Rusiei pentru nerespectarea termenului asumat de a retrage armata a 14-a sunt teze ce se regăsesc atât la comuniști, cât și la opoziția proeuropeană [301, p.146]. Poziția PCRM rezultă din ideea pe care liderul formațiunii a exprimat-o în mod constant: întâi să construim Europa la noi și apoi ne vom integra. Evident este că edificarea standardelor europene în Republica Moldova devine imposibilă în afara procesului plinar de cooperare, practica statelor membre a demonstrat că aderarea deplină la Uniunea Europeană este posibilă după integrarea în structurile comunitare.

Vom menționa că la scrutinul din 29 iulie 2009 PCRM a participat cu lozinci antieuropene ca ulterior să revină la altă retorică. V. Saca este de părere că „după alegerile parlamentare din 29 iulie 2009 deputații PCRM manifestă iscusință în imitarea exercițiului democratic, aflându-se în ipostaza de opoziție, modificându-și strategia și tacticile de activitate, ajungându-se până la negarea plinară a ofertelor guvernării liberal-democratice, inclusiv de natură externă, considerându-le antidemocratice. În asemenea mod au ignorat alegerile prezidențiale, orientând societatea spre alegeri parlamentare anticipate și demonstrând neafilierea la valorile democratice prin negarea alternanței la putere” [302, p.150]. În luna mai 2014 consemnăm o nouă poziție a PCRM, subliniindu-se că integrarea într-un proiect inexistent ca Uniunea Vamală ar atrage consecințe nefaste, iar Uniunea Europeană reprezintă un obiectiv sigur de politică externă a Republicii Moldova, liderul comuniștilor atribuindu-și toate succesele obținute (de Republica Moldova) la capitolul integrare europeană, dar fără a recunoaște eșecurile și stagnările pe care le-a generat, în special vidul politico-juridic în relațiile bilaterale după expirarea termenului Planului de Acțiuni și al Acordului de Parteneriat și Cooperare.

Opțiunea proeurasiatică a politicii externe a Republicii Moldova este promovată de mai multe formațiuni social-politice, inclusiv de Partidul Social Democrat din Moldova, pentru care „ideea

națională a cetățenilor Republicii Moldova este aderarea țării la Uniunea Vamală” [303]. Această opțiune reflectă realitățile din societate, dat fiind că sondajele de opinie atestă în mod constant în anii 2011-2014 creșterea numerică a opțiunilor proest, asociate de fapt cu Federația Rusă. Poziția PSRM practic nu se deosebește de opțiunea social-democraților, dar și a altor formațiuni de stânga, care se pronunță pentru organizarea unui referendum în problema aderării Republicii Moldova la Uniunea Vamală. Prioritatea strategică a socialiștilor a suferit unele schimbări substanțiale, dar, spre deosebire de comuniști, n-a fost supusă unor oscilații frecvente, ci s-a consolidat pe vectorul eurasiatic, cu atât mai mult s-a propulsat pe scena politică după 2011. Schimbarea operată de PSRM s-ar explica, în accepția noastră, prin oportunitatea poziționării pe un segment distinct al eșichierului politic, cu totul altul decât cel ocupat de RCRM, pentru a putea beneficia de suportul electoral din partea celor care nu acceptă integrarea europeană. Inițial opinia socialiștilor se reducea la ideea că „Uniunea Vamală este un proiect interesant, dar la această etapă, în anii 2011 și 2012, mai mult fiind de PR și declarații politice nu este posibil nimic, a susținut I. Dodon. Suntem ferm convinși că și comuniștii, care au propus inițierea acestui referendum, dar și alții, înțeleg foarte bine că ideea nu poate fi implementată în lipsa majorității parlamentară care să o susțină” [304]. Deși liderul socialiștilor afirma că opțiunea pentru integrarea eurasiatică nu poate beneficia de susținere politică, totuși, prin replieri de poziție, a devenit promotorul vectorului eurasiatic. Constatăm, în ordinea reliefată de supoziții, că tactica s-a transformat în strategie.

Referindu-se la eventuala aderare la Uniunea Vamală, apoi Uniunea Eurasiatică, Președintele grupului Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democraților din Parlamentul European, H. Swoboda, a afirmat că Republica Moldova trebuie să analizeze calitatea alternativei privind aderarea la această structura. Vom sublinia, reliefând cooperarea interpartinică pe filiera social-democrată și socialistă, că PDM a exprimat deschis opțiunea pentru integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, dar precizând, că „odată ce calea spre Uniunea Europeană nu se află în contradicție cu platforma CSI, de ce să nu avem o bună colaborare cu partenerii din Est, se întreabă M. Lupu. Platforma Comunității Statelor Independente este bună și oferă anumite oportunități pe cale politică, economică, comercială și umanitară” [305]. În acest context observăm că PDM din punct de vedere programatic se pronunță pentru integrarea europeană, dar tinde să nu denatureze structura relațiilor multilaterale cu Federația Rusă, ca principal exponent al CSI.

O doză de oscilație privind nu atât Uniunea Vamală, cât CSI am atestat în cazul liderului Partidului Liberal Democrat din Moldova, V. Filat, însă inconsecvența în declarații se explică prin funcția deținută, considerăm noi. Astfel, aflându-se în calitate de Prim-ministru într-o vizită de lucru la Moscova, la 11 septembrie 2012, el a afirmat că Republica Moldova este parte a CSI și a semnat Acordul privind comerțul liber dintre statele partenere. În alt context politic, aflându-se la București

în cadrul unei emisiuni de dezbateri politice, la 4 mai 2014, deja fostul premier a susținut fără drept de apel că „prin Uniunea Vamală, Rusia vrea să refacă Uniunea Sovietică, iar Republica Moldova este în pericol” [306]. Dualitatea de opinii nu a afectat nemijlocit traseul politicii externe promovat de PLDM, care prin totalitatea declarațiilor și a acțiunilor întreprinse demonstrează expres opțiunea pentru integrare în Uniunea Europeană, manifestată în alegerile din 30 noiembrie 2014.

Oponentul direct și convins al Uniunii Eurasiatice se dovedește a fi Partidul Liberal, care prin acțiunile și declarațiile sale, promovează apropierea de Uniunea Europeană. Opțiunea proeuropeană a fost exprimată constant și vizează alternativa geopolitică: „în cazul în care nu vom accepta, ne vor șantaja, dacă nu vreți, vom accepta Transnistria ca parte componentă a acestei uniuni vamale” [307], a specificat liderul liberalilor. În acest sens, reîntregirea țării și integrarea europeană, care, conform opiniei lui V. Juc, reprezintă componente ale interesului național și nu se dovedesc a fi impedimente în realizarea fiecărei în parte. Prevederile Uniunii Eurasiatice se disting printr-un grad relativ înalt de neclaritate și de risc la adresa suveranității și integrității teritoriale a statului, subliniază liberalii, însă acest subiect mai degrabă comportă cu sine speculații atât timp, cât nu se pun punctele pe „i”.

Altă prezență liberală este exprimată prin PLR, care programatic și-a asumat angajamentul să asigure „garantarea, susținerea și promovarea plenară a integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, vector unic al politicii externe și cadru indispensabil de modernizare rapidă a societății” [308]. Vom preciza că în prevederile programatice nu atestăm nici o referință la relația Republicii Moldova cu Federația Rusă, CSI sau cu Uniunea Vamală.

Opțiunea Partidului Național–Liberal absolut contrară și chiar ostilă vectorului eurasiatic, este prezentată de către V. Pavlicenco, liderul formațiunii precizând expres: „nu cred că se va ajunge până acolo, pentru că există presiuni din partea societății civile. Nu cred că electoratul se vrea înapoi, în uniuni de la răsărit” [309]. Poziția național-liberalilor poate fi ușor de înțeles, dat fiind că prioritatea strategică de politică externă asumată rezidă în unificarea celor două state românești într-un viitor imediat, considerând că în asemenea condiții multe probleme vor fi soluționate.

În contextul de aserțiuni cu titlul de totalizare subliniem că I. Bucataru și V. Moșneaga sunt de părere că strategia partidului de formare a ideilor, concepțiilor și viziunilor pentru promovarea valorilor social-politice derivă din tipul programatic sau ideologic al relațiilor stabilite între partid și membrii sau simpatizanții săi [310, p.70].

Printr-o abordare sumativă, ținem să precizăm că opțiunea pentru integrarea europeană se află într-o ușoară dinamică în raport cu opțiunea integrării eurasiatice, dat fiind că prin asistența tehnică și economică de care beneficiază Republica Moldova din partea Uniunii Europene se urmărește expres dezvoltarea durabilă, creșterea economică și educația de calitate [311, p.89]. Totuși notăm că această supoziție este corectă numai la general, pe când în particular atestăm multe cazuri reprobabile de

neînțelegere a oportunității de a acorda suport parcursului european. În plus, partidele politice care se asociază cu parcursul european au comis multe greșeli, în special oligarhizarea puterii de stat.

Vom sublinia lapidar că înainte și după ratificarea Acordului de Asociere rapoartele de țară formulate de autoritățile naționale și cele europene indicau progrese la capitolele de importanță vitală pentru dezvoltare comparativ cu celelalte state din cadrul Parteneriatului Estic, Republica Moldova fiind recunoscută ca promotor al reformelor de valorificare a parcursului european și al modernizării. Acțiunile întreprinse, urmate de rezultatele obținute, s-au consolidat în urma aportului substanțial al partidelor politice cu viziuni proeuropene, care au susținut constant apropierea de spațiul comunitar. Alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014 au influențat într-o mare măsură componența partinică a forului legislativ suprem, iar după formarea Guvernului Gaburici, ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova, P. Tapiola, a prezentat un raport de progres în cadrul Politicii Europene de Vecinătate. Din multitudinea aspectelor, ne referim expres la progresele și la restanțele domeniului politicii externe. Conform oficialului european, progresele înregistrate în perioada 1 ianuarie 2014 - 31 decembrie 2014 sunt racordate la semnarea și la ratificarea Acordul de Asociere, incluzând Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, menționând că Guvernul a lucrat în continuu asupra agendei europene a țării. Ca rezultat al semnării altui document important, Acordul de Liberalizare a Regimului de Vize, cetățenii Republicii Moldova pot călători fără vize în spațiul Schengen, obținând beneficii tangibile de pe urma cooperării moldo-europene (în anul 2014, circa 360.000 de cetățeni au profitat de această oportunitate). În iunie 2014 a avut loc ultimul Consiliu de Coopeare Republica Moldova – Uniunea Europeană, constituind atributul de asistență externă a intrării provizorie în vigoare a Acordului de Asociere. Referitor la dezvoltarea economică, oficialul european a subliniat că embargourile rusești pentru produsele autohtone a transformat Uniunea Europeană în cel mai mare partener oficial al Republicii Moldova, acoperind 53,2% din exporturi și 48,2% din importuri operate pe piața comunitar, asigurându-se prezența unui partener economic viabil. Este de precizat că în martie 2015 a avut loc prima reuniune a Consiliului de Asociere, care a demonstrat că nu privează deloc Republica Moldova de suveranitate, temerile exprimate de unele partide fiind gratuite, deoarece țin în exclusivitate de relațiile dintre părți.

În baza evaluării progresului înregistrat în 2014 privind implementarea Politicii Europene de Vecinătate, ambasadorul a trasat anumite puncte de referință la care Republica Moldova ar trebui să se concentreze pentru a menține stabil cursul de apropiere și integrare europeană. Din lista cu cele 14 puncte trasate, ne vom referi asupra celor care cuprind domeniul politic în vederea formulării unor recomandări pentru consolidarea acțiunilor partidelor politice cu viziuni proeuropene.

În primul rând, a fost punctată necesitatea revizuirii Constituției pentru a preveni blocajele instituționale în viitor. În al doilea rând, necesitatea continuării reformei cadrului legal pentru alegeri,

în conformitate cu recomandările Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa și Comisiei de la Veneția, aspecte ce vizează reglementările privind finanțarea campaniilor electorale. În al treilea rând, continuarea reformelor sectoriale și alinierea legislației naționale la acquis-ul comunitar în vederea implementării Acordului de Asociere. În al patrulea rând, continuarea dialogului activ cu partea transnistreană în vederea promovării beneficiilor și viziunilor comune, aplicarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană fiind în măsură să contribuie la reducerea decalajului economic, social și politic dintre cele două maluri ale Nistrului [312]. Reprezentantul Uniunii Europene în Republica Moldova a făcut referințe la Guvern, evaluând activitatea instituției prin prisma realizărilor și controverselor, însă considerăm că Raportul poate fi acceptat ca reper de analiză a mecanismelor de realizare a prevederilor programatice de politici, inclusiv externă, deoarece executivul este format de partidele care au obținut accesul la exercitarea puterii politice. În concluzie notăm că autoritățile naționale, dar și partidele politice trebuie să țină cont de recomandările oficialului european pentru a reduce decalajul dintre realizări și restanțe în traseul spre apropiere de Uniunea Europeană.

Prin analiza strategiilor și tacticilor aplicate de partidele politice în activitatea lor, considerăm posibil a propune câteva strategii și tactici, cu titlul de recomandare, care sunt ajustate la identificarea de soluții de eficientizare a activității partinice și creșterea gradului calității rezultatelor obținute în actul de guvernare a țării, preponderent pe filiera politicii externe.

- formarea și consolidarea coalițiilor interpartinice pentru realizarea interesului național, organizate prin asistența partenerilor europeni pentru a asigura transparența și constanta vectorului declarat de integrare europeană.
- asigurarea bazei sociale stabile care să susțină proiectele programatice ale partidelor politice în vederea consolidării societății prin edificarea și realizarea elementelor fundamentale ale interesului național.
- raportarea realistă a scopurilor programate de politică externă cu mijloacele sau realitățile sociale, economice și geopolitice existente, iar în desfășurarea campaniilor electorale a nu se limita exclusiv la declarații, dar a veni cu planuri etapizate pe acțiuni concrete.
- elaborarea și promovarea vectorului unic și ireversibil de politică internă și de politică externă, fapt care va asigura consolidarea electoratului și va crea o bază stabilă pentru funcționarea coalițiilor de guvernare, contribuindu-se la fortificarea pozițiilor Republicii Moldova în arealul european.
- asumarea, nu doar declarativă, dar prin acțiuni concrete, de către partidele politice a rolului și capacității de mediator între cetățeni și instituții, în scopul soluționării problemelor stringente ale electoratului și a fortificării încrederii în structurile partinice și a autorității statului.
- organizarea partidelor politice după modelul Declarației de la Snagov în vederea susținerii plenare a parcursului european, prevăzut cu finalitatea integrării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

În final subliniem că partidele politice se instituționalizează într-un sistem complex edificat pe opțiuni doctrinare și obiective programatice, prin raporturile în care se includ în competiția pentru exercitarea puterii își concep ideile și desfășoară activitatea, luând act de obiective și oportunități, în special de necesitatea ca sistemul politic să funcționeze într-o manieră care să asigure echilibrului social. În viața politică prezintă importanță nu atât numărul de partide politice, dar capacitatea de a răspunde programatic societății și intereselor naționale. Atestăm, astfel, următoarea interconexiune: cu cât numărul de partide politice este mai mare, cu atât mai dezarticulată este viața politică. Unul din aspectele determinante constă în faptul că scena politică națională a ajuns să fie supraaglomerată de un număr foarte mare de partide, potrivit datelor oficiale, la Ministerului Justiției sunt înregistrate în prezent 43 de formațiuni social-politice [313]. Practic a devenit axiomatică aserțiunea că prezența unui număr masiv de partide politice poartă cu sine efectul de debusolare a electoratului, în condițiile în care acesta caută mereu să se regăsească în ceva nou și inedit, căutând, sau mai bine zis, așteptând apariția unei formațiuni noi, cu viziuni și orientări care să corespundă opțiunilor timpului și stărilor sale de spirit. Nu este întâmplător că periodic se anunță apariția formațiunilor care pretind la calitatea de forță a treia, făcând uz de diferite strategii și tactici, promițând rezolvarea problemelor stringente, fenomen caracteristic atât societăților în tranziție, cât și celor stabile, democratice. Partidele politice autohtone se caracterizează prin incoerența mesajului politic și criză identitară acută, iar în spectrul de strategii propuse pentru a fi dezvoltate și tactici selectate în activitățile politice cotidiene se regăsește o diferență majoră, explicabilă prin alternativa geopolitică de care dispune Republica Moldova și deci, a lipsei consensului național la nivelul elitei politice și societății în ansamblu.

În concluzie notăm că formularea și realizarea prevederilor programatice de politică externă este marcată, în diferită măsură, de opțiunile strategice și tactice, conținutul doctrinelor și ideologiilor politice, comportamentul politic al liderilor de partid și de concepțiile axiologice asupra rolului și locului statului în arealul geopolitic subregional, regional și internațional, acești și alți factori fiind de caracter general. Aspectele individuale, proprii fiecărui partid sunt prezente prin spectrul de strategii și tactici aplicate în funcție de conjunctură, ordine care pune în lumină capacitatea partidului politic de a se ralia la noile cerințe sociale, dar și de altă natură, motivând participarea în exercitarea cursului general de politică externă.

3.2. Instituții și mecanisme de exercitare a politicii externe la nivel de stat și de partide politice

Existența partidelor politice și a partidismului ca fenomen politic constituie elementul esențial al societății democratice. Deși nu sunt agreate, adesea contestate, partidele politice rămân unul dintre principalii artizani ai democrației. În Republicii Moldova primele formațiuni social-politice au apărut și s-au dezvoltat concomitent cu formarea instituțiilor democratice și cu lărgirea drepturilor civice și politice [314, p.91]. B. Denni și P. Le Comte, citându-l pe M. Duverger în contextul abordării relației partide politice – instituții democratice, susțin că „dezvoltarea partidelor este strâns legată nemijlocit de dezvoltarea democrației, adică este relaționată cu extinderea sufragiului popular și a prerogativelor parlamentare. Pe măsură ce adunările politice și-au extins funcțiile și independența, membrii acestora au resimțit necesitatea de a se grupa pe afinități, având scopul de a acționa împreună [315, p.64]. În această ordine de idei notăm că partidele politice devin actorii principali de care depinde dezvoltarea statului, iar mecanismele puterii, dețin rolul esențial în organizarea lui pe plan intern și extern

În continuare ne propunem să analizăm pe larg segmentul care se raportează la relațiile dintre instituțiile democratice și mecanismele utilizate pentru realizarea prerogativelor stipulate expres în cadrul programelor și platformelor electorale, cu precădere a opțiunilor de politică externă. Precizăm că în cadrul sistemului politic modern partidele sunt recunoscute atât ca generatori de programe și opțiuni de dezvoltare socio-economică pe plan intern și extern, cât și ca formatori de personalități politice, membrii constituanți ai instituțiilor democratice, iar calitatea programatică se manifestă prin declarații și activități desfășurate în condițiile deținerii prerogativelor puterii.

Pentru a elucida procesul instituționalizării politicii externe în baza funcționării instituțiilor democratice, incluzând partidele politice, vom supune investigațiilor cadrul constituțional-legislativ. Principalul document în domeniu este Constituția, care precizează prerogativele de politică externă ale Președintelui (art. 86), Parlamentului (art. 66) și ale Guvernului (art. 96), atribuite însoțite de setul mecanismelor care vin să traducă în activitatea politică prevederile constituționale, subiect care va fi elucidat mai jos. Actul normativ edificator este Concepția politicii externe a Republicii Moldova care prevede crearea suportului legislativ și organizatoric al domeniului abordat. V.Beniuc și Gh. Rusnac subliniază că prioritățile Concepției constau în consolidarea independenței și suveranității, asigurarea integrității teritoriale și afirmarea statului ca factor al stabilității în regiune [316, p.110], iar E. Țugui notează că în acest document de politici integrarea europeană a Republicii Moldova figurează ca obiectivul major și de perspectivă al politicii externe [317, p.68], stipulându-se din start, adăugăm noi, că integrarea se va desfășura „gradual”, pe când în realitate, în acord cu estimările promovate de O. Serebrian, dar nu numai, aceasta a întârziat deosebit de mult.

Subliniem, la rândul nostru, că în contextul definirii și analizei mecanismelor de exercitare a politicii externe acest document tematic este conceput ca un mecanism în sine, de caracter normativ

pentru realizarea prevederilor programatice, fiind stipulate și instituțiile care urmează a fi implicate în proces. Implementarea prevederilor este determinată de mai mulți factori: capacitățile administrative, financiare și umane disponibile, iar transformarea contextului politic în interior și pe arena mondială demonstrează prezența mai multor lacune în sistemul de elaborare și de coordonare a activităților de politică externă. Prima problemă structurală rezidă în conceptualizarea politicii externe a Republicii Moldova sau, dimpotrivă, lipsa oricărei conceptualizări. În statele democrate sunt adoptate documente conceptuale care definesc contextul extern și cel intern, principiile și valorile directoare, interesele și obiectivele, resursele și mijloacele de realizare, responsabilitățile instituționale raportate la conținutul politicii externe. În Republica Moldova oportunitatea elaborării unei concepții noi privind politica externă este conștientizată, însă lucrurile nu au evoluat substanțial.

Actualmente diplomația națională realizează obiectivele politicii externe care au fost fixate în Programul de activitate al Guvernului pentru perioada 2015-2018 [2], însă acesta nu poate substitui rolul și semnificația Concepției politicii externe, deoarece este limitat în timp (cel mult pentru patru ani), având la bază platformele partidelor aflate la guvernare, în timp ce Concepția este prevăzută să formuleze interesele și obiectivele naționale strategice de durată medie și lungă, întrunind consensul majorității partidelor politice. În lipsa unui asemenea consens, exercitarea eficientă a politicii externe devine fragilă și se confruntă cu dificultăți atât în interior, cât și în relațiile internaționale.

În opinia lui I. Creangă, politica externă apare ca o exteriorizare a poziției statului față de alte state, față de organisme internaționale și necesită implicarea, în procesul decizional politic, nu numai a autorităților administrative și executive, dar și a Parlamentului. Potrivit autorului, nu se poate vorbi logic de existența unei voințe de stat în afara voinței autorităților publice, cum ar fi Președintele Republicii, Parlament și Guvern. Politica externă nu poate fi preocupare exclusivă a ministerului de resort sau a șefului de stat, dar este, în anumite coordonate, și o problemă a Parlamentului, ca organ prin care poporul își exercită suveranitatea națională, precum și prin faptul că acesta este unica autoritate legiuitoare, cel puțin în sistemul nostru constituțional [318, p.101]. Notăm că parlamentele, fiind foruri supreme reprezentative ale popoarelor, dispun de cea mai importantă sarcină în sistemul instituțiilor de stat – sarcina legiferării. În acest context, Gh. Rizescu menționează că legea, ca atribut exclusiv al Parlamentului, este forma cea mai înaltă de exprimare a popoarelor, prin reprezentanții lor își asumă în mod democratic conducerea statului în ansamblu [319, p.113]. R. Romanov consideră că prin prisma funcțiilor Parlamentului, partidele politice reprezintă subtextul, materia și mobilul necesar realizării funcțiilor legislative. În acest sens, funcțiile exprimate prin reprezentare, deținere și realizare a puterii, prin control politic, asigurarea exprimării libere și legitimării sistemului, sunt înfăptuite cu aportul considerabil al partidelor politice [320, p.210]. Precizăm că partidele politice joacă un rol semnificativ în funcționarea instituției legislative, determinând modul de exercitare a atribuțiilor,

potențialul de coalizare și dialog. Susținem, de asemenea, că legislația ce xizează Parlamentul acordă importanță deosebită legiferării și recunoașterii juridice a rolului partidelor în legislativ. S. Dulschi prezintă instituția parlamentului ca pe o sinteză a forțelor politice, cărora electoratul le-a acordat încrederea necesară și legitimitate, iar diversitatea formațiunilor politice sporesc gradul de eficiență, depășind uneori limitele diplomației tradiționale [321, p.136].

Potrivit art. 66 al Constituției, Parlamentul aprobă direcțiile principale ale politicii interne și politicii externe a statului, din care vom evidenția atribuțiile referitoare la politica externă, cuprinse în ratificarea, denunțarea, suspendarea, precum și anularea acțiunii tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova [110]. Referindu-se la raportul dintre Parlament și diplomația tradițională, M. Constantinescu și M. Amzulescu au solicitat o delimitare strictă între rolul și locul Parlamentului cu setul propriu de mecanisme de formare și realizare a politicii externe și misiunile diplomatice, care, la rândul lor, reprezintă statul în exterior, promovându-i reperele într-un context mai desfășurat, la nivel global și participând la structurile parlamentare internaționale [322, p.52]. În acest sens de idei, principalul obiectiv al oricărui stat în relațiile sale cu alte state este să influențeze dialogul multiplu pentru avantajul propriu, având obligația și răspunderea de a formula și de a asigura propria politică externă. Gh Rizescu susține că formularea politicii externe reprezintă unul din aspectele politicii naționale și cade în sarcina politicianului, în timp ce coordonarea relațiilor internaționale și analiza priorităților de politică externă cade în sarcina agenților diplomatici, parlamentarii fiind considerați „diplomați de moment” [319, p.113]. Pentru a elucida caracterul diplomatic al relațiilor externe vom prezenta succint tipologia și funcțiile diplomației:

– diplomația parlamentară este un instrument important de promovare a intereselor naționale, fiind definit cadrul politico-juridic care oferă deputaților posibilitatea de a se prezenta în rol de diplomat și, totodată, facilitează intervenția forurilor legislative în formularea și controlul politicii externe. A. Colațchi identifică două funcții importante ale acestui model de diplomație: activitatea legislativă, elaborarea și adoptarea legilor, ratificarea tratatelor internaționale, precum și colaborarea cu mass-media și societatea civilă, realizându-se un contact direct prin intermediul forumurilor parlamentare internaționale [323, p.150]. Considerăm că realizarea funcțiilor derivă din organizarea delegațiilor parlamentare la foruri internaționale și formarea grupurilor de prietenie între deputații delegați. Vom remarca ideea S. Dulschi, care susține că diplomația parlamentară este concepută pentru a contribui la eforturile de integrare europeană prin atragerea asistenței statelor membre ale Uniunii Europene în procesul ajustării legislative și instituționale la standardele comunitare.

Cât despre interesul național, V. Saca îl numește un mecanism în sine al politicii externe, care definește statul în transformare [302, p.145], revenindu-i rolul primar în sistemul corelațiilor sale cu fenomenul politicii externe, confirmat de un șir de factori obiectivi. În primul rând, interesul național

se impune ca generator al activităților externe, în sensul că acest interes este în felul său o proiecție a politicii externe, un raționament pentru ca statul, inclusiv în transformare, să organizeze și să întrețină legături cu alte state. În al doilea rând, interesul național este factorul de orientare a politicii externe, fie spre menținerea, fie spre schimbarea rolului statului pe arena mondială, urmărind autoconservarea securității naționale și internaționale. În al treilea rând, interesul național este perceput ca un izvor de alimentare, formare și funcționare a mecanismelor politicii externe. În al patrulea rând, interesul național este unul dintre mijloacele determinante de transformare a politicii externe, de creștere sau descreștere a rolului ei în sistemul relațiilor internaționale;

– diplomația tradițională reprezintă mecanismul de aplicare și exercitare a politicii externe, este de părere T. Spinei, iar D. Digol consideră că diplomația este un instrument de importanță vitală a unui stat și nici o țară suverană nu a desființat serviciul diplomatic național [324, p.166]. Oportunitatea definirii, a elaborării și promovării politici externe în urma proclamarea independenței a condiționat expres necesitatea instituționalizării unui serviciu diplomatic, însă lipsa cadrului legislativ-normativ adecvat desfășurării activităților diplomatice, a cunoștințelor și experienței în domeniu s-au dovedit a fi doar o parte din obstacolele ce urmau să fi fost depășite, acești și alți factori lăsându-și amprenta asupra calității diplomației naționale.

Diplomația parlamentară, potrivit unor supoziții, este mai activă decât diplomația tradițională, fiind constituită din reprezentanții formațiunilor social-politice, aceasta solicită o abordare complexă a prevederilor de politică externă. Prin utilizarea mecanismului de lobby, diplomația parlamentară poate obține anumite rezultate superioare în raport cu diplomația tradițională, iar eșecul diplomației parlamentare nu are aceeași anvergură ca eșecul diplomației tradiționale, consideră A. Colațchi, care precizează că prin diplomația parlamentară pot fi testate propuneri de soluționare a chestiunilor cu privire la contradicțiile dintre state, câmpul aplicativ al diplomației parlamentare fiind mult mai larg decât cel al diplomației tradiționale [323, p.150];

– diplomația economică se dovedește a fi unul dintre cele mai eficiente instrumente de valorificare a intereselor economice naționale, subliniază N. Chimerciuc, prevăzând aplicarea eforturilor focusate pe promovarea intereselor economice ale unui stat pe plan internațional. În acest context, utilizarea avantajelor concurențiale, specializarea și cooperarea în producere are o importanță deosebită în ceea ce privește atingerea intereselor strategice ale statului [325, p.167]

Diplomația națională exprimată prin instrumente ale diplomației tradiționale, parlamentare și economice oferă mecanisme de realizare a politicii externe a Republicii Moldova, proces rezultat din conținutul prevederilor programatice de politică externă ale partidelor politice, dar un numai.

Revenind la analiza raportului dintre partidele politice și instituția legislativului, identificăm următorului tip de interconexiune: membrii partidului care au obținut votul necesar pentru accedere

la guvernare devin legislatori pentru un mandat determinat prin Constituție, preluând mecanismul de realizare a prevederilor electorale și expunând în practică obiectivele stipulate în platforme electorale. S. Goriuc subliniază că în anii electorali se formează situații în care partidele cu rezonanță mică pe piața electorală acceptă ideea fuzionării cu partidele mari pentru a reuși în promovarea propriului program politic. Partidele mari, la rândul lor, pot adopta aceeași strategie de atragere a partidelor mici în propriul areal de acțiune pentru a obține o pondere electorală mai mare în fața opiniei publice [326, p.334]. A. Colațchi, citându-l pe R. Aron, menționează că „funcționarea parlamentului depinde de legislația constituțională și electorală, în timp ce lupta politică în interiorul legislativului devine clară prin conceperea concurenței dintre grupurile sociale. Aspectele vieții parlamentare sunt determinate de cadrul normativ în vigoare și de viziunile oamenilor politici asupra gradului de admisibilitate și imposibilitate de a admite acțiuni și asupra legitimității mijloacelor” [327, p.85]. Subliniem că aceste acțiuni amintesc de mecanisme prin intermediul cărora partidele politice creează contextul favorabil de formare a politicii externe prin edificarea coalițiilor, apelarea la posibilitatea de a face lobby sau la capacitatea de a schimba opțiunea electorală în favoarea obținerii numărului necesar de voturi pentru racordarea intereselor naționale la exigențele timpului.

Cu certitudine, activitățile externe ale Parlamentului pot facilita intensificarea suportului din partea statelor și a organizațiilor internaționale pentru un stat care își dorește consolidarea prezenței sale pe arena mondială. Precizăm că în Republica Moldova nu există o lege care s-ar numi „Direcțiile principale ale politicii interne și externe”, fiind cuprinse în diferite documente aprobate de Parlament. Însă în Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului [328] găsim setul de acțiuni pentru realizarea politicii externe. Art. 14 pune în lumină atribuțiile Președintelui Parlamentului, abilitat cu reprezentarea instituției în țară și peste hotare, precum și cu desemnarea, după consultarea fracțiunilor parlamentare, a componenței delegațiilor parlamentare, cu excepția celor permanente. Vom nota că excepția se explică prin faptul că desemnarea delegațiilor parlamentare în organizații internaționale, potrivit art. 13 al Regulamentului, îi revine în mod exclusiv Biroului Permanent, respectându-se, de fapt, procedura de aprobare a componenței numerice și nominale. Precizăm că Biroul Permanent se constituie prin formula proporției, identică prezenței electorale în forumul legislativ suprem.

P. Midrigan abordează problema apartenenței Președintelui Parlamentului la un partid politic, considerând că aceasta se dovedește a fi cardinală în reliefarea rolului partidelor politice în legislativ și impactului exercitării funcțiilor asupra eficienței instituționale. Analistul susține că în Republica Moldova acest subiect nu a devenit obiect atractiv al atenției opiniei publice: în cazul că Președintele își păstrează calitatea de membru al partidului, acesta nu mai poate fi identificat cu un arbitru sau cu un moderator între partidele politice, iar rezultatul se răsfrânge negativ asupra activității întregului Parlament [45, p.57]. Suntem de părere că această concluzie este speculativă, este forțată logic și nu

rezistă criticii, confundându-se atribuțiile și modalitățile de alegere în funcție a două demnități – șeful statului și șeful legislativului.

O structură specializată în formarea și exercitarea politicii externe este Comisia parlamentară pentru politică externă și integrare europeană [329]. Atribuțiile acestei Comisii constau în controlul parlamentar asupra politicii externe și de integrare europeană, coordonarea procesului de racordare a legislației naționale la standardele europene, avizarea tratatelor și actelor internaționale. În subordine se află diverse aspecte ale cooperării cu Parlamentele altor state, cu organismele interparlamentare și audierea candidaților pentru funcția de ambasador. Potrivit opiniei lui S. Secrieru, Comisia poate să sesizeze executivul în probleme ce țin de politica externă, solicitând rapoarte pentru a analiza evoluția relațiilor statului în plan extern [330, p.35], pe când sub aspectul reprezentativității, Parlamentul poate fi abordat și analizat ca reprezentant al partidelor politice, al unui grup parlamentar sau prin înalta funcție constituțională de reprezentant legitim al poporului care îl abilitază prin alegere. Gh. Rizescu subliniază că astfel se conturează importanța funcțiilor Parlamentului într-o societate democratică, realizând, în mod general, reprezentarea statului pe arena mondială și, în mod individual, prevederile programatice care fundamentează geneza evoluției vectorului extern [319, p.114].

În accepția noastră, concretizarea mecanismelor utilizate de fracțiunile parlamentare pentru realizarea obiectivelor programatice poate fi înfăptuită prin efectuarea analizei actelor legislativ-normative care au constituit obiectul preocupărilor Comisie pentru politică externă în perioada 2010-2015 [331], clasificându-le după criteriile: propus-adoptat, propus-examinat, propus-retras. În acest sens de acțiuni, a fost propus și adoptat Proiectul hotărârii pentru aprobarea Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la susținerea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, Proiectul hotărârii pentru acceptarea propunerii privind inițierea Declarației Parlamentului Republicii Moldova privind importanța Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și a liberalizării de către Uniunea Europeană a regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova, Proiectul legii privind interpretarea articolului 11 alineatul (1) litera b) din Legea cu privire la tratatele internaționale ale Republicii Moldova, Proiectul de hotărâre privind modificarea Hotărârii Parlamentului privind grupurile parlamentare de prietenie, Proiectul legii privind interpretarea unor sintagme din articolul 201 din Legea privind serviciul diplomatic, Proiectul hotărârii despre importanța promovării activităților Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și ale Consiliului Europei în Parlamentul Republicii Moldova. Vom preciza că autorii acestor proiecte sunt membri ai partidelor parlamentare cu viziuni proeuropene.

Conform criteriului propus și examinat identificăm Proiectul hotărârii pentru organizarea și desfășurarea referendumului republican legislativ cu privire la aderarea Republicii Moldova la tratatele de constituire a comunității Economice Eurasiatice, de formare a teritoriului vamal unic

și de constituire a Uniunii Vamale, Proiectul legii pentru denunțarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Notăm că aceste proiecte au fost propuse de fracțiunea comunistă și, respectiv, socialistă și stagnează în stadiu de examinare, deoarece nu se bucură de o susținere majoritară și contravin intereselor de politică internă, dar și de politică externă a Republicii Moldova.

În conformitate cu criteriul propus și retras atestăm Proiectul hotărârii privind denunțarea Acordului de constituire a Comunității Statelor Independente, Proiectul hotărârii cu privire la modificarea Hotărârii Parlamentului privind promovarea activităților Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și ale Consiliului Europei în Parlamentul Republicii Moldova (art.1), alte acte fiind. Proiectul de hotărâre cu privire la Pachetul Energetic III al Tratatului de constituire a Comunității Energetice, Proiectul legii privind cooperarea între Parlament și Guvern în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

Prin examinarea cantitativă a ponderii proiectelor de hotărâri pe segmentul politicii externe putem determina activizarea fracțiunilor de sorginte proeuropeană, susținând constanta cursului de integrare europeană. În condițiile în care Parlamentul legiferează prevederile programatice, rolul și locul delegațiilor parlamentare desemnate pentru a participa la forurile internaționale reprezintă mecanismul de exercitare a politicii externe, pe când funcționalitatea lui se explică prin multitudinea de componente și atribute ale statului care sunt realizate în exterior. Mecanismul presupune reliefaarea funcționării externe a sistemului parlamentar național, a unui grup parlamentar, a unui partid politic caracterizat de anumită ideologie sau a unei coaliții. În aceeași ordine vom sublinia că delegațiile pot reprezenta o comisie parlamentară, edificând contextul schimbului necesar de opinii și experiență la nivel subregional, regional sau mondial, însă acestea, fie ad-hoc, fie cu statut permanent, nu pot să reprezinte decât interesele naționale.

Pentru elucidarea mai amplă a mecanismelor partinice de realizare a prevederilor de politică externă, notăm că membrii fracțiunilor din Parlamentul Republicii Moldova participă activ în cadrul Adunării Parlamentare a statelor membre ale Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est, prin intermediul ei promovează intensificarea cooperării multilaterale economice și comerciale, cu accent pe cooperarea transfrontalieră, modernizarea infrastructurii în transporturi, comunicații și energie, promovarea comerțului și investițiilor. În cadrul Adunării Interparlamentare a Inițiativei Central Europene Republica Moldova susține promovarea valorilor democratice și a standardelor europene, tratate ca mecanisme de dezvoltare. Participarea în cadrul Adunării Interparlamentare a țărilor CSI urmărește să contribuie la dinamizarea procesului de pregătire a proiectelor de acte legislative de interes comun pe segmentele energetic, economic, științific și cultural. În sesiunile

Adunării Parlamentare a Consiliului Europei parlamentarii din Republica Moldova militează în favoarea respectării drepturilor omului, promovării democrației și edificării statului de drept. În cadrul Adunării Parlamentare a Cooperării Economice la Marea Neagră delegații din Republica Moldova pledează pentru diversificarea surselor energetice, dezvoltarea științei și tehnologiei, promovarea investițiilor și apropierea graduală de Uniunea Europeană. În Adunarea Parlamentară a Francofoniei delegații se reunesc într-un for de dezbateri și schimb de informații cu privire la promovarea păcii, democrației și drepturilor omului, sprijină educația, cercetarea și solidaritatea prin folosirea limbii franceze, contribuind la instaurarea dialogului între culturi și civilizații. Delegația națională la Adunarea Parlamentară a GUAM se organizează în Comitete pe domeniul Drept și Politică, Știință, Cultură și Educație, Economie și Comerț, iar în Adunarea Parlamentară a OSCE sunt delegați cu mandatul de a promova diplomația preventivă, gestionarea conflictelor și respectarea drepturilor omului și a democrației în ansamblu. Adunarea Parlamentară a Alianței Atlanticului de Nord reprezintă forul de delegare internațională a deputaților naționali, obiectivul general al participării fiind menținerea păcii, asigurarea securității și consolidarea instrumentelor interne de securitate. În cadrul Adunării Parlamentare a Parteneriatului Estic agenda delegațiilor naționale prevede cooperarea pentru asigurarea drepturilor omului, consolidarea statului de drept, creșterea economică, dezvoltarea educației și cooperarea culturală. În fine, Comitetul Parlamentar de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, format din reprezentanții părților la nivel de înalți funcționari, poate adopta decizii obligatorii în virtutea stipulărilor exprese din Acord, de aceea deține o relevanță majoră ca mecanism de realizare a obiectivelor programatice de politică externă [332]. Vom preciza că delegațiile parlamentare naționale sunt formate din reprezentanții tuturor partidelor politice care au acces în Parlament, circumstanțe în care diferențele geopolitice sau doctrinar-ideologice dintre fracțiuni nu-și regăsesc reflectare.

În contextul analizei funcțiilor și capacităților instituțiilor democratice de formare și realizare a politicii externe, V. Chirilă pune în discuție problema partajării atribuțiilor în domeniu, remarcând o anumită diminuare a rolului Parlamentului în procesul de elaborare și de implementare a politicii externe [333]. În conformitate cu art. 86 al Constituției Republicii Moldova, Președintelui îi revin atribuții importante în domeniul politicii externe, ca exemplu fiind purtarea negocierilor, încheierea tratatelor internaționale în numele statului, numirea și rechemarea ambasadurilor. Totuși, după cum am specificat ceva mai sus, anume Parlamentul prin art. 66, lit. d și f, al Constituției este abilitat cu atribuția de a trasa direcțiile principale ale politicii externe și a exercita controlul parlamentar asupra puterii executive. Este de subliniat că anume suprapunerea atribuțiilor în domeniul politicii externe a provocat anumite discrepanțe ale mesajului politic exprimat de autorități în exterior, dar care nu sunt inevitabile în condițiile separării funcțiilor puterii de stat. Însă în Republica Moldova, dar și în alte

state, nu numai aflate în tranziție, dar și cu niveluri diferite de democrație, nu se respectă un principiu care ar trebui să fie incontestabil și aplicabil fără rezerve: divergențele strategice și tactice se exprimă și se dezbate în interior, iar în relațiile internaționale poziția autorităților trebuie să fie una comună și necontradictorie, să creeze, cel puțin la nivelul de dialog, aparența consensului verbal.

V Chirilă, dar și alți cercetători, analiști și oameni politici, a atestat discrepanța vizibilă între mesajul de integrare europeană a Republicii Moldova și eforturile autorităților naționale de a umple acest mesaj cu substanța unui proces continuu, coerent și credibil de realizare a reformelor politice, economice și sociale devenite obligatorii pentru a avansa pe calea realizării parcursului european. Acest conglomerat de acțiuni se formează în condițiile în care rapoartele Comisiei Europene, precum și de la alte instituții de cooperare multilaterală, cu predilecție Consiliul Europei, asupra parcursului reformativ, denotă frecvent existența discontinuității între procesul de adoptare a legilor de Parlament și implementarea lor efectivă de autoritățile centrale, mai ales la capitolul ce se referă la independența justiției, libertatea mass-media, combaterea eficientă a corupției și dezvoltarea unui mediu favorabil pentru atragerea investițiilor străine în economia națională.

În concluzie menționăm că politicile de reprezentare exercitate de Parlament, exprimate prin trasarea direcțiilor de politică externă, controlul parlamentar asupra activității Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, aprobarea candidaturilor ambasadorilor care urmează să fie acreditați în străinătate, dar și a înalților reprezentanți pe lângă organizațiile internaționale, sunt determinate de capacitățile și posibilitățile de elaborare și promovare a politicii externe care se dorește a fi eficientă, racordată la cerințele statului și ale societății, însă nu este mai puțin adevărat că frecvent rezultatele se dovedesc a fi sub așteptări.

Rămânând pe același segment instituțional, lapidar vom face apel la supoziția exprimată de C. Solomon, care susține că afirmarea tot mai amplă a Republicii Moldova în relațiile cu alte state și cu organisme internaționale presupune și necesitatea cercetării instituției prezidențiale, fiind unul dintre organismele fundamentale ale puterii executive, cărui îi revine, conform statutului său precizat prin lege, un rol de frunte în procesul de guvernare a societății [334, p.116]. O mică incursiune în istoria Republicii Moldova permite să constatăm că instituția a fost prevăzută cu rolul de a reprezenta statul atât în interior, cât și în exterior. Potrivit Legii cu privire la instituirea funcției de Președinte și la introducerea unor modificări și completări în Constituția RSS Moldova, pe lângă Președinte a fost format un Consiliu Prezidențial, care să elaboreze principiile politicii interne și externe. C. Solomon precizează că sarcinile de bază ale Președintelui pot fi identificate prin prevederile constituționale care îl prezintă ca șef al statului și ca șef al executivului, pe când I. Creangă afirmă că Legea supremă nu face referire directă la faptul că Președintele este șeful executivului, însă această calitate se deduce din rolul și locul lui în cadrul sistemului puterii executive. Prin faptul că personifică statul în relațiile

de reprezentare atât externă, cât și internă constatăm că Președintele este șeful executivului, deși analizând modificările aduse Constituției prin Legea nr. 1115-XIV din 7.07.2000 [335], deducem că există doi șefi ai executivului: Președintele Republicii și Prim-ministrul, supoziția fiind discutabilă, în accepția noastră, dar subliniem că nu se înscrie în obiectul de studiu al prezentei lucrări. În altă ordine de idei, A. Arseni și I. Rusandu notează că șeful statului, potrivit prevederilor constituționale, dispune de trei funcții determinative, acestea fiind de reprezentare, de garant și de mediere, ultima realizându-se prin consultarea fracțiunilor parlamentare pentru dizolvarea Parlamentului și pentru desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru [109, p.51].

Parcurgând reglementările Legii supreme, constatăm că atribuțiile Președintelui se referă la diverse domenii, o categorie distinctă fiind de domeniul politicii externe, Președintele având funcția de reprezentare. V. Popa menționează că prin reprezentare se înțelege posibilitatea șefului statului de a vorbi din numele poporului atât în exterior, cât și în interior, prin încheierea tratatelor internaționale sau acreditarea reprezentanților diplomatici ale altor state în Republica Moldova [336, p.340]. Vom sublinia, în ordinea reliefată de idei, că deși Constituția Republicii Moldova nu precizează expres condițiile care necesită a fi întrunite pentru stabilirea relațiilor diplomatice, aceasta conține prevederi referitoare la structura instituțională abilitată cu stabilirea raporturilor de acest caracter. Conform art. 86, alin. 2 din Constituție, Președintele, la propunerea Guvernului, aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului reprezentanților diplomatici. S. Goriuc menționează că pe lângă aceste atribuții, Președintele deține un rol de prim ordin la reuniunile și conferințele internaționale ale șefilor de state, chemate să examineze aspectele fundamentale ale relațiilor internaționale și să oglindească deciziile lor în tratate și acorduri internaționale [326, p.47].

Menționăm că potrivit prevederilor constituționale, Președintele Republicii, pentru realizarea misiunilor cu care a fost investit, se află într-un raport deosebit atât cu instituția Guvernului, cât și cu instituția Parlamentului, constituindu-se mecanismul prin care șeful statului realizează prerogativele în materia politicii externe prin adresarea către Parlament a mesajelor privind principalele probleme ale statului: în condițiile cooperării cu structurile europene, conținutul politicii externe devine una din problemele importante ale societății. Referindu-se la raportul dintre șeful statului și Parlament, Gh. Costachi și P. Hlipcă menționează că Legea supremă prevede expres că Președintele încheie tratate internaționale și le prezintă, în modul și în termenul stabilit prin lege, spre ratificare Parlamentului [337, p.512]. Considerăm oportun să analizăm și raportul Șeful statului – Guvern, care face obiectul unor multiple mecanisme de formare și realizare a politicii externe. În primul rând subliniem că șeful statului numește Guvernul, ca rezultat al aprobării de Parlament, prin acordarea votului de încredere Programului de activitate și componenței nominale. În acest sens notăm că Programul de activitate al Guvernului conține prevederi de politică externă, sintetizate din programele partidelor care formează

coaliția sau guvernează de unul singur, întrunind majoritatea parlamentară, iar datorită faptului că șeful statului acordă vot de încredere activității Guvernului, el dispune utilizarea, în condițiile legii, a sistemului de resurse și mecanisme pentru realizare politicii externe. În același timp, potrivit art. 98 alin.6 din Constituție, în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele revocă și numește la propunerea Primului-ministru pe unii membri ai Guvernului, inclusiv Ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene.

Altă atribuție a șefului statului în materie de politică externă este de consultare a Primului-ministru la emiterea unor hotărâri. Potrivit dispozițiilor constituționale din art. 96 alin.1, Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului, în conformitate cu Programul său de activitate acceptat de Parlament, specificăm noi. Președintele poartă răspundere politică pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă statul, revenindu-i anumite atribuții pe care trebuie să le exercite de comun acord cu Guvernul. Șeful statului nu este șeful Guvernului și apare necesitatea contrasemnării de către Primul-ministru a unor acte emise de Președinte pentru ca acestea să producă efecte juridice.

C. Popovici susține că prin statutul pe care îl deține, șeful statului devine garantul asigurării stabilității procesului de organizare a activităților, puterilor, funcțiilor și a instituțiilor statului [338, p.273]. Din această perspectivă conchidem că Președintele practic este tratat într-o dublă ipostază: din punct de vedere instituțional este independent, cu precădere în statele cu regim prezidențial, fiind și arbitru neutru al forțelor politice, din punct de vedere al puterii executive, Președintele reprezintă vârful ierarhiei executive. Prin prerogativa de determinare a principalelor direcții de politică externă devine participant al procesului legislativ, acest indiciu ne sugerează că Președintele nu acționează de pe poziția puterii executive, ci din perspectiva instituției prezidențiale. M. Orlov și Șt. Belecciu au subliniat că alt mecanism de realizare a politicii externe prin intermediul instituției șefului statului este reprezentat de actele exclusiv politice: mesaje adresate către Parlament, declarații, apeluri sau demersuri, care nu pot produce efecte juridice, dar sunt recunoscute printr-un rol deosebit în procesul consolidării independenței, integrității și unității teritoriale, a reprezentării statului în relațiile interne și externe [339, p.68].

În concluzie subliniem că implicarea constituțional-normativă a Președintelui în problemele politicii externe reprezintă o dimensiune specifică a activității șefului de stat, prerogativele în acest domeniu fiind exercitate în vederea realizării funcției reprezentative a statului. Totodată, atribuțiile în domeniul politicii externe nu sunt realizate discreționar de Președinte, fiind necesară implicarea altor autorități: la etapa încheierii tratatelor este solicitat Parlamentul, pe când la etapa stabilirii relațiilor diplomatice, prealabil, participă Guvernul.

Supunând analizei instituția cu atribuții executive determinante, vom remarca rolul structural-funcțional de bază al Guvernului, abilitat cu implementarea nemijlocită a prevederilor în domeniul

politicii externe. M. Duverger subliniază că noțiunea contemporană de guvern poate fi tratată într-o triplă ipostază: într-un context foarte larg, definește setul de instituții politice ale statului în relațiile cu alte state și cu organizațiile de cooperare multilaterală, cu predilecție în momentul negocierilor și semnărilor acordurilor internaționale. Dezvoltând această asumție, T. Spinei notează că politica externă a unui stat reprezintă totalitatea scopurilor și mijloacelor pe care Guvernele le elaborează, în relațiile cu alte state, definind opțiunile lor față de problemele internaționale; în alt context, mai puțin desfășurat, noțiunea înglobează totalitatea structurilor care formează puterea executivă, încorporată în instituția șefului statului și a Consiliului de miniștri; cel de-al treilea context se referă la componenta puterii executive, formată din Consiliul de miniștri, cu excepția șefului de stat [129, p.134].

Ținem să subliniem că, aflându-se la guvernare, partidele devin responsabile de coordonarea și controlul politicii exercitate de executiv, doar că această coordonare adesea se dovedește a fi una mai mult declarativă. P. Brechon menționează că în perioada crizelor politice continue, Guvernele se dovedesc a fi preponderent de coaliție, iar fiecare partid participant deține o anumită influență asupra actului de guvernare propriu-zis. În același timp, deseori Guvernul se prezintă ca un pol integrator puternic, care dispune de mecanisme importante de examinare și de realizare a politicilor, devenind un catalizator al tuturor grupurilor de interese, însă partidul de la putere dezvoltă relații speciale cu cele mai importante grupuri. Liderii și membrii partinici știu să-și promoveze interesele și opțiunile politice, fiind ascultați de guvernul de aceeași orientare, însă executivul nu poate lua decizii în funcție de acest criteriu, trebuind să impună limite partenerilor și să analizeze cerințele înaintate de grupurile de presiune, așteptând susținerea partidului în evitarea divergențelor [6, p.78].

Precizăm că pentru a asigura o eficiență mai înaltă în exercitarea atribuțiilor cu care a fost investit, Guvernul se conduce în activitatea sa de Legea supremă a statului, Legea cu privire la Guvern, Programul de activitate și de actele normative în vigoare, având drept obiect organizarea și funcționarea executivului. Potrivit dispozițiilor legale din Legea cu privire la Guvern, instituția este în drept să acorde împuterniciri la negocierea și semnarea tratatelor internaționale, iar conform art. 1 din Lege, Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe, exercită conducerea generală a administrației publice și este responsabil în fața Parlamentului. Art. 3 conține direcțiile principale ale activității executivului, acestea referindu-se la asigurarea respectării și executării legilor, hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui și a tratatelor internaționale [340]. Menționăm că Guvernul promovează politica externă în conformitate cu competențele investite constituțional, prin art. 96 al. 1 al Legii supreme.

Referindu-se la importanța Programului de activitate al Guvernului, V. Popa explică legătura logică dintre partide și Guvern, menționând că Programul materializează prevederile platformelor electorale ale formațiunilor care au câștigat alegerile parlamentare [341, p.115]. Menționăm că există

o legătură logică între competența Guvernului de a elabora și prezenta Parlamentului un program de activitate, prevăzut, de regulă, pentru o perioadă de patru ani și aprobarea lui de către Parlament, cu obligația de a adopta cadrul legislativ necesar pentru organizarea politicii interne și a politicii externe, constituindu-se, astfel, raportul de coordonare și cooperare.

În identificarea funcțiilor de bază ale executivului, cu precădere în domeniul politicii externe, literatura de specialitate română menționează că această instituție deține, în principal, funcția de strategie, prin care se asigură elaborarea planului acțional de punere în aplicare a Programului de guvernare. În acest context, I. Corbeanu afirmă că prin intermediul funcției sale de reglementare, Guvernul asigură elaborarea și funcționarea cadrului normativ și instituțional în vederea realizării obiectivelor strategice prioritare de politică externă, iar prin funcția de reprezentare asigură prezența instituției statului pe plan intern și extern [342, p.291]. C. Manda susține, în aceeași ordine de idei, că Guvernul deține, inclusiv, rolul de asigurare a mecanismului de funcționare și dezvoltare a sistemului economic național și identificarea acestuia cu un sistem economic mondial în condițiile promovării interesului intern [343, p.39].

Cadrul normativ cu privire la Guvern stipulează expres că instituția, prin setul de atribuții și funcții pe care le îndeplinește în domeniul politicii externe, exercită cooperarea economică cu țările lumii în scopul dezvoltării relațiilor contractuale, formării infrastructurii de piață, integrării europene și globale. Vom specifica, referindu-ne la instituția guvernului abordat ca structură executivă centrală, că este responsabilă de asigurarea și protejarea intereselor naționale în procesul de desfășurare a activităților de exercitare a politicii externe, inclusiv pe filiera economică, iar diplomației economice revenindu-i o misiune edificatoare.

Transferându-ne de la general la particular, aplicând metoda structural-funcțională, susținem că vom reliefa activitățile instituției sectoriale de bază și vom pune în lumină mecanismele de care face uz pentru exercitarea politicii externe. Însă la început vom invoca, la general, rolul edificator atribuit prin lege ministerelor, dar și altor autorități centrale de specialitate ale administrației publice, tratate ca părți ale întregului. T. Drăganu menționează, în sensul elucidat de supoziții, că ministerele reprezintă structuri ale administrației publice de specialitate care pun în practica societății politica promovată de Guvern și realizează, în spiritul legii, administrația publică din arealul activității pentru care devin responsabile, fiind create doar în subordinea Guvernului [344, p.323].

Vom nota lapidar că literatura de specialitate în materia reglementării privind organizarea și funcționarea ministerelor definește două tipuri de atribuții: comune tuturor ministerelor și specifice fiecărui minister, din setul atribuțiilor comune invocăm prerogativele domeniului politicii externe. Fiecare minister are misiunea de a iniția, negocia și încheia tratate internaționale, convenții, acorduri și a elabora setul necesar de acțiuni pentru aplicarea prevederilor negociate în practică. Altă atribuție

de factură externă ține de cooperarea internațională pe segmentul guvernamental și neguvernamental, pentru a apropia și dezvolta ambele sectoare de activitate prin preluarea experienței din exterior. Vom nota, de asemenea, că ministerele sunt acele structuri instituționale care pot reprezenta statul pe arena mondială, în organizații globale, regionale și subregionale, pentru a dezvolta relații economice, politice, sociale, culturale sau de alt caracter pe diferite dimensiuni și filiere.

În contextul exemplificării atribuțiilor ministeriale în domeniul politicii externe, reiterăm prin analiza vizitei oficiale a Ministrului Apărării A. Șalaru la București, desfășurată în perioada 19-21 august 2015, la invitația omologului său român, M. Dușa. În cadrul discuțiilor oficiale a fost salutăată deschiderea proiectului la Chișinău a Biroului NATO de Legătură, structură abilitată cu rolul de a acorda asistență autorităților militare din Republica Moldova în domeniul evaluării amenințărilor strategice și a riscurilor militare. A fost susținută, în mod public și oficial, participarea țării în cadrul inițiativelor subregionale din sud-estul Europei, în scopul creșterii vizibilității și conturării profilului Armatei Naționale [345], reieșind din contextul instabilității politice și militare din estul Europei, care aporță incertitudine în plan subregional și pentru Republica Moldova, consolidarea capacităților militare ale Republicii Moldova devin o necesitate fără precedent.

Din perspectiva atribuțiilor sectoriale proprii fiecărui minister, menționăm că în Republica Moldova autoritatea centrală de specialitate este Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, abilitat cu promovarea politicii externe din numele statului și al Guvernului. Autoritatea instituțională își desfășoară activitatea în baza Constituției, legilor și hotărârilor adoptate de Parlament, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și dispozițiilor emise de către Guvern, tratatelor și acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte. Mecanismele prin care Ministerul de resort realizează atribuțiile sale din domeniul politicii externe sunt încadrate în următoarele segmente [346]: apărarea drepturilor suverane și promovarea politicii externe a Republicii Moldova în relațiile internaționale; informarea Președintelui, Parlamentului și a Guvernului pe marginea evenimentelor internaționale de rezonanță și realizarea propunerilor cu privire la poziția Republicii Moldova față de acestea; coordonarea activității structurilor centrale de specialitate și a altor autorități administrative ale statului în vederea stabilirii și dezvoltării relațiilor cu alte țări; negocierea, în numele Republicii Moldova, a tratatelor și înțelegerilor internaționale, lansând propunerii privind inițierea, negocierea, semnarea, ratificarea, aprobarea sau acceptarea acordurilor internaționale, aderarea la acestea sau denunțarea lor; efectuarea schimbului instrumentelor de ratificare, notificarea aprobării sau acceptării înțelegerilor și denunțarea lor. Prin statutul oferit de cadrul legislativ în vigoare, Ministerul este organul guvernamental abilitat cu funcția de coordonator în problemele respectării obligațiunilor ce reies din prevederile tratatelor, precum și ale reprezentării intereselor statului în cadrul organismelor internaționale. Notăm de asemenea că instituția cooperează cu organele centrale de specialitate și cu

alte structuri ale administrației publice și participă la elaborarea proiectelor de acte normative în domeniul relațiilor externe ale Republicii Moldova.

Un mecanism important de exercitare a politicii externe ține de dirijarea și controlul activității reprezentanțelor diplomatice, a oficiilor consulare și a înaltelor reprezentanțe ale Republicii Moldova acreditate în alte state și pe lângă organizațiile internaționale guvernamentale. Specificăm lapidar că Legea cu privire la serviciul diplomatic din 27 decembrie 2001 stipulează că se va realiza o analiză permanentă a situației interne și a situației externe din statele cu care Republica Moldova întreține relații diplomatice și consulare, instituția de specialitate va ține legătura cu misiunile diplomatice și cu oficiile consulare ale altor state, acreditate în Republica Moldova în conformitate cu normele și uzanțele dreptului internațional, în comun cu organele respective, va contribui la crearea condițiilor optime pentru activitatea reprezentanțelor străine și delegațiilor oficiale. Una din funcții, potrivit legii menționate, constă în exercitarea controlului în respectarea imunității reprezentanțelor diplomatice, oficiilor consulare și reprezentanțelor organizațiilor internaționale guvernamentale prin îndeplinirea atribuțiilor Protocolului de stat și perfecționarea documentelor de acreditare și rechemare [347].

Din perspectiva ierarhică a instituțiilor de stat cu tangențe nemijlocite în domeniul exercitării politicii externe, am stabilit și analizat funcțiile, rolul și locul structurilor responsabile de afirmarea și consolidarea pozițiilor Republicii Moldova pe arena mondială. În acest sens de idei, de la prevederile programatice, la promisiunile electorale, spre procedurile legislative și, nemijlocit, către executarea prevederilor adoptate, politica externă traversează un șir de acțiuni procedurale încorporate în mecanisme de realizare la diferit nivel. Legislatura actuală a acordat încredere prin votul din 30 iulie 2015 pachetului de acțiuni prioritare îndreptate spre consolidarea și dezvoltarea politicii externe prevăzute în Programul de activitate al Guvernului pentru perioada 2015-2018. Fiind prin conținut un conglomerat de prevederi programatice și electorale ale partidelor politice care au acces la guvernare, convenite prin negocieri, Programul de activitate include mecanisme identificate și propuse pentru realizarea politicii externe. Vom sublinia că pentru a determina gradul de continuitate a prevederilor de politică externă redate constant prin obiective de consolidare a procesului de integrare europeană, fortificarea cooperării pe dimensiunile bilaterală și multilaterală, contribuția la asigurarea securității la nivel regional, vom întreprinde o comparație punctuală între Programul de guvernare 2013-2014 [348], Programul de guvernare 2015-2018 al Guvernului Gaburici [349] și Programul de guvernare 2015-2018 al Guvernului Streleț [2], la baza lor aflându-se aproximativ, prevederile programatice lansate de aceleași partide politice. Notăm că toate cele trei programe stipulează expres în preambul că integrarea europeană rămâne un deziderat fundamental al politicii interne și externe a Republicii Moldova și al Guvernului, cât și forța majoră de coeziune politică și socială. Instituția responsabilă, inclusiv de exercitarea prevederilor asumate prin semnarea Acordului de Asociere, prevederi care

tatonează terenul pentru apropierea eficientă de structurile și valorile europene, este Guvernul, care asigură utilizarea mijloacelor de fortificare a mediului intern prin implementarea reformelor solicitate de societate și de comunitatea internațională în domeniile justiției, economiei și educației, creându-se premisele indispensabile pentru asigurarea eligibilității statutului de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană. La 29 octombrie 2015 Guvernul Streleț a fost demis, fapt care nu se dovedește a fi un impediment în analiza programului de guvernare.

Deși a fost formulat și adoptat pentru o perioadă relativ scurtă, putem constata cu ușurință că Programul Guvernului Leancă este mult mai complex și mai consistent decât Programul Guvernului Gaburici și Programul Guvernului Streleț, prevederile fiind redactate prin obiective majore, detaliate în acțiuni prioritare și concrete de realizare. Cert este că, în ansamblu, Programele urmăresc să cuprindă setul complet de politici pentru a asigura dezvoltarea economică, reformarea justiției, fortificarea capacității de apărare a țării și creșterea bunăstării sociale. Din unghiul de vedere al valorificării obiectivului strategic de integrare europeană, Programul pentru 2013-2014 enumeră un șir de acțiuni prioritare necesare, care, nemijlocit, să conducă spre implementarea Agendei de asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, continuarea valorificării oportunităților de aprofundare a relațiilor de cooperare cu statele comunitare, prin dimensiunile bilaterală și multilaterală ale Parteneriatului Estic și consolidarea procesului de armonizare legislativă prin reformarea cadrului instituțional. Pe această coordonată, Programele pentru 2015-2018 nu aduc nimic nou, admitând aproximativ aceleași formulări ale consolidării relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, prin implementarea cu succes a Agendei de asociere.

Pe segmentul cooperării bilaterale accentele sunt plasate pe promovarea dialogului politic cu statele-membre ale Uniunii Europene și cu celelalte state partenere, în vederea asigurării parcursului european al Republicii Moldova, edificării parteneriatelor bazate pe valori și interese comune pentru modernizarea social-economică și politică. În această ordine de idei, Programul Guvernului Leancă menționează că utilitatea intensificării dialogului cu România se explică prin necesitatea aprofundării cooperării multisectoriale și realizării proiectelor în domeniul energetic, iar Programul Guvernului Gaburici identifică în cooperarea bilaterală cu România, în calitate de cel mai apropiat stat membru al Uniunii Europene, partenerul strategic pentru asigurarea integrării eficiente a Republicii Moldova, obiectiv trasat și de Programul Guvernului Streleț.

Finalizarea negocierilor cu Ucraina pe marginea problemelor de pe agenda bilaterală pentru delimitarea și demarcarea frontierei de stat, recunoașterea drepturilor de proprietate, protejarea și dezvoltarea durabilă a bazinului râului Nistru, reglementarea aspectelor de funcționare a complexului hidroenergetic nistrean au fost acțiuni prioritare ale Programului pentru 2013-2014, determinând în principal politici de dezvoltare internă a ambelor state, pe când Programele prevăzute pentru 2015-

2018 stipulează în raportul cooperării cu Ucraina consolidarea relațiilor strategice multidimensionale în scopul susținerii reciproce în procesul de integrare (modernizare) europeană, constituind, astfel, acțiuni de dezvoltare a politicii externe în parteneriat cu subiecți politici europeni și internaționali.

Cu privire la importanța și impactul dialogului politic cu Federația Rusă vom sublinia că Programele prevăd utilitatea aprofundării cooperării comercial-economice, soluționarea problemelor colaborării în domeniul energetic și asigurarea drepturilor muncitorilor emigranți. În același context de angajamente este reliefată oportunitatea consolidării legăturilor economice, politice și diplomatice cu Japonia, China, India, Turcia, Statul Israel, Coreea de Sud, Brazilia, Qatar și alți actori regionali și subregionali în ascensiune. Totuși, relațiile cu Federația Rusă rămân prioritare, date fiind problemele care trebuie rezolvate, relevanța și încărcătura lor nu pot fi subapreciate.

Vom sublinia că pe dimensiunea cooperării multilaterale cele trei Programe guvernamentale promovează continuitatea avansării în relațiile reciproc avantajoase cu partenerii politici, însă putem identifica anumite diferențe ce vizează obiectivele urmărite. Dezvoltând această aserțiune, trebuie de precizat că programatic se urmărește consolidarea relațiilor de parteneriat cu Organizația Atlanticului de Nord, însă diferențele sunt evidente: finalitatea procesului de cooperare pentru Guvernul Leancă este determinată de amplificarea formelor și domeniilor de cooperare prin lansarea evenimentelor ce țin de diplomația publică în vederea diseminării experienței statelor neutre, dar potențiale candidate; Guvernul Gaburici nu urmărește decât consolidarea statutului autoproclamat de neutralitate, conform Constituția Republicii Moldova, prevedere electorală pentru care PDM a militat la alegerile din 30 noiembrie 2014. PL a promovat ideea oportunității revizuirii statutului de neutralitate și înfăptuirea măsurilor de integrare euroatlantică în vederea fortificării capacității de apărare, compromisul putea fi găsit, considerăm noi, în cazul dacă se constituia o coaliție proeuropeană, după cum s-a realizat în contextul instituționalizării celei de-a treia Alianțe și, implicit, a Guvernului Streleț. O abordare diferită a procesului de consolidare a relațiilor de partenerit dintre Republica Moldova și Alianță o identificăm în textul Programului de activitate al Guvernului Streleț, care plasează acest segment de cooperare la categoria Securitate și apărare, comparativ cu celelalte Programe, care l-au plasat la categoria Politica externă, obiectivul fiind cooperarea în cadrul Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului prelungit. Vom sublinia că Programul Guvernului Gaburici poartă marca identității opțiunilor Partidului Democrat din Moldova, militând pentru aprofundarea relațiilor nord-atlantice în scopul asigurării neutralității, pe când Programul Guvernului Streleț se află sub incidența doctrinară a Partidului Liberal Democrat din Moldova, dată fiind plasarea cooperării cu Alianța la capitolul Securitate și apărare.

Alt criteriu de analiză comparativă a celor trei Programe îl prezentăm prin atitudinea față de consolidarea și dezvoltarea diplomației tradiționale în procesele de cooperare. Programul 2013-2014

acordă atenție deosebită acestui segment, urmărindu-se asigurarea funcționării misiunilor diplomatice recent deschise în Regatul Țărilor de Jos, Canada și Qatar, promovarea obiectivului extinderii rețelei de reprezentanțe diplomatice și oficii consulare ale Republicii Moldova, eficientizarea și extinderea instituției consulatului onorific. Vom precisa că Programele de activitate pentru 2015-2018 practic nu fac referire la dezvoltarea diplomației tradiționale prin înființarea misiunilor diplomatice, stabilirea parteneriatelor noi între Republica Moldova și alți actori internaționali.

Menționăm totuși, că Programele conțin o largă referire la importanța dezvoltării diplomației parlamentare prin consolidarea dialogului politic în cadrul structurilor regionale și internaționale la care Republica Moldova participă în vederea apropierii de standardele europene și valorile general-universale. Programele de activitate exemplifică prin obiectivele trasate oportunitatea intensificării cooperării politice, economice și de securitate în cadrul unor organizații subregionale din Europa Centrală și de Sud-Est pentru fortificarea relațiilor reciproc avantajoase, menținerea dialogului politic cu Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Europei, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, nemaivorbind de Uniunea Europeană, în vederea consolidării mecanismelor și instituțiilor naționale de garantare, promovare și de protejare a drepturilor omului, asigurării egalității de gen și eliminării discriminării sub orice formă, valorificării intereselor naționale, îmbunătățirii imaginii de țară, sporirii credibilității și asigurarea sprijinului necesar în realizarea obiectivelor strategice de modernizare și integrare europeană. În planul dezvoltării cooperării cu statele partenere din est, se subliniază necesitatea promovării dialogului politic în cadrul CSI în vederea valorificării avantajelor pentru circulația liberă a persoanelor, dezvoltarea comerțului, sferei sociale și schimburilor culturale.

Un reper important de analiză ține de reliefaarea dezvoltării economice prin parteneriat extern, la nivelul structurilor de profil, aplicând mecanismele diplomației economice. Programul Guvernului Leancă a inclus un set de acțiuni prioritare pentru ridicarea nivelului de dezvoltare economică, prin promovarea exportului, sporirea competitivității companiilor autohtone, atragerea investițiilor de capital străin, recuperarea, consolidarea și extinderea pozițiilor pe piețele externe, tradiționale și de perspectivă, identificarea oportunităților inovatoare de valorificare a obiectivelor naționale din sfera energetică, participarea activă la circuitul european și global al ideilor, tehnologiilor și capitalului uman prin obținerea accesului plener la mecanismele de mobilitate academică, integrarea în asociații și uniuni europene și internaționale de business și de inovații. Programul Guvernului Gaburici, ca și Programul Guvernului Streleț, înglobează referiri lapidare la posibilitatea promovării intereselor și potențialului economic al Republicii Moldova prin intermediul organizațiilor internaționale la care este parte, menționând, în principal, Organizația Mondială a Comerțului.

Obiectivele de promovare a intereselor de securitate pe plan internațional sunt comune în linii mari tuturor Programelor de guvernare supuse analizei comparative, având ca și conținut participarea

la negocierile privind soluționarea conflictului transnistrean în formatul 5+2 și în Comisia Unificată de Control, continuarea dialogului în formatele multilaterale și bilaterale în vederea transformării mecanismului existent de pacificare din zona de securitate într-o operațiune civilă multinațională cu mandat internațional al Organizației Națiunilor Unite sau Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, sporirea eforturilor politico-diplomatice cu privire la retragerea forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova sau asigurarea sprijinului politico-diplomatic pentru participarea la operațiunile de menținere a păcii.

Consolidarea cadrului instituțional pentru a asigura sporirea interacțiunii eficiente cu diaspora prin protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova stabiliți permanent peste hotare constituie un mecanism de realizare a politicii externe propriu doar Programului Guvernului Leancă. Acțiunile care urmau să fie întreprinse sunt exprimate prin perfecționarea cadrului politico-juridic pentru activitatea eficientă a serviciului diplomatic, apărarea intereselor cetățenilor Republicii Moldova aflați peste hotare și elaborarea unei politici durabile de stat pentru susținerea diasporei. Precizăm că instituția specializată în gestionarea activităților de realizare a comunicării și conexiunii fortificate dintre Guvernul Republicii Moldova și diasporă este Biroul pentru relații cu diaspora din cadrul Cancelariei de Stat, unul dintre obiectivele instituției fiind intensificarea dialogului politic și social bilateral cu statele în care se atestă o prezență majoră a conaționalilor.

Prin urmare, analiza comparativă a celor trei Programe de guvernare permite să deducem că obiectivele de politică externă corespund realităților și necesităților eminate de situația social-politică din interior și de contextului internațional. Constatăm că Programul pentru perioada 2013-2014 este mai complex, fiind caracterizat de prezența obiectivelor majore canalizate pe domenii de importanță strategică, iar Programele Guvernelor Gaburici și Streleț pentru perioada 2015-2018 se rezumă la enumerarea tezilor de politică externă exprimate nemijlocit prin obiective de guvernare. Notăm că prevederile de guvernare se disting printr-un grad înalt de continuitate la nivel general, strategic, fiind practic derivate de la aceleași formațiuni social-politice, PLDM, PDM, PL, cu unele mici excepții, PLR în primul caz, însă diferența de exprimare a obiectivelor o putem explica atât nu prin calitatea grupului de lucru care a participat la elaborarea textelor, cât prin nesiguranță, neîncredere, dar și prin alți factori. Precizăm, în această ordine de idei, că nu punem accentul pe calitatea exprimării, care de asemenea contează, ci pe modalitatea de aplicare eficientă a strategiilor și mecanismelor de acțiune în vederea transformării obiectivelor anunțate în activități utile societății.

Considerăm necesar de a sublinia că pentru a prezenta o abordare complexă a mecanismelor de realizare a politicii externe, devine oportun de a analiza opțiunile unor lideri politici pe marginea modalității de acțiune în vederea implementării rezultatelor reliefate în platformele electorale, opțiuni care au fost generalizate într-un studiu dedicat evoluției politicii externe a Republicii Moldova [350,

p.177]. M. Lupu menționează că țările mari fac politică externă mare, iar țările mici trebuie să facă politică externă inteligentă. În acest sens de idei, devine importantă asigurarea continuității liniilor directoare ale politicii externe, fiind cuprinse între integrarea europeană și dezvoltarea relațiilor cu partenerii din Est. Acest tip de pragmatism „nicidecum nu dictează o formulă prin care fortificarea relațiilor cu Vestul, în cazul nostru cu Uniunea Europeană, ar trebui să ducă la deteriorarea relațiilor cu Estul”, susține liderul PDM. Precizăm, luând ca bază supoziția elucidată, că M. Lupu întotdeauna a abordat vectorul politicii externe din perspectivă dualistă, dat fiind că o astfel de formulă ar include un segment electoral extins. Însă paradoxal sau nu, dar PDM de două ori a votat atât pentru formarea, cât și pentru demiterea Guvernelor în care se regăseau reprezentanții pe care i-a delegat

V. Filat consideră că prioritățile politicii externe pot fi înserate între continuarea eforturilor în vederea integrării europene și menținerea bunelor relații cu vecinii – România în primul rând, dar și Ucraina. „Abordările de politică externă trebuie relansate permanent – după declarații proeuropene trebuie să urmeze acțiuni concrete, integrarea europeană fiind prioritatea numărul unu. Însă o acțiune la fel de importantă rămâne a fi relația cu vecinii noștri – România și Ucraina. Este absolut necesar ca relațiile cu România să revină pe făgașul normalității, după perioada guvernării comuniste, pe când relația cu Ucraina trebuie redefinită, deoarece importanța Ucrainei pentru Republica Moldova este una determinantă”, susținea liderul PLDM. Mecanismul oportun pentru realizarea dezideratelor sus menționate constă în necesitatea canalizării energiei constructive pentru o relație eficientă, V. Filat a abordat integrarea europeană ca pe un element al interesului național, interes care trebuie definitivat și realizat în numele dezvoltării societății.

În opinia lui D. Chirtoacă, Republica Moldova, din anii '90 încoace, nu a avut o orientare clară în politica externă, menționând că PL se pronunță în favoarea integrării în Alianța Atlanticului de Nord și în Uniunea Europeană: „ținta noastră este de a fi europeni, alături de celelalte națiuni europene”. D. Chirtoacă a indicat asupra unui impediment esențial în procesul realizării obiectivelor trasate, problema raioanelor de est, însă nu se dovedește a fi determinantă din cauza că toate barierele pornesc de la democrația internă. În cazul dacă vor fi îndeplinite obligațiile asumate, care se referă la un spectru de angajamente, precum respectarea standardelor europene în asigurarea libertății presei, libertatea de exprimare, funcționarea instituțiilor democratice, independența justiției, autonomia la nivel local, vom avea toate șansele să fim într-o relație serioasă de parteneriat cu structurile europene în vederea apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană prin obținerea statutului de membru asociat, fără acest statut obiectivul de aderare la Uniunea Europeană nu poate fi luat în discuție.

Vom menționa că S. Urechean, în calitatea sa de Președinte al AMN, de asemenea a pledat în favoarea vectorului integrării europene: „trebuie odată și pentru totdeauna să ne hotărâm cine suntem, ce vrem și unde mergem. Viitorul nostru este aderarea într-o dinamică pozitivă la lumea civilizată, la

lumea europeană, unde este locul cetățenilor Republicii Moldova”. În timpul guvernării comuniștilor autoritățile numai mimau apropierea de Uniunea Europeană, fiind atrase nu de valorile europene, ci de creditele, donațiile și asistența umanitară comunitară, considera liderul Alianței Moldova Noastră, absorbită după alegerile parlamentare anticipate din 2010 de PLDM.

Prin analiza opiniilor liderilor și oamenilor politici care dețin sau au deținut pârghiile puterii, putem remarca predominarea unei doze solide de optimism cu privire la locul și rolul Republicii Moldova în Uniunea Europeană, alimentată cu identificarea mecanismelor de acțiune. Ar fi o greșeală dacă am considera că toate elitele politice din Republica Moldova manifestă o poziție consolidată în materia priorității strategice de integrare europeană. Elitele autohtone sunt dispersate la acest capitol, reflectând opțiunile societății, reiterăm, divizate în proporție de jumătate la jumătate, spre deosebire, de exemplu, de România, a cărei clasă politică și societate civilă s-au unificat în jurul declarației de la Snagov din 1995. Exemplele prezentate mai sus se dovedesc a fi edificatoare, fiind complementate și consolidate de altele, inclusiv expuse de unele dintre persoanele citate, dar nu este mai puțin adevărat că se găsesc o mulțime de declarații de factură invers proporțională, în favoarea direcției eurasiatice. Specificăm lapidar că am trecut în revistă supozițiile celor patru oameni politici pe motivul că, într-o formulă sau alta sunt demnități publice și deci, factori de decizie.

Pentru a asigura plenitudinea investigațiilor, considerăm necesar de a reliefa unele modalități sau, în cazul nostru, unele mecanisme de exercitare a procesului decizional la nivel internațional. Un mecanism frecvent aplicat ține de procedura de adoptare a deciziilor, votul reprezentând o modalitate de manifestare expresă a voinței participanților în raport cu problemele puse în discuție. Inspirat din principiul egalității suverane a statelor, votul are la bază regula fundamentală, potrivit căreia, fiecare stat reprezentat la reuniune dispune de un singur vot, toate voturile având aceeași valoare. T. Spinei a remarcat pe bună dreptate că votul prin apel nominal este folosit, de obicei, în cazul unor probleme controversate, procedura fiind necesară pentru delimitarea pozițiilor favorabile și celor negative; în condițiile procedurii de vot, negocierea unei propuneri trebuie să urmărească obținerea sprijinului cât mai larg [351, p.149]. Altă modalitate de a influența rezultatul deciziilor îl reprezintă dreptul de veto, aplicat pe larg și frecvent în Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite: dacă un membru permanent al Consiliului face uz de acest drept, aplicarea echivalează în principiu cu votul negativ și decizia nu este adoptată, chiar dacă ceilalți paisprezece membri s-au pronunțat „pentru”.

Consensul reprezintă o formulă de adoptare a deciziilor în interesul tuturor participanților fiind definită și aplicată pe larg în activitatea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. T. Spinei susține că regula consensului a conferit, în mod incontestabil, un spirit nou și democratic fluxului de negocieri: consensul, potrivit estimării cercetătorului, a dat expresie egalității în drepturi a statelor participante, manifestării lor independente, a constituit un mijloc esențial de promovare a

intereselor legitime ale fiecărei țări participante, o metodă de negociere care a imprimat hotărârilor o trăinicie superioară celor adoptate prin vot, a stimulat expres căutarea în spiritul respectului reciproc a soluțiilor de compromis pe marginea căruia s-a convenit plenar.

Subliniem că unanimitatea și consensul se dovedesc a fi două modalități procedurale care imprimă expresie realităților general acceptate și se exprimă prin acordul tuturor participanților cu privire la propunerea aflată în discuție. Perceperea acestui acord este diferită: în timp ce unanimitatea solicită totalitatea voturilor afirmative înregistrate ca atare, consensul reprezintă acordul unanim care se realizează prin absența oricărei obiecții declarate din partea unui participant. Unanimitatea este consemnată prin numărătoarea voturilor afirmative, pe când consensul se constată prin acordul tacit al participanților, nici o obiecție nu vine să-l împiedice. În acest sens, aplicarea regulii unanimității presupune eliminarea oricărui tip de discriminare, fiecare stat dispunând exact de aceleași drepturi.

În concluzie notăm că partidele politice sunt componente edificatoare ale sistemului politic, unități care participă în mod nemijlocit la formarea și contribuie la funcționarea instituțiilor puterii de stat și a mecanismelor antrenate în promovarea politicii externe. Un rol deosebit revine instituțiilor abilitate cu prerogative, Președenția, Parlamentul, Guvernul și structurile de resort, specializate în exercitarea activităților de politică externă. Nu pot fi trecute cu vederea nici instituțiile externe, aceste structuri abilitate cu asigurarea și desfășurarea dialogului pe cele mai variate dimensiuni, menite să contribuie la identificarea soluțiilor pentru problemele comune. Partidele politice sunt generatori de programe și prevederi, inclusiv de politică externă, fiind actori politici implicați direct sau indirect în elaborarea opțiunilor strategice și tactice, pentru a obține implementarea obiectivelor trasate.

3.3. Concluzii la capitolul 3

În procesul valorificării prevederilor de politică externă elaborate și înscrise în documentele de program activitatea partidelor politice din Republica Moldova este reglementată în plan normativ de Constituție, Legea cu privire la partidele politice, Codul electoral, Regulamentul de organizare și funcționare a Parlamentului, alte acte. O importanță deosebită pentru asigurarea atingerii finalităților trasate în documentele programatice și reducerea controverselor marcate de evoluția politicii externe este exprimată prin aspectul funcțional al activității partidelor politice, detaliată prin strategii, tactici, mecanisme și instituții implicate direct sau indirect în exercitarea obiectivelor anunțate și asumate.

1. Partidele politice folosesc un set extins de strategii și tactici pentru reglementarea activității, situație care atrage după sine două consecințe: în primul rând, dispun de libertate deplină de acțiune în procesul promovării prevederilor de politică externă, exprimându-și opțiunea pentru accederea la guvernare prin metode constructive (vizite de rang înalt în exterior, declarații ale oficialilor străini de susținere într-o formă sau alta, preluarea și combinare simbolurilor). Totodată, se face uz de metode destructive (denigrarea publică a contracandidaților, finanțarea externă, plasarea curențelor politicii externe pe seama concurenților), iar în al doilea, partidele politice nu variază mult în activitatea lor, acțiunile întreprinse deosebindu-se doar prin forma de exprimare, dar nu și prin maniera de realizare eficientă și deci, nu este deloc întâmplător că nu se bucură de încredere din partea electoratului, chiar dacă se dovedesc a fi unul dintre mijloacele de cucerire a puterii de stat.

2. Mecanismele aplicate pe larg pentru implementarea obiectivelor de politică externă derivate din activitatea instituțiilor se disting printr-o eficacitate relativ redusă. Schimbarea raportului de forțe în 2009 și accederea la guvernare a partidelor cu viziuni proeuropene au amplificat necesitatea și semnificația fortificării dialogului politic cu partenerii externi, exprimat și prin întreprinderea unor vizite oficiale, Republica Moldova fiind practic redescoperită în plan politico-diplomatic, iar punctul culminant s-a manifestat prin parafarea, semnarea, ratificarea și implementarea parțială a Acordului de Asociere, inclusiv capitolul privind liberul schimb aprofundat și atotcuprinzător.

3. Activitatea partidelor politice, detaliată prin tipologia strategiilor și tacticilor utilizate, poartă un caracter edificator pentru determinarea relațiilor Republicii Moldova cu alți actori internaționali. Din acest punct de vedere, lipsa consensului național și duplicitatea priorității strategice de politică externă, dar și alți factori, se dovedesc a fi impedimente serioase în tratarea Republicii Moldova ca un partener de încredere, angajat plenar în procesul de valorificare a unui sau altui vector strategic de politică internă și de politică externă. Mecanismele utilizate în transpunerea opțiunilor de edificare și fortificare a parteneriatelor trebuie generate și exercitate de instituții reformate în conformitate cu cerințele europene și lansate într-un mediu intern capabil să transforme prevederile programatice în rezultate concrete, menite să contribuie la realizarea intereselor naționale.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică importantă soluționată se exprimă prin elaborarea unei viziuni de ansamblu cu privire la analiza componentei de politică externă în documentele programatice și în activitatea partidelor politice, fapt care a asigurat determinarea impactului ei asupra evoluției Republicii Moldova pe plan intern și pe arena mondială. A fost stabilit gradul de implementare a strategiilor și tacticilor partinice în procesele de modernizare politică a Republicii Moldova.

Ideile și concluziile științifice expuse în conținutul lucrării sunt rezultatul activității autorului, au fost elaborate de sine stătător, și-au găsit elucidare în 12 publicații științifice, 9 fiind fără coautori și au fost prezentate la 7 foruri științifice naționale și internaționale. Rezultatele obținute au contribuit la soluționarea problemei științifice importante prin valorificarea științifico-aplicativă a unui subiect puțin elucidat în literatura de specialitate – obiectivele programatice și activitățile de politică externă exercitate de partidele politice prin identificarea unor strategii și tactici aplicate, reliefarea instituțiilor și determinarea mecanismelor de implementarea lor, definirea particularităților pluripartidismului din state cu diferit grad de democrație, inclusiv Republica Moldova.

1. Partidele politice fiind structuri dinamice, nu se dovedesc a fi numai asociații benevole de cetățeni, promotori de ideologii și doctrine, mobilizatori ai opiniei electorale, ci se transformă, prin modalități de acțiune și manifestare, în formatori ai instituțiilor democratice, generatori ai liderilor de opinie, indicatori ai impactului geopolitic rezultat din cooperarea externă, corelând, astfel, gradul de dependență a electoratului în raport cu politicile guvernamentale promovate și stabilind apartenența partinică prin suportul primit în procesul valorificării obiectivelor programatice. În contextul resetării frecvente a relațiilor interstatale, importanța abordărilor programatice de politică externă elaborate de partide se exprimă prin capacitatea sistemului politic de a se ralia la noile conjuncturi geopolitice, economice și sociale. Abordările programatice de politică externă indică, în același timp, gradul de interdependență, corelare sau influență între politica internă și politica externă, emenate de autorități, politica externă devenind un mijloc de democratizare a societății. Reieșind din aceste raționamente, partidele politice devin responsabile de elaborarea, evoluția și consolidarea poziției statului în raport cu celelalte centre de putere, exprimate fie prin actori statali sau nestatali.

2. Dizolvarea Uniunii Sovietice a plasat Republica Moldova ca stat suveran și independent într-un context internațional absolut nou de organizare și manifestare a politicii externe, emanată de un actor cu drepturi recunoscute în relațiile internaționale. Pluralismul de opinie care s-a materializat în structuri partinice, deși fiind delimitate prin doctrinele politice și opțiunile electoratului în aspectul dezvoltării interne, a trasat noi delimitări ale eșichierului politic, determinate de priorități strategice și direcții principale de politică externă, aceste segmentări sunt valabile până în prezent. Luând ca suport de referință caracteristicile programatice, dar și trăsăturile propagandistice ale formațiunilor social-

politice, determinăm că PSRM optează constant pentru integrarea eurasiatică, asociată cu fortificarea relațiilor multidimensionale cu Rusia; PCRML militează strategic în favoarea integrării europene, iar tactic se pronunță pentru vectorul eurasiatic; PDM acordă prioritate integrării europene, dar optează și pentru dezvoltarea parteneriatelor strategice cu Federația Rusă; PLDM se pronunță fără drept de apel în favoarea aderării la Uniunea Europeană; PL este promotor consecvent al integrării europene și euroatlantice. Am trecut în revistă partidele parlamentare din legislativul format în urma alegerilor parlamentare generale din 30 noiembrie 2014, alte opțiuni vizează, ca în cazul PNL, unirea imediată cu România. Pluripartidismul aduce un set mai vast de activități programatice pentru dezvoltarea în complex a statului și a societății, iar susținerea partidelor cu relevanță redusă afectează bugetul de stat, mai ales în contextul devalorizării unor bănci. O alternativă a surselor financiare alocate ar fi redirecționarea acestora spre implementarea politicilor pentru care majoritatea electoratului și-a exprimat opțiunea.

3. Aderarea la Uniunea Europeană reprezintă pentru Republica Moldova prioritatea strategică, reper cu titlu de finalitate care a motivat unele partide politice de a se consolida, cel puțin declarativ, în jurul acestui obiectiv în vederea elaborării mecanismelor necesare, adoptării unor strategii și tactici viabile, aprobării pachetelor de acte normative pentru facilitarea procesului integraționist, formării structurilor abilitate cu prerogative de monitorizare a acțiunilor desfășurate și reformării autorităților administrative de resort în instituții democratice cu un grad sporit de eficacitate. Toate aceste acțiuni sunt desfășurate pe fundalul extinderii Uniunii Europene în Europa Centrală și de Sud-Est, fapt care a impulsionat autoritățile naționale să dinamizeze procesele de cooperare. În același timp, altă direcție de politică externă, eurasiatică, este prezentă în obiectivele de politică externă ale mai multor partide politice, care se consolidează pe fundalul insucceselor înregistrate de formațiunile care se asociază cu vectorul european, mai ales că o parte din electorat se supune relativ ușor tehnicilor de manipulare.

4. Analiza raporturilor bidimensionale partide politice - politică externă, sistem de partide - instituții democratice, sistem de partide - politica externă a demonstrat expres importanța și influența formațiunilor social-politice în dezvoltarea relațiilor de cooperare și integrare a statelor în structuri de vocație europeană. Partidele dispun de potențial de acțiune și de coordonare în vederea promovării, alegerii și consolidării instituțiilor democratice responsabile de desfășurarea politicii externe, (de la abordarea programatică până la implementarea, analiza și controlul eficienței), iar sistemul de partide nu influențează conținutul și caracterul abordărilor programatice de politică externă, lansate la nivel înalt. Fiind supuse studiului sistemele bipartidiste și multipartidiste, am determinat valențe comune în agenda politicii externe cu privire la cooperarea cu structurile europene și mondiale. În Republica Moldova, entitate cu sistem multipartidist, conținutul politicii externe este dependent de programul și opțiunile partidelor guvernatoare, iar oscilațiile între vectorul european și eurasiatic pot fi explicate

prin unele argumente, precum: finanțarea partidelor politice din exterior, marcându-se obligațiunea de a promova obiective străine în interior; lipsa formulării interesului național cu privire la vectorul unic al politicii externe, legiferarea ar consolida societatea și ar reduce din gradul de divizare pe principii lingvistice, teritoriale, confesionale; neîncrederea electoratului în partide politice datorită promovării intereselor individuale și de grup în detrimentul intereselor naționale; precaritatea culturii politice fundamentate pe procesele contemporane de alegere rațională și participare democratică, cunoașterii aprofundate a prevederilor și finalităților centrelor integraționiste, degajându-se impactul și beneficiile fiecărui areal geopolitic; nivelul foarte scăzut de funcționalitate a partidelor politice, dependența direct proporțională de imaginea liderului.

5. Procesul de afirmare și consolidare internațională a Republicii Moldova s-a desfășurat, cel puțin la etapa inițială, pe un teren nevalorificat din punct de vedere partinic, cum ar fi acceptarea în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa și Organizației Națiunilor Unite, adică în afara prevederilor de politică externă exprimate de partide, deoarece primele alegeri parlamentare în baza pluripartidismului, practic, au avut loc în 1994, deși nu poate fi negată pluralitatea de opțiuni de la scrutinul din 1990. În asemenea condiții, prezența partidelor politice în procesele de inițiere și extindere a activităților de politică externă este redusă, însă implementarea principiilor democratice se produce prin realizarea pluralismului de opinie și pluripartidismului politic, impactul participării partidelor fiind unul în creștere.

6. Partidele politice aplică în diferită măsură mai multe strategii (participarea în procesele de promovare a priorităților și direcțiilor de politică externă, dezvoltarea culturii politice democratice de tip raționalist și participativ, valorificarea experienței democratice pentru implementarea practicilor de organizare și funcționalitate a instituțiilor puterii de stat), tactici (elaborarea planurilor de acțiuni în scopul realizării în termen a obiectivelor trasate, consolidarea dialogului direct cu cetățenii, în special pe marginea aspectelor ce țin de politica externă și procesele integraționiste, implicarea activă în planul aprofundării contactelor interpersonale la diferit nivel interpersonal) și mecanisme (structuri ale puterii de stat, entități partinice naționale și europene), obiectivele urmărite fiind variate.

În baza rezultatelor obținute prin valorificarea științifică a obiectivelor propuse, facem unele **recomandări** cu referire la abordările programatice de politică externă ale partidelor politice:

1. Este necesar ca Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene să demareze procesul de reconceptualizare a politicii externe într-un act normativ actualizat, în conformitate cu prioritățile strategice de dezvoltare și conjunctura geopolitică, corelate cu interesul național, orientat pregnant spre integrare europeană. Elaborarea mecanismelor legislativ-normative de control asupra activității de exercitare a politicii externe ar reduce din decalajul consolidat între obiectivele programatice care sunt asumate și controversalele finalităților obținute.

2. Este oportun ca societatea civilă să întocmească și să publice sistematic rapoarte cu privire la activitatea partidelor politice, atât a celor parlamentare, cât și extraparlamentare, în concordanță cu prevederile documentelor programatice, fapt care ar oferi electoratului informație utilă și, în același timp, ar motiva partidele politice să poarte responsabilitate pentru obiectivele declarate, acțiunile întreprinse și rezultatele obținute prin implementarea strategiilor și tacticilor de acțiune, inclusiv ce țin de politica externă, a cărei pondere este în creștere.

3. Se cuvine ca instituțiile responsabile de adoptarea, promovarea, exercitarea și de controlul politicii externe să-și desfășoare activitatea în conformitate cu obiectivele parteneriatelor și cooperării de nivel subregional, regional și global la care Republica Moldova este parte, pentru a îndeplini cerințele pe care le-a asumat, inclusiv pentru a facilita și dinamiza procesul apropierii de instituțiile comunitare prin integrare economică și asociere politică, urmărind să beneficieze de amplasarea în zona de acțiune a proceselor, inițiativelor și consiliilor coordonate și instrumentate direct sau indirect de către Uniunea Europeană.

4. Este necesar ca partidele politice să-și identifice nu numai propria marcă doctrinară, dar și mecanisme de acțiune, detaliate prin strategii și tactici, electoratul cu opțiuni proeuropene solicitând nu asigurări declarative, ci programe concrete, fezabile, de modernizare social-economică și politică, pe când susținătorii vectorului eurasiatic se mulțumesc și acordă credit unor declarații de intenții care nu pot fi probate din diferite raționamente. În sensul reliefat de idei, este indispensabil ca Guvernul și autoritățile responsabile să implementeze prevederile Acordului de Asociere, astfel, parteneriatelor interpartinice pe filiera europeană revenindu-le un rol important.

Luând ca suport de referință condițiile interne marcate frecvent de crize multiaspectuale, opțiuni geopolitice diferite, lipsa de coeziune a societății și unitate națională, procesele de exercitare a politicii externe vor continua să oscileze între două centre integraționiste, iar partidele politice vor insista în continuare pe racordarea prevederilor programatice cu așteptările și necesitățile oamenilor, inclusiv în plan extern, deși deseori bunele intenții anunțate și chiar asumate nu rămân decât la nivelul unor declarații.

Referințe bibliografice

1. Hotărârea pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova nr. 368 din 08.02.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 06.04.1995, nr. 20, p. 10-14.
2. Programul de guvernare al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018 <http://www.gov.md/sites/default/files/document/attachments/program-guvernare-strelet-2015-2018.pdf> (vizitat la 10.08.2015).
3. Duverger Maurice. Les partis politiques. Paris: Armand Colin, 1951, 476 p.
4. Sartori Giovanni. Partide și sisteme de partide. Cluj-Napoca: CA Publishing, 2014, 425 p.
5. Reilly Benjamin. Nordlund Per. Political parties in conflict-prone societies: regulation, engineering and democratic development. New York: United Nations University Press, 2008, 341 p.
6. Brechon Pierre. Partide politice. Cluj-Napoca: Eikon, 2004, 248 p.
7. Pasquino Gianfranco. Curs de știință politică. Iași: Institutul European, 2002, 368 p.
8. Harmel Robert. On the Study of New Parties. În: International Political Science Review. 1985, nr. 4, p. 403-418.
9. Nica Constantin. Sisteme de partide contemporane. București: Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, 2010, 392 p.
10. Șandru Lavinia. Rolul partidelor politice europene în contextul democrației europene. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2011, nr.3, p. 5-24.
11. Brădescu Faust. Doctrină politică. București: Majadahond, 1999, 232 p.
12. Moșneaga Valeriu. Rusnac Gheorghe. Republica Moldova: alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului. Chișinău: CEP USM, 1997, 190 p.
13. Saca Victor. Fenomenul transformărilor partinice în societatea post-sovietică (cazul Republicii Moldova). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI, Chișinău: CEP USM, 2003, p. 82-99.
14. Juc Victor. Varzari Pantelimon. Partide politice și organizații neguvernamentale. În: Republica Moldova. Ediția a 2-a revăzută și adăugată. Chișinău: Bons offices SRL, 2010. p. 724-739.
15. Solomon Constantin. Cadrul normativ-legislativ de realizare a politicii externe a Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, nr. 2-3, p. 95-101.
16. Bucataru Igor. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVIII, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 7 -27.

17. Peru-Balan Aurelia. Sistemul partidist și leadershipul politic. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală Andrei Lupan, 2015, 480 p.
18. Juc Victor. Cojocaru Gheorghe. Politica externă. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală Andrei Lupan, 2015, 480 p.
19. Rusandu Ion. Enciu Nicolae. Opoziția politică. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală Andrei Lupan, 2015, 480 p.
20. Enciu Nicolae. Politologie. Curs universitar. Chișinău: CIVITAS, 2005, 384 p.
21. Burke Edmund. Reflecții asupra Revoluției din Franța. București: Nemira, 2000, 336 p.
22. Constant Benjamin. Despre libertate la antici și la moderni. Iași: Institutul European, 1996, 233 p.
23. La Palombara Joseph. Weiner Myron. Political parties and political development. Princeton: Princeton University Press, 1969, 487 p.
24. Gusti Dimitrie. Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic. În: Doctrinile partidelor politice. București: Garamond, 1996, 424 p.
25. Janda Kenneth. Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting party law. Washington, DC: National Democratic Institute for International Affairs (NDI), 2005, 38 p.
26. Yilmaz Ensar. Sociology of political parties' closure regime. În: African Journal of Business Management. 2009, nr. 3 (12), p. 831-835.
27. Fernandes Vasco. Indifference and Political Parties. În: Durham Anthropology Journal. 2005, nr. 13(1).<http://community.dur.ac.uk/anthropology.journal/vol13/iss1/fernandes/fernandes.html> (vizitat 24.01.2015).
28. Reiter Howard. The Study of Political Parties, 1906–2005: The View from the Journals. În: American Political Science Review. 2006, nr. 4, p. 613-619.
29. Goren Paul. Party Identification and Core Political Values. În: American Journal of Political Science. 2005, nr. 4, p. 882–897.
30. Schwartz Antoine. La résistible dérive oligarchique. În: „Le Monde diplomatique”. 2012, nr. 9, p. 4-6.
31. Ibarra Pedro. Democracia participativa y desarrollo humano. Madrid: Dykinson, 2007, 283 p.
32. Tănăsă Ruslan. Votul afectiv în spațiul electoral al Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. Chișinău: CEP USM, 2003, p. 109-117.

33. Зевелёва А. Свириденко Ю. Шеляхаева А. Политические партии России: история и современность. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000, 631 p.
34. Protsyk Oleh. Bucataru Igor, Volentir Andrei. Competiția partidelor în Moldova: Ideologie, organizare internă și abordarea conflictelor etno-teritoriale. Chișinău: CEP USM, 2008, 204 p.
35. Ciobanu Ion. Regimul juridic al organizării și funcționării partidelor politice în Republica Moldova: Aspecte politico-juridice comparate. Chișinău: Print Caro, 2013, 142 p.
36. Volnițchi. Igor. Istoria partidelor din Republica Moldova (1991-2009). Chișinău: Tipogr. Centrală, 2010, 312 p.
37. Burstein Paul. Linton Aprilie. The impact of political parties, interest groups, and social movement organizations on public policy: some recent evidence and theoretical concerns. În: Social Forces. 2002, nr. 2, p. 381-408.
38. Мошняга Валериу. Руснак Георге. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI, Chișinău: CEP USM, 2001, p. 28-98.
39. Мошняга Валериу. Руснак Георге. Тэнасэ Руслан. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXX, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 61-120.
40. Peru Aurelia. Tendințe și strategii de imagine în electorala 2005 (cazul Republicii Moldova). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIX, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 43-51.
41. Popovici Anatolie. Sandu Ion. Influența factorului extern asupra strategiei și tacticii partidelor politice din Republica Moldova în Electorala-2005. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXXI, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 162-173.
42. Тăнасă Руслан. Rolul antipropagandei în campania electorală (electorala 2001). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI, Chișinău: CEP USM, 2001, p. 131-137.
43. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Alegerile parlamentare (2001) și reflectarea campaniei electorale în ziarele guvernamentale “Moldova Suverană” și “Nezavisimaia Moldova”. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI, Chișinău: CEP USM, 2001, p. 112-120.
44. Solomon Constantin. Tipuri și forme de agitație electorală în campania pentru alegerile parlamentare anticipate din 2010 în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea LIII, Chișinău: CEP USM, 2011, p. 130-147.

45. Midrigan Pavel. Partidele politice din Parlamentul Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVIII, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 52-60.
46. Tănăsă Ruslan. Midrigan Pavel. Comportamentul coaliționist al partidelor politice din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVIII, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 129-136.
47. Arseni Alexandru. Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015. 301 p.
48. Enea Viorel. Partidele politice în România postdecembristă: realități și probleme. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008, 19 p.
49. Ciocan Iurie. Partidele politice în sistemul relațiilor de putere (cazul Republicii Moldova). Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008, 19 p.
50. Midrigan Pavel. Partidele în sistemul politic al Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2006, 17 p.
51. Rusu Rodica. Dimensiunea ideologică a procesului politic în Republica Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2007, 19 p.
52. Bucataru Igor. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: studiu interdisciplinar. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2005, 19 p.
53. Bucataru Igor. Contextului istoric și socio-cultural al procesului de constituire al sistemului pluripartidist din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXV, Chișinău: CEP USM, 2004, p. 22-35.
54. Sârghi Dumitru. Ilașciuc Dinu. Problema partidelor politice în organizația politică a societății capitaliste contemporane în viziunea cercetătorilor sovietici (anii 60-70). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIII, Chișinău: CEP USM, 2000, p. 194-205.
55. Moraru Victor. Enea Viorel. Rolul instituționalizării partidelor în consolidarea democrației. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXXIX, Chișinău: CEP USM, 2007, p. 41-50.
56. Juc Victor. Josanu Yuri. Rusandu Ion. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. Chișinău: Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2008, 204 p.
57. Molenaar Fransje. The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation. Working Paper Series on the Legal Regulation of Political Parties. 2010, nr. 4, 60 p.
58. Zaslavskaya Natalia. Gubalov Nicolai. Contemporary supranational political parties in the European Union: an analysis of major tendencies. În: Vestnik St. Petersburg University. 2013, nr. 6, p. 106-116.

59. Midrigan Pavel. Partidele politice în procesul electoral (cazul Republicii Moldova) În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXX, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 121-135.
60. Solomon Constantin. Piroșca Alina. Alegerile parlamentare din Republica Moldova și din România. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea LVIII, Chișinău: CEP USM, 2012, p. 106-128.
61. Anikin Vladimir. Solomon Constantin. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Chișinău: Sirius, 2011, 112 p.
62. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Teză de doctor habilitat în politologie. Chișinău, 2012, 263 p.
63. Varzari Pantelimon. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). Chișinău: Pontos, 2013, 366 p.
64. Ilașciuc Dinu. Colaborarea cu organizațiile internaționale în viziunea formațiunilor social-politice din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII, Chișinău: CEP USM, 2002, p. 190-197.
65. Vasilescu Grigore. Sarcini și mecanisme interne de integrare europeană a Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, nr. 1, p. 48-64.
66. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova. Ediția a 2-a revăzută și adăugată. Chișinău: Bons offices SRL, 2010. p. 706 -715.
67. Liberti Fabio. Le Conseil de l'Europe, outil négligé. În: Le Monde diplomatique. 2015, nr. 1, p. 19-20.
68. Berbeca Veaceslav. Argumente în favoarea aderării Republicii Moldova la NATO. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 60-64.
69. Gorincioi Radu. Elaborarea noii concepții de securitate națională prin prisma cooperării cu Alianța Nord-Atlantică. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 14-25.
70. Coropcean Ion. Cooperarea Republicii Moldova cu NATO: dimensiunea militară. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 26-29.
71. Mîtcu Silvia. Activități nemilitare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord în contextul transformării relațiilor internaționale postrăzboi rece. Teză de doctor în științe politice, Chișinău, 2014, 164 p.
72. Armașu Vitalie. Rolul NATO în procesul de implementare a politicii antiteroriste a Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 30-33.
73. Serebrian Oleg. Perspectivele geostrategice ale Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3, p. 34-53.

74. Cebotari Svetlana. Saca Victor. Configurarea politicii externe a Republicii Moldova în spațiul integraționist european. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 4, p. 53-74.
75. Conacu Vasile. Problemele actuale ale politicii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, nr. 2-3, p. 109-113.
76. Andrieș Vasile. Dimensiuni politice ale procesului de integrare europeană. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2009, 146 p.
77. Cebotari Svetlana. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste: interese și priorități. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2007, 22 p.
78. Rotaru Veronica. Politica externă a Republicii Moldova în contextul dimensiunilor morale: realități și deziderate. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2013, 31 p.
79. Borș Vladimir. Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2002, 31 p.
80. Publicații periodice. Buletin de politică externă. <http://www.viitorul.org/lib.php?l=ro&idc=358&t=/PUBLICATII-PERIODICE/Buletin-de-politica-externa&> (vizitat la 10.07.2014).
81. Republica Moldova-Uniunea Europeană. <http://politicon.md/articole/rm-ue> (vizitat 10.07. 2014).
82. Publicații. Moldova și Uniunea Europeană. <http://www.ipp.md/category.php?l=ro&idc=160&nod=1> (vizitat la 14.07.2014).
83. Despre APE. <http://www.ape.md/pageview.php?l=ro&idc=147> (vizitat la 10.07.2014).
84. Publicații. <http://www.e-democracy.md/publications/> (vizitat la 17.07.2014).
85. Easton David. The Political System. New York: Knopf, 1953, 320 p.
86. Mitran Ion. Politologia în fața secolului XXI. București: Fundația „România de Măine”, 1997, 248 p.
87. Russu Petre. Dicționar de terminologie uzuală diplomatică și de drept internațional. București: Cartea universitară, 2004, 269 p.
88. Cebotari Svetlana. Saca Victor. Coropcean Ion. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste. Chișinău: Institutul Militar al Forțelor Armate, 2008, 180 p.
89. Borș Vladimir. Corelația dintre politica externă și politica internă. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, v. II, Seria „Științe socioumanistice”. Chișinău: CE USM, 2004, p.55 - 57.
90. Burian Alexandru. Teoria relațiilor internaționale în sistemul științelor politice. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale. 2009, nr. 2, p.38-46.
91. Diacon Maria. Activități programatice de politică externă ale partidelor politice din Republica Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2012, nr. 3, p. 151-169.

92. Arseni Alexandru. Ivanov Vladimir. Suhaitco Leonte. Drept constituțional comparat. Chișinău: CE USM, 2003, 296 p.
93. Morgenthau Hans. Politics among Nations. New York: Knopf, 1967, 735 p.
94. Holsti Kalevi Jaakko. International Politics. A Framework for Analysis. New Jersey: Prentice Hall, 1987. 505 p.
95. Evans Grahah. Newnham Jeffrey. Dicționar de relații internaționale. București: UNIVERSAL DALSI, 2001, 560 p.
96. Defarges Philippe. Organizațiile internaționale contemporane. Iași: Institutul European, 1998, p. 57-78.
97. Burian Alexandru. Relații internaționale, politica externă și diplomația. Curs de lecții. Chișinău: CEP USM, 2007. 446 p.
98. Căldare Gheorghe. Gorincioi Radu. Politica externă: aspecte teoretice și practice. În: Politologie (coordonatori Mosneaga V., Rusnac G., Sacovici V.). Chișinău: CEP USM, 2007, p. 346 – 357.
99. Burian Alexandru. Talpă Viorica. Evoluția istorică a politicii externe. În: Legea și Viața. 2004, mai, p.4-6.
100. Saca Victor. Cebotari Svetlana. Identificări conceptuale în cadrul sintagmei „proces integraționist - interes național - politică externă”. În: Revista de Filosofie și Drept. 2006, nr. 3, p. 57-66.
101. Vâlsan Călin. Politologie. București: Editura Economică, 1997, 232 p.
102. Марченко Михаил. Общая теория государства и права. Москва: Наука, 2010, т.1. 556 p.
103. Tămaș Sergiu. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Șansa, 1996. 414 p.
104. Munteanu Igor. Partide politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme. Chișinău: Cartier, 2010, 170 p.
105. Voicu George. Pluripartidismul. O teorie a democrației. București: ALL, 1998, 328 p.
106. Voiculescu Marian. Politologie. București: Victor, 1998. 211 p.
107. Enciu Nicolae. Politologie. Curs universitar. Chișinău: CIVITAS, 2005, 384 p.
108. Popa Cristian Ion. Știința partidelor politice. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2011, nr 1, p. 108-111.
109. Arseni Alexandru. Rusandu Ion. Sistemul politic și societatea civilă: definiții, realități și tendințe. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2013, nr. 2, p. 41-55.
110. Legea cu privire la Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18.08.1994, nr. 1, p. 5-31.

111. Codul Electoral nr.1381-XIII din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18.12.1997, nr. 81, 3-10.
112. Chagnoulland Dominique. Dicționar al vieții politice și sociale. București: All Educational, 1999, 224 p.
113. Schonfeld William. Les partis politiques. Que sont-ils et comment les étudier? În: Ideologies, parties politiques et groupes sociaux. Paris: Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1989, p. 187-203.
114. Borella Francois. Les partis politiques en Europe. Edition revue et corrigée. Paris: Edition du Seuil, 1984, 250 p.
115. Cotoară Daniela Maricica ș.a. Teorii politice și integrare europeană. București: Politehnica Press, 2006, 401 p.
116. Bucataru Igor. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: aspecte politico-sociale. În Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2013, nr.2, p. 55-66.
117. Diacon Maria. Prevederi de politică externă în platformele unor concurenți electorali pentru alegerile din 1994. În: Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare. Conferința științifică cu participare internațională. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 243-246.
118. Diacon Maria. Prevederi programatice cu privire la procesul de integrare europeană în platformele electorale ale partidelor parlamentare (1994-2010). În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2012, nr. 2, p. 204-213.
119. Programul de activitate a Guvernului pe anii 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”. [http://www.e-democracy.md/files/parties/program-activitate-guvern-moldova - 2005-2009-ro.pdf](http://www.e-democracy.md/files/parties/program-activitate-guvern-moldova-2005-2009-ro.pdf) (vizitat la 09.07.2015).
120. Reacția Anei Guțu după acuzațiile lui Ghimpu. <http://unimedia.info/stiri/video-reactia-anei-gutu-dupa-acuzatiile-lui-ghimpu-59459.html> (vizitat la 07.08.2015).
121. Barometrul Opiniei Publice, aprilie 2015. <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=733>. (vizitat la 07.08.2015).
122. Eurointegrarea în pierdere de teren conform Barometrului Opiniei Publice. <http://www.europalibera.org/content/article/26961475.html> (vizitat la 07.08.2015).
123. Nica Constantin. Partidul politic – precizări conceptuale. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2010, nr.4, p. 19-34.
124. Burian Alexandru. Unele aspecte privind metodele și procedeele de analiză a politicii externe. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2007, nr. 3-4, p. 62-69.

125. Bucataru Igor. Volontir Andrei. Protsyk Oleh. Metodologia cercetării sociologice a partidelor politice (din experiența științei politice din Republica Moldova). Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective. Chișinău, 2011, p. 27-35.
126. Rosenau James. The Scientific Study of Foreign Policy. London: Frances Pinter, 1980, 281 p.
127. Țapoc Vasile. Teoria și metodologia științei contemporane. Chișinău: CEP USM, 2005, 212 p.
128. Muraru Ioan. Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional și instituții politice. București: C. H. Beck, 2009, 304 p.
129. Duverger Maurice. Institutions politiques et droit constitutionnel. Paris: P.U.F, 1975, 134 p.
130. Bragari Nicolae. Integrarea europeană. Chișinău: Evrica, 2008, 204 p.
131. Bădescu Mihai. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001, 258 p.
132. Dicționar de politică Oxford. Coordonat de Iain McLean. Traducere și glosar de Leonard Gavrilu. București: Univers Enciclopedic, 2001, 527 p.
133. Hastings Michel. Abordarea științei politice. Iași: Institutul European pentru Cooperare Cultural-Științifică, 2000, 120 p.
134. Lawrence Lowell. Governments and Parties in Continental Europe. Read Books, 2006, 396 p.
135. Lijphard Arendt. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări. Iași: Polirom, 2000, 320 p.
136. Lijphard Arendt. Modele de guvernare majoritară și consensuală în douăzeci și una de țări. Chișinău: Sigma, 2009, 246 p.
137. Hurwitz Leon. An Index of Democratic Political Stability. În: Comparative Political Studies. 1971, nr. 1, p. 41-68.
138. Siegfried Andre. Stable Instability in France. <http://www.foreignaffairs.com/articles/71248/andre-siegfried/stable-instability-in-france> (vizitat la 23.08.2013).
139. Diacon Maria. Sistemul bipartid: avantaje și critica teoriei. În: Tinerii politicieni, juriști, economiști, artiști, filologi... vis-a-vis de extinderea Uniunii Europene. Conferință științifică cu participare internațională. Chișinău: OMCT, 2013, p. 69-72.
140. Partide politice din statele membre ale UE și din alte state. <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/Partidele-politice-din-tarile-11964.php> (vizitat la 09.11.2013).
141. Partide politice din Marea Britanie http://www.dadalog.org/rom/parteien/grundkurs_4/gb/hintergrund.htm (vizitat la 24.10.2013).
142. Beer Samuel. Great Britain: From Governing Elite to Organized Mass Parties. Chicago: University of Chicago Press, 1957, 290 p.

143. Marea Britanie: Ieșirea din UE ar însemna mai puțină suveranitate, nu mai multă. <http://www.voxeurop.eu/ro/content/article/3051571-ie-irea-din-ue-ar-insemna-mai-pu-ina-suveranitate-nu-mai-multa> (vizitat la 24.10.2013).
144. Marea Britanie: UKIP, partidul care îi face să tremure pe conservatori. <http://www.voxeurop.eu/ro/content/article/3142531-ukip-partidul-care-ii-face-sa-tremure-pe-conservatori> (vizitat la 24.10.2013).
145. Ionescu Cristian. Drept constituțional și instituții politice. Teoria generală a instituțiilor politice. București: Lumina Lex, 2001, 408 p.
146. Lista partidelor politice franceze. http://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_partide_politice_franceze (vizitat la 07.11.2013).
147. Constituția franceză din 4 octombrie 1958. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.5074.html> (vizitat la 03.11.2013).
148. Partide politice din Germania <http://ro.wikipedia.org/w/index.php?search=partide+politice+germania&title=Special%3AC%C4%83utare&go=Salt> (vizitat la 04.11.2013).
149. Jones Barry. Globalisation and Interdependence in the International Political Economy. Rethoric and reality. London: Bloomsbury Academic, 2013, 256 p.
150. Bundestag. <http://en.wikipedia.org/wiki/Bundestag> (vizitat la 04.11.2013).
151. Constituțiile statelor lumii. Legea Fundamentală pentru Republica Federală Germania. București: All, 1998, 160 p.
152. Diacon Maria. Sisteme de partide în unele state europene și opțiuni programatice asupra extinderii spațiului comunitar. În: Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Chișinău: Artpoligraf, 2014, p. 128.
153. Alegeri parlamentare în România, 2012. https://ro.wikipedia.org/wiki/Alegeri_legislative_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia,_2012. (vizitat la 15.09.2015).
154. Estonia. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Estonia> (vizitat la 15.07.2015).
155. Parlamentul European. Locuri pe țară în 2014. http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-parliament/index_ro.htm (Vizitat la 15.07.2015).
156. Republica Lituania. <http://vilnius.mae.ro/node/484> (vizitat la 13.07.2015).
157. Republica Letonia. <http://vilnius.mae.ro/node/870> (vizitat la 13.07.2015).
158. Instituții și organisme ale Uniunii Europene. http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_ro.htm (vizitat la 15.07.2015).
159. Olson David. The legislative process: a comparative approach. New York: Harper and Row Publishers, 1980, 483 p.

160. Ionescu Ghiță. Opoziția. București: Humanitas, 1992, 232 p.
161. Beyme Klaus von. Party behaviour in European Parliament. Iași: Lumina, 2006, p. 14.
162. Jacques Jean-Paul. Droit institutionnel de l'Union Européenne. Paris: Dalloz, 2001, 770 p.
163. Fabian Gyula. Miha Nicolae. Veress Emod. Parlamentul European. București: Wolters Veress, 2007, 455 p.
164. Grupuri politice. <http://www.elections2014.eu/ro/new-parliament> (vizitat la 10.06.2014).
165. PPE s-a poziționat ca familia politică responsabilă de ieșirea din criză <http://cursdegovernare.ro/alegeri-parlamentul-european-manifestele-familiiilor-politice-europene-si-manifestele-partidelor-romanesti.html> (vizitat la 10.06.2014).
166. Grupul Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților din Parlamentul European <http://www.socialistsanddemocrats.eu/mission-vision-values> (vizitat la 07.11.2013).
167. Alliance of Liberals and Democrats for Europe in the European Parliament. <http://www.alde.eu/documents/key-priorities/> (vizitat la 07.11.2013).
168. Verzi/Aliața Liberă Europeană. <http://www.greens-efa.eu/documents/69-policy-papers.html> (vizitat la 07.11.2013).
169. Conservatorii și reformiștii europeni. <http://ecrgroup.eu/about-us/the-ecr-in-the-european-parliament/> (vizitat la 07.11.2013).
170. Stânga Unită europeană <http://www.guengl.eu/group/about> (vizitat la 07.11.2013).
171. Propunere de rezoluție fără caracter legislativ a Parlamentului European referitoare la proiectul de decizie a Consiliului privind încheierea, în numele Uniunii Europene, a Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2014-0022&format=XML&language=RO> (vizitat la 05.07.2015).
172. Aviz al comisiei pentru comerț internațional destinat Comisiei pentru afaceri externe <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2014-0020&format=XML&language=RO> (vizitat la 07.07.2015).
173. Aviz al Comisiei pentru agricultură și dezvoltare rurală. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2014-0053&format=XML&language=RO> (vizitat la 07.07.2015).
174. Raportul anual al Înalțului Reprezentant al Uniunii Europene pentru afaceri externe și politica de securitate către Parlamentul European <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2015-0039&format=XML&language=RO> (vizitat la 07.07.2015).

175. Analize justificate. <http://www.europarl.europa.eu/committees/ro/afet/supporting-analyses.html?action=2> (vizitat la 08.07.2015).
176. The Eastern Partnership after Five Years: Time for Deep Rethinking <http://www.europarl.europa.eu/committees/ro/gsa/highlight.html?query=moldova&url=http%3a%2f%2fwww.europarl.europa.eu%2fcommittees%2fro%2fafet%2fsupporting-analyses.html%253Faction%253D2> (vizitat la 08.07.2015).
177. Audieri http://www.europarl.europa.eu/committees/ro/events.html?id=20150714CHE_00032 (vizitat la 08.07.2015).
178. Security in Association Agreement countries: Ukraine and the frozen conflicts in Moldova and Georgia <https://polcms.secure.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/949e1458-379d-429d-b9bd-41ce504f6825/31523%20affiche%20A3%20frozen%20conflicts.jpg> (vizitat la 08.07.2015).
179. Lucrări în curs <http://www.europarl.europa.eu/committees/ro/tran/work-in-progress.html> (vizitat la 09.07.2015).
180. Accord sur la création d'un espace aérien commun UE/Moldavie. <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=fr&reference=2012/0006%28NLE%29> (vizitat la 09.07.2015).
181. Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr. 797-XIII din 02.04.1996. Monitorul Oficial al R.Moldova, nr.50/237 din 07.04.2007 <http://www.parlament.md/CadrulLegal/RegulamentulParlamentului/tabid/154/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 09.07.2015).
182. Manolache Octavian. Drept comunitar, București: All, 2005, 518 p.
183. Arhiliuc Victoria. Cadrul juridic al relațiilor internaționale ale Republicii Moldova. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2008, nr.2, p. 8-11.
184. Relațiile Republica Moldova – NATO. În: <http://www.mfa.gov.md/nato-md/> (vizitat la 24.12.2013).
185. Interviu cu directorul de programe al Centrului de Informare și Documentare privind NATO din Republica Moldova A. Roșca // „Flux”, 2007, nr.26, 29 iunie.
186. Varzari Pantelimon. Varzari Vitalie. Consolidarea securității naționale a Republicii Moldova prin prisma colaborării cu Organizația Atlanticului de Nord. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: CE USM, 2007, nr.4, p. 173-188.
187. Saca Victor. Ciobanu Vlada. Republica Moldova între civilizația estică și cea vestică în contextul intereselor geopolitice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: CE USM, 2007, nr.3, p. 96-110.

188. Dungaciu Dan. Dilema de securitate la frontiera euroatlantică – Republica Moldova: pro și contra NATO. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2010, nr. 2, p. 5-16.
189. Declarația secretarului adjunct a NATO. http://www.publika.md/secretarul-general-adjunct-al-nato--vrem-o-cooperare-intensa-cu-moldova_1923971.html (vizitat la 14.05.2014).
190. Platforma electorală a Partidului Democrat din Moldova Prosperitate pentru oamenii Moldovei – acum, aici, acasă. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pdm-2014-ro.pdf> (vizitat la 17.07.2015).
191. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău: CEP USM, 2008, 302 p.
192. Alegerile parlamentare anticipate în Moldova din 27 februarie 1994. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/> (vizitat la 17.07.2015).
193. Alegeri parlamentare în Moldova din 30 noiembrie 2014. Programul electoral al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova. Doar PCRM! Doar Voronin! <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pcrm-2014-ro.pdf> (vizitat la 17.07.2015).
194. Popușoi Mihai. Analiza comparativă a opțiunilor de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul agresiunii ruse în Ucraina. <http://www.ape.md/lib.php?l=ro&idc=152> (vizitat la 17.07.2015).
195. Platforma electorală a Partidului Liberal Democrat din Moldova. Înainte spre un viitor european! În: <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoralprogram-pldm-2014-ro.pdf> (vizitat la 17.07.2015).
196. Programul politic al Partidului Liberal. <http://www.e-democracy.md/files/parties/pl-program-2014-ro.pdf> (vizitat la 17.07.2015).
197. Programul Partidului Liberal Democrat pentru alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2010/electoral-program-pl-2010-ro.pdf>. (vizitat la 02.07.2015).
198. Realizarea promisiunilor electorale până în 2014. <http://www.promis.md/promisiuni/electoral-2010/> (vizitat la 02.07.2015).
199. Mandatul Misiunii OSCE în Republica Moldova. <http://www.osce.org/ro/moldova/86213?download=true> (vizitat la 22.12.2013).
200. History. <http://www.osce.org/history> (vizitat la 17.07.2015).
201. Arhiliuc Victoria. Misiunea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) în Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 117-126.

202. Partidul Liberal Democrat din Moldova. Programul de guvernare pentru perioada 2009-2013: Împreună pentru Moldova! <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pldm-july-2009-ro.pdf> (vizitat la 16.01.2013).
203. Admission of the Republic of Moldova to membership in the United Nations. <http://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r223.htm> (vizitat la 09.01.2014).
204. Republica Moldova în cadrul Organizației Națiunilor Unite. <http://www.mfa.gov.md/onu-md/> (vizitat la 09.01.2014).
205. Caldare Gheorghe. Velicico Svetlana. Republica Moldova – ONU: 20 ani de colaborare. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2012, Nr. 3 p. 152-163.
206. Popescu Dumitra. Participarea Republicii Moldova la tratate și organizații internaționale – expresie a consolidării suveranității și independenței de stat. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2008, nr. 1, p. 11-15.
207. Consiliul Europei. 800 milioane de europeni. Chișinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală”, 528 p.
208. Revenco Eugen. Cooperarea Republicii Moldova în cadrul Consiliului Europei. Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 100-110.
209. Teosa Valentina. Dolghii Elena. Cooperarea Consiliului Europei cu Republica Moldova în contextul asigurării securității democratice. În: Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective. Chișinău: CEP: USM, 2011, p. 295-304.
210. Biroul de Informare a Consiliului Europei în Republica Moldova. http://www.coe.md/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=110&lang=ro (vizitat la 14.05.2014).
211. Dolghii Elena. Monitorizare și asistență a Consiliului Europei în Republica Moldova: 15 ani de colaborare. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Chișinău: CEP USM, 2010, nr. 3, p.144-157.
212. Platforma electorală a blocului electoral Moldova Democrată. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2005/opponents/bemd/program/> (vizitat la 09.01.2014).
213. Programul electoral al Partidului Liberal (Alegerile parlamentare 2009 și 2010). <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pl-2009-ro.pdf> (vizitat la 09.01.2014).
214. Căldare Gheorghe, Lupașco Maria. Rolul Consiliului Europei în democratizarea societății din Republica Moldova. În: Administrarea Publică. 2009, nr. 3-4, p.175-190.
215. Secretarul general al Consiliului Europei în New York Times: Republica Moldova, un stat pe marginea prăpastiei <http://www.agerpres.ro/externe/2015/08/11/secretarul-general-al-consi>

liului-europei-in-new-york-times-republica-moldova-un-stat-pe-marginea-prapastiei-09-24-11 (vizitat la 11.08.2015).

216. Cooperare regională. Inițiativa Central Europeană. <http://www.mfa.gov.md/despre-ice/moldovas-involvement-in-ice/> (vizitat la 13.01.2013).
217. Gheorghiu Valeriu. Cooperarea regională internațională. http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ipp.md%2Fpublic%2Ffiles%2FPublicatii%2F2001%2Fintegrarea_europeana%2FCAPITOLUL%2520%2520VIIIIPooperare.doc&ei=MJGhU6blAYrQ7Abk2IGABg&usg=AFQjCNHM6pw6jfvQrctjXtTiGSz-ZsSew&bvm=bv.69137298,d.bGE (vizitat la 14.01. 2013).
218. Jinga Ion. Popescu Andrei. Integrarea Europeană. Dicționar de termeni comunitari. București: Lumina Lex, 2000, 208 p.
219. Cîncă Sanda. NATO și perspectivele securității la Marea Neagră. În Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2009, nr.1, p. 5-16.
220. Popescu Nicu. Republica Moldova în sistemul de securitate european. www.ipp.md/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc (vizitat la 15.05.2014).
221. Gheorghiu Valeriu. Organizația Cooperării Economice a Mării Negre (CEMN). În: Transporturi și comunicații. Chișinău. 2000, nr. 2, p. 7-15.
222. Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră. <http://www.bsec-organization.org/Information/Pages/bsec.aspx> (vizitat la 13.01.2014).
223. Lucinescu Ioan Codruț. Regiunea Extinsă a Mării Negre. În Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2011, nr.2, p. 68-75.
224. Popescu Andrei. Diaconu Ion. Organizații europene și euroatlantice. București: Universul Juridic, 2009, 362 p.
225. Program electoral al Partidului Popular Creștin Democrat <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/ppcd/program/> (vizitat la 14.01.2014).
226. Platforma electorală a Blocului electoral „Alianța Braghiș” <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/beab/program/> (vizitat la 14.01.2014).
227. Platforma de guvernare a PDM. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pdm-july-2009-ro.pdf> (vizitat la 14.01.2014).
228. Platforma Electorală a AMN „Eurointegrare cu o nouă guvernare!” <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-amn-2009ro.pdf>(vizitat la 14.01.2014).
229. Crearea și instituționalizarea ODDE – GUAM. <http://www.mfa.gov.md/despre-guam-md/istoria-conceptul-guam/> (vizitat la 24.01.2014).

230. Cebotari Svetlana. Vectorii interesului național ai Republicii Moldova în cadrul GUAM. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Chișinău: CEP USM, 2005, Nr. 3, p.154-162.
231. Prioritățile cooperării GUAM. <http://www.mfa.gov.md/despre-guam-md/cooperation-priorities-ro/> (vizitat la 24.01.2014).
232. Cebotari Svetlana, Grosu Vitalie. Republica Moldova în contextul cooperării regionale. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Chișinău: CEP USM, 2009, Nr. 2, p.141-153.
233. Inițiativa Central-Europeană. Misiune și Obiective. <http://www.mfa.gov.md/despre-ice/mission-and-objectives-ro/> (vizitat la 15.01.2014).
234. Umanet Victoria. Colaborarea Republicii Moldova în cadrul Inițiativei Central Europene. <http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAAurl=http%3A%2F%2Fwww.ipp.md%2Fpublic%2Ffiles%2FPublicatii%2F2002%2FfronteeF03~RMinICE.doc&ei=XoShUKrNo3e7AacuIDIDQ&usg=AFQjCNGuelC0PvcvCqFLBr-rHYJGYH1Ksg> (vizitat la 15.01.2014).
235. Gheorghiu Valeriu. Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ipp.md%2Fpublic%2Ffiles%2FPublicatii%2F2008%2FRELATIILE_POLITICE_UE_RM_.doc&ei=u4ShU8fMK6_B7AaX1YDAAQ&usg=AFQjCNGQbKMO46H7Aor4HJukBIqhtGu3rA&bvm=bv.69137298,d.bGE, Chișinău, 2007, 72 p.
236. Raportul asupra președinției ICE. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/report-of-the-cei-presidency.pdf> (vizitat la 15.01.2014).
237. Fondul de Cooperare ICE. <http://www.mfa.gov.md/despre-ice/cooperation-fund-ice-ro/> (vizitat la 15.01.2014).
238. Chirilă Victor. Cooperarea Regională a Republicii Moldova în Sud-Estul Europei: Obiective, Realizări, Eșecuri și Perspective. În: Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). Chișinău: Cartdidact, 2009, p. 121- 131.
239. Regional Cooperation Council <http://www.mfa.gov.md/despre-rcc/objectives-rcc/d> (vizitat la 22.01.2014).
240. Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est. <http://www.mfa.gov.md/despre-seecp/objectives-seecp/> (vizitat la 22.01.2014).
241. Enciu Nicolae. Enciu Valentina. Construcția Europeană (1945-2007). Chișinău: CIVITAS, 2007, p. 205.
242. Procesul de aderare a unui nou stat membru. http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/114536_ro.htm (vizitat la 22.01.2014).

243. Juc Victor. Varzari Pantelimon. O lucrare de referință în domeniul pluripartidismului: istorie și actualitate. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2009, nr.3. p.155-156.
244. Hart Liddelle. The strategy of indirect approach. Washington, DC. National War College, 1941, 316 p.
245. Beaufre Andre. Introduction à la Stratégie. Paris: Librairie Armand Colin, 1985, 192 p.
246. Serebrian Oleg. Dicționar de geopolitică. Iași: Polirom, 2006, 339 p.
247. Croitoru Vasile. Geopolitica în Republica Moldova: dilemele conceptualizării, instruirii și realizării. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, 2006, nr.3 p. 120-137.
248. Programul electoral al PPCD. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-ppcd-2014-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
249. Programul electoral al Partidului Forța Poporului. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pfp-2014-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
250. Programul electoral al Partidului Verde Ecologist. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pve-2014-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
251. Programul electoral al Partidului Popular din Republica Moldova. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pprm-2014-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
252. Programul electoral al Partidului Acțiunea Democratică. <http://www.e-democracy.md/files/parties/pad-program-2011-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
253. Program politic al Partidului Nostru (fostul Partid Popular Republican) <http://www.e-democracy.md/files/parties/ppr-program-2005-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
254. Programul electoral al Partidului Național Liberal. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pnl-2014-ro.pdf> (vizitat la 11.11.2015).
255. Acțiunea „PLDM pentru Europa!” <http://www.promis.md/evenimente/pldm-pentru-europa/> (vizitat la 12.08.2015).
256. Lowell Abbott Lawrence. Governments and Parties in Continental Europe. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1986, 378 p.
257. Виноградов Валериу. Партия и власть. În: Вестник Санкт-Петербургского Университета, 1992, Серия VI, с. 67-78.
258. Zavtur Alexandru. Prelegeri la cursul universitar de politologie. Chișinău, 1991, 174 p.
259. Partidul politic “Partidul Socialiștilor din Republica Moldova” (PSRM). <http://www.e-democracy.md/parties/psmpr/> (vizitat la 10.07.2015).

260. Conducerea PSRM a participat la Forul Internațional “Răspunsul solidar la provocările globale-calea spre o lume echitabilă”. <http://www.e-democracy.md/parties/docs /psmpr/201504271/> (vizitat la 10.07.2015).
261. Constituirea Partidului Comuniștilor din Republica Moldova. <http://www.e-democracy.md/parties/pcrm/> (vizitat la 10.11.2014).
262. Marian Lupu a efectuat o vizită de lucru la Bruxelles. <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pdm/201504241/>(vizitat la 09.07.2015).
263. PPE va fi alături de PLDM, în alegerile din noiembrie. <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pldm/201409251/>(vizitat la 09.07.2015).
264. Vlad Filat s-a întâlnit cu președintele Comisiei Europene. <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pldm/201410232/>(vizitat la 09.07.2015).
265. Partidul Liberal a devenit membru al Partidului European Liberal Democrat și Reformator. <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pl/201010181/> (vizitat 07.11.2012).
266. Mesajul Președintelui PL, Mihai Ghimpu, către Partidele Liberale — membre ALDE (adresat E.S. Sir Graham Watson, Președintele ALDE) <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pl /201405031/> (vizitat la 09.07.2015).
267. Diacon Maria. Impactul afilierii europene și internaționale a partidelor parlamentare din legislatura a XIX-a. Conferința internațională a tinerilor cercetători. Chișinău, 2012, p. 136.
268. Ciocan Iurie. Legile comportamentului organizațional al partidelor politice sub aspectul unificării proceselor politice în Uniunea Europeană. În Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2006, nr.1-2, p. 92-95.
269. Juc Victor. Demontarea și sfârșitul regimului partidului unic. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2011, nr.3, p. 69-82.
270. Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova, 1990, Nr.8, p.498-499.
271. Legea privind partidele politice nr. 294-XVI din 21.12.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 29.02.2008, nr.42-44/119, p. 4-9.
272. Report on the financing of political parties. [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF\(2000\)001-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF(2000)001-e.asp) (vizitat la 18.03.2014).
273. Lavric Aurelian. Partidele politice – promotoare ale orientării geopolitice a Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: AMSPP, 2011, nr. 4, p. 126-136.
274. Tăbârță Silviu. Partidele politice și modificarea suportului lor social. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, XXV, 2004, nr. 1, p. 117-121.

275. Пшизова Сусанна. От подражании к имитации: партийное строительство на постсоветском пространстве. În: Власть, 2003, nr. 12, с. 30-32.
276. Dancă Ionel. Tentația partitocrației numită „pedeserizare”. În: Sfera politicii. 2001, nr. 9, p.24-28.
277. Мошняга Валериу. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău, USM, XXIII, 2003, nr. 1, p. 15-27.
278. Solomon Constantin. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. În: MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea a XVII-a. Chișinău: USM, 2001, nr.1, p.162-174.
279. Țârdea Bogdan. Politologie. Curs de prelegeri. Chișinău: Elan-Poligraf, 2008, 288 p.
280. Petrescu Mihai. Partide, clase, națiuni. București: Politica, 1977, 255 p.
281. Voiculescu Marian. Tratat de politologie. București: Universitară, 1998, 445 p.
282. Ghid. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. Chișinău: GUNIVAS, 2006, 80 p. <http://www.e-democracy.md/files/ghid-ue-rm-ro.pdf> (vizitat la 19.01.2013).
283. Serebrian Oleg. Evaluarea stării actuale a procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. http://www.ipp.md%2Fpublic%2Ffiles%2FPublicatii%2F2001%2FIntegrarea_ropeana%2FSerebrian.doc&ei=qyV_U7eHHPGw7Ab3vIDADA&usg=AFQCNEB9RYJX XdeETw-Mmo-o9dtJgfcPQ&bvm=bv.67720277,d.ZWU (vizitat la 23.05.2014).
284. Evoluții în relațiile Republica Moldova – Uniunea Europeană. <http://www.mfa.gov.md/din-istoria-rm-ue/> (vizitat la 19.01.2013).
285. Declarația cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene. <http://old.parlament.md/news/25.03.2005/> (vizitat la 18.01.2013).
286. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 630 din 22.08.2011 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, structurii și efectivului-limită ale aparatului central al acestuia. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 139-145 din 26.08.2011, p. 4-7.
287. Boțan Igor. Concepții noi ale politicii externe și securității naționale. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/200602151/> (vizitat la 17.01.2014).
288. Dinamica opțiunii pro-UE a cetățenilor RM potrivit Barometrului de Opinie Publică, Datele sondajului I.M.A.S. din februarie 2006. http://www.ipp.md/public/files/Publicatii/2006/Lectii_europene_Polonia_Moldova.pdf (vizitat la 16.01.2013).
289. Negocierile în vederea încheierii Acordului de asociere UE-Moldova. <http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAA&url=http%3A%2F%2F>

www.mfa.gov.md%2Fimg%2Fdocs%2Frezolutia-PErom.doc&ei=RNeeU9b8G8Gp7AbQhICQDQ&usg=AFQjCNHUmj9npY3xGWKBPMf7HOFrQo1Q7A&bvm=bv.68911936,d.bGE
(vizitat la 17.01.2013).

290. Diacon Maria. Partidul – element definitoriu al sistemului politic. În: Probleme economice ale dezvoltării europene. Conferință științifică cu participare internațională. Chișinău: ULIM, 2012, p. 161-164.
291. Alianța pentru Integrare Europeană https://ro.wikipedia.org/wiki/Alia%C8%9Ba_pentru_Integrare_European%C4%83 (vizitat la 07.07.2015).
292. Liberalizarea regimului de vize. <http://infoeuropa.md/liberalizarea-regimului-de-vize/> (vizitat la 28.05.2014).
293. Decizie istorică: Parlamentul European a VOTAT azi eliminarea vizelor pentru moldoveni http://unimedia.info/stiri/Decizie-ISTORICA-Parlamentul-European-a-VOTAT-azi_eliminare-vizelor-pentru-moldoveni-72786.html (vizitat la 27.02.2014).
294. Agenda de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Agenda-de-Asociere-RO.pdf> (vizitat la 08.07.2015).
295. Alianța Politică pentru Moldova Europeană <http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-politic-apme-2015.pdf> (vizitat la 08.07.2015).
296. Constituirea Alianței Politice pentru Moldova Europeană <http://www.e-democracy.md/parties/events/joint/apme-2015/> (vizitat la 08.07.2015).
297. Soluția de compromis recomandată de reprezentanții PPE, PES și ALDE pentru PL, PLDM și PDM <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pl/201501211/> (vizitat la 08.07.2015).
298. Vladimir Voronin despre semnarea Acordului de Asociere <http://www.e-democracy.md/parties/docs/pcrm/201406271/> (vizitat la 08.07.2015).
299. Cinci formațiuni politice de stînga au decis să-și consolideze eforturile comune. <http://www.e-democracy.md/parties/events/joint/forum-alternativa-stinga/> (vizitat la 10.09.2015).
300. Liderul PCRM: Procesul de aderare la Uniunea Vamală nu trebuie politizat. http://www.pcrm.md/main/index_md.php?action=news&id=7969 (vizitat la 19.01.2013).
301. Cebotari Svetlana. Interesul național al Republicii Moldova între Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Independente. În MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, 2005, Nr. 2, p. 139-149.
302. Saca Victor. Interesul național ca mecanism al politicii externe a statului în transformare. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, 2010, Nr.4, p. 144-151.

303. Noi nu ne ocupăm cu falsificarea semnăturilor și prin urmare, vom lupta pentru fiecare semnătură. <http://www.selin.md/index.php?action=Article&idm=283&id=440> (vizitat la 22.01.2013).
304. Ideea referendumului privind aderarea Moldovei la Uniunea Vamală Rusia Belarus Kazahstan un are sorti de izbândă. <http://tribuna.md/2012/09/17/dodon-%E2%80%93-realist-acum-ideea-referendumului-privind-aderarea-moldovei-la-uniunea-vamala-rusia-belarus-kazahstan-nu-are-sorti-de-izbinda/> (vizitat la 21.01.2013).
305. Moldova între integrarea în Uniunea Europeană și aderarea la Uniunea Vamală. http://www.publika.md/moldova--intre-integrarea-in-ue-si-aderarea-la-uniunea-vamala--trebuie-sa-va-ganditi-bine-ce-va-poate-oferi-csi_1037891.html (vizitat la 19.01.2013).
306. Fostul premier de la Chisinau, Vlad Filat, invitat la „Dupa 20 de ani”: „Republica Moldova este in pericol” <http://stirileprotv.ro/emisiuni/dupa-20-de-ani/fostul-premier-de-la-chisinau-vlad-filat-este-invitat-la-dupa-20-de-ani-republica-moldova-este-in-pericol.html> (vizitat la 06.05.2014).
307. Ghimpu Mihai: Moscova a schimbat tancurile cu partidele politice. <http://www.dw.de/mihai-ghimpu-moscova-a-schimbat-tancurile-cu-partidele-politice/a-15842520> (vizitat la 16.01.2013).
308. Statutul Partidului Liberal Reformator. <http://www.plr.md/index.php?go=page&p=73> (vizitat la 27.05.2014).
309. Interviu cu Vitalia Pavlicenco pentru www.politik.md. http://pnl.md/index.php?option=com_content&task=view&id=733&Itemid=9 (vizitat la 19.01.2013).
310. Bucataru Igor. Moșneaga Valeriu. Partide politice din Republica Moldova: analiza structurilor organizaționale. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2015, nr. 2, p. 62-81.
311. Juc Victor. Diacon Maria. Strategii și tactici de realizare a politicii externe. În: Administrarea Publică. Nr. 2, 2013, p. 89-100.
312. Document comun de lucru Implementarea Politicii Europene de Vecinătate în Republica Moldova. Progresul în 2014 și recomandări pentru acțiune. http://eeas.europa.eu/delegations/moldova/documents/press_corner/repulic-of-moldova-enp-report-2015_ro.pdf (vizitat la 09.04.2015).
313. Lista partidelor politice înregistrate în Republica Moldova. <http://www.justice.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=212&id=780> (vizitat la 17.01.2013).
314. Juc Victor. Diacon Maria. Mecanisme și instituții de realizare a politicii externe. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. 2013, nr.2 p. 91-105.

315. Denni Bernard. Le Comte Patrick. Sociologia politicului. Vol. II. Cluj-Napoca: Eikon, 2004, 207 p.
316. Beniuc Valentin. Rusnac Gheorghe. Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației. Chișinău: CEP USM, 1998, 190 p.
317. Țugui Eduard. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană: opțiuni, realități și perspective. În MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică). Chișinău: USM, 2003, nr 2, p. 67-79.
318. Creangă Ion. Curs de drept administrativ. Chișinău: EPIGRAF, 2004, 335 p.
319. Rizescu Gheorghe. Diplomația parlamentară. Rolul ei în soluționarea problemelor internaționale. București: Lumina Lex, 2000, 383 p.
320. Романов Р. Понятие и сущность парламентаризма. În: Социально-политический журнал, 1998, Nr.4, c. 210-225.
321. Dulschi Silvia. Diplomația parlamentară - factor important în cooperarea internațională. În: Revista Administrare Publică. 2011, nr. 1, p. 135-138.
322. Constantinescu Mihai. Amzulescu Marius. Drept parlamentar. București: Fundației România de mâine, 2001, 256 p.
323. Colațchi Angela. Diplomația parlamentară moldovenească în contextul integrării europene. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), Chișinău: USM, 2007, nr.4, p.147-154.
324. Digol Diana. Crearea corpului diplomatic în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, 2009, nr. 2, p.165-174.
325. Chimerciuc Nicolae. Premisele de formare a diplomației economice moderne. În: MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică). Chișinău: USM, USPÉE, AMSP, 2012, nr. 3, p. 163-169.
326. Goriuc Silvia. Natura juridică a funcțiilor Președintelui Republicii Moldova. În: Administrarea Publică. 2012, nr.1, p. 42-50.
327. Colațchi Angela. Cooperarea dintre putere și opoziție – factor de consolidarea a democrației în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, USPÉE, AMSP, 2012, nr.2, p. 81-92.
328. Lege pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr. 797-XIII din 02.04.1996. În Monitorul Oficial al R. Moldova din 19.12.1996 nr.81-82/765.
329. Comisia pentru politică externă și integrare europeană. Structura Parlamentului /Comisii permanente. <http://www.parlament.md/StructuraParlamentului/Comisiiipermanente/tabid/84/CommissionId/4/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 29.03.2013).

330. Secrieru Stanislav. Parlamentul Republicii Moldova: organul reprezentativ al poporului și unica autoritate legislativă. Chișinău, 2001, 100 p.
331. Comisia parlamentară „Comisia politică externă și integrare europeană” <http://www.parlament.md/StructuraParlamentului/Comisiipermanente/tabid/84/CommissionId/4/actId/3/language/ro-RO/Default.aspx>
332. Delegații parlamentare la organizații internaționale <http://www.parlament.md/Diploma%C5%A3ieparlamentar%C4%83/Delega%C5%A3iiparlamentare/tabid/157/language/ro-RO/Default.aspx>. (vizitat la 02.07.2015).
333. Vor Aduce Alegerile din 2009 mai Multă Credibilitate Politicii Externe a R. Moldova? Comentariu de Victor Chirilă, director de programe APE. Info-Prim Neo. <http://www.ape.md/libview.php?l=ro&idc=152&id=304> (vizitat la 23.04.2013).
334. Solomon Constantin. Instituția Prezidențială în Republica Moldova (1990-2000). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău, 2001, nr.1, p. 116-133.
335. Legea cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova nr. 1115 din 05.07.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 28.07.2000, nr. 88-90, p. 3-5. http://lex.justice.md/document_rom.php?id=77DAC2CD:869480F5 (vizitat 29.04.2015).
336. Popa Victor. Drept public. Chișinău: ULIM, 1998, 460 p.
337. Costachi Gheorghe, Hlipcă Petru. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Ediția a II-a revăzută și completată. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2011, 664 p.
338. Popovici Cristina. Realități și perspective în consolidarea instituției prezidențiale în statele aflate în proces de tranziție. În: Administrația publică: Aspecte practico-științifice, probleme și perspective. Chișinău: CEP USM, 2004, p. 271-276.
339. Orlov Maria, Belecciu Ștefan. Drept administrativ. Chișinău: Elena-V. I., 2005, 270 p.
340. Lege cu privire la Guvern nr. 64-XII din 31.05.1990. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 26.09.2002, nr. 131-133, p. 3-10. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=312895> (vizitat 30.04.2015).
341. Popa Victor. Drept parlamentar. Chișinău: ULIM, 1999, 232 p.
342. Corbeanu Ion. Drept administrativ. București: Lumina Lex, 2002, 398 p.
343. Manda Corneliu. Drept administrativ. Tratat elementar. Vol. II. București: Lumina Lex, 2002, 546 p.
344. Drăganu Tudor. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. București: Lumina Lex, 1998, p. 308.
345. Ministrul Apărării în vizită oficială în România. http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=122&obj=3494#.Vdd_O33ijPF (vizitat la 21.08.2015).

346. Mandatul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene. <http://www.mfa.gov.md/mandatul/> (vizitat la 15.02.2013).
347. Legea cu privire la serviciul diplomatic nr.761-XV din 27.12.2001. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 02.02.2002, nr. 20-80, p. 3-9. http://www.mfa.gov.md/img/docs/Regulament_MAEIE.pdf (vizitat 30.04.2015).
348. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare 2013-2014 <http://www.gov.md/doc.php?l=ro&idc=445&id=6413> (vizitat la 03.03.2015).
349. Programul de guvernare al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018 <http://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program-guvernare-strelet-2015-2018.pdf> (vizitat la 10.08.2015).
350. Strategia Europeana a Republicii Moldova. <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=517&idc=167> (vizitat la 05.03.2013).
351. Spinei Tudor. Regula consensului în practica politicii externe a Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, 2002, nr 1, p. 154-162.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

DIACON Maria

04 iunie 2015

Nume/Prenume DIACON MARIA

Adresa str. G. Grosu 1, ap. 45, Chișinău, CP 2027, Republica Moldova

Tel (+37322) 73-70-37 **Mob** (+373) 69966997

e-mail mariadiacon@yahoo.com

Cetățenia Republica Moldova

Data nașterii 30/09/1987

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

- 2014 - prezent Cercetător științific stagiar, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei
- 2009 - prezent Lector, Catedra Științe sociale a Universității de Stat din Tiraspol

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

- 2011-prezent Doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, tema tezei de cercetare „Prevederi de politică externă în documentele programatice ale partidelor politice din Republica Moldova”.
- 2009-2011 Masterat în domeniul Politici și Servicii Publice, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative a Universității de Stat din Moldova.
- 2006-2009 Licență în Administrație Publică, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative a Universității de Stat din Moldova.
- 2007-2008 Bursieră a programului de mobilitate academică ERASMUS MUNDUS, Universitatea Deusto, Spania.
- 2006-2010 Licență în Filologie. Facultatea de Filologie a Univeristății de Stat din Tiraspol.
- 2005-2006 Bacalaureat. Liceul Teoretic „Ion Vatamanu”, or. Strașeni, Republica Moldova.
- 1994-2005 Școala Medie de Cultură General Zubrești, r. Strășeni, Republica Moldova.

Limba maternă Română

Alte limbi străine cunoscute

INTELEGERE		VORBIRE		SCRIERE
Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	
Engleză	Bine	Bine	Bine	Bine
Franceză	Bine	Bine	Bine	Bine
Spaniolă	Bine	Bine	Bine	Bine
Italiană	Mediu	Mediu	Mediu	Mediu
Rusă	Mediu	Mediu	Mediu	Mediu

Competențe de comunicare Competențe bune de comunicare dobândite în cadrul cursurilor de radio-jurnalism la Centrul Media pentru Tineri; participări la emisiuni pentru copii și tineret de la Teleradio Moldova.

Competențe informatice Competențe IT Microsoft Office™: WORD, EXCEL, POWER POINT, Internet

Permis de conducere Categorie B

INFORMATII SUPLIMENTARE

Proiecte Strategii în evoluția conștiinței sociale a tinerilor din Republica Moldova la etapa actuală. Universitatea de Stat din Tiraspol, Catedra Științe sociale, 2011-2014.

Seminare 24 februarie – 3 martie, 2011 Estonian –Moldovan development co-operation project “Experience sharing and knowledge transfer on academic ethics and responsible supervision into the Moldovan higher education”

15 – 25 septembrie, 2007 Course in General Problems of Transnational Law and its Implications for the Companies in International Trade, Deusto University,

Cursuri 15 aprilie – 18 iunie, 2010 European Centre of Foreign Languages QUE VADIS. The level of the English languages is set at A2

Publicații

1. Articole publicate în reviste recenzate, categoria B
 - 1.1. Juc Victor, Diacon Maria. Instituții și mecanisme de realizare a politicii externe. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe politice. Nr. 3, 2013, p. 91-105.
2. Articole publicate în reviste recenzate, categoria C
 - 2.1. Diacon Maria. Prevederi programatice cu privire la procesul de integrare europeană în platformele electorale ale partidelor parlamentare (1994-2010). În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe politice. Nr. 2, 2012, p. 204-212.
 - 2.2. Diacon Maria. Activități programatice de politică externă ale partidelor politice din Republica Moldova. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe politice. Nr. 3, 2012, p. 151-167.
 - 2.3. Juc Victor, Diacon Maria. Opțiuni strategice și tactice de realizare a prevederilor programatice de politică externă de către partidele politice. În: Administrarea publică. Nr. 3, 2013, p. 89-100.
 - 2.4. Juc Victor, Diacon Maria. Componente de politică externă în documentele de program ale partidelor politice. În: MOLDOSCOPIE. Nr. 2 (LIXIX), 2015, p. 154-171.
3. Materiale ale comunicărilor științifice (internaționale):
 - 3.1. Diacon Maria. Prevederi de politică externă în platformele unor concurenți electorali pentru alegerile din 1994. În: Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare, Conferința științifică cu participare internațională. Chișinău, 2012, p. 243-246.
 - 3.2. Diacon Maria. Partidul – element definitoriu al sistemului politic. În: Probleme economice ale dezvoltării europene. Conferința științifică cu participare internațională. Chișinău, 2012, p. 161-164.
 - 3.3. Diacon Maria. Impactul afilierii europene și internaționale a partidelor parlamentare din legislatura a XIX-a. Conferința internațională a tinerilor cercetători. Chișinău, 2012, p. 136.
 - 3.4. Diacon Maria. Sistemul bipartid: avantaje și critica teoriei. În: Tinerii politicieni, juriști, economiști, artiști, filologi... vis-a-vis de extinderea Uniunii Europene. Conferința transfrontalieră a tinerilor. Chișinău, 2013, p. 69-72.
 - 3.5. Diacon Maria. Sisteme de partide în unele state europene și opțiuni programatice asupra extinderii spațiului comunitar. În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Conferința științifică internațională a doctoranzilor. Chișinău, 2014, p. 128.
 - 3.6. Diacon Maria. Tactica partidelor politice pentru realizarea prevederilor programatice de politică externă. În: Tinerii în contextul globalizării. Probleme și oportunități. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 2014, p. 122-127.
 - 3.7. Diacon Maria. Abordarea comparativă a prevederilor de politică externă în Programele de guvernare pentru perioada 2013-2014 și 2015-2018: continuitate și controverse. În: Evoluția mentalității tineretului în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 2015, p. 64-68.